

eul_wid: reo-ag

Ἀλέξανδρος ὁ Ἀφροδισιεύς · Alexander of Aphrodisias

On the Soul, Supplementary Books

Περὶ Ψυχῆς

Period: *Ῥωμαϊκή* [Roman](#)
Dialect: *Κοινή φιλοσοφική* [Philosophical Koine](#)
Domain: *Φιλοσοφία* [Philosophy](#)
Format: *Πραγματεία* [Treatise](#)
Affiliation: [Aristotelian](#)

101 (1t) ALEXANDRI APHRODISIENSIS DE ANIMA LIBRI MANTISSA [ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΑΦΡΟΔΙΣΙΕΩΣ ΠΕΡΙ ΨΥΧΗΣ Β] Περὶ ψυχῆς τί τέ ἐστι καὶ τίς αὐτῆς ἡ οὐσία καὶ τίνα αὐτῇ τὰ συμβεβηκότα, οὐ πρόχειρον οὐδὲ ἐκ τοῦ ῥάστου καταμαθεῖν, ἀλλ' ἔστιν τῶν χαλεπωτάτων ἢ περὶ τούτων θεωρία, καίτοι τό γε εἶναι τὴν ψυχὴν γνωριμώτατον καὶ φανερώτατον. ἀλλ' ἔστιν πολλὰ τῶν ὄντων, ἃ τὴν μὲν ὑπαρξιν ἔχει γνωριμωτάτην, ἀγνωστοτάτην δὲ τὴν οὐσίαν, ὥσπερ ἢ τε κίνησις καὶ ὁ τόπος, ἔτι δὲ μᾶλλον ὁ χρόνος, ἐκάστου γὰρ τούτων τὸ μὲν εἶναι γνωριμον καὶ ἀναμφίλεκτον, τίς δὲ ποτέ ἐστιν αὐτῶν ἡ οὐσία, τῶν χαλεπωτάτων ὁραθῆναι. ἔστι δὲ δὴ τι τῶν τοιούτων καὶ ἡ ψυχὴ. τὸ μὲν γὰρ εἶναι τι τὴν ψυχὴν γνωριμωτάτον τε καὶ φανερώτατον, τί δὲ ποτέ ἐστιν οὐ ῥάδιον καταμαθεῖν· εἰ δὴ τὴν ἀρχὴν τοῦ περὶ αὐτῆς λόγου ἄνωθεν ἀρξάμενοι ποιησαίμεθα ἀπὸ τῆς τοῦ ὄντος εἰς τὰ πρῶτα γένη διαιρέσεως καὶ φανερόν ποιησαίμεθα, ὑπὸ τί τῶν γενῶν ἐστὶν ἡ ψυχὴ, ἴσως ἂν τούτου κειμένου καὶ τὴν ὅλην οὐσίαν αὐτῆς λάβοιμεν. διαιρουμένου τοίνυν τοῦ ὄντος εἰς τὰ πρῶτα καὶ ἀνωτάτω γένη δέκα ἔν τι τούτων καὶ τὴν οὐσίαν εἶναι φαμεν, ἥς τὴν μὲν σύνθετον λέγομεν, τὰς δὲ ἐξ ὧν τῇ συνθέτῳ τὸ εἶναι. σύνθετον μὲν οὖν οὐσίαν λέγομεν εἶναι ταύτην, ἥς τόδε τι κατηγορῆσαι δυνάμεθα, τὴν αἰσθητὴν τε καὶ ἐνεργεῖα οὖσαν καὶ πᾶσιν τοῖς ἄλλοις γένεσιν τοῦ ὄντος ὑποκειμένην, οἷον τόνδε τὸν λίθον, τόδε τὸ ξύλον, τόνδε τὸν χρυσόν, τόδε τὸ πῦρ καὶ ἕκαστον τῶν τοιούτων. ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα πάντα οὐσίαι σύνθετοι. ἔστι γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸ μὲν τι ὑποκείμενον, ὃ ὕλην καλοῦμεν, δύναμιν ἔχον τοῦ εἶδος τι ἐν αὐτῷ δέχεσθαι, τὸ δὲ εἶδος, ὃ δεξάμενον τὸ ὑποκείμενον ἀδιάφορον ὃν πᾶσιν κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν, ἐν οἷς ἐστὶ, διάφορόν τε γίνεται καὶ ἤδη τόδε τι, τὸ μὲν γὰρ ἄργυρος, τὸ δὲ χρυσός, τὸ δὲ πῦρ, τὸ δὲ ἄλλο τι. πάντα γὰρ ταῦτα, ταύτὸν ἀλλήλοις ὄντα κατὰ τὴν ὕλην τε καὶ τὸ ὑποκείμενον, κατὰ τὸ εἶδος ἔχει τὴν διαφοράν. ἀναλόγως γὰρ ὡς ἐπὶ τῶν κατὰ τέχνην γινομένων ἔχει, οὕτως ἡγητέον ἔχειν καὶ ἐπὶ τῶν φυσικῶν οὐσιῶν· ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς τέχνης, τῆς ἀνδριαντοποιικῆς φέρε εἰπεῖν, ὃ μὲν χαλκὸς ὑπόκειται πᾶσι τοῖς ἐξ αὐτοῦ γινομένοις ὑπὸ τοῦ τεχνίτου, τὰ δὲ κατὰ τὴν τέχνην εἶδη γινόμενα ἐν αὐτῷ τῆς τε διαφορᾶς αἷτια καὶ τοῦ τόδε τι εἶναι ἕκαστον αὐτῶν, τὸν μὲν δισκεύοντα, τὸν δὲ διαδούμενον, καὶ ἔστιν ἕκαστον αὐτῶν σύνθετον ἐκ τε τοῦ χαλκοῦ καὶ τῆς τοιαύτης μορφῆς, οὕτως ἡγητέον ἔχειν καὶ ἐπὶ τῶν συνθέτων οὐσιῶν.

102

καὶ γὰρ ἐν ταύταις, τὸ μὲν ἐστὶν ὑποκείμενον, τὸ δὲ εἶδος, καθ' ὃ καὶ ἕκαστον αὐτῶν ἐστὶ τόδε τι, τὸ μὲν ὕδωρ, τὸ δὲ ἀήρ, τὸ δὲ ἄλλο τι μένης τῆς ψυχῆς ἐν τῇ πρὸς τὸ σῶμα μίξει τὸ ζῶον γίνεται. εἰ δὲ κατὰ μηδέτερον τῶνδε τῶν τρόπων τὸ ζῶον οὐσία σύνθετος, κατὰ τὸν τρίτον λείπεται ἄρα. ἦν δ' οὗτος, καθ' ὃν ἦν τοῦ συγκειμένου τὸ μὲν ὑποκείμενόν τε καὶ ὕλη, τὸ δὲ εἶδος. οὐ γὰρ δὴ ὡς οἱ ἀριθμοί· ἀσώματον γὰρ τὸ ἐκ τούτων, τὸ δὲ ζῶον οὐ τοιοῦτον. τὸ ἄρα ζῶον, συγκείμενον ἐκ ψυχῆς τε καὶ σώματος, τῷ τὸ μὲν ὑποκείμενον τούτων εἶναι, τὸ δὲ εἶδος ἐκ τούτων ἔχει τὴν σύνθεσιν. λείπεται δὴ ἢ τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς εἶδος εἶναι, ἢ τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος. ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα τῆς ψυχῆς εἶδος λέγειν ἀδύνατον· ὑποκείμενον γὰρ τὸ σῶμα. ἔτι καὶ ἕκαστον τῶν ὄντων τόδε τι κατὰ τὸ εἶδος ἐστίν, οἷον ἀνδριάς, οἰκία, ναῦς, πῦρ, ὕδωρ, γῆ. καὶ τὸ ζῶον δὲ κατὰ τὴν ψυχὴν ζῶόν ἐστι. ὥστε ἡ ψυχὴ τὸ εἶδος. ἔτι εἰ τοῦτό ἐστιν εἶδος, οὐ μηκέτι παρόντος μηδ' ὄντος ἐν τῷ ὑποκειμένῳ πέπαυται τόδε τι εἶναι ὃ πρότερον ἦν, καὶ τὸ ζῶον δὲ ζῶον εἶναι πέπαυται χωρισθείσης τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος (ὡς γὰρ ὁ πέλεκυς κατὰ τὸ σχῆμα πέλεκυς ἐστὶ καὶ ἔστιν εἶδος αὐτοῦ τοῦτο, καὶ εἰ ἦν ἔμψυχον, ἦν <ἄν> αὐτοῦ τὸ σχῆμα, ἀλλ' οὐχ ὁ σίδηρος ἡ ψυχὴ, οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ ἐν τῷ ζῳῳ ἀνάλογον οὔσα τῷ τοῦ πελέκεως σχήματι, κατὰ γὰρ ταύτην ζῳόν ἐστὶ τὸ ζῳον), εἴη ἂν ἡ κατὰ τὸ εἶδος οὐσία. ἔτι εἰ, οἷς διαφέρει τὰ φυσικὰ σώματα ἀλλήλων, εἶδη ἐστίν, διαφέρει δὲ τῷ τὰ μὲν ἔμψυχα εἶναι, τὰ δὲ ἄψυχα, εἴη ἂν καὶ ἡ ψυχὴ εἶδος. ἔτι εἰ, ὥς πρῶτῳ ἐπιστάμεθα, ἐπιστήμη ἐστὶ (κατὰ γὰρ τὴν ἐπιστήμην ἐπιστάμεθα), καὶ ἔστιν ἡ ἐπιστήμη οὐχ ὑποκείμενόν τι, ἀλλ' ὃ τὸ ὑποκείμενον δεξάμενον δευτέρως ἐπίστασθαι λέγεται (τοῦτο δ' ἐστὶν ψυχὴ), καὶ ὥς πρῶτῳ ὑγιαίνομεν, τοῦτό ἐστὶν ὑγίεια, τοῦτο δὲ οὐχ ὑποκείμενον (τὸ γὰρ σῶμα ὑποκείμενον, ὃ δέχεται τὴν ὑγίειαν, καὶ δευτέρως ὑγιαζόμενον τοῦτο), ἔστι δὲ καὶ, ὥς πρῶτῳ ζῳομεν, ψυχὴ, οὐδὲ ἡ ψυχὴ ὑποκείμενον, ἀλλὰ τοῦτο ὃ τὸ ὑποκείμενον δεξάμενον ζῆν καὶ αὐτὸ λέγεται δευτέρως, ὡς ὑγιαίνειν τὸ τὴν ὑγίειαν δεδεγμένον σῶμα καὶ ἐπίστασθαι ἢ τὴν ἐπιστήμην δεδεγμένη ψυχὴ.

103 ψυχὴ ἄρα ἐστὶν ἡ κατὰ τὸ εἶδος οὐσία. τὸ δὲ εἶδος τελειότητά τε καὶ ἐντελέχειαν ὁ Ἀριστοτέλης λέγει. ὥστε εἰκότως καὶ ἡ ψυχὴ οὐσία οὔσα ἢ κατὰ τὸ εἶδος ἐντελέχεια καλεῖται παρ' αὐτοῦ. ἐπεὶ γὰρ τῶν ὄντων τὰ μὲν δυνάμει λέγεται εἶναι, τὰ δὲ ἐντελεχεῖα, καὶ ἔστι τὰ ἐντελεχεῖα εἶναι λεγόμενα τὰ ἤδη τὸ εἶδος, ὃ ἐδύνατο ἔχειν, ἔχοντα καὶ τὴν μορφήν, εἰκότως οὐ παρουσία τὸ δυνάμει τι ὃν εἰς τὸ ἐντελεχεῖα γίνεται, ἐντελέχεια τοῦτο. τὸ δὲ δυνάμει ζῳον, ὥσπερ τὸ σπέρμα, ἐντελεχεῖα ζῳον γίνεται παρουσία ψυχῆς. εἴη ἂν οὖν καὶ οὕτως δεικνύμενον, ὅτι ἡ ψυχὴ ἐστὶν εἶδος τε καὶ ἐντελέχεια. ἔστι δὲ ἐντελέχεια ἢ μὲν τις πρώτη, ἢ δὲ δευτέρα. αἱ μὲν γὰρ ἐπιστήμαι καὶ τέχναι καὶ ὅλως αἱ ἕξεις ἐντελέχειαι πρῶται, αἱ δὲ κατ' αὐτὰς καὶ ἀπ' αὐτῶν ἐνέργειαι ἐντελέχειαι δεύτεραι. ὁ γὰρ μουσικὸς ἐντελεχεῖα μὲν ἐστὶ τοιοῦτος (ἔχει γὰρ τὴν μουσικὴν), ἀλλ' ἔστιν κατὰ τὴν πρώτην ἐντελέχειαν οὗτος ἐντελεχεῖα λεγόμενος μουσικός, ἤδη δὲ καὶ ὁ ἐνεργῶν κατὰ τὴν μουσικὴν, ὃς καὶ τὴν δευτέραν ἐντελέχειαν ἤδη προσεῖληφεν. οὔσης τοίνυν διττῆς τῆς ἐντελεχεῖας ἡ ψυχὴ ἐντελεχεῖα ἐστὶν ὡς ἡ ἕξις. οὐδὲν γὰρ ἦττον ἔχει ψυχὴν καὶ ὁ μὴ ἐνεργῶν κατ' αὐτήν, ὡς ὁ κοιμώμενος. οὐ γὰρ ἐνεργῶν τότε κατ' αἴσθησιν ὅμως τὴν αἰσθητικὴν ἔχει ψυχὴν. ἐντελέχεια οὖν ἐστὶν ἡ ψυχὴ πρώτη. ἐπεὶ δὲ πᾶν εἶδος καὶ πᾶσα ἐντελεχεῖα τινός ἐστι, δηλὸν ὅτι ἀκόλουθόν ἐστι ἐπισκέψασθαι, τίνος. τὸ μὲν οὖν εἶναι σώματος σχεδὸν ἤδη δέδεικται. ὄντος γὰρ τοῦ ζῳου οὐσίας συνθέτου ἐξ ὑποκειμένου τε καὶ εἶδους, τὸ μὲν ὑποκείμενον ἦν σῶμα ἐν αὐτῷ, ἐντελέχεια δὲ ἡ ψυχὴ. ἀλλ' ἐπεὶ τῶν σωμάτων τὰ μὲν ἐστὶ τεχνικά, τὰ δὲ φυσικά, ποδαποῦ τινος σώματος ἐστὶν ἐντελέχεια ἢ ψυχὴ; οὐ γὰρ δὴ ἐν παντί γε σώματι οἷα τε ψυχὴ γενέσθαι. τεχνικοῦ μὲν οὖν οὐδενός ἦν γὰρ ἂν καὶ αὕτη τεχνικὸν εἶδος ὡς τὸ τοῦ ἀνδριάντος, καὶ ἦν ἂν τὰ ζῳα ὑπὸ τέχνης γινόμενα, ὥσπερ τὰ ἀγάλματα, οὕτως δ' οὐκ ἂν εἴη οὐδὲ οὐσία. τὸ γὰρ τεχνικὸν εἶδος οὐκ οὐσία. φυσικοῦ τοίνυν σώματος ἐντελέχεια ἢ ψυχὴ (ἔστι δὲ σῶμα φυσικὸν τὸ ἀρχὴν ἔχον κινήσεως ἐν αὐτῷ), καὶ γὰρ καὶ τὸ ζῳον φύσει, οὐ

μόριον ἢ ψυχὴ. ἀλλ' ἐπεὶ καὶ τῶν φυσικῶν σωμάτων εἰσὶν διαφοραὶ (τὰ μὲν γὰρ ἐστὶν αὐτῶν ἀπλᾶ, τὰ δὲ σύνθετα, καὶ οὐδενὸς τῶν ἀπλῶν σωμάτων ἐντελέχεια ἐστὶν ἢ ψυχὴ· οὔτε γὰρ τὸ τοῦ πυρὸς οὔτε τὸ τοῦ ἀέρος οὔτε τὸ τοῦ ὕδατος, ἀλλ' οὐδὲ τὸ τῆς γῆς εἶδος ἐστὶ ψυχὴ, ἐπεὶ μὴδὲ ζῶν τι τούτων) ποδαπὸν τι σῶμα τὸ τοῦ ζώου οὐ ἐστὶν ἐντελέχεια ἢ ψυχὴ; ἐπεὶ τοίνυν πᾶν σῶμα ψυχὴν ἔχον καὶ ζῶν τρέφεται τε καὶ αὖξεται δι' αὐτοῦ (ταύτη γὰρ τὸ ζῶν τοῦ μὴ ζῶντος διαφέρει), ἢ δὲ τροφὴ καὶ ἡ πέψις καὶ ἡ προσθήκη τε καὶ αὖξησις δέονταί τινων ὀργάνων (τὰ μὲν γὰρ στόματος καὶ φάρυγγος καὶ κοιλίας καὶ ἐντέρων χρειᾶν ἔχει πρὸς ταῦτα, τὰ δὲ ῥιζῶν καὶ ἐντεριώνης καὶ φλοιοῦ· ὅσα δὲ τῶν ζῶων τελειότερα, πλείονων κατ' ἀναλογίαν χρῆζει καὶ τῶν ὀργάνων, καὶ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων πασῶν διὰ τινων οἰκείων ἐνεργουσῶν ὀργάνων, ὡς φανερόν ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων), εἴη ἂν ἡ ψυχὴ ἐντελέχεια ἢ πρώτη σώματος φυσικοῦ ὁργανικοῦ.

104 οὐδὲν γὰρ σῶμα οἷόν τε ζῆν ἢ ψυχὴν ἔχειν μὴ ὄν ὁργανικὸν μὴδὲ ἔχον τὰ διακονησόμενα ταῖς ψυχικαῖς δυνάμεσιν. καὶ οὗτος μὲν ἂν ὅρος τε καὶ λόγος κοινότατος ψυχῆς εἴη. ἐμπεριείληπται γὰρ ἐν αὐτῷ καὶ ἡ τῶν φυτῶν ψυχὴ. γίνεται δὲ ὁ λόγος ἡμῖν περὶ ψυχῆς τῆς ἐν τοῖς θνητοῖς γινομένης σώμασιν. ὅταν δὲ λέγωμεν τὴν ψυχὴν εἶναι σώματος φυσικοῦ δυνάμει ζῶν ἔχοντος, οὐχ οὕτως τὸ δυνάμει κατηγοροῦμεν τοῦ σώματος τότε, ὡς εἰώθαμεν λέγειν ἐπὶ τῶν μὴδέπω μὲν ἐχόντων τι, ἐπιτηδεῖν δὲ πρὸς τὸ δέξασθαι. οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ σῶμα τοῦτο χωρὶς ψυχῆς πρότερον, εἴτα δέχεται τὴν ψυχὴν, ἀλλ' ἐστὶν τὸ δυνάμει ζῶν ἔχον τὸ δυνάμενον ζῆν, τουτέστιν τὸ ἔχον ὄργανα πρὸς τὰς κατὰ τὸ ζῆν ἐνεργείας καὶ ἔστιν ἴσον τὸ 'δυνάμει ζῶν ἔχον' τῷ 'ὁργανικόν'. εἰ δὲ ἐστὶν ἡ ψυχὴ σώματος εἶδος τε καὶ ἐντελέχεια, δῆλον ὡς ἀσώματος ἔσται. πᾶν γὰρ εἶδος ἀσώματον. εἰ γὰρ εἴη καὶ τὸ εἶδος αὐτὸ σῶμα, ἦτοι ἀνείδεόν τε καὶ ἄποιον ἔσται (τοιοῦτον δὲ ἡ ὕλη), ἢ εἰ εἶδος ἔξει, καὶ τὸ εἶδος, ὄν σῶμα, ἄλλο εἶδος, εἰς ἄπειρον προελεύσεται. ἔστι δὲ ἡ ψυχὴ ἐντελέχεια οὕσα δι' ὅλου τοῦ σώματος. πᾶν γὰρ ἔμψυχον τὸ ἐμψύχου μέρος. καὶ ἔστιν ἐντελέχεια ἢ ψυχὴ οὔτε ὡς τὸ σχῆμα τῶν ἐσχηματισμένων, οὔτε ὡς ἡ θέσις καὶ τάξις τῶν συγκειμένων, οὐθ' ὡς διάθεσις τις καὶ πάθος, οὐθ' ὡς μῖξις ἢ κρᾶσις (ἢ μὲν γὰρ ἡδονὴ καὶ ἡ ἀλγηδὼν πάθος ἢ διάθεσις, ἀλλ' οὐθὲν ἢ ψυχὴ τούτων), ἀλλὰ πάντως μὲν ἐν τῷ σώματι παραγίνεται ταῦτα (διὰ γὰρ τούτων τὰ ὄργανα οἷς ἡ ψυχὴ χρῆται), αὕτη δὲ ἐστὶ δύναμις τις καὶ οὐσία ἐπὶ τούτοις γινομένη. καὶ ἔστι τὸ σῶμα καὶ ἡ τούτου κρᾶσις αἰτία τῇ ψυχῇ τῆς ἐξ ἀρχῆς γενέσεως. τοῦτο δὲ δῆλον ἐκ τῆς τῶν ζῶων διαφορᾶς κατὰ τὰ μόρια. οὐ γὰρ ψυχαὶ διαπλάσσουσι τὰς μορφάς, ἀλλ' ἐπὶ τῇ τούτων ποιᾷ συστάσει ἐπηκολούθησαν αἱ διαφοροὶ ψυχαί, συμμεταβάλλουσιν δὲ ἀλλήλοις· ἔστι γὰρ ἀλλήλων ἢ τε ἐντελέχεια καὶ τὸ οὐ ἐντελέχεια. ὅτι δὲ τῇ ποιᾷ κράσει τοῦ σώματος καὶ ἡ τῆς ψυχῆς ἔπεται διαφορὰ, δηλοῖ καὶ τὰ θηρία παρὰ τὴν ποιὰν κρᾶσιν τοῦ σώματος ἀλλοιοτέραν ἴσχοντα τὴν ψυχὴν. ἃς δὲ φαμεν τῆς ψυχῆς ἐνεργείας εἶναι, οὐκ εἰσὶν τῆς ψυχῆς αὐτῆς καθ' αὐτήν, ἀλλὰ τοῦ ἔχοντος αὐτήν. ὡς γὰρ οὐ βαδίζει ἡ ψυχὴ αὐτὴ οὐδὲ παλαίει, ἀλλ' ὁ ἔχων αὐτήν ἄνθρωπος, οὕτω καὶ λυπεῖται καὶ ὀρέγεται καὶ χαίρει καὶ ὀργίζεται τὸ τὴν ψυχὴν ἔχον, ἀλλ' οὐχὶ ἡ ψυχὴ· πᾶσαι γὰρ αἱ λεγόμεναι τῆς ψυχῆς κινήσεις τοῦ συναμφοτέρου τοῦ ζῶντος εἰσιν.

105 εἰσὶ δὲ αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις τὰς ἔχουσαι πρὸς ἀλλήλας. ἢ μὲν γὰρ ἐστὶν αὐτῶν πρώτη, ἢ δὲ δευτέρα, ἢ δὲ ἐπὶ ταύταις, σημεῖον δὲ τοῦδε· τὸ μὲν γὰρ πρώτην ἔχον οἷόν τε μὴ μετέχειν τῆς δευτέρας, τὴν δὲ δευτέραν ἀδύνατον ἔχειν ἄνευ τῆς πρώτης. καὶ ἔστι πρώτη μὲν ἡ θρεπτικὴ τε καὶ αὖξητικὴ καὶ γεννητικὴ, ἣν ψυχὴν ἔχει καὶ τὰ φυτά· οὐ γὰρ, ὡς τινες ἡγοῦνται, φύσις τοῦτο, ἀλλὰ ψυχῆς δύναμις ἢ πρώτη, ἐπεὶ φύσιν γε ἔχει καὶ τὰ ἀπλᾶ τῶν σωμάτων, ἀλλ' οὐπω ζῆν φαμεν ταῦτα. ἢ γὰρ φύσις ἀρχὴ κινήσεώς ἐστιν. πλεον δὲ τι ἢ κατὰ ταύτην ἔχει τὰ φυτά· ἔχει γὰρ καὶ τὸ δι' αὐτῶν τρέφεσθαι τε καὶ αὖξεσθαι καὶ γεννητικὰ εἶναι τῶν ὁμοίων, ἃ κατὰ τὸ ζῆν ὀρίζεται. τὸ δὲ ζῆν παρουσίᾳ ψυχῆς. δευτέρα δὲ ψυχῆς δύναμις ἐστὶν ἡ αἰσθητικὴ, ἣ τὰ ζῶα

ὀρίζεται, ἣν οὐχ οἶόν τε χωρὶς τῆς πρώτης ἔχειν. τὰ μέντοι φυτὰ τὴν θρεπτικὴν ψυχὴν ἔχοντα τὴν αἰσθητικὴν οὐκ ἔχει. ἐπὶ δὲ ταύταις ταῖς δυνάμεσιν ἐστὶ τὸ ὀρμητικὸν συνεζευγμένον τῷ αἰσθητικῷ· οὐδὲν γὰρ ὄφελος τοῖς ζώοις αἰσθήσεως μὴ ἐνυπαρχούσης ὀρμῆς· τοῦτο γὰρ πάσης ἀρχῇ πράξεως. καὶ ταῦτα μὲν ἀναγκαιότατα καὶ πρῶτα μόρια τῆς ψυχῆς τρία, κοινὰ πᾶσιν ὄντα τοῖς ζώοις, φυτικόν, αἰσθητικόν, ὀρμητικόν, ἕκαστον αὐτῶν χρήσιμον ὃν πρὸς τι τούτων, ἐν οἷς τῷ ζῳῷ τὸ εἶναι. ἔστι γὰρ ἔργα τοῦ ζώου πρῶτον μὲν τὸ εἶναι τε καὶ ζῆν, δεύτερον δὲ κρίσις τῶν προσπιπτόντων, ἐπὶ δὲ τούτοις ἐνέργειά τε καὶ πρᾶξις. ἡ μὲν οὖν φυτικὴ τῆς ψυχῆς δυνάμις εἰς τὸ εἶναι τε καὶ ζῆν τῷ ζῳῷ συντελεῖ, ἡ δὲ αἰσθητικὴ πρὸς τὴν κρίσιν, πρὸς δὲ τὸ πράσσειν τὸ ὀρμητικόν. πρᾶξις δὲ ἐστὶ κυρίως ζῳον ἢ μετὰ συγχρήσεως τῶν ὀργανικῶν τοῦ σώματος μορίων ἐνέργεια, ὡς τὸ βαδίζειν, ὡς τὸ λέγειν. διαιρεῖται δὲ ἡ μὲν θρεπτικὴ δυνάμις εἰς τε τὸ τρέφειν καὶ εἰς τὸ αὔξειν καὶ εἰς τὸ γεννᾶν, ἡ δὲ αἰσθητικὴ εἰς τε τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ φαντασιοῦσθαι καὶ τὸ μνημονεύειν καὶ τὸ συγκατατίθεσθαι, τὸ δὲ ὀρμητικὸν ἐστὶν ὥσπερ τέλος τι τῆς φαντασίας καὶ τῆς συγκαταθέσεως. ταύτης γὰρ χάριν ἐκεῖνα. πάντως γὰρ τῆς μὲν ὀρμῆς ἡγεῖται συγκατάθεσις, ταύτης δὲ φαντασία. τούτου δὲ τοῦ ὀρμητικοῦ τε καὶ πρακτικοῦ τὸ μὲν ἐστὶν ὡς ἡγεμονικόν, τὸ δὲ ὡς ὑπηρετικόν, ἡγεμονικὸν μὲν τὸ ἰδίως ὀρμητικόν τε καὶ ὀρεκτικὸν καλούμενον, τὸ δὲ ἕτερον νευροσπαστικόν, ἐν ᾧ καὶ τὸ φωνητικόν. τοῦ δὲ ὀρμητικοῦ ἐστὶ τό τ' ἐπιθυμεῖν καὶ θυμοῦσθαι καὶ τὸ βούλεσθαι. ταῦτα γὰρ ὀρέξεως εἶδη.

106 ὦν ἡ βούλησις ἤδη δοκεῖ μετέχειν καὶ λογισμοῦ· ἔστι γὰρ ὀρεξις μετὰ βουλῆς. ἔστι δὲ τις καὶ ἄλλη δυνάμις τῆς ψυχῆς κριτικὴ ἢ λογιστικὴ, ἡ τοῖς τελειότεροις τῶν ζώων ἐγγίνεται. τοῦτο δὲ ἐστὶν ἄνθρωπος, οὗ τό τε βουλευέσθαι ταύτης τῆς δυνάμεως ἐστὶ καὶ τὸ καταλαμβάνειν καὶ τὸ δοξάζειν. κινεῖ δὲ ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα οὐχ ὡς αὐτὴ κινουμένη τε καὶ οὕτω κινουσα αὐτό (αὐτὴ γὰρ ἀκίνητος καθ' αὐτήν), ἀλλ' ὡς αἰτία τῷ ζῳῷ τῆς κινήσεως, ὡς ἡ ἐνυπάρχουσα βαρύτης τῇ γῇ τῆς εἰς τὸ κάτω κινήσεως. οὐ γὰρ πάντα τὰ κινουόμενα ὁμοίως κινεῖ. ἄλλως μὲν γὰρ οἱ βούς τὴν ἄμαξαν κινουῖσιν, ἄλλως τὸ ἀγαθὸν καὶ ἐφετὸν καὶ τὸ ὀρεκτὸν κινεῖ τὰ ἐφίεμενα αὐτοῦ· οὐ γὰρ κινούμενον. διὸ καὶ ἐμψύχων ἡ ὑπὸ τῶν τοιῶνδε κινήσεις. ἡ δὲ ψυχὴ κινεῖ τῷ κατ' αὐτήν ἡμᾶς νοεῖν τε καὶ προαιρεῖσθαι· τὸ μὲν οὖν ἀγαθὸν τῷ νοηθῆναι κινεῖ, ἡ δὲ ψυχὴ τῷ νοῆσαι. ὡς γὰρ διὰ τὰς τέχνας καὶ κατὰ τὰς τέχνας οἱ τεχνῖται κινουόμενοι, καὶ εἰσὶν αὐτοῖς αὐταὶ τῆς τοιαύτης κινήσεως αἰτίαι, αὐταὶ μὴ κινούμεναι, οὕτως καὶ τὰ ἔμψυχα κατὰ τὴν ψυχὴν κινεῖται μὴ κινουμένης αὐτῆς. ἔστι δὲ ἡ ὀρμητικὴ καὶ ἡ ὀρεκτικὴ δυνάμις τῆς ψυχῆς, καθ' ἣν τὰ ζῳα κινεῖται. αὕτη γὰρ τοῖς ζώοις τῆς οἰκείας κινήσεως αἰτία. Περὶ νοῦ ὅ· Νοῦς ἐστὶ κατὰ Ἀριστοτέλη τριττός, ὁ μὲν γὰρ τίς ἐστὶ νοῦς ὑλικός. ὑλικὸν δὲ λέγω οὐ τῷ ὑποκείμενόν τινα εἶναι ὥσπερ τὴν ὕλην (ὕλην γὰρ λέγω ὑποκείμενόν τι δυνάμενον εἶδους τινὸς παρουσίᾳ τόδε τι γενέσθαι), ἀλλ' ἐπεὶ τῇ ὕλῃ τὸ εἶναι ὕλην ἐν τῷ δύνασθαι πάντα, ἐν ᾧ τὸ δύνασθαι καὶ αὐτὸ τὸ δυνάμει, καθόσον ἐστὶ τοιοῦτον, ὑλικόν. καὶ δὴ καὶ νοῦς ὁ μήπω μὲν νοῶν, δυνάμενος δὲ τοιοῦτος γενέσθαι, ὑλικός, καὶ ἡ δυνάμις ἡ τοιαύτη τῆς ψυχῆς ὁ ὑλικὸς νοῦς, οὐδὲν μὲν ἐνεργεῖα τῶν ὄντων ὦν, δυνάμενος δὲ πάντα γίνεσθαι, εἴ γε πάντων τῶν ὄντων οἶόν τε νόησιν γενέσθαι. τὸ γὰρ πάντων μέλλον ἀντιλήψεσθαι οὐδὲν αὐτῶν εἶναι δεῖ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν ἐνεργεῖα. παρεμφαινόμενον γὰρ τὸ οἰκεῖον εἶδος αὐτοῦ ἐν ταῖς τῶν ἐκτὸς ἀντιλήψεσιν ἔμελλεν ἐμπόδιον γίνεσθαι ταῖς ἐκείνων νοήσεσιν. οὔτε γὰρ αἱ αἰσθήσεις τούτων ἀντιλαμβάνονται, ἐν οἷς τὸ εἶναι αὐταῖς. διὰ τοῦτ' οὖν ἡ μὲν ὄψις χρωμάτων οὔσα ἀντιληπτικὴ ἄχρουν τὸ ὄργανον ἔχει, ἐν ᾧ τέ ἐστι καὶ δι' οὗ ἡ ἀντίληψις αὐτῇ. ἄχρουν γὰρ τὸ ὕδωρ οἰκεῖω χρώματι.

107 ἀλλὰ καὶ ἡ ὁσφρησις ἐξ ἀέρος (ἄσμος δὲ οὔτος), ὁσμῶν δὲ ἐστὶν ἀντιληπτικὴ· καὶ ἡ ἀφῆ δὲ τῶν μὲν ὁμοίως αὐτῇ θερμῶν ἢ ψυχρῶν ἢ σκληρῶν ἢ μαλακῶν οὐκ αἰσθάνεται, τῶν δὲ παρηλλαγμένων ἐπὶ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον. τοῦτο δέ, ἐπεὶ ἦν ἀδύνατον σῶμα οὔσαν μὴ ταύτας ἔχειν τὰς ἐναντιώσεις. πᾶν γὰρ σῶμα φυσικόν τε καὶ γενητὸν ἀπτόν. ὡς οὖν ἐπὶ τῶν

αἰσθήσεων ἀδύνατον τὴν ἔχουσάν τι τούτου οὐ ἔχει εἶναι ἀντιληπτικὴν τε καὶ κριτικὴν, οὕτως, ἐπεὶ καὶ ὁ νοῦς ἀντίληψίς τις καὶ κρίσις τῶν νοητῶν, οὐδὲ αὐτὸν οἶόν τε εἶναι τῶν κρινομένων ὑπ' αὐτοῦ. πάντων δὲ τῶν ὄντων ἐστὶν ἀντιληπτικός, εἴ γε πάντα ἔστι νοεῖν. οὐδὲν ἄρα τῶν ὄντων ἐστὶν ἐνεργεία, δυνάμει δὲ πάντα. τοῦτο γὰρ ἐστὶν αὐτῷ τὸ εἶναι νῶ. αἱ μὲν γὰρ αἰσθήσεις γινόμεναι διὰ σωμάτων οὐκ εἰσὶν μὲν ταῦτα ὧν ἀντιλαμβάνονται, ἄλλα δέ τινά ἐστιν ἐνεργεία, ἔστι δὲ ἡ δύναμις σώματός τινος. διὸ καὶ τοῦ σώματός τι πάσχοντος ἡ τῶν αἰσθητῶν ἀντίληψις. καὶ διὰ τοῦτο οὐ πάντων πᾶσα αἴσθησις ἀντιληπτικὴ. ἔστι γὰρ τις καὶ αὐτὴ ἥδη ἐνεργεία. ὁ δὲ νοῦς οὔτε διὰ σώματος ἀντιλαμβανόμενος τῶν ὄντων, οὔτε σώματος δύναμις ὧν, οὐδὲ πάσχων, οὐδέ ἐστὶ τι τῶν ὄντων ὅλως ἐνεργεία, οὐδέ ἐστὶ τόδε τι τὸ δυνάμενον, ἀλλ' ἔστιν δυνάμεις τις ἀπλῶς τῆς τοιαύτης ἐντελεχείας τε καὶ ψυχῆς εἰδῶν καὶ νοημάτων δεκτικὴ. οὗτος μὲν οὖν ὁ νοῦς ὑλικὸς ὧν ἐν πᾶσιν ἐστὶ τοῖς τῆς τελείας ψυχῆς κεκοινωνηκόσιν, τουτέστιν ἀνθρώποις. Ἄλλος δὲ ἐστὶν ὁ ἥδη νοῦν καὶ ἔξιν ἔχων τοῦ νοεῖν καὶ δυνάμενος τὰ εἶδη τῶν νοητῶν κατὰ τὴν αὐτοῦ δυνάμιν λαμβάνειν, ἀνάλογον ὧν τοῖς τὴν ἔξιν ἔχουσιν τῶν τεχνιτῶν καὶ δυναμένοις δι' αὐτῶν ποιεῖν τὰ κατὰ τὴν τέχνην. ὁ γὰρ πρῶτος οὐ τούτοις ἦν ὁμοίως, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς δυναμένοις τὴν τέχνην ἀναλαβεῖν καὶ γενέσθαι τεχνίταις. καὶ ἔστιν οὗτος ὁ ὑλικὸς ἔξιν ἥδη καὶ τὸ νοεῖν τε καὶ ἐνεργεῖν προσειληφώς. ὁ τοιοῦτος νοῦς ἐν τοῖς τελειότεροις ἐστὶν ἥδη καὶ νοοῦσιν. οὗτος μὲν οὖν ὁ δεῦτερος νοῦς ἐστὶ. Τρίτος δὲ ἐστὶ νοῦς παρὰ τοὺς προειρημένους δύο ὁ ποιητικός, δι' ὃν ὁ ὑλικὸς ἐν ἔξει γίνεται, ἀνάλογον ὧν οὗτος ὁ ποιητικός, ὡς φησὶν ὁ Ἀριστοτέλης, τῷ φωτί. ὡς γὰρ τὸ φῶς αἴτιον γίνεται τοῖς χρώμασιν τοῦ δυνάμει οὖσιν ὁρατοῖς ἐνεργεία γίνεσθαι τοιούτοις, οὕτως καὶ οὗτος ὁ τρίτος νοῦς τὸν δυνάμει καὶ ὑλικὸν νοῦν ἐνεργεία νοῦν ποιεῖ ἔξιν ἐμποιῶν αὐτῷ τὴν νοητικὴν. ἔστι δὲ οὗτος τὸ τῇ αὐτοῦ φύσει νοητὸν καὶ ἐνεργεία τοιοῦτον· τοῦτο γὰρ ποιητικόν τε τοῦ νοεῖν καὶ εἰς ἐνέργειαν ἄγον τὸν ὑλικὸν νοῦν.

108 νοῦς οὖν καὶ αὐτός· τὸ γὰρ αἴδιον εἶδος, ὅπερ ἐστὶ μόνον τῇ αὐτοῦ φύσει νοητόν, νοῦς. τὰ μὲν γὰρ ἔνυλα εἶδη ὑπὸ τοῦ νοῦ νοητὰ γίνονται ὄντα δυνάμει νοητά. χωρίζων γὰρ αὐτὰ τῆς ὕλης ὁ νοῦς, μεθ' ἧς ἐστὶν αὐτοῖς τὸ εἶναι, ἐνεργεία νοητὰ αὐτὸς αὐτὰ ποιεῖ, καὶ τότε ἕκαστον αὐτῶν, ὅταν νοῖται, ἐνεργεία τε νοητὸν καὶ νοῦς γίνεται οὐ πρότερον οὐδὲ τῇ αὐτῶν φύσει ὄντα τοιαῦτα. ὁ γὰρ κατ' ἐνέργειαν νοῦς οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ νοούμενον εἶδος ἐστὶν, ὥστε καὶ τούτων ἕκαστον τῶν οὐκ ὄντων ἀπλῶς νοητῶν νοῦς, ὅταν νοῖται, γίνεται. ὡς γὰρ ἡ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμη ταῦτόν τῷ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστητῷ, καὶ ὡς ἡ κατ' ἐνέργειαν αἴσθησις ἡ αὐτὴ τῷ κατ' ἐνέργειαν αἰσθητῷ, καὶ τὸ κατ' ἐνέργειαν αἰσθητὸν τῇ κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσει, οὕτως δὲ καὶ ὁ κατ' ἐνέργειαν νοῦς ὁ αὐτός ἐστὶ τῷ κατ' ἐνέργειαν νοητῷ καὶ τὸ κατ' ἐνέργειαν νοητὸν τῷ κατ' ἐνέργειαν νῶ. ὁ γὰρ νοῦς τὸ εἶδος τοῦ νοουμένου λαμβάνων καὶ χωρίζων αὐτὸ τῆς ὕλης κατ' ἐνέργειαν ἐκεῖνό τε νοητὸν ποιεῖ καὶ νοῦς αὐτὸς κατ' ἐνέργειαν γίνεται. εἰ δὴ τι τῶν ὄντων ἐστὶν ἐνεργεία νοητὸν τῇ αὐτοῦ φύσει καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ εἶναι τοιοῦτον ἔχον τῷ αἴδιον εἶναι, οὐ παρὰ τοῦ χωρίζοντος αὐτὸ τῆς ὕλης νοῦ, τὸ τοιοῦτον ἐνεργεία νοῦς ἐστὶν αἰεὶ. νοῦς γὰρ τὸ κατ' ἐνέργειαν νοητόν. τοῦτο δὴ τὸ νοητόν τε τῇ αὐτοῦ φύσει καὶ κατ' ἐνέργειαν νοῦς, αἴτιον γινόμενον τῷ ὑλικῷ νῶ τοῦ κατὰ τὴν πρὸς τὸ τοιοῦτο εἶδος ἀναφορὰν χωρίζειν τε καὶ μιμεῖσθαι καὶ νοεῖν καὶ τῶν ἐνύλων εἰδῶν ἕκαστον καὶ ποιεῖν νοητὸν αὐτό, θύραθεν ἐστὶ λεγόμενος νοῦς ὁ ποιητικός, οὐκ ὧν μόνιον καὶ δυνάμεις τις τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἀλλ' ἔξωθεν γινόμενος ἐν ἡμῖν, ὅταν αὐτὸν νοῶμεν, εἴ γε κατὰ μὲν τὴν τοῦ εἴδους λῆψιν τὸ νοεῖν γίνεται, τὸ δὲ ἐστὶν εἶδος αἴδιον αὐτὸ οὐ μεθ' ὕλης ὃν ποτε οὐδὲ χωριζόμενον αὐτῆς ἐπειδὰν νοῖται. χωριστὸς δὲ ἐστὶν ἡμῶν τοιοῦτος ὧν εἰκότως, ἐπεὶ μὴ ἐν τῷ νοεῖσθαι αὐτῷ ὅφ' ἡμῶν τὸ εἶναι νῶ γίνεται, ἀλλ' ἔστιν τῇ αὐτοῦ φύσει τοιοῦτος, ἐνεργεία νοῦς τε ὧν καὶ νοητός. τὸ δὲ τοιοῦτον

εἶδος καὶ ἡ χωρὶς ὕλης οὐσία ἄφθαρτος. διὸ καὶ ποιητικὸς νοῦς, ὁ κατ' ἐνέργειαν θύραθεν ὢν τὸ τοιοῦτον εἶδος, εἰκότως ἀθάνατος ὑπ' Ἀριστοτέλους καλεῖται νοῦς.

109 νοῦς μὲν γὰρ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν νοουμένων εἰδῶν ὅταν νοηται, ἀλλ' οὐ θύραθεν οὐδ' ἔξωθεν νοῦς ὢν, ἀλλ' ὅτε νοεῖται γινόμενος. οὗτος δὲ νοῦς, ὢν καὶ πρὸ τοῦ νοεῖσθαι, εἰκότως ὅταν νοηθῇ, θύραθεν τέ ἐστὶ καὶ λέγεται. νοεῖν δὲ αὐτὸν ὁ ἐν ἔξει νοῦς καὶ ἐνεργῶν δύναται· οὐ καθὼς νοῦς ἐστίν, ἅμα γὰρ καὶ κατὰ ταῦτόν αὐτῷ τὸ νοεῖν ἔσται καὶ νοεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ταύτῃ μὲν, ἣ ὁ κατ' ἐνέργειαν νοῦς ὁ αὐτός ἐστι τοῖς κατ' ἐνέργειαν νοουμένοις. ἐκεῖνα δὲ νοῶν αὐτὸν νοεῖ, εἴ γε ταῦτα ἃ νοεῖ ἐν τῷ νοεῖσθαι νοῦς γίνεται. εἰ γὰρ τὰ νοούμενα ἐστὶν ὁ κατ' ἐνέργειαν νοῦς, ταῦτα δὲ νοεῖ, αὐτὸν νοῶν γίνεται. νοῶν μὲν γὰρ ὁ αὐτὸς γίνεται τοῖς νοουμένοις, μὴ νοῶν δὲ ἄλλος ἐστὶν αὐτῶν. οὕτως δὲ καὶ ἡ αἴσθησις αὐτῆς αἰσθάνεσθαι λέγοιτ' ἂν αἰσθανομένη τούτων, ἃ ἐνεργεῖα αὐτῇ ταῦτά γίνεται. ὥς γὰρ ἔφαμεν, καὶ ἡ κατ' ἐνέργειαν αἴσθησις τὸ αἰσθητόν ἐστι. καὶ γὰρ ἡ αἴσθησις καὶ ὁ νοῦς τῇ τῶν εἰδῶν λήψει χωρὶς ὕλης τῶν οἰκείων αὐτοῖς ἀντιλαμβάνονται. ἔτι δὲ λέγοιτ' ἂν αὐτὸν νοεῖν ὁ νοῦς οὐχ ἢ νοῦς ἐστίν, ἀλλ' ἢ καὶ αὐτὸς νοητός. ὥς γὰρ νοητοῦ ἀντιλήψεται, ὥσπερ καὶ τῶν ἄλλων ἐκάστου τῶν νοητῶν, οὐχ ὥς νοῦ. συμβέβηκε γὰρ τῷ νῷ εἶναι καὶ νοητῷ· ἐπεὶ γὰρ ἐστὶ τῶν ὄντων τι καὶ αὐτός, καὶ οὐκ ἔστιν αἰσθητός, λείπεται νοητὸν αὐτὸν εἶναι. εἰ γὰρ ὥς νοῦς καὶ καθὼς νοῦς ἐστὶν ἐνοεῖτο ὑφ' αὐτοῦ, οὐδὲν ἂν ἄλλο, ὃ μὴ νοῦς ἦν, ἐνόει, ὥστε αὐτὸν ἂν ἐνόει μόνον. νοῶν δὲ τὰ νοητά, ἃ μὴ ἐστὶν νοῦς πρὸ τοῦ νοεῖσθαι, καὶ αὐτὸν ὥς τοιοῦτον νοεῖ ὥς ἐν τι τῶν νοητῶν. γίνεται οὖν κατὰ συμβεβηκὸς αὐτὸν νοῶν ὁ νοῦς οὗτος ἀπὸ τοῦ ὑλικοῦ νοῦ προῖων. καὶ ὁ πρῶτος δὲ νοῦς καὶ ἐνεργεῖα νοῦς αὐτὸν νοεῖ παραπλησίως καὶ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. ἀλλ' ἐκεῖνος πλεον τι παρὰ τοῦτον ἔχει. οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἢ αὐτὸν νοεῖ. τῷ μὲν γὰρ εἶναι νοητὸς νοεῖται πρὸς αὐτοῦ, καὶ τῷ ἐνεργεῖα καὶ φύσει τῇ αὐτοῦ νοητὸς εἶναι ἀεὶ νοούμενος ἔσται, δηλονότι ὑπὸ τοῦ <ἀεὶ> ἐνεργεῖα νοοῦντος. ἀεὶ δὲ ἐνεργεῖα νοῶν ἐστὶ νοῦς αὐτὸς μόνος· ἀεὶ ἄρα αὐτὸν νοήσει. μόνον δέ, καθόσον ἐστὶν ἀπλοῦς. ὁ γὰρ ἀπλοῦς νοῦς ἀπλοῦν τι νοεῖ, οὐδὲν δὲ ἄλλο ἀπλοῦν ἐστὶ νοητὸν πλην αὐτός. ἀμιγῆς γὰρ οὗτος καὶ ἄϋλος καὶ οὐδὲν ἔχων ἐν αὐτῷ δυνάμει. αὐτὸν ἄρα μόνον νοήσει. καθὼς μὲν ἄρα νοῦς ἐστίν, αὐτὸν ὥς νοητὸν νοήσει, καθὼς δὲ ἐνεργεῖα καὶ νοῦς ἐστὶ καὶ νοητόν, αὐτὸν ἀεὶ νοήσει, καθὼς δὲ ἀπλοῦς μόνος, αὐτὸν μόνον νοήσει.

110 αὐτός τε γὰρ μόνος ἀπλοῦς ὢν ἀπλοῦ τινος νοητικὸς ἐστὶν καὶ μόνος ἀπλοῦς τῶν νοητῶν ἐστὶν αὐτός. Ἦκουσα δὲ περὶ νοῦ τοῦ θύραθεν παρὰ Ἀριστοτέλους, ἃ διεσώσαμεν. τὰ γὰρ κινήσαντα Ἀριστοτέλη εἰσαγαγεῖν τὸν θύραθεν νοῦν, ταῦτα ἐλέγετο εἶναι· ἢ τε ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἀναλογία καὶ ἡ ἐπὶ τῶν γινομένων ἀπάντων. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ πάντων τῶν γινομένων ἐστὶ τι τὸ πάσχον, ἔστι τι καὶ τὸ ποιοῦν καὶ τρίτον ἐκ τούτων τὸ γινόμενον (καὶ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν ὁμοίως· ἔστι γὰρ πάσχον τὸ αἰσθητήριον, ποιοῦν δὲ τὸ αἰσθητόν, γινόμενον δὲ ἡ ἀντίληψις ἢ διὰ τοῦ αἰσθητηρίου τοῦ αἰσθητοῦ), τὸν αὐτὸν τρόπον δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ νοῦ ὑπελάμβανεν δεῖν εἶναί τινα ποιητικὸν νοῦν, ὅστις τὸν δυνάμει νοῦν καὶ ὑλικὸν εἰς ἐνέργειαν ἄγειν δυνήσεται (ἔστι δὲ ἐνέργεια τὸ αὐτῷ ποιεῖν νοητὰ πάντα τὰ ὄντα). ὥσπερ γὰρ ἐστὶν αἰσθητά, ἃ κατ' ἐνέργειαν καὶ ἐνεργεῖα τὴν αἴσθησιν ποιεῖ, οὕτω δεῖ εἶναί τινα καὶ τὰ τὸν νοῦν ποιοῦντα ἐνεργεῖα ὄντα αὐτὰ νοητά. οὐ γὰρ οἷόν τε ποιητικόν τι εἶναί τινος μὴ ὃν αὐτὸ ἐνεργεῖα. ἐνεργεῖα δὲ νοητὸν τούτων τῶν νοουμένων ὑφ' ἡμῶν οὐδὲν ἐστίν. ὁ γὰρ νοῦς ὁ ἡμέτερος νοεῖ τὰ αἰσθητὰ δυνάμει ὄντα νοητά, καὶ ὑπὸ τοῦ νοῦ νοητὰ ταῦτα γίνεται. αὕτη γὰρ ἐνέργεια τοῦ νοῦ, τὰ ἐνεργεῖα αἰσθητὰ τῇ αὐτοῦ δυνάμει χωρίσαι καὶ ἀφελεῖν τούτων, σὺν οἷς ὄντα ἐστὶν αἰσθητά, καὶ ὀρίσασθαι καθ' αὐτά. εἰ δὲ αὕτη ἐστὶν ἡ τοῦ νοῦ τοῦ δυνάμει πρότερον ὄντος ἐνέργεια, δεῖ δὲ τὸ γινόμενον καὶ ἀγόμενον ἐκ τοῦ δυνάμει εἰς ἐνέργειαν ὑπὸ τινος γίνεσθαι ἐνεργεῖα ὄντος, δεῖ τινα εἶναι καὶ νοῦν ποιητικὸν ἐνεργεῖα ὄντα, ὃς ποιήσει τὸν τέως

ὄντα δυνάμει ἐνεργεῖν δύνασθαι καὶ νοεῖν. τοιοῦτος δέ ἐστιν ὁ θύραθεν εἰσιών. ταῦτα μὲν τὰ κινήσαντα ἐκείνον. ἔσται δὴ τι καὶ ἐνεργεία νοητὸν τῇ αὐτοῦ φύσει τοιοῦτον ὄν, ὥσπερ αὖ καὶ αἰσθητὸν οὐχ ὑπὸ τῆς αἰσθήσεως γινόμενον τοιοῦτον. τοῦτο δέ ἐστι νοῦς, φύσις τις καὶ οὐσία, οὐδενὶ ἄλλῳ γνωστὴ ἢ νῶ. οὐ γὰρ δὴ αἰσθητός γέ ἐστιν, οὐδὲ πάντα τὰ νοούμενα ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου νοῦ νοητὰ γίνεται οὐκ ὄντα τῇ ἑαυτῶν φύσει νοητά, ἀλλ' ἔστιν τι καὶ καθ' αὐτὸ νοητὸν τῇ αὐτοῦ φύσει τοιοῦτον ὄν. τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸ ὁ δυνάμει νοῦς τελειούμενος καὶ αὐξόμενος νοεῖ. ὥσπερ γὰρ ἡ περιπατητικὴ δύναμις, ἣν ἔχει ὁ ἄνθρωπος εὐθύς τῷ γενέσθαι, εἰς ἐνέργειαν ἄγεται προϊόντος τοῦ χρόνου τελειούμενου αὐτοῦ οὐ κατὰ πάθος τι, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ νοῦς τελειωθείς τὰ τε φύσει νοητὰ νοεῖ καὶ τὰ αἰσθητὰ δὲ νοητὰ αὐτῷ ποιεῖ, ἅτε ὦν ποιητικός.

111 οὐ γὰρ παθητικός ὁ νοῦς τῇ αὐτοῦ φύσει, ὡς ὑπὸ ἄλλου γίνεσθαι καὶ πάσχειν, καθάπερ ἡ αἴσθησις. ὑπεναντίως γὰρ ἔχει. ἡ μὲν γὰρ αἴσθησις κατὰ πάθος, παθητικὸν γάρ, καὶ ἡ ἀντίληψις αὐτῇ διὰ πάθους, ὁ δὲ νοῦς ποιητικόν. νοητικὸς γὰρ ὦν τῶν πλείστων ἅμα καὶ ποιητὴς ἴνα αὐτὰ νοῆσι γίνεται, πλὴν εἰ μὴ κατὰ τοῦτό τις καὶ τὸν νοῦν βούλοιο παθητικὸν λέγειν, καθὼ ληπτικός ἐστι τῶν εἰδῶν. πάσχειν γὰρ εἶναι δοκεῖ τὸ λαμβάνειν. καὶ τοῦτο μὲν κοινὸν πρὸς τὴν αἴσθησιν ἐστὶν αὐτῷ, ἀλλ' ἐπεὶ ἕκαστον αὐτῶν χαρακτηρίζεται καὶ ὀρίζεται οὐκ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τοῦ πρὸς ἄλλο τι, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἰδίου, καὶ τοῦτο ἂν τὸ πρὸς τὴν αἴσθησιν αὐτῷ κοινὸν ὑπὸ ἰδίου χαρακτηρίζοιτο, ὥστε εἰ κοινὸν μὲν ἐστὶν αὐτῷ πρὸς τὴν αἴσθησιν τὸ τῶν εἰδῶν εἶναι ληπτικῷ, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως, ἴδιον δὲ τὸ ποιητικῷ εἶναι τούτων τῶν εἰδῶν ἃ λαμβάνει, ἀπὸ τοῦ ποιεῖν ἂν μᾶλλον ὀρίζοιτο. ὥστε ποιητικὸν ἂν, οὐ παθητικὸν ὁ νοῦς εἴη. ἔτι καὶ πρότερον αὐτῷ τὸ ποιεῖν καὶ οὐσιῶδες. πρότερον γὰρ ποιεῖ τῇ ἀφαιρέσει νοητόν, εἴθ' οὕτως λαμβάνει τούτων τι ὃ νοεῖ τε καὶ ὀρίζεται, ὅτι τόδε τί ἐστι. καὶ γὰρ εἰ ἅμα χωρίζεται καὶ λαμβάνει, ἀλλὰ τὸ χωρίζειν προεπινοεῖται· τοῦτο γὰρ ἐστὶν αὐτῷ τὸ ληπτικῷ εἶναι τοῦ εἶδους. ὥσπερ δὲ τὸ πῦρ ποιητικώτατον λέγομεν, ἐπειδὴ περ πάσης ὕλης ἥς ἂν ἐπιλάβηται ταύτην ἀναλίσκει καὶ αὐτῷ τροφήν παρέχει (καίτοι καθὼ τρέφεται πάσχει), τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸν νοῦν τὸν ἐν ἡμῖν ποιητικὸν ἡγητέον. τὰ γὰρ οὐκ ὄντα ἐνεργείᾳ νοητὰ αὐτὸς νοητὰ ποιεῖ. οὐδὲν γὰρ ἄλλο νοητόν ἐστὶν ἢ ὁ νοῦς ὁ ὦν ἐνεργείᾳ καὶ καθ' αὐτόν. καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ νοοῦντος δὲ γινόμενα νοητὰ καὶ αἰ τούτου ἐνέργειαι νοῦς καὶ αὐτὰ ὅταν νοῆται. ὥστε μὴ ὄντος νοῦ, οὐδὲν ἂν εἴη νοητόν. οὔτε γὰρ ὁ φύσει (αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ μόνος τοιοῦτος), οὔτε τὸ ὑπὸ τούτου γινόμενον. οὐκ ὦν γὰρ οὐδ' ἂν ποιοῖ. συνεργὸς δ' ἂν γίνοιτο τῷ ἐν ἡμῖν ὁ φύσει τε νοῦς καὶ θύραθεν, ὅτι οὐδ' ἂν τὰ ἄλλα νοητὰ ἦν ὄντα δυνάμει μὴ ὄντος τινὸς τῇ ἰδίᾳ φύσει νοητοῦ. τοῦτο δὴ τῇ αὐτοῦ φύσει νοητὸν ὄν ἐν τῷ νοοῦντι γενόμενον διὰ τοῦ νοηθῆναι νοῦς τέ ἐστι γεγεννημένος ἐν τῷ νοοῦντι καὶ θύραθεν νοεῖται καὶ ἀθάνατος καὶ ἐντίθησιν τὴν ἔξιν τῷ ὑλικῷ ὥστε νοεῖν τὰ δυνάμει νοητά. ὡς γὰρ τὸ φῶς, ποιητικὸν ὄν τῆς κατ' ἐνέργειαν ὀψεως, καὶ αὐτὸ ὁράται καὶ τὰ σὺν αὐτῷ, καὶ δι' αὐτοῦ τὸ χρῶμα, οὕτως δὲ καὶ ὁ θύραθεν νοῦς αἴτιος γίνεται τοῦ νοεῖν ἡμῖν, νοούμενος καὶ αὐτός, οὐ ποιῶν αὐτὸν νοῦν, ἀλλὰ τὸν ὄντα νοῦν τῇ αὐτοῦ φύσει τελειῶν καὶ ἄγων ἐπὶ τὰ οἰκεῖα. ἔστιν οὖν φύσει μὲν νοητὸν ὁ νοῦς, τὰ δὲ ἄλλα τὰ νοητὰ τέχνη τούτου καὶ τούτου ποιήματα, ἃ ποιεῖ οὐ παθὼν καὶ γενόμενος ὑπὸ τινος ὁ δυνάμει (ἦν γὰρ νοῦς καὶ πρὸ τοῦ ἐνεργεῖν), ἀλλὰ αὐξηθεὶς καὶ τελειούμενος.

112 τελειωθείς δὲ τὰ τε φύσει νοητὰ νοεῖ καὶ τὰ κατὰ τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν καὶ τέχνην. ἴδιον γὰρ τοῦ νοῦ τὸ ποιητικόν, καὶ τὸ νοεῖν αὐτῷ ἐνεργεῖν ἐστὶν οὐ πάσχειν. βουλόμενος δὲ τὸν νοῦν ἀθάνατον δεικνύναι καὶ φεύγειν τὰς ἀπορίας ἃς ἐπιφέρουσιν τῷ θύραθεν νῶ ἀνάγκην ἔχοντι τόπον ἀλλάττειν, οὐ δυναμένῳ δέ, εἴ γέ ἐστιν ἀσώματος, οὔτε ἐν τόπῳ εἶναι οὔτε μεταβαίνειν καὶ ἄλλοτε ἐν ἄλλῳ γίνεσθαι, κατ' ἰδίαν ἐπίνοιαν ἔλεγε τοιαῦτα περὶ τοῦ νοῦ ἐν παντὶ εἶναι τῷ θνητῷ λεγομένου σώματι. καὶ δὴ ἔφασκεν τὸν νοῦν καὶ ἐν τῇ ὕλῃ ὡς οὐσίαν ἐν οὐσίᾳ καὶ

ἐνεργεία εἶναι ἀεὶ ἐνεργοῦντα τὰς αὐτοῦ ἐνεργείας. ὅταν μὲν οὖν ἐκ τοῦ σώματος τοῦ κραθέντος πῦρ γένηται ἢ τι τοιοῦτον ἐκ τῆς μίξεως, ὡς καὶ ὄργανον δύνασθαι τῷ νῷ τούτῳ παρασχεῖν, ὅς ἐστιν ἐν τῷ μίγματι τούτῳ (διότι ἐστὶν ἐν παντὶ σώματι, σῶμα δὲ καὶ τοῦτο), τοῦτο τὸ ὄργανον δυνάμει νοῦς λέγεται ἐπιτήδειός τις δυνάμις ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ κράσει τῶν σωμάτων γινομένη πρὸς τὸ δέξασθαι τὸν ἐνεργεία νοῦν. ὅταν δὲ τούτου τοῦ ὀργάνου λάβηται, τότε καὶ ὡς δι' ὀργάνου καὶ ὡς περὶ ὕλην καὶ ὡς δι' ὕλης ἐνήργησεν, καὶ τότε λεγόμεθα νοεῖν ἡμεῖς. ὁ γὰρ ἡμέτερος νοῦς σύνθετός ἐστιν ἕκ τε τῆς δυνάμεως, ἥτις ὄργανόν ἐστι τοῦ θείου νοῦ, ὃν δυνάμει νοῦν ὁ Ἀριστοτέλης καλεῖ, καὶ τῆς ἐκείνου ἐνεργείας. ὣν θατέρου μὴ παρόντος ἀδύνατον ἡμᾶς νοεῖν. εὐθὺ μὲν γὰρ τῇ πρώτῃ καταβολῇ τοῦ σπέρματός ἐστιν ὁ ἐνεργεία νοῦς διὰ πάντων γε κεχωρηκῶς καὶ ὣν ἐνεργεία, ὡς καὶ ἐν ἄλλῳ τινὶ σώματι τῶν τυχόντων. ἐπειδὴν δὲ καὶ διὰ τῆς ἡμετέρας δυνάμεως ἐνεργήσῃ, τότε ἡμέτερος νοῦς οὗτος λέγεται καὶ ἡμεῖς νοοῦμεν, ὥσπερ εἴ τις τεχνίτην ἐννοήσῃ τοτὲ μὲν ἄνευ ὀργάνων ἐνεργοῦντα κατὰ τὴν τέχνην, τοτὲ δὲ καὶ μετ' ὀργάνων, ὅτε καὶ ἡ κατὰ τὴν τέχνην ἐνέργεια αὐτῷ περὶ τὴν ὕλην γίνεται. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ θεὸς νοῦς ἀεὶ μὲν ἐνεργεῖ (διὸ καὶ ἔστιν ἐνεργεία), καὶ δι' ὀργάνου δέ, ὅταν ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν σωμάτων καὶ τῆς εὐκρασίας γένηται ὄργανον τοιοῦτον. ὑλικὴν γὰρ ἤδη τινὰ τότε ἐνέργειαν ἐνεργεῖ καὶ ἔστιν οὗτος ἡμέτερος νοῦς. καὶ ἐκκρίνεται δὴ, ὥνπερ τρόπον καὶ εἰσκρίνεται. οὐ γὰρ ἀλλαχοῦ ὣν μεταβαίνει, ἀλλὰ τῷ πανταχοῦ εἶναι μένει καὶ ἐν τῷ ἐκ τῆς ἐκκρίσεως διαλυομένῳ σώματι φθειρομένου τοῦ ὀργανικοῦ, ὡς ὁ τεχνίτης ἀποβαλὼν τὰ ὄργανα ἐνεργεῖ μὲν καὶ τότε, οὐ μὴν ὑλικὴν καὶ ὀργανικὴν ἐνέργειαν.

113 ἔλεγεν δὴ ὅτι εἰ ὅλως ὑπολαμβάνειν χρή κατὰ Ἀριστοτέλη θεῖον καὶ ἄφθαρτον εἶναι τὸν νοῦν, οὕτως ἡγεῖσθαι δεῖν, οὐκ ἄλλως. καὶ τὴν λέξιν δὲ τὴν ἐν τῷ τρίτῳ Περὶ ψυχῆς τούτοις προσοικειοῦν ἔλεγεν δεῖν καὶ τὴν ἕξιν καὶ τὸ φῶς ἐπὶ τοῦτον φέρειν τὸν πανταχοῦ ὄντα. οὗτος δὲ ὁ νοῦς ἥτοι μόνος αὐτὸς τὰ ἐνθάδε διοικεῖ πρὸς τὴν τῶν θείων ἀναφορὰν καὶ συγκρίνει τε καὶ διακρίνει, ὥστε αὐτὸς καὶ τοῦ δυνάμει νοῦ δημιουργός, ἢ μετὰ τῆς τῶν οὐρανίων εὐτάκτου κινήσεως. ὑπὸ γὰρ ταύτης γίνεται τὰ ἐνθάδε τῇ προσόδῳ καὶ ἀφόδῳ τοῦ ἡλίου μάλιστα ἢ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενα καὶ τοῦ ἐνθάδε νοῦ ἢ ὑπὸ τούτων μὲν καὶ τῆς τούτων κινήσεως ἢ φύσις γίνεται, αὐτὴ δὲ τὰ καθέκαστα μετὰ τοῦ νοῦ διοικεῖ. ἀντιπίπτειν ἐδόκει μοι τούτοις τό τε τὸν νοῦν καὶ ἐν τοῖς φαυλοτάτοις εἶναι θεῖον ὄντα, ὡς τοῖς ἀπὸ τῆς Στοᾶς ἔδοξεν, καὶ τὸ ὅλως εἶναι καὶ ἐν τοῖς ἐνταῦθα νοῦν καὶ προηγουμένην τινὰ πρόνοιαν (καὶ μὴν κατὰ τὴν ἐπὶ τὰ θεῖα ἀναφορὰν τὴν τῶν ἐνταῦθα γίνεσθαι πρόνοιαν), καὶ τὸ μὴ ἐφ' ἡμῖν εἶναι τὸ νοεῖν μηδ' εἶναι τοῦτο ἡμέτερον ἔργον, ἀλλ' εὐθὺ γινομένοις ἡμῖν ἐνυπάρχειν φύσει τὴν τε σύστασιν τοῦ δυνάμει καὶ ὀργανικοῦ καὶ τὴν διὰ τοῦ θύραθεν ἐνέργειαν. ἢ οὐκ ἀλλάσσει τόπον τὸ τῷ νοεῖσθαι ἔν τινι γινόμενον. οὐδὲ γὰρ τὰ τῶν αἰσθητῶν εἶδη, ἐπειδὴν αὐτῶν αἰσθώμεθα, ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις ὡς τόποις αὐτῶν γίνεται. χωριστὸς δὲ λέγεται ὁ θύραθεν νοῦς καὶ χωρίζεται ἡμῶν, οὐχ ὡς μετιῶν που καὶ ἀμείβων τόπον, ἀλλὰ χωριστὸς μὲν ὡς καθ' αὐτόν τε ὦν καὶ μὴ σὺν ὕλῃ, χωριζόμενος δὲ ἡμῶν τῷ μὴ νοεῖσθαι, οὐ τῷ μετέρχεσθαι. οὕτως γὰρ ἐγένετο καὶ ἐν ἡμῖν. Ὅτι ἀσώματος ἡ ψυχὴ ἢ. Ὅτι μὲν ἡ ψυχὴ ἀσώματος, ἱκανὸς μὲν παραστῆσαι καὶ ὁ λόγος, καθ' ὃν εἶδος οὕσα δείκνυται παρὰ Ἀριστοτέλους ἡ ψυχὴ (οὐδὲν γὰρ εἶδος σῶμα), οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶνδε τῶν λόγων δειχθεῖν ἂν οὕσα ἀσώματος. εἰ παντὸς σώματος αἰ ποιότητες αἰσθηταί, τῆς ψυχῆς δὲ αἰ ποιότητες οὐκ αἰσθηταί (αἰ γὰρ ἀρεταί καὶ αἰ κακίαι οὐ τοιαῦται), οὐκ ἄρα σῶμα ἡ ψυχὴ. <ἔτι> εἰ ἡ ψυχὴ σῶμα, πᾶν δὲ σῶμα μιᾷ γέ τινα αἰσθήσει αἰσθητὸν τῇ αὐτοῦ φύσει (λέγω δὲ περὶ τῶν ἐνεργείᾳ ὄντων σωμάτων καί, ὡς φασιν αὐτοί, πεποιμένων), εἴη ἂν καὶ ἡ ψυχὴ αἰσθητή (οὐ γὰρ δὴ ἄποιόν γε σῶμα αὐτὴν ἐροῦσιν, ἔσται γὰρ ὕλη)· οὐκ ἔστιν δέ· οὐκ ἄρα σῶμα. οὐ γὰρ δὴ οὕτω ἐστὶν οὐκ αἰσθητὴ ὡς τὰ διὰ σμικρότητα ἀναίσθητα σώματα.

ἔτι πᾶν σῶμα ἢ ἐνεργείᾳ ἢ δυνάμει αἰσθητόν, ἢ δὲ ψυχὴ οὔτε ἐνεργείᾳ οὔτε δυνάμει αἰσθητόν· ὥστε οὐ σῶμα.

114

ἔτι εἰ ἡ ψυχὴ ὡς αἰσθητῆς αὐτῆς αἰσθάνεται, καὶ ἄλλης αἰσθήσεται. οὐκ αἰσθάνεται δὲ ἄλλης, οὐδ' αὐτῆς ἄρα ὡς αἰσθητῆς. ἔτι εἰ ἡ ψυχὴ σῶμα, ἦτοι ἔμψυχον ἢ ἄψυχον. ἀλλὰ μὴν ἄτοπον τὸ ἄψυχον. εἰ δὲ ἔμψυχον, ζῶόν τε ἔσται καὶ πάλιν ἐκείνου ἡ ψυχὴ ἦτοι ἔμψυχος ἢ ἄψυχος, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον. ἂν δ' ἐνιστάμενοι πρὸς τὴν διαίρεσιν τῶν σωμάτων τὴν λέγουσαν τὰ μὲν ἔμψυχα εἶναι αὐτῶν, τὰ δὲ ἄψυχα, λέγωσιν μὴ ὑγιῶς διηρῆσθαι, εἶναι γὰρ τὰ μὲν ἔμψυχα, τὰ δὲ ἄψυχα, τὰ δὲ ψυχᾶς, ῥητέον, ὅτι τοῖς κατὰ ἀντίφασιν διαιρουμένοις οὐδέποτε ἀντιδιαίρεται τοῦτο, οὗ ἔστιν ἡ ἀπόφασις· οἷον εἰ διαιρούμενοι τῶν σωμάτων τὰ μὲν λέγοιμεν εἶναι κεχωσμένα, τὰ δὲ ἄχροα (ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ γένει τῷ τῆς ἕξεως δεκτικῷ ταῦτόν δύναται τῇ ἀποφάσει ἢ στέρησις), οὐκέτι μέντοι λέγομεν· τὰ δὲ χρώματα. διαφορὰ γὰρ σωμάτων τὸ κεχωσθαι ἢ ἄχροα εἶναι, ἀλλ' οὐ τὰ χρώματα. καὶ πάλιν τῶν σωμάτων τὰ μὲν ὁσμὴν ἔχοντά ἐστιν, τὰ δὲ οὐκ ἔχοντα καὶ ἄοσμα, οὐκέτι λέγομεν· τὰ δὲ ὁσμαί. καὶ τὰ μὲν ποιότητα ἔχοντα, τὰ δὲ οὐκ ἔχοντα ποιότητα καὶ ἄποια, οὐκέτι· τὰ δὲ ποιότητες. ἢ [τῶν σωμάτων] τὰ μὲν σύνθετα, τὰ δὲ οὐ σύνθετα, οὐκέτι· τὰ δὲ συνθέσεις. οὐ γὰρ σῶμα ἢ σύνθεσις. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ζώων τὰ μὲν θνητά, τὰ δὲ οὐ θνητά τε καὶ ἀθάνατα, οὐκέτι· τὰ δὲ θάνατοι. οὐ γὰρ ζῶον ὁ θάνατος. πάλιν τῶν ζώων τὰ μὲν λογικά, τὰ δ' οὐ λογικά τε καὶ ἄλογα, οὐκέτι· τὰ δὲ λόγοι. οὐ γὰρ λόγοι τὰ ζῶα. τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον ἐροῦμεν καὶ τῶν σωμάτων τὰ μὲν εἶναι ἔμψυχα, τὰ δὲ οὐκ ἔμψυχα καὶ ἄψυχα, οὐκέτι δὲ καὶ ψυχᾶς· οὐ γὰρ αἱ ψυχαὶ σώματα. ἔτι εἰ ἡ ψυχὴ σῶμα, ἦτοι ὑπὸ τινος συνέχεται ἢ ὑφ' αὐτῆς. ἀλλ' ὑφ' αὐτῆς μὲν οὐχ οἷόν τε ὡς μιᾶς καὶ δι' ὅλης ὁμοίας. ἀδύνατον γὰρ τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ αὐτὸ συνέχειν τε καὶ συνέχεσθαι. λείπεται ἄρα μέρος μὲν συνέχειν αὐτῆς, μέρος δὲ συνέχεσθαι. εἰ δὲ τοῦτο, εἴη ἂν τὸ μέρος τὸ συνέχον ἡ ψυχὴ, οὐ τὸ συνεχόμενον, ὅ, εἰ καὶ αὐτὸ σῶμα, ἦτοι ὑπὸ ἄλλου συνέχεται, ἢ ὑφ' αὐτοῦ, καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον. εἰ γὰρ ὅλην λέγοιεν αὐτὴν συνέχειν τε καὶ συνέχεσθαι ὡς ἓν τι καὶ ταῦτόν ὄν, δυνήσεται τι καὶ ἔχειν καὶ ἔχεσθαι ὑφ' αὐτοῦ καὶ ποιεῖν ταῦτόν καὶ πάσχειν. οὐδὲ γὰρ ἡ τρίβουσα χεὶρ καὶ ἀντιπάσχουσα κατὰ τὴν αὐτὴν δύνάμιν ποιεῖ τε καὶ πάσχει. καὶ καθόλου οὐδὲν τῶν ὑπὸ τινος ἐχομένων καὶ αὐτὸ ἔχει. οὔτε γὰρ θερμότης οὔτε γλυκύτης, οὔτε σχῆμα οὔτε χρῶμα οὔτε ὑγεία οὔτε ἀρμονία. ἀλλ' οὐδὲ ἀρετὴ ἢ ἐπιστήμη. τοιοῦτον δὲ καὶ ἡ ψυχὴ. ἔτι εἰ ἡ ψυχὴ λεπτομερές τι σῶμα οὔσα συνέχει μὲν τὸ σῶμα αὐτῇ, πάλιν δὲ συνέχεται ὑπ' αὐτοῦ, ἔσται καὶ τοῦτο τὸ παχυμερέστατον σῶμα ψυχὴ, εἴ γε τὸ συνέχον ψυχὴ. ὥστε ἔσται τὸ σῶμα ψυχὴ τῆς ψυχῆς, συνεχὸν γε αὐτήν. ὅτι γὰρ οὐδὲν αὐτὸ συνέχει, δῆλον ἐκ τοῦ μηδὲ τὰ δοκοῦντα τοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον τοιαῦτα εἶναι.

115

οὔτε γὰρ ἡ κόλλα αὐτὴν συνέχει καὶ τὰ κεκολλημένα. ἕτερον γὰρ αὐτῆς τὸ συνέχον καὶ ἕτερον τὸ συνεχόμενον. ὅσον μὲν γὰρ σωματικόν, συνέχεται, τὸ δὲ συνέχον ἐστὶν ἡ ποιότης καὶ ἡ δύνάμις ἀσώματος οὔσα. φθαρείσης γοῦν τῆς τοιαύτης ποιότητος, τὸ ὑλικὸν καὶ σωματικὸν μένον οὔτε αὐτὸ ἔτι οὔτε τὰ ξύλα συνέχειν δύναται. ἔτι εἰ ἡ ψυχὴ σῶμα, ἢ πῦρ ἢ πνεῦμα λεπτομερές ἐστὶ διὰ παντὸς διῆκον τοῦ ἐμψύχου σώματος. εἰ δὲ τοῦτο, δῆλον ὡς οὐκ ἀργὸν οὐδὲ ὡς ἔτυχεν ἔχον ἐροῦσιν αὐτό. οὐ γὰρ πᾶν πῦρ οὐδὲ πᾶν πνεῦμα ταύτην ἔχει τὴν δύνάμιν. μετὰ τινος οὖν ἔσται εἰδους ἰδίου καὶ λόγου καὶ δυνάμεως καί, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, τόνου. ἀλλὰ εἰ τοῦτο, οὐ τὸ πνεῦμα ἔσται ἢ τὸ πῦρ ἢ ψυχὴ, ἀλλὰ τὸ ἐν τούτοις εἶδος καὶ ἡ δύνάμις καὶ ὁ τόνος, καθὸ τῶν ὁμογενῶν τῶν ἄλλων διαφέρει. ἔτι ὡς σῶμα ἀνείδεον, οὕτως εὐλογον καὶ εἶδος ἄϋλον καὶ ἀσώματον εἶναι. ἐκ τούτων γὰρ τὸ συναμφοτέρον. ἔτι εἰ σῶμα ἄψυχον, διὰ τί μὴ καὶ ψυχὴ ἀσώματος; ἔτι εἰ σῶμα ἢ ψυχὴ, ἦτοι ἀπλοῦν ἢ σύγκριμα. ἀλλὰ εἰ μὲν ἀπλοῦν, ἢ γῆ ἢ πῦρ ἢ ἀήρ ἢ ὕδωρ. εἰ δὲ τούτων τι καθ' ἑαυτὸ ψυχὴ, πᾶν τε τὸ τοιοῦτον ἔσται ψυχὴ (οἷον πᾶν πῦρ, πᾶς ἀήρ), καὶ πᾶν τὸ τοῦτον περιέχον σῶμα ἔμψυχον. ὥστε εἰ ὁ ἀήρ ἢ ψυχὴ, ἔσται ζῶον ἢ

ἀρτηρία καὶ ὁ πνεύμων καὶ ὁ πεφουσημένος ἀσκός, καὶ πᾶν τὸ ἀέρα ἔχον ἐν αὐτῷ σῶμα. εἰ δὲ ὕδωρ, ὁ τούτου πλήρης κάδος. ταῦτα δὲ ἄτοπα. ἔτι εἰ μὲν τῶν ἀπλῶν τι σωμαμάτων ἢ ψυχῇ, πᾶν σύγκριμα, ἐν ᾧ καὶ τοῦτο ἐνυπάρχει τὸ σῶμα, ἔμψυχόν τε καὶ ζῶον ἔσται. εἰ δὲ σύγκριμα ἐκ τῶν ἀπλῶν ἢ ψυχῇ, ἔσται καὶ τὸ ἡμέτερον ἢ ψυχῇ. ἔτι παντὸς σώματος οἰκεία τις κίνησις, οἷον ἀπλῇ μὲν τοῦ ἀπλοῦ, μικτῇ δὲ τοῦ συνθέτου ἢ κατὰ τὸ πλεονάζον, τῆς δὲ ψυχῆς οὐδεμία τοπικὴ κίνησις οἰκεία. οὐκ ἂν οὖν οὔτε τῶν ἀπλῶν, οὔτε τῶν συνθέτων εἴη σωμαμάτων. οὐδὲ γὰρ αἱ κατὰ αἴσθησιν καὶ φαντασίαν ἢ πάθος, οὔσαι κατὰ ἀλλοίωσιν, οὐ τοπικαὶ τῆς ψυχῆς εἰσι κινήσεις καθ' αὐτήν, ἀλλὰ τοῦ συναμφοτέρου. ἔτι εἰ σῶμα ἢ ψυχῇ, πῶς μετέχει τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς; καὶ πῶς ἐστὶν ἢ ψυχῇ ἐν αὐτῷ; ἢ γὰρ ὡς μέρος ἔσται, καὶ οὕτως οὐδὲν τῶν ἄλλων μερῶν τοῦ σώματος ἔμψυχον, μᾶλλον δὲ οὐδὲν ὅλως ἔμψυχον αὐτοῦ, ἀλλὰ ψυχῇ καὶ σῶμα κατ' ἰδίαν. ἀλλὰ οὐδὲ ὡς ἐν ἀγγεῖῳ τῷ σώματι εἴη ἂν ἢ ψυχῇ. εἴη γὰρ ἂν καὶ οὕτως οὐχ ὅλον ἔμψυχον τὸ σῶμα. ἀλλὰ οὐδὲ κατὰ παράθεσιν. οὐδὲ γὰρ οὕτως ὅλον ἔμψυχον ἔσται τὸ σῶμα. μᾶλλον δὲ οὐδ' ὅλως ἔμψυχον. οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τοῦ σωροῦ ἐν τῇ κριθῇ ὁ πυρός. εἰ δὲ ὅλον δι' ὅλου, ἐπειδὴ πᾶν τὸ σῶμα ἔμψυχον, πῶς σῶμα διὰ σώματος διήκει, δεικνύναι δεῖ. καὶ γὰρ καί, ἐπεὶ αἱ τῆς ψυχῆς ποιότητες σώματα κατ' αὐτοὺς καὶ αἱ τοῦ σώματος, πολλὰ σώματά ἐστιν ἐν τῷ αὐτῷ καὶ διάφορα δι' ἀλλήλων διήκοντα καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ὃ λόγου δεῖται καὶ ἀποδείξω.

116 ἔτι προσγινόμενα καὶ ἀπογινόμενα πῶς οὔτε αὐξήσει οὔτε μειώσει τὸ σῶμα; ἔτι ὑπαλλαγείσων τῶν ποιότητων, αἱ πρῶται χωρισθεῖσαι σώματα οὔσαι εἰς τὸ μὴ ὄν φθαρήσονται, οὐδαμοῦ γὰρ εἰσιν· οὕτω δὲ καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἔσονται. ἔτι εἰ οὕτως ἢ ψυχῇ τῷ σώματι ὡς ὅλον δι' ὅλου διήκειν καὶ κεκρᾶσθαι τῷ σώματι, οὐκέτι ἔσται τοῦ ζώου τὸ μὲν ψυχῇ, τὸ δὲ σῶμα, ἀλλὰ ἐξ ἀμφοῖν ἓν τι ἄλλο συνεφθαρμένον καὶ συνηλλοιωμένον, ὡς τὸ μελίκρατον. καὶ οὐκέτι τι τὸ μὲν ἡγήσεται, τὸ δὲ ὑπηρετήσει, οὐδὲ τὸ μὲν τιμιώτερον, τὸ δὲ ἥττον, οὐδὲ τὸ σῶμα ἔξει ψυχὴν, οὐδὲ ἢ ψυχῇ ἔσται ἐν τῷ σώματι. οὐδὲ γὰρ τὴν ἀρχὴν τὸ μὲν ψυχῇ ἔσται τοῦ ζώου, τὸ δὲ σῶμα, ἀλλὰ μόνον ζῶον τὸ ἐκ τούτων κρᾶμα καὶ ἓν τι καὶ ὅλον ὅμοιον ἑαυτῷ, ὅποιον τὸ οἰνόμελι, ὅπερ ἄτοπον. ἔστι γὰρ τοῦ ζώου τὸ μὲν ψυχῇ, τὸ δὲ σῶμα, ὡς τὸ μὲν ἄλλο, τὸ δὲ ἄλλο. διὸ καὶ χωρίζεται. ἔτι εἰ καὶ αἱ ἀρεταὶ σώματα καὶ αἱ τέχναι, πῶς οὐ προσγεγόμενα ταῦτα τινὶ στενοχωρήσει τὸ σῶμα ἢ αὐξήσει; ἔτι εἰ καθ' ὃ τὸ εἶναί τινι ἐστὶ τοῦτο, ὅπερ εἶναι λέγεται, τοῦτο εἶδος ἐστὶ, κατὰ δὲ τὴν ψυχὴν τῷ ζῳῷ τὸ ζῳῷ εἶναί ἐστιν, ἢ ψυχῇ εἶδος. ὅτι δὲ εἶδος ἢ ψυχῇ, δηλον καὶ ἐκ τοῦ μὴ δύνασθαι κατ' ἄλλον τρόπον δεῖξαι τὸ ζῳῷ ἐκ ψυχῆς ὄν καὶ σώματος. ἔτι εἰ σῶμα σώματος ἢ σῶμα οὐδὲν διαφέρει, τῷ δὲ ψυχῇ ἔχειν διαφέρει, οὐκ ἔστιν ἢ ψυχῇ σῶμα. τὰ γὰρ τῷ γένει τὰ αὐτὰ φύσιν κοινὴν ἔχει. τὰ φύσιν κοινὴν ἔχοντα ἀδιάφορα κατὰ τὸ κοινόν. τὰ τῷ γένει ἄρα κοινὰ ἀδιάφορα κατὰ τὸ γένος, γένος δὲ αὐτῶν τὸ σῶμα· ὥστε τὰ σώματα ἀδιάφορα καθὸ σώματα. οὐκ ἄρα σῶμα σώματος καθὸ σῶμα διαφέρει. ὥστε, οἷς διαφέρει τὰ σώματα ἀλλήλων, οὐ σώματα ταῦτα. τὰ μέντοι ἀσώματα οὐκ ἔστι τῷ γένει τὰ αὐτά. ὥστε οὐδὲ ἀδιάφορα καθὸ ἀσώματα. ὁμώνυμον γὰρ τὸ ἀσώματον. ἔστι γὰρ τῶν ἀσωμάτων τὰ μὲν ἐν οὐσίᾳ, τὰ δὲ ἐν ποσότητι, τὰ δὲ ἐν ταῖς ἄλλαις κατηγορίαις. εἰ δὲ τις λέγοι, ὅτι σῶμα σώματος οὐ διαφέρει μὲν κατὰ τὸ κοινὸν σῶμα, ἢ δὲ τι σῶμα, ἐκότερον αὐτῶν διαφέρει, ῥητέον, ὅτι τὸ ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν σωμαμάτων εἶναι παρὰ τὰς οἰκείας διαφορὰς καὶ τὰ οἰκεία εἶδη, διάφορα ὄντα ἀλλήλων, ἐστίν, ταῦτα δὲ ἀσώματα· ὥστε οἷς διαφέρουσιν ἀλλήλων τὰ τινὰ σώματα, οὐ σώματα. πρὸς τούτοις εἰ τὸ πνεῦμα ἢ ἐν τῷ πνεύματι ἢ τῷ πυρὶ τῷ ἐν ἡμῖν ἢ ψυχῇ πρώτη, οἷα τε ἔσται καὶ ἐν χωρισθεῖσιν αὐτοῖς εἶναι. χωριζόμενα γὰρ τοῦ ζώου διαμένει καὶ πνεῦμα καὶ πῦρ ὄν. εἰ δὲ τοῦτο, ἔσται καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ πῦρ ζῳα. εἰ δὲ ἀδύνατον τοῦτο, ἀδύνατον καὶ ἐν τούτων τινὶ εἶναι τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ ἐν τῷ μικτῷ τῷ ἐκ τῶν τεσσάρων, τῷ

οὕτως πως μεμιγμένῳ καὶ συγκειμένῳ ὡς τὸ σῶμα τὸ τῶν ζώων μέμικται. ἃ δὲ λέγουσιν δεικνύναι πειρώμενοι σῶμα τὴν ψυχὴν, οὐκ ἔστιν ὑγιή.

117 οὔτε γὰρ ἐπεὶ κατηγορεῖται τὸ ὅμοιον αὐτῆς, διὰ τοῦτο ἔστι σῶμα. τὸ γὰρ ὅμοιον οὐκ ἐπὶ σωμάτων. καὶ γὰρ ἐν γραμμαῖς καὶ σχήμασιν καὶ ἐπιπέδοις καὶ ἔτι μᾶλλον ἐν χρώμασιν καὶ ποιότησιν τὸ ὅμοιον, ἅπερ οὐ σώματα. καθόλου δὲ τὸ μὲν σῶμα οὐσία. οὐσίας δὲ ἴδιον τὸ ταῦτόν κατ' αὐτὴν λέγεσθαι, οὐ τὸ ὅμοιον, ποιότητος δὲ τὸ ὅμοιον οὔσης ἀσωμάτου, ὥστε καὶ τῶν ἄλλων τι ὅμοιον λέγεται, καθὸ ποιότητος μετέχει, ὅμοιον ῥηθήσεται. καὶ ψυχὴ οὖν ψυχῇ ὁμοία, οὐχ ἢ ψυχῇ. οὐ γὰρ ἢ ψυχῇ, ἀλλ' ἢ ποιότητός τινος καὶ διαθέσεως κεκοινωνήκεν ὁμοίας. ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος ψευδὴς ὁ λέγων ἀσώματον σώματι μὴ συμπάσχειν, ὥστε μὴ εἶναι ἀσώματον τὴν ψυχὴν. οὔτε γὰρ τὸ ἀσώματον σώματι μὴ συμπάσχειν ἀληθές (συμπάσχει γὰρ τῶν σωμάτων πασχόντων καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀσώματα, τὰ μὲν πλεῖστα κατὰ συμβεβηκός, ἥδη δὲ τινα καὶ ἀπλῶς, ὡς ἡ ἐπιφάνεια τοῦ θλωμένου σώματος), ἀλλ' οὐδὲ ἡ ψυχὴ τῷ σώματι συμπάσχει ὡς ἄλλη οὐσα καὶ κεχωρισμένη, ὡς οἱ φίλοι λέγονται συμπάσχειν, ἀλλὰ ἔστι τὸ πάσχον τὸ συναμφοτέρων, τὸ γὰρ ζῶον, ὃν ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, κατὰ μὲν τὸ σῶμα τεμνόμενον, ἀλγοῦν δὲ κατὰ τὴν ψυχὴν· καὶ ἔστι τὸ ἀλγοῦν τὸ ζῶον, ὥσπερ καὶ τὸ βαδίζον καὶ τὸ ὀρῶν καὶ τὸ ἐπιθυμοῦν καὶ φιλοῦν καὶ μισοῦν, πάθη δὲ τοῦ μὲν σώματος ἔστιν ἴδια, ὥσπερ τὸ θερμαίνεσθαι καὶ τέμνεσθαι, τῆς δὲ ψυχῆς οὐκέτι, διότι σῶμα μὲν καὶ ἄνευ ψυχῆς ὑφίσταται, ψυχὴ δὲ ἄνευ σώματος οὔ. ἐντελέχεια γὰρ καὶ εἶδος τούτου. οὐχ ὑγιῆς δὲ λόγος οὐδὲ ὁ λέγων μηδὲν ἀσώματον σώματος χωρίζεσθαι, τὴν δὲ ψυχὴν τοῦ σώματος χωρίζεσθαι, ὥστε μὴ εἶναι ἀσώματον. τὸ γὰρ χωρίζεσθαι διττόν, τὸ μὲν ὑποστάσει, ὅταν ἐκάτερον χωρισθὲν μένη, τὸ δὲ τῇ θατέρου φθορᾷ, ὡς τὸ λευκὸν χωρίζεται τοῦ σώματος μέλανος γενομένου. κατὰ τὸ δεύτερον σημαινόμενον καὶ ἀσώματον σώματος χωρίζεται. οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ σώματος. ἔστι τινὰ καὶ λόγῳ χωριστὰ ἀσώματα σωμάτων, ὡς τῆς ὕλης τὸ εἶδος, ὡς τοῦ τόπου τὸ σῶμα. οὐκ ἀληθές δὲ οὐδὲ τὸ λέγειν ταῦτα χωρίζεσθαι ἀπ' ἀλλήλων, ὅσα ἅπτεται ἀλλήλων. πάντα γὰρ τὰ συμβεβηκότα χωρίζεσθαι μὲν οἶά τε, οὐ μὴν καὶ ἅπτεται. ἔτι οὐκ ἀληθές τὸ ᾧ ἀναπνέομεν τούτῳ ἐσμὲν ἔμπνοι, τῇ δὲ ψυχῇ ἔμψυχοι· οὐδὲ εἰ ἄνευ τοῦ συμφύτου πνεύματος μὴ δύναίτο τὰ ζῶα εἶναι, διὰ τοῦτο τοῦτο ἔστι ψυχὴ.

118 καὶ γὰρ ἄλλα τινὰ ἔστιν, ὧν οὐχ οἶόν τε χωρὶς τὸ ζῶον εἶναι, ἃ οὐδὲ αὐτοὶ ψυχὴν λέγουσιν. οὐδὲ γὰρ αἵματος χωρὶς τὰ ἔναιμα οὐδὲ ὑγρότητος ὅλως. Ὅτι πλείους αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις καὶ οὐ μία. Ὅτι μὴ μία ἡ τῆς ψυχῆς δύναμις, ὡς τὴν αὐτὴν πως ἔχουσιν ποτὲ μὲν διανοεῖσθαι, ποτὲ δὲ ὀργίζεσθαι, ποτὲ δ' ἐπιθυμεῖν παρὰ μέρος, δεικτέον ἔκ τε τῆς διαμάχης τῶν παθῶν πρὸς τὸν λόγον τῆς ἐπὶ τοῦ ἐγκρατοῦς καὶ ἀκρατοῦς. οὐ γὰρ τοῦ αὐτοῦ ἐν τούτοις καὶ ἡ νίκη καὶ ἡ ἥττα. ἔπειτα εἰ τὸ μὲν χεῖρον, τὸ δὲ βέλτιον τῆς ψυχῆς, εὐλογον ἄλλο ἐκάτερον αὐτῶν εἶναι, ἔπειτα χωριζόμενας τὰς δυνάμεις, καὶ οὐ πάσας ἐν πᾶσιν. ὅτι γὰρ τὸ φυτικὸν ψυχὴ ἔστι καὶ ψυχῆς μέρος καὶ δύναμις, οὗ μόρια τὸ θρεπτικὸν καὶ τὸ αὐξητικὸν καὶ γεννητικόν, ἀλλὰ οὐχ, ὡς τινὲς φασιν, φύσις, δείξομεν ἔκ τε τοῦ μὴ πάντα τὰ φύσιν ἔχοντα καὶ κατὰ φύσιν ὄντα ἔχειν τὰς δυνάμεις ταύτας. τὰ γὰρ ἀπλᾶ σώματα φύσει μὲν ἔστι καὶ ἔχει φύσιν, οὔτε δὲ τρέφεται δι' αὐτῶν οὔτε αὖξεται οὔτε γεννᾷ. ἔτι εἰ τὸ τρέφειν καὶ τὸ αὖξιν καὶ γεννᾶν φύσεως, οὐ ψυχῆς, τὸ δ' αἰσθάνεσθαι ψυχῆς, ἢ ῥητέον μηδὲ ζῆν ἡμᾶς, ὅταν μὴ αἰσθανώμεθα, ἢ δύο ζωὰς ἐν ἡμῖν ὑπάρχειν, ὅπερ ἄτοπον. ἔτι εἰ τὸ ζῆν ψυχῆς παρουσίᾳ, ζῆν δὲ καὶ τὰ τὴν φυτικὴν δύναμιν ἔχοντα μόνην, ἢ φυτικὴ δύναμις ψυχὴ ἂν εἴη. ζωὴ γὰρ ἔστιν ἡ δι' αὐτοῦ τροφή τε καὶ αὖξις. ἔτι εἰ τὸ φύσει χρῆσθαι ζῆν ἔστιν, τὰ ἀπλᾶ στοιχεῖα κατὰ φύσιν κινούμενα ζῶν ἂν. ἔτι εἰ τὰ ψυχῇ μὲν χρώμενα ζῆν, τὰ δὲ φύσει χρώμενα οὐ ζῆν, ἢ φύσις οὐ ψυχὴ. ἔτι εἰ τὰ μὲν ψυχῇ χρώμενα ζῆν, τὰ δὲ τὸ φυτικὸν ἔχοντα καὶ θρεπτικὸν ζῆν, ψυχὴ τὸ θρεπτικὸν καὶ φυτικόν. ἔτι εἰ τὸ γεννητικὸν μόριον ψυχικόν φασιν, τοῦτο δὲ ὑπὸ τὸ φυτικόν, εἴη ἂν καὶ τὸ φυτικὸν πᾶν ψυχικόν. χρήσιμος

δὲ ἡ τοῦτου δεῖξις μάλιστα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι οὐκ εἰσὶν αἱ ψυχικαὶ διαφοραί, περὶ ἃ τῇ ψυχῇ ἡ ἐνέργεια, ἀλλ' ὅτι αὐταὶ αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς διαφέρουσιν ἀλλήλων, καὶ οὐχ οἷόν τε τῇ αὐτῇ δυνάμει, οἷον τῇ αἰσθητικῇ νοῆσαι ἢ τῇ νοητικῇ αἰσθάνεσθαι. εἰ γὰρ καὶ τὸ φυτικὸν ψυχικόν, ἀδύνατον δὲ τῇ αὐτῇ δυνάμει ἅμα πλέονα καὶ διάφορα ἐνεργεῖν, αἰεὶ δὲ ἐνεργεῖ ἐπὶ τῶν ζώντων τὸ θρεπτικόν, ἥτοι οὐδεμίαν ἄλλην ἐνέργειαν ἐνεργήσομεν κατὰ ψυχὴν, εἰ μία ἡ ψυχικὴ δύναμις, ἢ εἰ καὶ ἄλλας ἐνεργοῦμεν, οἷον αἰσθανόμεθα κατὰ τὸ αὐτὸ καὶ τρεφόμεθα, οὐ μία ἡ ψυχικὴ δύναμις, οὐδὲ πως ἔχον τὸ ἡγεμονικὸν περὶ ἕκαστα ἐνεργεῖ. οὐδὲ γὰρ αἱ τέχναι τῇ τῶν ὀργάνων ἐτερότητι τὴν διαφορὰν ἔχουσιν οὐδὲ τῷ περὶ ἃ καὶ ὧν εἰσιν, ἀλλ' ἔστιν ἡ διαφορὰ αὐταῖς κατὰ τὰς οἰκείας δυνάμεις πρότερον. ἔτι πλείοσιν αἰσθήσεσιν αἰσθανόμεθα ἅμα. ἔτι εἰ πρᾶξις ἐστὶν ἢ μετὰ συγχρήσεως τῶν ὀργανικῶν τοῦ σώματος μορίων ἐνέργεια, ὡς τὸ λαλεῖν, τὸ βαδίζειν, τὸ ταῖς χερσὶ τι ἐνεργεῖν, οὐκ ἂν εἴη τὸ θεωρεῖν πράσσειν οὐδὲ τὸ νοεῖν, ὥστε οὐδὲ τὸ κριτικὸν πρακτικόν.

119 ἔτι εἰ τοῦ αἰσθητικοῦ τὸ τέλος θεωρητικόν (κριτικὸν γάρ), διὰ σώματος μέντοι (διὸ καὶ μετὰ πάθους), τοῦ δὲ ὀρμητικοῦ τὸ τέλος πρακτικόν καὶ αἱ πράξεις, διαφέροι ἂν ταῦτα καὶ τῷ τέλει. καὶ τῷ μὴ ἀντακολουθεῖν δὲ μηδὲ ἅμα ἄμφω παραγίνεσθαι καὶ τῷ ἡγεῖσθαι τὸ αἰσθητικόν καὶ τῷ μὴ αἰεὶ τῇ αἰσθήσει ἔπασθαι τὴν ὀρμὴν, καὶ τῷ αἰεὶ τὴν ὀρμὴν, ὅτε ἂν γένηται, μετὰ αἰσθήσιν γίνεσθαι. ἔστι δὲ τοῦ ὀρεκτικοῦ καὶ τοῦ ὀρμητικοῦ τό τε ἐπιθυμεῖν καὶ τὸ θυμοῦσθαι καὶ τὸ βούλεσθαι. ἔτι καὶ τὸ λογικὸν κριτικόν, καὶ ὡς ἡγούμενόν γε. τοῦ γὰρ κριτικοῦ ἡγεῖται μὲν τὸ λογικόν, ὃ καὶ νοητικὸν καλοῦμεν. ἔπεται δὲ καὶ ὑποτέτακται τὸ αἰσθητικόν, οὗ καὶ τὸ φαντασιοῦσθαι καὶ τὸ συγκατατίθεσθαι καὶ τὸ μνημονεύειν. ὅτι δὲ καὶ ἡ κοινὴ αἰσθησις ἄλλη παρὰ τὰς καθέκαστα, δῆλον ἐκ τοῦ τὸ ὁρᾶν αἰσθητὸν μὲν εἶναι, μὴ ὁρατὸν δέ. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἔτι δὲ ὁ θεωρητικὸς νοῦς οὐκ ἔστι περὶ τὰ πρακτικά, οὐδὲ περὶ τὰ αἰρετὰ καὶ φευκτά. ἔτι τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐν τῷ πράττειν καὶ ἐν προαιρέσει, οὔτε δὲ ἐν τῷ ὀρμαῖν οὔτε ἐν τῷ συγκατατίθεσθαι οὔτε ἐν τῷ φαντασιοῦσθαι οὔτε ἐν τῷ αἰσθάνεσθαι. ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῷ φυτικῷ. ἔτι κατὰ τὸ ὀρεκτικὸν ὑπὸ ψυχῆς κινούμεθα, οὐ κατὰ ἄλλην τινὰ δύναμιν, ὥστε ἄλλη αὕτη ἐκείνων. Ὅτι οὐκ ἐν ὑποκειμένῳ ἡ ψυχὴ ἢ. λέγει μὲν καὶ Ἀριστοτέλης ἐν ταῖς Κατηγορίαις, μηδεμίαν οὐσίαν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ εἶναι. ὥστε, εἰ ἡ ψυχὴ οὐσία, οὐκ ἂν εἴη ἐν ὑποκειμένῳ. ἀλλὰ ἐπεὶ πρὸς τοῦτο δύναται λέγεσθαι, ὡς περὶ τῶν οὐσιῶν εἰρηκότος αὐτοῦ τούτων ὧν ἐμνημόνευσεν ἐν ταῖς Κατηγορίαις (αὗται δὲ εἰσιν ἢ τε ἄτομος καὶ τὸ εἶδος καὶ τὸ γένος), οὐκέτι δὲ περὶ τῆς ὕλης καὶ τῆς κατὰ τὸ εἶδος οὐσίας εἴρηκεν (τῇ γὰρ οὐσίᾳ εἴρηκεν ἐκεῖ μηδὲν ἐναντίον εἶναι, καίτοι λέγων τῷ εἶδει τῷ φυσικῷ οὐσίᾳ ὄντι τὴν στέρησιν ἐναντίαν, ἀλλὰ ἐκείνων γε τῶν οὐσιῶν οὐδεμιᾶ ἐναντίον οὐδὲν ἦν), φέρε οὖν αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἐπισκεψώμεθα, εἰ οἷόν τε ἐστὶν, ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι τὴν ψυχὴν τῷ σώματι, ἢ ὅλως τὸ εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ. μήποτε οὖν ἄλλος τις τρόπος τοῦ ἐν τινὶ παρὰ τὸ ἐν ὑποκειμένῳ ἐστὶν ὁ τοῦ ὡς εἶδος ἐν ὕλῃ. οὐ γὰρ οἷόν τε τὸ εἶδος ἐν ὕλῃ ὡς ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι, εἴ γε τὸ ἐν ὑποκειμένῳ ἐστίν, ὃ ἐν τινὶ μὴ ὡς μέρος ὄν ἀδύνατον χωρὶς εἶναι τοῦ ἐν ᾧ ἐστὶν (δεῖ γὰρ τὸ ὑποκείμενον τῷ ἐν ὑποκειμένῳ ὄντι τόδε τι εἶναι), οὐδὲν δὲ πρὸς τὸ εἶναι ἐνεργεῖα τόδε τι καὶ τοῦ ἐν ᾧ λέγεται εἶναι χωρὶς εἶδους.

120 διὰ τοῦτο γοῦν οὐδὲ ἡ ὕλη αὕτη καθ' αὐτὴν ὑπόστασιν ἔχειν δύναται, ὅτι μηδέπω τὸ εἶδος ἐστὶν ἐν αὐτῇ. ἕκαστον γὰρ τῶν ὄντων μετὰ εἶδους ἐστὶ τόδε τι. κατὰ γὰρ τὸ εἶδος πᾶν ἐστὶ τοῦτο ὃ λέγεται. ὥστε οὐκ ἂν εἴη ἐν ὑποκειμένῳ τῇ ὕλῃ τὸ φυσικὸν εἶδος. τὸ μὲν γὰρ κατὰ τέχνην γινόμενον εἶδος ἐν ὑποκειμένῳ ἐστὶ τῷ τόδε τι εἶναι καὶ εἶδος ἔχειν τὸ ὑποκείμενον, ὡς ὁ τεχνίτης τὸ τεχνικὸν εἶδος ἐμποιεῖ τε καὶ περιτίθησιν. οὐκέτι δὲ τὸ φυσικὸν εἶδος οἷόν τε οὕτως εἶναι ἐν τῇ ὕλῃ λέγειν. οὐ γὰρ τόδε τι οὐδὲ ἐνεργεῖα ὑποκείμενον ἢ ὕλη καθ' αὐτήν. εἰ οὖν τὸ μὲν φυσικὸν εἶδος οὐκ ἐν ὑποκειμένῳ, καὶ ἡ ψυχὴ δὲ φυσικὸν εἶδος, οὐκ ἂν οὐδὲ ἡ ψυχὴ ἐν ὑποκειμένῳ εἴη. οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ ψυχὴ ἐν σώματι ἀπλῶς γινομένη, ἐπεὶ κἂν ἐν παντὶ

σώματι ἐγίνετο, ὥστε καὶ ἐν τοῖς ἀπλοῖς, πυρί, ἀέρι, ὕδατι, γῇ· τοῦτο δὲ ἀδύνατον. ἀλλ' ἔστιν ὑποκείμενον αὐτῷ καὶ ὕλη τὸ ὀργανικὸν σῶμα, ὃ οὔτε πρὸ τοῦ τὴν ψυχὴν ἔχειν οἶόν τε ὀργανικὸν εἶναι, οὔτε ἀποβαλὼν τὴν ψυχὴν ὀργανικὸν ἔτι. οὐδὲν γὰρ ἄψυχον σῶμα ὀργανικόν. οὐκ ἄρα ἔστι λαβεῖν διὰ τοῦτο ἐν ᾧ ἔστιν ἡ ψυχὴ. σὺν γὰρ ταύτῃ δὴν ὀργανικόν, ὡς ὁ μόλιβδος σὺν τῇ βαρύτητι. ἀλλ' οὔτε τὸ πῦρ ἐν τῷ ἄνθρακι ὡς ἐν ὑποκειμένῳ. τὸ μὲν γὰρ πρῶτως καὶ κυρίως πῦρ λεγόμενον οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ἄνθρακι οὐδὲ ἐν ξύλῳ ἢ ἄλλῃ τινὶ τοιαύτῃ ὕλῃ (καθ' αὐτὸ γὰρ ἡ ὑπόστασις ἐκείνῳ, ὥσπερ ἀέρι τε καὶ γῇ καὶ ὕδατι), τὸ δὲ διακονικὸν πῦρ τὸ τῆς παρ' ἡμῖν ὕλης δεόμενον οὐδὲ αὐτὸ ἐν ὑποκειμένοις τοῖς ξύλοις ἔστιν ἢ τῷ ἄνθρακι, ἀλλ' ἔστιν τούτων ἕκαστον ὕλη τῷ πυρί. ὅτε γὰρ πῦρ γέγονεν, οὐκ ἄνθραξ ἔστιν ἔτι οὐδὲ ξύλον, ἀλλὰ ἐνεργείᾳ μὲν πῦρ ἔστιν τότε, δυνάμει δὲ ἄνθραξ, ὡς, εἴ γε ἦν τότε ἄνθραξ, ἦν ἂν ἐν ὑποκειμένῳ αὐτῷ τὸ πῦρ. ὅτι δὲ οὐκ ἔστιν ἄνθραξ, δῆλον ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν αὐτὸ τὰ τοῦ ἄνθρακος ἴδια. τὸ δὲ ἔχον ἐν ὑποκειμένῳ τὴν οἰκείαν φυλάσσει οὐσίαν ἔχει τοῦτο. ὡς γὰρ ὁ ἀήρ ἐξ ὕδατος μεταβάλλων δυνάμει μὲν ὕδωρ ἔστιν, ἐνεργείᾳ δὲ οὐ (διὰ τοῦτο οὐδ' ἐν ὑποκειμένῳ τῷ ὕδατι ὁ ἀήρ), οὕτως οὐδὲ ὁ ἄνθραξ πῦρ γενόμενος ἐν ὑποκειμένῳ αὐτῷ τὸ πῦρ ἔξει μηκέτ' ἄνθραξ μένων. οὔτε γὰρ ἐν τούτῳ ἐν ὑποκειμένῳ ἔσται, ὃ ἐν τῷ νῦν τὸ εἶναι ἔχει, οὐδὲ ἐν ἐκείνῳ ὃ πρὸ τοῦ μὲν ἦν ἄνθραξ, νῦν δὲ τοῦ πυρὸς ἐν αὐτῷ γενομένου μηκέτι ἔστιν, ἀλλὰ ἔφθαρται. σημειωτέον ὅτι Ἀριστοτέλης τὴν φύσιν εἶδος οὖσαν ἐν ὑποκειμένῳ λέγει εἶναι ἐν τῷ δευτέρῳ τῆς Φυσικῆς Ἀκροάσεως.

121 ὑποκείμενον γὰρ τι καὶ ἐν ὑποκειμένῳ ἔστιν ἡ φύσις αἰεί. λέγει δὲ καὶ ἀρχόμενος τοῦ δευτέρου Περὶ ψυχῆς· 'οὐ γὰρ ἔστι τῶν καθ' ὑποκειμένου τὸ σῶμα', καθ' ὑποκειμένου μὲν λέγων τὸ ἐν ὑποκειμένῳ. λέγων δὲ τὸ μὲν σῶμα μὴ εἶναι τοιοῦτον, τὴν δὲ ψυχὴν, ἢ δύναται καθ' ὑποκειμένου οὐ τὸ ἐν ὑποκειμένῳ λέγειν νῦν, ἀλλ' ὃ δεῖται πρὸς τὸ εἶναι ὑποκειμένου τινός. οὕτως δὲ ἔχει καὶ τὸ εἶδος τὸ ἐν τῇ ὕλῃ. ὅτι δὲ τὸ εἶδος οὕτως, ἐντεῦθεν ἂν τις ἐπιδείξει. εἰ τὸ εἶδος σῶμα, ἦτοι χωρὶς εἶδους ἔσται αὐτό, ἢ εἶδος ἔξει τὸ σῶμα τοῦτο. εἰ μὲν οὖν χωρὶς εἶδους, ὕλη ἔσται τὸ εἶδος. εἰ δὲ εἶδος ἔξει τὸ εἶδος, ἐκεῖνο ἦτοι καὶ αὐτὸ σῶμα ἔσται, καὶ ὁ αὐτὸς πάλιν ἐπ' ἐκείνου λόγος, ἢ, εἰ ἀσώματον, ἔσται καὶ τὸ πρῶτον εἰλημμένον εἶδος ἀσώματον. ἔτι, εἰ τὸ εἶδος ἐκεῖνο, ὃ ἦν σῶμα, εἶδος ἔξει, τὸ εἶδος ἐκεῖνο, καθ' ὃ τὸ σωματικὸν εἶδος ψυχὴ, ἢ ἀσώματον ἢ σῶμα ἔσται. εἰ ἀσώματον, τὸ δὲ ψυχὴ εἶναι κατὰ τὸ εἶδος εἶχεν τὸ σῶμα, ἔσται ἀσώματος ἢ ψυχῆ. εἰ δὲ καὶ τοῦτο σῶμα, ἐπ' ἅπειρον ὁ λόγος προελεύσεται. διὰ τί δὲ ἡ ψυχὴ ἐντελέχεια οὐσα οὐσία; ἢ πάντων τῶν φυσικῶν οὐσιῶν ἅτινα κυρίως οὐσίαι. καὶ γὰρ τὰ τεχνητὰ οὐσίαι οὐ καθὸ τεχνητά, ἀλλὰ καθὸ ὑπόκειται αὐτοῖς φυσικὰ σώματα· τῶν δὴ φύσει ὄντων τὰ εἶδη καὶ αἱ ἐντελέχειαι οὐσίαι, καθὰ ἔστιν ἕκαστον αὐτῶν τόδε τι, οἶον γῆ, πῦρ. καὶ τὸ ζῶον δὲ φυσικὴ οὐσία καὶ ἔστιν εἶδος αὐτοῦ καὶ ἐντελέχεια, καθὸ ζῶον, ἢ ψυχὴ. οὐσία ἄρα καὶ αὕτη. ἐξ οὐσιῶν γὰρ αἱ οὐσίαι. ἐκ γὰρ μὴ οὐσιῶν οὐκ ἂν οὐσία γένοιτο. ὥστε ἐπεὶ ἐξ ὕλης καὶ εἶδους αἱ φυσικαὶ οὐσίαι, ἢ ὕλη καὶ τὸ εἶδος οὐσίαι. ἔτι ἐξ ὕλης καὶ εἶδους φυσικῶν ἢ φυσικὴ οὐσία. ἐξ ὧν δὲ ἡ φυσικὴ οὐσία σύγκειται, οὐσίαι ταῦτα. τὸ εἶδος ἄρα καὶ ἡ ὕλη φυσικαὶ οὐσίαι. ἔτι εἰ οὐσίας ἴδιον τὸ τῶν ἐναντίων παρὰ μέρος εἶναι δεκτικόν, δεκτικὴ δὲ καὶ ἡ ψυχὴ τῶν ἐναντίων παρὰ μέρος (κακίας γὰρ καὶ ἀρετῆς), εἴη ἂν οὐσία. πῶς οὖν ἐκ μὲν μὴ οὐσιῶν ἀδύνατον οὐσίαν γενέσθαι, ἐκ δὲ ἀσωμάτων σῶμα γίνεται; οὔτε γὰρ ἡ ὕλη σῶμα, οὔτε τὸ εἶδος, ἐκ τούτων τὸ σῶμα. ἢ εἰ μὲν ἐγίνετο σῶμα, ἔδει αὐτὸ ἐκ μὴ σώματος γενέσθαι, πᾶν γὰρ τὸ γινόμενον ἐκ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῷ γίνεται. ὁμοίως καί, εἰ οὐσίας ἦν γένεσις ἀπλῶς, ἐκ μὴ οὐσίας ἂν ἐγίνετο. ἐπεὶ δὲ οὐδὲν τούτων ἀπλῶς γίνεται, οὐδὲ ἡ ὕλη ποτὲ αὐτὴ καθ' αὐτὴν οὐδὲ τὸ εἶδος ὄντα ἰδίᾳ συνελθόντα σῶμα ποιεῖ, ἀλλὰ ἐπινοίᾳ μὲν ταῦτα χωρίζεται, αἰεὶ δὲ ἔστιν ἡ ὕλη ἐν εἴδει τινί, καὶ οὐδέποτε ἔστιν, ὅτε χωρὶς εἶδους ἔστί, ἢ δὲ γένεσις τοῖς γινομένοις οὐκ

ἐξ ὕλης ἀπλῶς καὶ εἶδους, ἀλλὰ ἐκ τοῦδε τοῦ σώματος εἰς τόδε κατὰ τὴν τοῦ εἶδους ὑπαλλαγὴν γίνεται, ὥστε ἐκ τοῦ τινος σώματός τι σῶμα γίνεται, οὐχ ἀπλῶς σῶμα ἐκ σώματος.

122 ἐγίνετο δ' ἂν σῶμα ἀπλῶς, εἴ ποτε ἐνεργεῖα κεχωρισμένον τὸ εἶδος καὶ ἡ ὕλη συνήεσαν, καὶ οὕτως ἐκ μὴ σωμάτων. πῶς οὖν τὰ μὲν μέρη τῆς οὐσίας οὐσίαν λέγομεν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ εἶδος καὶ τὴν ὕλην οὐσίαν φαμέν, τὰ δὲ μέρη τοῦ σώματος οὐκέτι σώματα, εἴ γε καὶ ταῦτα μέρη σώματος, τὸ εἶδος καὶ ἡ ὕλη; ἢ οὐκ ἔστι τὸ εἶδος καὶ ἡ ὕλη ὡς σώματος μέρη. σώματος μὲν γὰρ μέρη τὰ συμπληρωτικὰ τοῦ σώματος, ταῦτα δὲ οὐ συμπληροῖ τὸ σῶμα. ὡς δὲ οὐσίας ἐστὶ μέρη διὰ ταῦτα, οὗ μὲν ἐστὶ μέρη, τῆς αὐτῆς φύσεως ἐστὶν ἐκείνῳ, οὗ δὲ μὴ ἐστὶ μέρη, οὐκ ἔστι ταῦτα τούτῳ. ὅτι δὲ ὡς οὐσίας ἐστὶ μέρη, δῆλον ἐκ τοῦ τὴν οὐσίαν τὴν συναμφοτέρον καὶ καθὸ ὑπόκειται οὐσίαν λέγεσθαι καὶ καθὸ τόδε τί ἐστὶ τὸ εἶδος. ἢ γὰρ οὐσία ὑποκείμενον· οὐδὲν δὲ οἷόν τε ὑποκεῖσθαι μὴ τόδε τι ὄν. εἴη ἂν πρὸς τὸ ὑποκείμενον εἶναι ἡ οὐσία βοηθουμένη ὑπὸ τοῦ εἶδους. ὥστε παρ' ὧν ἔχει τὸ ὑποκεῖσθαι ἡ οὐσία καθὸ ἐστὶν οὐσία, οὐσία ταῦτα. Ὅτι αἱ ποιότητες οὐ σώματα. Εἰ ἡ ποιότης σῶμα φυσικόν, πᾶν δὲ σῶμα φυσικὸν οὐσία, ἡ ποιότης οὐσία. ἢ ἡ ποιότης ἑτέρα τῆς ὑποκειμένης αὐτῇ φύσεως, οὐ γὰρ ταῦτὸν ὕδωρ καὶ ἡ περὶ αὐτὸ ψυχρότης, ἐπεὶ ἦν ἂν πᾶν τὸ ψυχρὸν ὕδωρ καὶ πᾶν ὕδωρ ψυχρόν, καὶ ἔστιν ἡ ὑποκειμένη τῇ ποιότητι φύσις οὐσία. ἢ ποιότης οὐκ οὐσία, ἑτέρας γὰρ φύσεως. τοῦτο δὲ τῇ ἐπαγωγῇ πιστωτέον· πάσης γὰρ οὐσίας ἑτέρα ἡ περὶ αὐτὴν ποιότης. ἀλλὰ μὴν τὸ πρῶτον, τὸ ἄρα δεύτερον. ἢ ποιότης οὖν ἕτερον οὐσίας, τὸ ἕτερον οὐσίας οὐκ οὐσία, ἢ ποιότης ἄρα οὐκ οὐσία. ἀλλὰ εἰ πᾶν σῶμα οὐσία, ἡ δὲ ποιότης οὐκ οὐσία, οὐκ ἄρα ἡ ποιότης σῶμα. ἔτι εἰ ἡ λευκότης σῶμα φυσικόν, πᾶν δὲ σῶμα φυσικὸν ἀπτόν, ἡ λευκότης ἄρα ἀπτή. ἀλλὰ μὴν οὐχ ἀπτή. οὐκ ἄρα σῶμα. εἰ γὰρ ἀπτή ἡ λευκότης, πάσχοι ἂν ἡ ἀφή ὑπ' αὐτῆς. ἀλλὰ μὴν οὐ πάσχει. οὐκ ἄρα ἀπτή. ἔτι ἡ ἀφή ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἐναντίως διατίθεται καὶ πάσχει, σκληροῦ, μαλακοῦ, θερμοῦ, ψυχροῦ. ὥστε καὶ ὑπὸ λευκότητος καὶ μελανίας, ὃ ἐστὶν ἐναντίον τῷ λευκῷ, ὑπεναντίως πάσχοι ἂν καὶ γλυκύτητος καὶ πικρότητος. ἀλλὰ μὴν οὐ πάσχει ἐναντίως. οὐκ ἄρα ἡ λευκότης ἀπτή. ἔτι πᾶν σῶμα φυσικὸν κινεῖν ἢ σῶμα τοπικῶς κινεῖ καὶ σωματικῶς, τουτέστιν ἀπτόμενον (ἢ γὰρ ὠθοῦν, ἢ ῥιπτοῦν, ἢ ἔλκον, ἢ θλίβον, ἢ δινοῦν, ἢ ὀχοῦν καὶ φέρον, ἢ εἴ τις ἄλλος τρόπος σωματικῆς κινήσεως), ποιότης δὲ οὐδεμία τοπικῶς κινεῖ καθ' ἑαυτήν.

123 οὐκ ἄρα σῶμα ἡ ποιότης. <ἔτι> εἰ ἡ ποιότης σῶμα, πᾶν δὲ σῶμα ποιότητα ἔχει ἢ οἷόν τε δέξασθαι ποιότητα, καὶ ἡ ποιότης ἡ ποιότητα ἔχει ἂν ἢ οἷα τε εἴη δέξασθαι ποιότητα, ὅπερ ἄτοπον. οὐκ ἄρα σῶμα ἡ ποιότης. εἰ γὰρ δέχοιτο, ἐπ' ἀπειρον ἡ πρόοδος. ἔτι εἰ ἡ ποιότης σῶμα, πᾶν δὲ σῶμα ἐνεργεῖα ὃν ποιότητα ἔχει (ἢ γὰρ ὕλη δυνάμει σῶμα), ἔξει καὶ ἡ ποιότης ποιότητα, ὅπερ ἄτοπον. ἔτι, ἦν ἔχει ποιότητα, ἡ σῶμα ἡ οὐ σῶμα. εἰ μὲν οὖν οὐ σῶμα, οὐκέτι ποιότης σῶμα καὶ τίς ἡ ἀποκλήρωσις τοῦ τὴν μὲν πρὸ αὐτῆς ποιότητα σῶμα εἶναι, ταύτην δὲ μὴ; εἰ δὲ καὶ αὕτη σῶμα, ἔξει καὶ αὕτη ποιότητα, καὶ τοῦτο ἐπ' ἀπειρον. ἔτι πολλὰ ἂν εἴη σώματα ἐν τῷ αὐτῷ. τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον ἐν ἄλλοις ἐδείξαμεν. ἔτι, εἰ αἱ ποιότητες σώματα, πῶς τῇ παρουσίᾳ αὐτῶν καὶ τῇ ἀπουσίᾳ οὐκ αὖξεται καὶ μειοῦται τὰ σώματα; εἰ δὲ λέγοιεν διὰ τὸ ἄλλας παραγίνεσθαι ἄλλων ἀπιουσῶν, ἄξιον ἀπορῆσαι, πῶς ἴσαι πᾶσαι αἱ παραγινόμεναι ταῖς ἀπιούσαις. ἔτι πόθεν ἔρχονται αἱ ἐρχόμεναι, ἢ ποῦ ἀπίαςιν αἱ χωριζόμεναι; δεῖ γὰρ τόπον αὐτῶν εἶναι, εἰ σώματα. ἔτι ἐπὶ τῶν ὁσμῆν ἐχόντων πῶς συνεχῶς τῆς ὁσμῆς ἀπιούσης τὸ ἔχον αὐτήν, ἀφ' οὗ ἀπεισιν, οὐ μειοῦται; οὐ γὰρ δὴ καὶ τότε ἀντίσεισιν ἄλλη. ἔτι <εἰ> προσλαμβάνει τινὰ σώματα ποιότητος χωρὶς τοῦ ἀποβάλλειν ὧν ἔχουσιν τινας, ὡς ὁ ἀήρ ὁ μὴ ἔχων ὁσμὴν, τῶν ὀδωδότην τινὸς παρακομισθέντος δίσμος γίνεται, καὶ ὁ ἀρετὴν ἢ κακίαν ἀναλαβὼν, μὴ πρότερον ὧν ἐν κακίᾳ, πῶς οὖν οὐκ αὖξονται; ἔτι εἰ ἡ ποιότης σῶμα, ἡ ἐν τῷ μήλῳ ἢ κατὰ τὴν ὁσμὴν ποιότης δῆλον ὡς δι' ὅλου διήκει τοῦ σώματος τοῦ μήλου καὶ ἴσον αὐτῷ κατέχει τόπον. ἀλλὰ μὴν μετακομισθέντος τοῦ μήλου καὶ ὁ περίξ ἀήρ εὐωδίας

ἀνεπλήσθη πολλαπλάσιος ὦν, ὥστε καὶ διὰ τούτου ἡ αὐτὴ ποιότης διήλθεν καὶ ἴσον αὐτῷ κατέσχευεν τόπον, καὶ πάλιν μετακομισθῆ τὸ μῆλον πάλιν ἄλλον ἀέρα ἀναπλήσει. πῶς οὖν τὸ ἴσον σῶμα μένον καὶ διήκον καὶ διὰ τοῦ μήλου ἐκεῖνόν τε μένει κατέχον τὸν τόπον σὺν τῷ μῆλῳ καὶ ἅμα πολλαπλάσιον ἄλλον καὶ ἄλλοτε ἄλλον; οὔτε γὰρ ἡ αὐτὴ εὐωδία ἐν τῷ πρώτῳ ἀέρι συμμεταφέρεται τῷ μῆλῳ, οὔτε ἐκ τοῦ μήλου αἰεὶ ἄλλη καὶ ἄλλη εὐωδία γεννᾶται. πῶς γὰρ οἷόν τε ἐξ ὀλίγου σώματος πολλαπλάσιον προῖεναι μηδενὸς προσγινομένου αὐτῷ; ἔτι οὐδὲν σῶμα εἰς τὸ μὴ ὄν φθείρεται, αἱ δὲ ποιότητες εἰς τὸ μὴ ὄν φθίρονται. οὐκ ἄρα αἱ ποιότητες σώματα. οὐ γὰρ ἡ λευκότης μελανία ἐγένετο ὑπομείνασα. ἔτι εἰ ἡ ποιότης σῶμα, πᾶν δὲ σῶμα ἢ ὕλη ἢ ἐξ ὕλης καὶ ποιότητος, εἴη ἂν καὶ ἡ ποιότης τούτων τι. ὕλη μὲν οὖν ἀδύνατον. λείπεται ἄρα ἐξ ὕλης καὶ ποιότητος λέγειν τὴν ποιότητα. εἰ δὲ τοῦτο, πρῶτον μὲν ἡ ποιότης οὐ ποιότης, ἀλλὰ ὕλη καὶ ποιότης (ἕτερα γὰρ ἀλλήλων ταῦτα), ἔτι δὲ ἡ μετὰ τῆς ὕλης ποιότης καὶ αὐτὴ πάλιν ὕλη καὶ ποιότης εἴη ἂν, εἰ σῶμα, καὶ οὕτως ἐπ' ἄπειρον, καὶ ἄπειροι ὕλαι εἶεν ἂν ἐν ἐκάστη ποιότητι.

124 εἰ γὰρ ἡ ὕλη ποιότης, πᾶν ἐνεργεῖα σῶμα ὃν εἴη ἂν οὐκ ἐξ ὕλης καὶ ποιότητος, ἀλλ' ἐκ ποιότητος καὶ ποιότητος, τουτέστιν ἐξ ὕλης καὶ ὕλης, εἴ γε ταὐτὸν ἡ ὕλη καὶ ἡ ποιότης, καὶ οὐδὲν διοίσει ἡ ὕλη τοῦ κατ' ἐνέργειαν σώματος. εἰ δὲ τοῦτο, ἅποιος δὲ ἡ ὕλη, ἅποιον ἂν εἴη καὶ τὸ κατ' ἐνέργειαν σῶμα καὶ ἢ οὐδ' ὅλως ἔσται ἡ ποιότης ἢ οὐδὲν ἄλλο σῶμα ἢ ποιότης. ἔτι εἰ σῶμα αἱ ποιότητες, καὶ τὸ φῶς ποιότης, καὶ ὥς δοκεῖ αὐτοῖς σῶμα, πῶς ἀπὸ τοῦ λύχνου οὕτως ὄντος μικροῦ σώματος τοσοῦτον ἀπέρχεται σῶμα, ὥστε ἐξισωθῆναι τῷ περίξ ἀέρι τοσοῦτῳ ὄντι καὶ μετενεχθέντος πάλιν εἰς ἄλλον ἀέρα ἄλλο πάλιν ἅπεισιν τοσοῦτον; ἢ πῶς οὐκ αὖξεται ὁ ἀήρ τοσοῦτου προσγινομένου σώματος αὐτῷ, ἢ πῶς διήκει δι' αὐτοῦ μεστοῦ ὄντος καὶ κερνᾶται αὐτῷ τὸ φῶς; ἢ, εἰ τοῦτο συμμεταφέρεται, πῶς ἦνεται τῷ λύχνῳ τὸ ἐκτός ὑπ' αὐτοῦ γινόμενον φῶς; ἔτι πῶς ὁ ἐν τῷ οἰκιδίῳ ἀήρ ὅταν πολλὰς λάβῃ ποιότητος οὐκ αὖξεται; ἐν ἴσῳ γὰρ τῷ αὐτῷ καὶ φῶς καὶ θερμότης καὶ ὁσμὴ καὶ χρῶμα καὶ ψόφος. ταῦτα δὲ πάντα σώματα ὄντα καὶ δι' ὅλου τοῦ ἀέρος τοῦ ἐν τῷ οἰκιδίῳ ὄντα πῶς οὐκ αὖξει αὐτὸν ἢ πῶς οὐ ρήγνυσιν τὸν οἶκον; ὁ γὰρ ἐν τῷ ἀσκήῳ ἀήρ ὀλίγον αὖξηθῆις ρήγνυσιν τὸν ἀσκήν. ὅτι γὰρ ἄλλο ἐστὶ ποιότης παρὰ τὸ ποιότητα ἔχον καὶ πεποιωμένον σῶμα τῇ τε ἐπινοίᾳ καὶ τῷ λόγῳ, ἐντεῦθεν δῆλον. ἦτοι ταὐτόν ἐστι τὸ σῶμα καὶ τὸ ποιὸν σῶμα ἢ ἕτερον. εἰ μὲν ἕτερον, δῆλον ὡς προσθήκη τινὶ καὶ διαφορᾷ τὸ ποιὸν σῶμα τοῦ σώματος ἕτερον. [ἐναργὲς δὲ τὸ εἶναι αὐτὸ ἕτερον. καὶ γὰρ αἱ ὁρίσεις αὐτῶν καὶ οἱ λόγοι διαφέρουσιν.] ὥς δὲ διαφέρει τὸ ποιὸν σῶμα τοῦ σώματος, τοῦτ' ἔστιν ποιότης, ὥστε τὸ σῶμα ποιότητος παρουσίᾳ καὶ προσθήκῃ ποιὸν σῶμα ἐγένετο. ἕτερον δὲ τὸ μετεληφὸς τινος τοῦ πρὸ τοῦ μετεληφέναι, καὶ ἕτερον τὸ μεταλαμβάνον τοῦ μεταλαμβάνοντος. ὥς δὲ διαφέρει τὸ ποιὸν σῶμα τοῦ σώματος, τοῦτ' ἔστιν ποιότης, οὐ σῶμα οὔσα δηλονότι. τὸ γὰρ σῶμα κοινὸν τῷ τε σώματι καὶ τῷ ποιῷ σώματι, καὶ οὐ διαφέρει τὸ ποιὸν σῶμα τοῦ σώματος ποιῷ σώματι, ἀλλὰ ποιότητι. ὀριζόμενοι γοῦν τὸ ποιὸν σῶμα καὶ τὸ σῶμα τὴν διαφορὰν αὐτῶν οὐ κατὰ ποιὸν σῶμα, ἀλλὰ κατὰ ποιότητα ποιούμεθα. εἰ δὲ τις λέγοι ταὐτὸν εἶναι σῶμα καὶ ποιὸν σῶμα, πρῶτον οἱ λόγοι αὐτῶν οἱ αὐτοὶ ἔσονται, ὥστε ἔσται λευκοῦ σώματος καὶ πάλιν σώματος καὶ μέλανος σώματος ὁ αὐτὸς λόγος. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ λευκοῦ σώματος καὶ μέλανος σώματος ὁ αὐτὸς ἔσται λόγος. ἐκάτερος γὰρ αὐτῶν ὁ αὐτὸς τῷ τοῦ σώματος. ἔτι εἰ ταὐτόν ἐστι σῶματι εἶναι καὶ ποιῷ σώματι, ταὐτόν ἐστι τὸ σῶμα τὸ ὑποκείμενον τῷ λευκῷ καὶ τὸ ἤδη δεδεγμένον τὴν λευκότητα καὶ λευκόν, καὶ θατέρου φθειρομένου φθαρήσεται καὶ τὸ ὑποκείμενον σῶμα τῷ λευκῷ.

125 οὐχ ὁρῶμεν δὲ τοῦτο γινόμενον. ὑπομένον γὰρ τοῦτο τὸ τέως λευκὸν ταὐτὸν τῷ ἀριθμῷ δέχεται τὰ ἐναντία. Πρὸς τοὺς μηδὲν τῶν τεττάρων σωμάτων ἃ στοιχεῖα λέγομεν κατ' ἰδίαν ὑφίστασθαι λέγοντας. Εἰ τὰ τέσσαρα σώματα αἰεὶ μετ' ἀλλήλων μέμικται καὶ καλεῖται ἕκαστον

αὐτῶν τότε τι ἀπὸ τοῦ πλεονάζοντος ἐν αὐτῷ, μὴ δύναται δὲ κατ' ἰδίαν τι αὐτῶν ληφθῆναι διὰ τὸ εἶναι γῆς μὲν ἴδιον τὸ ἀντιτυπές, πυρὸς δὲ τὸ ὁρατόν, τῶν δὲ ἄλλων ἐκάστου ἄλλο τι, καὶ διὰ τοῦτο ἕκαστον αὐτῶν πλείοσιν αἰσθήσεσιν αἰσθητὸν εἶναι, καθόσον κεκοινώνηκεν καὶ τῶν ἄλλων (καὶ γὰρ τὸ πῦρ ἀπτόν καὶ ἀντιτυπές, διότι γῆν ἔχει, καὶ ἡ γῆ ὁρατόν, διότι πῦρ ἐστὶν ἐν αὐτῇ), τί ποτε ἐροῦσιν ἴδιον εἶναι σώματος καὶ τίνα τὸν λόγον ἀποδώσουσιν τοῦ κοινοῦ καὶ φυσικοῦ σώματος, καθὸ σῶμα; εἰ γὰρ μὴ ἐστὶ παντὸς σώματος ἡ ἀντιτυπία μηδὲ ἐστὶν ὁ λόγος αὐτοῦ τὸ τριχῇ διαστατὸν μετὰ ἀντιτυπίας (τοῦτο γὰρ ἴδιόν φασι τῆς γῆς), τίς ὁ τοῦ κοινοῦ σώματος λόγος; δεῖ γὰρ εἶναί τινα, εἴ γε τῶν γενῶν ἐστὶν τις λόγος καὶ ἄλλος τις παρὰ τὸν τῶν εἰδῶν ἐκάστου. ταύτῃ γὰρ τὸ γένος τῶν ὁμωνύμως λεγομένων διαφέρει. ἔτι, εἰ διὰ τοῦτο ὁ ἀπὸς, ὅτι γῆς ἔχει, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀντιτυπίαν ἔχων πάνυ τι, διότι ἔλαττον ἔχει γῆς, τί δὴ ποτε, ἐπειδὴν ἀσκὸν πνεύματος πληρώσει τις, ἀντιτυπεῖ τότε μᾶλλον; δεήσει γὰρ αὐτοὺς λέγειν γῆς τότε πλεῖον τὸ πνεῦμα μετεληφέναι, εἴ γε παρὰ τῆς γῆς ἡ ἀντιτυπία. εἰ δέ, ὅτι μὴ χεῖσθαι δύναται συγκεκλειμένος, διὰ τοῦτο ἔχει τὴν ἀντιτυπίαν, οὐ παρὰ τὸ πλεον ἢ ἔλαττον ἔχειν γῆς τὸ ἀντιτυπές αὐτῷ, ἀλλὰ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν. ὁ γὰρ αὐτὸς μένων ποτὲ μὲν μᾶλλον, ποτὲ δὲ ἥττον ἀντιτυπεῖ, ὥστε παρ' ἄλλο τι ἢ ἀντιτυπία. ἔτι, εἰ εἰς ἄλληλα τὰ σώματα μεταβάλλει ταῦτα, κοινῆς ὕλης ὑποκειμένης αὐτοῖς, καὶ ἔστι κατὰ τὸ εἶδος ἐναντίωσιν ἔχοντα πρὸς ἄλληλα, καὶ αἰεὶ τὸ ἐπικρατοῦν μεθίστησιν εἰς τὴν οἰκείαν φύσιν τὸ κρατούμενον, τί δὴ ποτε ἐπὶ μὲν τῶν ἔξω κεχωρισμένων τὰ παρακείμενα ἀλλήλοις τὰ ἐλάττονα ὑπὸ τῶν πλείονων, εἰ εἴῃ ἐναντία, φθείρεται, ἐνυπάρχοντα δὲ ἐκάστῳ τὰ ἐλάττονα ἐν τοῖς μείζουσιν καὶ διὰ τοῦτο λεγομένοις τότε τι εἶναι, ἀπὸ τοῦ πλεονάζοντος οὐ φθείρεται τὴν αὐτῶν φύσιν; τοῖς γὰρ οὕτως λέγουσιν συμβήσεται κατὰ τὰς ὁμοιομερείας τὰς Ἀναξαγόρου τὴν γένεσιν κατὰ σύγκρισιν καὶ ἔκκρισιν τῶν στοιχείων λέγειν, οὐ κατὰ μεταβολήν. ἔτι, εἰ πᾶν τὸ λαμβανόμενον τὰ τέτταρα ἐν αὐτῷ ἔχει, καὶ μὴ δυνατόν εἰλικρινές τι ληφθῆναι, ἐπ' ἄπειρον ἡ πρόοδος ἔσται αἰεὶ τοῦ λαμβανομένου καὶ ἀφαιρουμένου τῶν τεττάρων κεκοινωνηκότος.

126 εἰ γάρ, ὅτε ἐκπίπτει τὴν αἴσθησιν διὰ σμικρότητα, τότε ἐροῦσιν αὐτὰ εἰλικρινῆ λαμβάνεσθαι, οὐκ ἔτ' ἔσται μεμιγμένα πάντα. [ἔτι εἰ καὶ μηκέτι ὁρώμενον ἔτι μέμικται πυρί, οὐ διότι ὁρατόν ἐστὶν, διὰ τοῦτο πυρὸς ἔχει· καὶ γὰρ μηκέτι ὁρατὸν ὃν μηδὲ ὁρώμενον ἔτι κεκοινώνηκεν πυρὸς τότε.] ἔτι πῶς ἐκ τῆς τῶν τοιούτων συνθέσεως τὸ ὁρατὸν ἔσται; οὐ γὰρ δὴ ἐκ τῶν ἀμίκτων ἢ σύνθεσις μῖξιν τινος τῶν ἄλλων ποιήσει. εἰ δὲ ἡ τῶν τοιούτων σύνθεσις ἀόρατος ἔσται τῷ ἄμικτον ἕκαστον αὐτῶν εἶναι πυρός, δυνήσεται τι οὕτως συντιθέμενον σῶμα ἐπ' ἄπειρον αὐξόμενον ἀόρατον μένειν. ὁμοίως δὲ καὶ ἀναφές, εἰ ἐκ τῶν καθαρευόντων τῆς γῆς συντίθοιτο. ἔτι πότερον λέγουσιν ἀδύνατον εἶναι τὴν ὕλην θερμότητα καὶ ξηρότητα δέξασθαι καὶ πῦρ γενέσθαι ἄνευ ψυχρότητος καὶ ξηρότητος, ἐν οἷς τῇ γῇ τὸ εἶναι, ἢ οἷα τε καὶ χωρὶς ψυχρότητος δέχεσθαι θερμότητα; εἰ μὲν γὰρ ἀδύνατον ἐροῦσιν, πῶς οὐκ ἄτοπον κατὰ τὸ αὐτὸ αὐτὴν ψυχρότητός τε καὶ θερμότητος εἶναι δεκτικὴν, τῶν ἐναντίων, ὧν ἀδύνατός ἐστι τὸ ἕτερον ἰδίᾳ δέξασθαι; εἰ δέ, ὅπερ εὐλογον, χωρὶς τοῦ ἐτέρου θάτερον οἷα τε δέξασθαι (κατὰ γὰρ ταῦτόν ἀδύνατον), πῶς οὐκ ἔσται τὸ ὑποκείμενον θερμότητα καὶ ξηρότητα ἔχον ἀπτόν; ἔσται γὰρ οὕτως τὸ θερμὸν οὐκ αἰσθητὸν αὐτοῖς κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν. εἰ δέ γε ἀδύνατόν ἐστιν αὐτὸ ὑφεστὸς ἐνεργείᾳ ὑπ' αἴσθησιν πεσεῖν, εἰ μὴ καὶ ψυχρότητος αὐτῷ μεμιγμένον εἴῃ ἐν γὰρ τούτῳ τῇ γῇ τὸ εἶναι, καὶ τούτῳ τοῦ πυρὸς διαφέρει. ὥστε ἔσται παρὰ τοῦ ἐναντίου αὐτῷ τὸ αἰσθητόν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, καὶ οὕτως οὐδὲν ἄμικτον ὃν τοῦ ἐναντίου καὶ εἰλικρινές αἰσθητὸν ἔσται. Ὅτι ὁ ἀπὸ φύσει θερμὸς ὁ πῦρ, θερμὸν καὶ ξηρὸν ὃν, φύσει κοῦφόν ἐστιν, εἴῃ ἂν τὸ μετ' αὐτὸ κοῦφον κοινωνοῦν αὐτῷ κατ' ἐκείνο, καθ' ὃ κοῦφον ἦν. ἀλλὰ μὴν τὸ πῦρ κοῦφόν τε καὶ θερμὸν ἐστὶν, τὸ γοῦν ξηρὸν φύσει ἐν τῇ γῇ ἐστὶν, οὕση βαρεία, καὶ ὁ ἀπὸ ἄρα, δευτέρως κοῦφος ὢν, θερμὸς ἐστὶν. ἔτι, εἰ τὰ ἄλλα τὰ γειννιώντα ἀλλήλοις

στοιχεῖα κατὰ κοινόν τι γειτνιά, εὐλογον καὶ τὸν ἀέρα τῷ πυρὶ ἔχειν τι κοινὸν σύμβολον. ὑγρὸς δ' ὦν τί ἂν ἄλλο κοινὸν ἔχοι πρὸς αὐτὸ ἢ τὸ θερμὸς εἶναι; ἔστιν γὰρ τῇ μὲν γῇ καὶ τῷ ὕδατι τὸ ψυχρὸν κοινόν, τῷ δὲ ὕδατι καὶ τῷ ἀέρι τὸ ὑγρόν, τῷ δὲ ἀέρι καὶ τῷ πυρὶ λείπεται τὸ θερμόν.

127

ἔτι εἰ τὰ ἀπλᾶ ἐστὶ τὸ θερμόν καὶ τὸ ψυχρὸν καὶ τὸ ξηρὸν καὶ τὸ ὑγρὸν καὶ ταυτὰ ἐστὶ τὰ εἰδοποιούντα τὰ στοιχεῖα, εἶδει ἂν ἀλλήλων διαφέρει τὰ ἀπτικῇ ἀπλῇ διαφορᾷ διαφέροντα. ὥστε εἰ τὸ ὕδωρ καὶ ὁ ἀήρ εἶδει διαφέρουσιν, ἀπλῇ ἂν τινι διαφορᾷ διαφέρουσιν. ἀλλὰ μὴν τὸ ὑγρὸν αὐτοῖς τὸ αὐτὸ ἐστὶ, λείπεται ἄρα κατὰ ψυχρὸν καὶ θερμόν εἶναι τὴν διαφορὰν αὐτοῖς. ἔτι εἰ τὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀλλήλων διαφέροντα εἶδει οὐ διαφέρει, καὶ ὁ ἀήρ ψυχρὸς καὶ ὑγρὸς, οὐκ ἂν τοῦ ὕδατος εἶδει διαφέρει· καὶ γὰρ ἐκεῖνο ψυχρὸν τε καὶ ὑγρόν ἐστὶ. καὶ γὰρ εἰ τὸ μὲν μᾶλλον, τὸ δὲ ἥττον λέγοι τις, ἀλλ' οὖν εἶδει οὐ διοίσει· ἄμφω ἄρα ἓν, καὶ οὐκέτι τὰ στοιχεῖα τέσσαρα. ἔτι εἰ τεττάρων οὐσῶν συμπλοκῶν ἐκ τοῦ ξηροῦ καὶ ὑγροῦ καὶ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ αἱ τρεῖς τὰ ἄλλα στοιχεῖα εἰδοποιούσιν, εὐλογον τὴν καταλειπομένην συζυγίαν τὸν ἀέρα εἰδοποιεῖν. εἰδοποιεῖ γὰρ τὸ μὲν θερμόν καὶ ξηρὸν τὸ πῦρ, τὸ δὲ ξηρὸν καὶ ψυχρὸν τὴν γῆν, τὸ δὲ ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν τὸ ὕδωρ, τὸ ἄρα θερμόν καὶ ὑγρὸν εἰδοποιήσῃ τὸν ἀέρα. ἔτι οὐ ἡ γένεσις διὰ θερμοῦ, τοῦτο θερμόν τῇ αὐτοῦ φύσει. τῷ δὲ ἀέρι γένεσις ἐξ ὕδατος διὰ θερμοῦ γίνεται. θερμαινόμενον γὰρ τὸ ὕδωρ εἰς ἀέρα μεταβάλλει. ἀλλὰ καὶ ὅσον ἐκ γῆς εἰς ἀέρα μεταβάλλει, θερμαινόμενης τρέπεται καὶ μεταβάλλει. ὥστε θερμὸς ὁ ἀήρ τῇ αὐτοῦ φύσει. ἔτι εἰ κατὰ τὸ σύμβολον ἢ μεταβολὴ τοῖς στοιχείοις εὐκολωτέρα γίνεται εἰς ἄλληλα καὶ ἔστι τοῖς τρισὶν κοινόν τι σύμβολον ἄλλω πρὸς ἄλλο, εἴη ἂν καὶ τῷ ἀέρι καὶ τῷ πυρὶ κοινὸν σύμβολον. οὐδὲν δὲ ἄλλο δύναται, ἢ θερμόν. θερμὸς ἄρα ὁ ἀήρ. ἔστι δὲ σύμβολον τὸ κοινὸν γῇ μὲν καὶ ὕδατι τὸ ψυχρὸν, πυρὶ δὲ καὶ γῇ τὸ ξηρὸν, ὕδατι δὲ καὶ ἀέρι τὸ ὑγρόν, πυρὶ δὲ καὶ ἀέρι τὸ θερμόν. Πρὸς τοὺς δ' ἰ' ἀκτίνων λέγοντας γίνεσθαι τὸ ὁρᾶν. Εἰ κατὰ ἀκτίνων ἔκχυσιν καὶ πρόπτωσιν τὸ ὁρᾶν, δῆλον ὅτι σώματα αὗται. οὐδὲ γὰρ οἷόν τε ἄλλως κινηθῆναι αὐτὰς καὶ προελθεῖν. τοῦτο δὴ τὸ σῶμα τὸ τῶν ἀκτίνων πότερον ἀήρ ἐστὶν ἢ φῶς ἢ πῦρ; καὶ πότερον συνεχές ἐστὶν, ἢ διηρημένον; καὶ εἰ συνεχές, πότερον ἐκπίπτει τοιοῦτον, ἢ ἐκπίπτει μὲν διηρημένον, ἐκπεσὸν δὲ συμφύεται καὶ γίνεται συνεχές; πάντα γὰρ ταυτὰ ἄτοπα. εἰ μὲν οὖν ἀήρ ἐστὶ, τί δεῖ αὐτὸν ἐκπεσεῖν, ὄντος γε καὶ ἔξω ἀέρος; εἰ δὲ φῶς καὶ οἷον ἀήρ διαυγής (τοιοῦτον γὰρ τι τὸ φῶς εἶναι οἰόμεθα), καὶ οὕτως μὲν περίεργος ἢ ἔκπτωσις, ὄντος γε καὶ ἔξω φωτός. καὶ γὰρ οὐδὲ ἄνευ τοῦ ἔξω δυνατὸν ὁρᾶν ἐστὶν. εἴτα διὰ τί νύκτωρ καὶ σκότους οὐχ ὁρῶμεν; αὐτὸ γὰρ τὸ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκπίπτον φῶς ἱκανὸν ἂν ἦν φωτίζειν τὸν θύραθεν ἀέρα, ὃ γε καὶ μέχρι τῶν ἄστρων ἀποτείνεσθαι πέφυκεν· οὕτως ἐστὶν ἰσχυρόν.

128

εἰ δὲ ἐστὶν ἀσθενέστερον τοῦ μεθημερινοῦ φωτός, ἐχρῆν τοσοῦτῳ μᾶλλον νύκτωρ μὲν καὶ σκότους ὁρᾶν, ἡμέρας δὲ μή. τὸ γὰρ ἥττον αἰεὶ φῶς ὑπὸ τοῦ λαμπροτέρου φωτὸς μαραίνεται· οὕτως γοῦν καὶ λάμπει ἓναι νυκτός, τῆς ἡμέρας δὲ ἐπισκοτεῖται τὸ λάμπον αὐτῶν, ὥς ὅστέα τινὰ καὶ κεφαλαὶ ἰχθύων καὶ αἱ πυγολαμπίδες λεγόμεναι. ἔτι πῶς, εἰ ἀσθενές ἐστὶ τὸ ἐκπεμπόμενον, ἅμα πολλῶν εἰς ταὐτὸ συνελθόντων σκότους, τί δὴ ποτε οὐχ ἱκανὸν γίνεται τὸ ἐκ πάντων μιχθέν, ὥσπερ καὶ τὸ ἀπὸ λύχνων πλείονων φωτίζει πλέον, ὦν ἕκαστος οὐκ ἦν αὐτάρκης, φωτίζειν τοσοῦτον; ἔτι εἰ τὸ φῶς ὁρατὸν ἐστὶν, πῶς τὰς ἀλλήλων ὀψεις οὐχ ὁρῶμεν οὔτε ἡμέρας οὔτε ἐν σκότῳ; εἰ δὲ μήτε ἀήρ ἐστὶ τὸ ἐκπεμπόμενον μήτε φῶς, λείπεται πῦρ εἶναι. εἰ πῦρ ἐστὶν, εἴη ἂν θερμόν τε καὶ καυστικόν. οὐκ ἔστι δέ· ὥστ' οὐδὲ πῦρ. εἰ γὰρ μὴ καυστικόν, φῶς πάλιν ἐροῦσιν. τί δὴ ποτε ἔσται τοῦτο τὸ φῶς; πυρὸς μὲν γὰρ ἀπόρροια οὐκ ἔστιν, ὥς οἷονται· καὶ γὰρ ἄλλα τινὰ φωτίζει οὐκ ὄντα πῦρ. ἔτι εἰ πῦρ ἐστὶ τὸ ἐκπεμπόμενον, πῶς οὐκ ἀποσβεσθήσεται ἐν ὕδατι; ὁρῶμεν δὲ καὶ ἐν ὕδατι, ὁρᾷ δὲ καὶ τὰ ἐν τῷ ὕδατι ζῶα. ἔτι εἰ πῦρ τὸ ἐκπεμπόμενον ἐστὶ, κατὰ φύσιν ἂν εἴη αὐτῷ ἢ εἰς τὸ ἄνω κίνησις. ὥστε ἐχρῆν ἡμᾶς μὴ ὁμοίως ὁρᾶν ἄνω τε καὶ κάτω ὁρῶντας, ἀλλὰ ἄνω μὲν ῥᾶον, κάτω δὲ βιαζομένους καὶ μόγις. ἔτι εἰ δι'

ἀκτίνων τὸ ὄραν, ἀφή τις ἢ ὄψις ἔσται καὶ κατὰ ἀφήν ἢ τῶν ἀκτίνων ἀντίληψις. εἰ δὲ αἱ ἀποτεινόμεναι ὄψεις αἰσθητικαὶ εἰσιν, διὰ τί οὐχὶ καὶ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ αἰσθάνονται; μᾶλλον γὰρ <ἄν> τῶν ἀπτῶν διαφορῶν, ἢ τῶν χρωμάτων αἰσθάνοιντο. ἔτι εἰ συνεχὲς ἐκπίπτει τὸ τῆς ὄψεως σῶμα, δεήσει πρῶτον μὲν πόρον τινὰ σύμπασαν τὴν κόρην εἶναι, ὅπερ οὐχ οὕτως ἔχειν φαίνεται. ἔπειτα, εἰ καὶ συνεχὲς ἐκπέμπεται, πῶς οὐ σκεδάννυται τοῦτο τὸ ρεῦμα τὸ τῆς ὄψεως σχιζόμενον περὶ τὸν ἀέρα τὸν ἑξῶθεν λεπτότερον ὢν αὐτοῦ; ἢ εἰ μὴ σκεδάννυται, πῶς οὐκ εἰς στενὸν συνάγεται προϊόν; τοιοῦτον γάρ τι ὀρώμεν καὶ τὰ ἄλλα σώματα πάσχοντα προχωροῦντα· καὶ γὰρ ὕδωρ προχωροῦν ἥτοι χεῖται ἢ στενοῦται, καθάπερ τὸ ἐκ τῶν κρουνῶν ῥέον, καίτοι στερεώτερον ὢν τῶν ἀκτίνων· ἢ δὲ φλόξ εἰς ὅξυ ἀπολήγει. τὸ δὲ τῆς ὄψεως σῶμα πῶς εἰς κῶνον πλατύνεται καὶ μείζονα ἐπὶ πλεόν προχωροῦν μήτε τῶν παχυτέρων μήτε τῶν λεπτοτέρων σωμάτων τοῦτο πασχόντων; ἔτι εἰ σῶμά ἐστι, τόπον κατέχει. ἥτοι οὖν σῶμα διὰ σώματος δίδεισιν ἢ κενόν ἐστὶν ἀφωρισμένον ἢ ἀντιπερίστασις γίνεται, εἰ μὲν ἐν ἀέρι ἐκπέμποιτο, ἀέρος, εἰ δὲ ἐν ὕδατι, ὕδατος· εἰς μὲν οὖν τὴν κόρην ἄτοπον λέγειν τὸ ὕδωρ ἀντιμεθίστασθαι, χρὴ δὲ ζητεῖν εἰς τί.

129 οὐδὲ γὰρ εἰς τὴν ἀναπνοήν. οὐδὲ γὰρ ἀναπνεῖ τὰ ἐν τῷ ὕδατι ὀρώντα, οὐδὲ ὅλως τὰ ἔνυδρα χωρὶς τινων. ἔτι εἰ εἰς τὴν κόρην ἀντιμεθίσταται, οὐ πάση αὐτῇ ἐκπέμπομεν, οὐδὲ ὀψόμεθα, ἀλλ' ἔσται τις εὐρυχωρία, καθ' ἣν τὸ ἀντιμεθιστάμενον χώραν ἔξει. κατὰ τι οὖν αὐτῆς ὀψόμεθα καὶ κατὰ τι μὴ. ἔτι διὰ τί τῶν ζώων τὰ μὴ ἐπιμύοντα ἐν τῷ κοιμᾶσθαι οὐκ ὄψεται, εἴ γε πλήρεις ἔχει τοὺς τοῦ σώματος πόρους; εἰ δὲ μὴ συνεχὲς ἔξουσιν τὸ σῶμα τοῦτο τὸ τῆς κόρης, ἀλλὰ διηρημένον, ἥτοι διεκπίπτον συμφύεται καὶ συνεχὲς γίνεται ἢ μένει διηρημένον. εἰ μὲν οὖν συμφύεται, πῶς πάλιν εἰς κῶνον συμφυόμενον ἐξαπλοῦται καὶ τηλικοῦτον, ὡς ἀποτέμενεσθαί τινος κῶνου βάσει τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ οὐρανοῦ; ἐχρῆν γὰρ αὐτό, ἀρξάμενον ἅπαξ ξυνιέναι καὶ συμφύεσθαι, ὑπὸ τοῦ περιέχοντος ἀέρος μᾶλλον συστέλλεσθαι καὶ εἰς στενὸν συνάγεσθαι. ἔτι εἰ ὑπ' ἀκτίνων ὁ κῶνος περιέχεται διηρημένων καὶ κεχωρισμένων, εἰ μὲν εἴη [μὴ] μείζον τὸ μεταξὺ τῶν ἀκτίνων, πλεόν ἔσται τὸ μὴ ὀρώμενον τοῦ ὀρωμένου, καὶ τὸ μὲν περίξ ὀφθήσεται, καθὸ αἱ εὐθεῖαι προσβάλλουσιν, τὸ δὲ μέσον οὐ. εἰ δὲ ἴσον, ἴσον οὐκ ὀφθήσεται. ἔλαττον δὲ πῶς ἂν εἴη <τὸ> τῶν εὐθειῶν μεταξύ, τῶν εὐθειῶν τηλικαύτην βάσιν ποιουσῶν; ἔτι τε πῶς οἶόν τε οὕτως τὰς ἀκτῖνας εἶναι παχέα σώματα ἐκ τῆς κόρης προπεμπόμενα ἀπὸ ὀλίγου σώματος; ἔτι δὲ αἱ ἀκτῖνες αἱ ἐκπεμπόμεναι τί δὴ ποτε οὔτε ὑπὸ τῶν ἀνέμων οὔτε ὑπὸ τῶν ὑδάτων τῶν κινουμένων περιφέρονται, ἀλλ' ἐπ' εὐθείας ἀεὶ καὶ τούτων ὄντων ὀρώμεν, εἰ ἢ ἐπιφάνεια τοῦ ὕδατος ἐν ταύτῳ μένοι; ἔτι πῶς διὰ τῶν στερεῶν διαφανῶν αἱ ἀκτῖνες διέρχονται; εἰ γὰρ λέγοιεν πόρους ἔχειν ταῦτα, ἥτοι κενούς ἔξει καὶ ἔσται τι κενὸν ἀφωρισμένον ἢ πλήρεις ἀέρος ἢ τινος ἄλλου σώματος, καὶ ποῦ τοῦτο χωρήσει; πῶς δὲ καὶ πλείους διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀφθήσονται; πλείω γὰρ σώματα διὰ τῶν αὐτῶν πόρων διελεύσεται. ἔπειτα διὰ τί συνεχῇ τὰ διαφανῆ ὁράται; μόνους γὰρ ἔδει τοὺς πόρους αὐτῶν ὁρᾶσθαι ἢ διαλείπουσάν γε τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῶν, καθάπερ τῶν κοσκίνων. ὁμοίως δὲ καὶ τὰ δι' αὐτῶν ὀρώμενα ἐπισκοτεῖσθαι ἔδει, καθὰ μὴ πόρους ἔχει τὰ διαφανῆ. πόθεν δὲ καὶ τὸ τοσοῦτον σῶμα ἐν ἡμῖν, ὥστε καὶ μέχρι τῶν ἄστρον ἐκπέμπεσθαι καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἐν ἡμῖν πρὶν ἡμᾶς ὄραν; πῶς δὲ οἶόν τε οὕτως ταχέως τὸ σῶμα κινεῖσθαι τοῦτο, ὥστε εὐθὺς τῷ ἀναβλέψαι ἅμα τὸν οὐρανὸν ἡμᾶς ὄραν; ἔτι πῶς οἱ ἐξ ἐναντίας ἀλλήλους ὀρώντες ὀφθήσονται, ἐὰν κατὰ τὸ αὐτὸ αἱ ἀκτῖνες ἀπαντήσωσιν ἀλλήλαις; ἢ γὰρ ἐν μέσῳ στήσονται καὶ οὐκ ἔσται ὄψις ἀλλήλων, ἢ δι' ἀλλήλων ἐλεύσονται καὶ οὕτως πάλιν σῶμα διὰ σώματος δίδεισιν, ἢ ἡ ἑτέρα κρατήσῃ καὶ ὁ ἕτερος τὸν ἕτερον ὄψεται μόνον.

130 ἔτι πᾶν τὸ κινούμενον τοπικῶς ἐν χρόνῳ κινεῖται καὶ ἀδύνατον κατὰ τὸ αὐτὸ τι τῷ αὐτῷ τάχει χρώμενον τὴν διπλασίαν ἐν τῷ αὐτῷ κινήσθαι χρόνῳ. ἀλλὰ μὴν ἅμα ὀρώμεν τὰ τε ἐγγὺς καὶ τὰ ἀπὸ πολλαπλασίου διαστήματος. τοὺς γοῦν ἀστέρας πλείστον ἀπέχοντας ἅμα ὀρώμεν τοῖς

παρεστῶσιν. οὐκ ἄρα κατὰ κίνησίν τινος τὸ ὄρᾶν. εἰ δὲ μὴ κατὰ κίνησιν, οὔτε κατὰ ἀκτίνων προβολὴν οὔτε κατὰ εἰδώλων ἀπόρροϊαν οὔτε κατὰ τὴν ἀπ' ἀμφοῖν. Πρὸς τοὺς διὰ τῆς τοῦ ἀέρος συνεντάσεως τὸ ὄρᾶν ποιοῦντα ς. Εἰσὶν δὲ τινες, οἱ διὰ τῆς τοῦ ἀέρος συνεντάσεως τὸ ὄρᾶν φασι γίνεσθαι. νυττόμενον γὰρ ὑπὸ τῆς ὀψεως τὸν συνάπτοντα τῇ κόρῃ ἀέρα σχηματίζεσθαι εἰς κῶνον. τούτου δὲ οἶον τυπυμένου κατὰ τὴν βάσιν ὑπὸ τῶν ὀρατῶν τὴν αἴσθησιν γίνεσθαι, καθάπερ καὶ τῇ ἀφῇ διὰ βακτηρίας. πολλὰ μὲν οὖν τὰ αὐτὰ ἔστι καὶ πρὸς τούτους εἰπεῖν τῶν εἰρημένων πρὸς τοὺς δι' ἀκτίνων τὸ ὄρᾶν ποιοῦντας, ἰδίᾳ δὲ παρ' αὐτῶν ἐπιζητήσκειν ἅν τις περὶ τῆς ἐντάσεως αὐτῆς τῆς ὑπὸ τῶν ὀψεων γινομένης τοῦ συνάπτοντος ἀέρος τῇ κόρῃ καὶ τῆς κατὰ τὸ ἕτερον μέρος τυπώσεως ὑπὸ τοῦ ὀρωμένου, ἔτι τε τῆς ἐπερείσεως, πῶς οἶόν τε παραδέξασθαι μανοῦ τοῦ ἀέρος ὄντος, ἄλλως τε καί, εἰ τοιοῦτόν τι ἦν, ἐγίνετο ἂν συναίσθησις ἡμῖν ἀντιβάσεώς τινος. ἀλλὰ καὶ ἀναχωροῦντες εἰς τοῦπίσω οὐδὲν ἥττον ὀρώμεν· καίτοι ἐπερείδοντας μὲν ὄρᾶν ἔδει, ὑποχωροῦντας δὲ μή. τίς γὰρ τότε ἢ ἐπέρεισις δι' ἡμῶν αὐτῶν; ἢ ἐπέρεισιν φήσουσιν γίνεσθαι; ἀλλὰ καὶ τῆς ὀψεως ἀπὸ τοῦ ἡγεμονικοῦ γινομένης, εἰ καὶ ἐπὶ ταύτης τὰ τῆς τονικῆς κινήσεώς ἐστιν, ὥσπερ λέγεται πρὸς αὐτῶν, πῶς οὐ γίνονται διαλείψεις τινὲς τοῦ ὄρᾶν, ἅτε μὴ συνεχοῦς ἐπὶ τὰ πέρατα τῆς τάσεως γινομένης, δι' αὐτὸ δὲ τοῦτο μὴδὲ τῆς ἐπερείσεως; ὅπερ ἂν τις ἐπιζητήσκειν καὶ περὶ τῆς ἀφῆς, καθ' ἣν ἀπτόμεθα τῶν ἐτέρων σωμάτων· οὐδὲ γὰρ ἐπὶ ταύτης διαλείψεις τῆς ἀντιλήψεως γίνονται, ἔδει δὲ γε· τοιαύτη γὰρ ἡ τονικὴ κίνησις κατ' αὐτούς.

131 εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦτο δὴ, ὃ καλοῦσιν ὄψιν, μόνον κινεῖται τὴν προειρημένην κίνησιν, ἣν λέγουσι τονικὴν, ἄλογον τὸ ἐπὶ μόνου τούτου λέγειν οὕτω, καίτοι γε οὐ φασιν. τὸ δὲ ὅλον ἀπορίας ἔχει πολλὰς ἢ περὶ τῆς τονικῆς κινήσεως δόξα. πρῶτον μὲν γὰρ ὁμοειδὲς τι ὃν αὐτὸ ἑαυτὸ κινήσει, ὃ ἀδύνατον δείκνυται προχειριζομένοις τὰς καθέκαστα κινήσεις. ἔπειτα, εἴπερ ἔν τι συνέχει τὸν τε σύνολον κόσμον ἅμα τοῖς ἐν αὐτῷ, καὶ καθ' ἕκαστον τῶν ἐπὶ μέρους σωμάτων ἐστὶ τι ὃ συνέχει, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον ταῦτόν ἅμα τὰς ἐναντίας κινεῖσθαι κινήσεις; ὁπότε γὰρ ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ κόσμου πρὸς τὰ πέρατα ἢ κινήσις τῷ διήκοντι πνεύματι γίγνοιτο, τότε ἀνάγκη καὶ ἐκάστω τῶν ἐπὶ μέρους σωμάτων ἥτοι ἀπὸ τοῦ μέσου ἢ πρὸς τὸ μέσον τὴν κίνησιν τῷ τοῦ παντός πνεύματος μορίῳ, ὃ δι' ἐκάστου κεχώρηκεν, γίνεσθαι. διαφέρει δὲ οὐδὲν ὁποτέρωθεν οὖν λέγειν γίνεσθαι. εἰ μὲν δὴ καὶ τοῦτο ἀπὸ τοῦ μέσου κινεῖτο, λέγω δὲ τὸ ἔν τι τῶν ἐπὶ μέρους σωμάτων, ἅμα κάτω καὶ ἄνω κινήσεται τὸ διὰ τῶν κατωτέρω τοῦ μέσου μερῶν τῆς ἔξεως αὐτοῦ διήκον. καθὼ μὲν τὸ πᾶν εἰς τὸ ἄνω, οὗ μέρος τοῦτο, ἄνω, καθὼ δὲ ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ ἐν ᾧ ἐστὶν ἐπὶ τὰ πέρατα κινεῖται τὰ κατωτέρω τοῦ μέσου, εἰς τὸ κάτω κινήσεται δηλονότι. ὥστε ἅμα ἄνω καὶ κάτω τὸ αὐτό. εἰ δὲ ἀπὸ τῶν περάτων ἐπὶ τὸ μέσον, ταῦτόν συμβήσεται περὶ τὰ τῶν ἀνωτέρω τοῦ μέσου μερῶν αὐτοῦ διεληλυθότος τοῦ πνεύματος. ἀλλὰ εἰ καὶ δοθείη διὰ τῆς τοῦ μεταξὺ ἀέρος ἐπερείσεως τὸ ὄρᾶν γίνεσθαι, ὅπως δηλοῦν ἐχρῆν μᾶλλον σκληρότητος καὶ μαλακότητος καὶ τραχύτητος καὶ λειότητος καὶ ὑγρότητος καὶ ξηρότητος ἀντίληψιν οὕτως ἢ χρώματος γίνεσθαι. τούτων γάρ τι καὶ διὰ βακτηρίας δυνάμεθα γινώσκειν, ἀλλ' οὐχὶ χρώματα οὐδὲ σχήματα ἢ ποσὸν ἢ τι τῷ μεγέθει, ἅπερ ἐστὶ τὰ ὀρώμενα. τὰ γὰρ χρώματα καὶ τὰ σχήματα καὶ τὰ μεγέθη ἐστίν, ὧν ἡ ἀντίληψις διὰ τῆς ὀψεως. ὅλως δὲ ἔσται ἀφή τις ἢ ὄψις. ἀφῇ δὲ τὰ ἀπτά ὑπόπτωτα, ὥστ' ἥτοι τὰ σώματα, καθὼ σώματά ἐστιν, ὀρατὰ ἔσται, ἢ τὰ γε πάθη τὰ κατὰ συμβεβηκός. ἔτι διὰ τί ἐκ μὲν φωτός τὰ ἐν σκότῳ ὄντα οὐχ ὀράται, ἐκ δὲ σκότους τὰ ἐν τῷ φωτί; τὸ γὰρ λέγειν τὸν μὲν πεφωτισμένον ἀέρα τῷ διακεκρίσθαι μᾶλλον ἔχειν ἰσχὺν καὶ δύνασθαι τῇ ἐπερείσει τὴν αἴσθησιν κινεῖν, τὸν δὲ ἀφώτιστον τῷ <μῇ> κεχαλᾶσθαι μὴ δύνασθαι ὑπὸ τῆς ὀψεως συνεντείνεσθαι, καίτοι πυκνότερον ὄντα τοῦ πεφωτισμένου, πῶς πιθανόν; τούναντίον γὰρ εὐλογον τὸν πυκνότερον ῥᾶον συνεντείνεσθαι, ἄλλως τε καὶ τοῦτο πεφυκότα πάσχειν, ὁπότε ἐκ σκοτεινοῦ τὰ ἐν φωτί

θεῶτο. εἰ δὲ μὴ ὁ συνάπτων τῇ κόρῃ ἀφώτιστος ὢν ἐντείνεσθαι πέφυκεν, ἀλλὰ μόνον ὁ πεφωτισμένος, τί διαφέρει ἐντεῦθεν ἢ ἐντεῦθεν εἶναι τὸ κεχαλασμένον τοῦ ἀέρος, λέγω δὲ πρὸς τοῦ ὀρωμένου ἢ πρὸς τοῦ ὀρώντος; εὐλογον γὰρ καὶ ὅταν ἡ ἀφώτιστος ὁ πρὸς τῇ κόρῃ, ὁ δὲ πεφωτισμένος πρὸς τῷ ὀρωμένῳ, ἐκλύεσθαι πάλιν τὸν τόνον τὸν ἀπὸ τῆς ὀψεως ἰόντα πρῶτον διὰ τοῦ ἀφωτίστου ὄντος δυσκινήτου, ἐκλυθέντα δὲ μηκέθ' οἷόν τε εἶναι συνεντείνειν τὸν πεφωτισμένον τὰ πρὸς τῷ ὀρωμένῳ.

132 οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ἔδει τὰ ἐν τῷ φωτὶ ὑπὸ τῶν ἐν τῷ σκότῳ ὀρᾶσθαι ἢ τὸ ἔμπαλιν. ἔτι ἔστιν, ὅτε δύο οἰκημάτων καταντικρὺ ὄντων καὶ φῶς ἐχόντων, τοῦ δὲ μεταξὺ τῶν οἰκημάτων ἀέρος σκότος ἔχοντος, οὐδὲν ἦττον ἀλλήλους ὀρῶσιν ἐκ τῶν οἰκημάτων, καίτοι τοῦ μεταξὺ μὴ συνεντεινομένου ἀέρος. πῶς οἷόν τε τοῦτο συμβαίνειν; ἔτι τὰ ἄστρα αὐτὰ διὰ τί ἡμέρας μὲν οὐχ ὀρῶμεν, νύκτωρ δὲ ὀρῶμεν; φαινόμεθα γὰρ ἐνταῦθα τὸν ζοφερὸν μὲν ἀέρα καὶ συνεστῶτα δυνατοὶ ὄντες ἐντείνειν μέχρι τῶν ἄστρων, τὸν δὲ διακρινόμενον καὶ ἀλεινότερον καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον ἰσχὺν ἔχοντα, ὥς φασιν, μήτε ἐντεῖναι μήτε ἐπερεῖσαι δυνάμενοι μέχρι τοσούτου, ἀλλὰ μέχρι πολλῷ ἐλάττονος. ἀλλὰ καὶ τῆς σελήνης ὑπελθούσης τὸν ἥλιον καὶ ἔκλειψιν παντελῆ αὐτοῦ ποιησάσης δυνατοὶ γινόμεθα συστάντα καὶ ζοφωθέντα τὸν ἀέρα ἐντείνειν ἕως τῶν ἄστρων πρὸ τοῦ μὴ δυνάμενοι. ἀλλὰ καὶ ἐν ὕλῃ συσκιῷ ὄντες ἢ ἐν βαθεῖ φρέατι τὸ αὐτὸ ποιοῦμεν. φαίνεται γὰρ ἀπὸ τῶν τοιούτων τόπων ἡμῖν ἄστρα καὶ μεθ' ἡμέραν. ἔτι ὅταν ὀρῶμεν τὰ ἐν τῷ ὑγρῷ, καὶ τὸ ὕδωρ τῷ ἀέρι συνεντείνεται ἢ οὐ; εἰ μὲν γὰρ μὴ συνεντείνεται, οὐχ οὕτως τὸ ὀρᾶν. ὀρᾶται γὰρ καὶ τὰ ἐν τῷ ὕδατι. εἰ δὲ συνεντείνεται καὶ τὸ ὕδωρ, πολὺ εὐλογώτερον τὸν ζοφερὸν ἀέρα. πυκνότερον γὰρ τὸ ὕδωρ μακρῷ τούτου. εἰ δέ, ὅτι μανός, ὁ ζοφερός οὐ συνεντείνεται, πολλῷ μᾶλλον τοῦ ὕδατος ὁ πεφωτισμένος μανός ὢν οὐ συνεντείνεται. ἔτι ἐν αὐτῷ τῷ ὕδατι ὄντες ὀρῶμεν ἔσθ' ὅτε τὰ ἐν βυθῷ, καίτοι μηδενὸς ἀέρος συνάπτοντος τῇ κόρῃ· ὥστε καὶ τοῦτο ψεῦδος τὸ λέγειν διὰ τῆς τοῦ μεταξὺ ἀέρος συνεντάσεως τὸ ὀρᾶν γίνεσθαι. ἔτι τὰ ἐνυδρα πῶς οἷόν τε ὀρᾶν, εἴπερ μὴ ἔστιν ἐν τῷ ὕδατι ἀήρ; εἰ δὲ φήσουσιν καὶ ἐν ἐκείνοις εἶναι ἀέρα, πῶς οὐκ ἐκπυρηνίζεται οὗτος ἐκ τοῦ ὕδατος ἐπιπολάζειν αὐτῷ πεφυκώς; ἔτι εἰ τὸ φῶς σῶμα ὃν καὶ δι' ὕδατος καὶ διὰ τῶν ἄλλων κεχωρηκέναι λέγουσιν, δηλὸν ὡς, ἂν φανῇ τὸ φῶς μὴ ὃν σῶμα, κενὸς ὁ λόγος ἂν εἴη. εἰ γάρ, διότι σῶμα, ἐπερείσεις αὐτῷ γίνεται, ἂν μὴ σῶμα ἦ, δηλὸν ὅτι οὐκ ἐπεραιοθήσεται. ἔτι πῶς οὐ συγκρίνεται τῇ τοῦ ὕδατος ψυχρότητι τὸ φῶς τοῦτο καὶ παύεται τοῦ φῶς εἶναι, εἴπερ διακρίσει φῶς ἔστιν; ἔτι καὶ ἐν τοῖς πάγοις ἐχρῆν ἦττον φῶς γίνεσθαι, καθάπερ καὶ ἀλέαν. τὸ γὰρ μὴ συγκρίνεσθαι τὸ πνεῦμα ὕδατος συγκρινομένου καὶ κρυστάλλου γινομένου παράλογον, εἰ γέ ἔστιν ἀήρ διακρινόμενος τὸ φῶς. τοῦ γὰρ ὕδατος συγκρινομένου καὶ πηγνυμένου τὸν ἀέρα εὐπαθέστερον ὄντα μὴ λέγειν συγκρίνεσθαι παράλογον.

133 ὀρῶμεν δὲ καὶ τὴν φλόγα πάσχουσάν τι ὑπὸ τῶν πάγων. καὶ πρὸς τοὺς λέγοντας δὲ ἐν τῇ χιόνι φωτοειδές τι πνεῦμα ἀπειλῆσθαι καὶ τοῦτο τῆς λευκότητος αἴτιον εἶναι ῥητέον· πῶς οὐ συγκρίνεται τοῦτο ὑπὸ τῆς ψυχρότητος; ἔτι πῶς μετὰ τὴν κλάσιν ἤτοι τὴν ἀπὸ τοῦ κατόπτρου ἢ τὴν ἀπὸ τῶν διαφανῶν ἔτι τὸ τῆς ἐπερείσεως σώζεται; οὐδὲ γὰρ ἐπὶ βακτηρίας τοῦτο δυνατόν· πάντα γὰρ τὰ κεκλασμένα, ὥσπερ τὰ πηρὰ σώματα πρὸς τὰς ἐνεργείας, κάκεῖνα πρὸς τὰς ἐπερείσεις ἐκλύεται. ἔτι εἰς φρέαρ βαθὺ καὶ ζοφερὸν ἀποβλέψαντες τί δή ποτε τὸ μὲν ὕδωρ οὐχ ὀρῶμεν, τὴν δ' ἑαυτῶν ἔμφασιν ὀρῶμεν; γελοῖον γὰρ τὸ λέγειν τῷ μὲν ὕδατι μὴ γίνεσθαι ἐπερείσιν, κλασθέντος δὲ τοῦ μὴ ἐπερείσαντος τῷ ὕδατι ἐπερείσιν τινα μετὰ τὴν κλάσιν γίνεσθαι τῷ κεκλασμένῳ. ὅμοιον γὰρ τῷ φάναι κλασθείσης ράβδου καὶ διπλωθείσης τὸ μὲν κατὰ τὴν κλάσιν ἀντέρεισιν ἡμῖν αἰσθητὴν μὴ παρέχειν, διὰ δὲ τῆς κλάσεως θατέρῳ τῶν περάτων ἀντερεῖδειν δύνασθαι. ἔτι εἴπερ διὰ πάντων κεχώρηκεν τὸ πνεῦμα, δηλὸν ὅτι καὶ διὰ τῶν τοίχων, ὥσπερ καὶ διὰ τῶν διαφανῶν. τί δή ποτ' οὖν τὸν μὲν ἐν τοῖς διαφανέσιν ἀέρα

συνεντείνομεν καὶ ὀρώμεν δι' αὐτῶν, τὸν δὲ ἐν τοῖς μὴ διαφανέσιν οὔτε συνεντείνομεν οὔτε ὀρώμεν δι' αὐτῶν; εἰ δὲ λέγοιεν τὸ στερεὸν ἐπιπροσθεῖν, στερεὰ καὶ ἡ ὕαλος καὶ τὸ κέρας καὶ οἱ διαφανεῖς λίθοι. εἰ γὰρ ταῦτα λέγοιεν μὴ στερεά, διότι εὐθραυστα, καὶ διὰ τοῦτο δι' αὐτῶν ὀρᾶν ἡμᾶς, εὐθραυστος οὐδὲν ἦττον τούτων καὶ ὁ κέραμός ἐστιν, ὥστε ἐχρῆν ἡμᾶς ὀρᾶν καὶ διὰ τούτου. τί ποτ' οὖν τὸ ἐπιπροσθοῦν τοῖς τοιούτοις καὶ διὰ τί ὁ μὲν ἀὴρ διήκει διὰ πάντων, τὸ δὲ φῶς λεπτότερον αὐτοῦ ὃν οὐ διήκει; ἐχρῆν γάρ, ὅπερ εἰ ἐγένετο συνέβαινεν ἄν, μηδαμοῦ γίνεσθαι σκιὰν διὰ παντὸς ἰόντος τοῦ φωτὸς καθάπερ καὶ τοῦ ἀέρος. πῶς δὲ φασὶ κατὰ τὸ πέρασ τυποῦσθαι τὸν ἀέρα προσπίπτοντα τοῖς ὀρωμένοις; τὰ γὰρ μάλιστα λεπτὰ καὶ ὑγρὰ τῶν σωμάτων οὐ δυνατὰ ἐστὶ τὸ ἐνσημαίνόμενον δέχεσθαι, ὥσπερ δι' ὑγρότητα ὕδωρ καὶ πηλὸς [ἢ ἀὴρ] ὑγρός. ἔτι, εἰ καὶ δοθείη τυποῦσθαι καὶ δέχεσθαι τὸ ἀποματτόμενον, πῶς ἄλλο τι παρὰ τὸ σχῆμα δύναται δέξασθαι; χρῶμα γὰρ οὐδενὸς οὔτε ἐνσημαίνεσθαι πέφυκεν οὔτε ἐν τοῖς ἐκτυπούμενοις ἐγγίνεσθαι, ὥστ' ἔδει χροᾶς ἡμᾶς μὴ ὀρᾶν, σχῆμα δὲ μόνον. τάχα δὲ οὐδὲ σχῆμα. νῦν μὲν γὰρ διὰ βακτηρίας τινὰ τῶν σχημάτων γνωρίζομεν, οἷον τὰ μὲν κυρτά, ὅτι περιολισθάνει περὶ αὐτὰ ἡ βακτηρία, τὰ δὲ κοῖλα, ὅτι προσπίπτει ταῖς ἐκατέρωθεν ἐξοχαῖς αὐτῶν, τὰ δὲ εὐθέα, ὅτι τούτων οὐδέτερον, ἃ οὐκ ἂν ἐγινώσκομεν διὰ βακτηρίας, εἰ συνέβαινεν τὸ πέρασ τῆς βακτηρίας μετασχηματίζεσθαι ψαῦον ὁτουοῦν σώματος οἷον περιπλαττόμενον, περὶ δὲ τὸν ἀέρα τοῦτο συμβαίνει, ὥστε οὐδὲ τῶν σχημάτων ἂν ἀντίληψις οὕτω γίνοιτο δι' αὐτοῦ. ἔτι ὁ τύπος πρὸς τῷ πέρατι γίνεται. πῶς οὖν ὀρώμεν κατὰ θάτερον πέρασ; οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἱ τυπώσεις δι' ὧν γίνονται.

134

εἰ δὲ λέγοιεν, ὅτι διαφανὴς ὁ ἀὴρ καὶ διὰ τοῦτο δι' ὅλου τετύπεται καὶ ὀρώμεν οὕτως, ἄλλο ἂν τι τοῦ ὀρᾶν αἴτιον λέγοιεν, τὴν διαφάνειαν γάρ, καὶ οὐ τὴν ἐπέρεισιν. ἔτι θαυμαστόν, πῶς τοῖς μὲν μάλιστα τυποῦσθαι δυναμένοις οὐ συμβαίνει τὸ διὰ βάθους τυποῦσθαι, τῷ δ' ἀέρι τῷ ἥκιστα ὄντι τοιούτῳ δι' ὅλου ἡ τύπωσις ἐγγίνεται. ἔτι εἰ πέφυκεν ὁ ἀὴρ οὕτως τυποῦσθαι, τί δὴ ποτε οὐχὶ καὶ ἀπελθόντος τοῦ τυποῦντος ἔτι μένει ἐν αὐτῷ ἡ τύπωσις, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὥστε καὶ μὴ παρόντα τὰ ὁρατὰ ἐχρῆν ἡμᾶς ἔτι ὀρᾶν; ἔτι πῶς οὐ συγχέονται οἱ τοιοῦτοι τύποι, ἐπειδὴν ῥέη τὸ ὕδωρ, τὸ δὲ αὐτό, εἰ καὶ ἐν ἀέρι πνεῦμα πολὺ εἴη; ἔτι ἔμπαλιν φαίνεται, ἢ ὥς ἔχει τῶν ὁρατῶν ἔνια, τὰ μὲν κυρτὰ κοῖλα, τὰ δὲ κοῖλα κυρτά, καὶ ἀπλῶς τὰ μὲν ἐξέχοντα εἰσέχοντα, τὰ δὲ εἰσέχοντα τούναντίον ἐξέχοντα; οὕτως γὰρ ἡ τύπωσις γίνεται. εἰ δὲ λέγοιεν τῇ μὲν κοιλότητι τῆς βάσεως τοῦ κώνου τὸ κυρτὸν κρίνεσθαι, τῇ δὲ κυρτότητι τὸ κοῖλον, καθάπερ καὶ ἐπὶ τῆς διὰ τῶν χειρῶν ἀφῆς, τὰ ἐπὶ τῆς γραφῆς συμβαίνοντα μάλιστα τοῦτο ἐλέγξει. ὁμαλοὺς γὰρ οὔσης αὐτῆς τὰ μὲν ἐξέχοντα, τὰ δὲ εἰσέχοντα φαίνεται, καίτοι ὁμαλεῖ τῇ τοῦ κώνου βάσει κρινόμενα. ἔτι περὶ τῶν δι' ἀνακλάσεως ὀρωμένων τί φήσουσιν; τὸ γὰρ πέρασ τοῦ κώνου ἐπὶ τούτων τῇ τοῦ κατόπτρου ἐπιφανείᾳ τυποῦται, ὅπερ ἐνδέχοιτ' ἂν ἐναντίως ἐσχηματίζεσθαι τῷ ἐμφαινόμενῳ, οὐχ ὁμοίως, ἀλλὰ φέρε εἰπεῖν κυρτοῦ ὄντος τοῦ ἐμφαινόμενου ἢ εὐθέος κοῖλον εἶναι τὸ κάτοπτρον. θαυμαστόν δὲ καὶ τὸ μὴ τὴν ἀπὸ τούτου τύπωσιν ἐπιπροσθεῖν τῇ ἀπὸ τοῦ ἐμφαινόμενου γινομένη, ἢ κωλύειν τὴν ἐκείνου μορφήν ἐμφαίνεσθαι. ἔτι ἄπορος ἡ ἀπὸ τοῦ κατόπτρου πρὸς τὸ ὀρώμενον ἀνάκλασίς τε καὶ ἔντασις τοῦ ἀέρος, ὥς εἰρήκαμεν. πῶς γὰρ μετὰ τὴν κλάσιν οἷόν τε ἔτι τὴν ἐπέρεισιν γίνεσθαι; ἔτι τί δὴ ποτε τὰ ἐγγυτάτω τῆς κόρης οὐχ ὀρώμεν; καίτοι ἔδει· καὶ γὰρ καὶ ἡ ἐπέρεισις δι' ὀλίγου καὶ ἡ τύπωσις ἐγγύθεν. Πρὸς τοὺς διὰ τῆς τῶν εἰδώλων ἐμπώσεως τὸ ὀρᾶν λέγοντας γίνεσθαι ἰ. Πρὸς δὲ τοὺς διὰ τῶν εἰδώλων τὸ ὀρᾶν λέγοντας γίνεσθαι πρῶτον μὲν προσασπορήσειεν ἂν τις, πῶς οὐκ ἀναλίσκεται τοσούτων ἀπορρεόντων ἕκαστον τῶν ὀρωμένων ταχέως, εἰ δὲ λέγοιεν ἀντιπροσκρίνεσθαι αὐτοῖς ἄλλα, ἀλλ' οὖν τῶν ἀπορρεόντων καὶ τῶν προσκρινόμενων οὐκ ὄντων ἀλλήλοις ὁμοιοσχημόνων (τὰ μὲν γὰρ ἀπορρέοντα εἶδωλα καὶ ὁμοιόμορφα, τὰ δὲ προσκρινόμενα οὐχ οὕτως προσκρίνεται) οὐκ ἔδει τὰ ὑποκείμενα καὶ ὀρώμενα ὁμοιοσχήμονα

μένειν, ἀλλὰ ἄλλοτε ἄλλοιον ἴσχειν σχῆμα. ἔτι πῶς συνεχοῦς τῆς ἀπορροίας γινομένης καὶ πανταχοῦ καὶ πανταχόθεν οἷόν τε τὴν πρόσκρισιν γίνεσθαι; ἀλλήλοις γὰρ ἂν τὰ ἀποκρινόμενα τοῖς προσκρινόμενοις ἐμποδίζοι ἀδιαλείπτου ἀμφοτέροις τῆς φορᾶς οὔσης.

135 ἔτι πῶς οἷόν τε τοῦ διαστήματος ἀντίληψιν γίνεσθαι, εἰ τὰ εἰδωλά ἐστι τὰ ὀρώμενα; ἀνεπαίσθητος γάρ, ὃν λέγουσιν προεμπίπτειν, ὁ ἀήρ, οὗ τῇ ποσότητι τὸ διάστημα ἀναμετρεῖσθαι. καὶ τί τὸ μετροῦν τὸν ἀέρα τοῦτον; καὶ πῶς ἔτι εὐθὺ τῷ ἀναβλέψαι καὶ τὰ πόρρωθεν ὁράται; πῶς δὲ οἷόν τε καὶ τῶν σχημάτων καὶ τῶν μεγεθῶν ἀντίληψιν γίνεσθαι διὰ τῶν εἰδῶλων (ἃ βουλόμενοι σώζειν τὰ εἰδῶλα ποιοῦσιν), εἴ γε κατὰ βραχὺ ἢ ἔμπτωσις εἰς τὸν ὀφθαλμὸν αὐτῶν γίνεται; οὐ γὰρ δὴ μεῖζόν ἐστι τὸ τῆς κόρης, ἢ ὀρώμεν, μέγεθος τοῦ εἰδώλου, ὃ δεχόμεθα κατ' αὐτοὺς εἰς τὴν κόρην. εἰ γὰρ καὶ συγχωρήσειε τις αὐτοῖς διὰ τὸ τάχος συνεχῶς ἄλλο καὶ ἄλλο δέχεσθαι, ἀλλὰ πόθεν γε ὅτι τὸ ἐξῆς λήψεται τοῦ εἰδώλου, καὶ <οὐχί> πολλάκις τὸ αὐτὸ ἢ ἄλλο τι μόνον πόρρω τούτου κείμενον καὶ διεσπασμένον εἶτα συντιθέμενον; πῶς οἷόν τε τὸ σῶμα σωθῆναι τοῦ ὀρωμένου; πῶς δὲ τὸ μέγεθος τὸ οἰκτεῖον ἐκάστου; δύναται γὰρ καὶ τὰ τῶν ἄλλων τοῖς πρώτοις προστίθεσθαι τε καὶ μίγνυσθαι καὶ μὴ κατ' οἰκτεῖαν περιγραφὴν ἕκαστον αὐτῶν ὁρᾶσθαι, μηδὲ σημεῖον τοῦ ταῦτα μὲν τούτου τὰ εἰδῶλα, ταῦτα δὲ μὴ τούτου εἶναι. ὅλως δὲ τί γίνεται τὰ προεισελθόντα; τὸ γὰρ φυλάσσεσθαι αὐτὰ λέγειν καταβυσσούμενα καὶ συντίθεσθαι ἐν τῷ ὀφθαλμῷ λίαν ἐστὶ μυθῶδες. ποῦ γὰρ καταβυσσοῦται ἢ μένει, τίς δὲ ὁ οἰκοδομῶν αὐτὰ ἐμβαδὸν καὶ συντιθεῖς; ἢ πῶς ἐκάστου αὐτῶν κατ' ἰδίαν κειμένου ἢ συνέχεια καὶ τὸ μέγεθος καὶ τὸ σχῆμα φαίνεται; πῶς δέ, εἰ οὕτως ἐστὶ τὰ εἰδῶλα εὐπαθῆ, τῇ ἔμπτώσει τῇ εἰς τὸν ὀφθαλμὸν μένει αὐτῶν τὸ σχῆμα καὶ ἡ ἐξοχή καὶ εἰσοχή καὶ οὐ συγχεῖται; πῶς δὲ καὶ ἀπὸ τῶν λείων τοίχων ὡς ἐσχηματισμένα λαμβάνει τὰ εἰδῶλα οὐκ ἐχόντων ἐξοχὰς καὶ εἰσοχὰς; πῶς δὲ ἀπὸ τῶν κατόπτρων ὑδάτων ἐμφαινομένων ἐκείνοις τὰ σχήματα λείων ὄντων; πῶς δὲ εἰδώλου ὄντος τοῦ ἐν τῷ κατόπτρῳ εἰδῶλα πάλιν ἀπορρεῖ τοσαῦτα, καὶ διὰ τί τὰ ἐν τοῖς κατόπτροις εἰδῶλα παχύτερα, ὡς τοσαύτην ἀπ' αὐτῶν ἀπορροὴν γίνεσθαι; διὰ τί δὲ καὶ μένει ταῦτα καὶ οὐ κινεῖται; διὰ τί δὲ καὶ μένοντα οὐχὶ καὶ ἀπελθόντος τοῦ ὀρώμεντος αὐτὰ κἂν ἐπ' ὀλίγον μένει; διὰ τί δὲ οὐκ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν κατόπτρων τὰ εἰδῶλα, ἀλλὰ ἐν βάθει; πῶς δὲ οὐχὶ καί, εἰ οὕτως ἐστὶν εὐπαθῆ καὶ εὐκίνητα, ἀνέμου πνέοντος οὐ παρασύρονται τῷ ἀέρι ἐν ᾧ εἰσιν; τὸ γὰρ λέγειν διεκκίπτειν δι' αὐτῶν τὰ ἄλλα φερόμενα οὐ σωζόντων ἐστὶ τὴν συνέχειαν τοῦ εἰδώλου, προσέτι δὲ καὶ στερεότητά τινα καὶ ἀντιτυπίαν καταλιπόντων.

136 οὕτως γὰρ αὐτὰ μένοι, διεκκίπτοι δὲ διὰ τῶν κενῶν τὰ φερόμενα. εἰ δὲ ἐστὶν εὐκόλος αὐτῶν ἡ κίνησις ἐκ φλοιωδῶν καὶ ὑμενωδῶν, ὡς φασιν, καὶ πᾶσα ῥοπή ἱκανὴ παρασύραι αὐτά, ἔδει μὴ ὁρᾶν τοὺς κατὰ τὸν ἄνεμον βλέποντας. ἔτι εἰ τὰ εἰδῶλά ἐστιν αὐτὰ τὰ ἐμπίπτοντα καὶ ὀρώμενα, διὰ τί τὰ ὀρώμενα πόρρω ὄντα φαίνεται; τὸ γὰρ μυωπίζεσθαι λέγειν <τὴν ὄψιν> ὑπὸ τῶν εἰδῶλων οὐ τῶν εἰδῶλων ἐστὶ τὸ ὁρᾶν ποιεῖν, ἀλλὰ ἄλλον τινὰ χρὴ τρόπον ζητεῖν αὐτούς, δι' οὗ μυωπισθεῖσα ἡ ὄψις τὸ ὁρατὸν ὄψεται κακείνῳ προσβαλεῖ· πῶς γὰρ ὁρατὸν ἔτι τὸ εἶδωλον γίνεται, εἴ γε μόνον πρὸς τὸ παρασκευάσαι τὴν ὄψιν αὐτὴν καὶ διεγεῖραι τὸ εἶδωλον χρήσιμόν ἐστιν; τὸ δὲ λέγειν τῷ ποσῷ τοῦ ἀέρος τοῦ μεταξὺ τοῦ τε ὀρωμένου, ἀφ' οὗ τὰ εἰδῶλα, καὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ τὴν ἀντίληψιν γίνεσθαι τοῦ διαστήματος (τοῦτο γὰρ ὑπὸ τοῦ εἰδώλου προωθούμενον προεμπίπτειν τῇ κόρῃ πρὸ τοῦ εἰδώλου) ἀτοπίαν οὐδεμίαν ὑπερβάλλει. πῶς γὰρ τὸ εἶδωλον δύναται τὸν πρὸ αὐτοῦ προωθεῖν ἀέρα, ὃν οὕτως εὐπαθές; καὶ πῶς τοῦτον ἢ κόρῃ δέχεται, προσέτι τε πολλάκις τοσοῦτον δέξεται; οὐ γὰρ ἐνὸς εἰδώλου ἔμπτώσει τὸ ὁρᾶν· ἕκαστον οὖν τῶν ἐμπίπτόντων τοσοῦτον ἀέρα προπέμψει αὐτοῦ εἰς τὴν κόρην, εἰ μὴ ἄρα τὰ φερόμενα εἰδῶλα ἀπὸ τοῦ ὀρωμένου οὐχ ὅτε τις βλέπει τότε φέρεται, ἀλλὰ παρακείμενα τῷ ὀφθαλμῷ οὐ γὰρ δὴ, ὅτε ὁρᾷ ὀφθαλμός, τότε ἀπορρεῖ τὰ εἰδῶλα. πῶς οὖν τὰ

παρακείμενα ἔτι προώσκει τὸν μεταξὺ ἀέρα; ἔτι εἰ ὑπὸ τῶν ἀνέμων μὴ σκίδνεται τὰ εἶδωλα διὰ τὸ ὑποκάτω καὶ λεπτότερα καὶ ἀραιότερα τὴν φύσιν εἶναι τοῦ φερομένου ἀέρος ὑπὸ τῶν ἀνέμων, πῶς ἅμα τὸν ἀέρα τοῦτον οἷόν τε ἔσται προωθεῖν; ἔτι εἰ ἄχροά ἐστι τὰ εἶδωλα καὶ τοιαῦτα αὐτὰ δέχεται ἡ ὄψις, πῶς χρωμάτων ἀντιλαμβάνεται; πῶς δὲ τῶν σχημάτων κατ' ἐλάχιστον αὐτὰ δεχομένη; ὥστε οὔτε χρωμάτων οὔτε σχημάτων ἂν γίνοιτο ἡ ὄψις, εἴ τις ἀκριβῶς ἐξετάζοι καὶ μὴ πάντα αἰτουμένοις αὐτοῖς διδοίη· τίνος οὖν ἔτι ἡ ὄψις ἔσται; Πρὸς τοὺς διὰ τῆς ἀπορροίας τῆς ἀπ' ἀμφοῖν τὸ ὁρᾶν λέγοντας. Πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας τὸ ὁρᾶν γίνεσθαι ἐξ ἀμφοτέρων, ἀπορροίας γινομένης ἀπὸ τε τῆς ὄψεως καὶ ἀπὸ τῶν ὀρωμένων, καὶ κατὰ τὴν τούτων μίξιν γίνεσθαι τὴν ἀντίληψιν τῇ ὄψει (φῶς γάρ τι ἐκπέμπεσθαι ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ὄψεως, ὃ τῇ ἀπορροίᾳ τῇ ἀπὸ τοῦ ὀρωμένου συμμιγὲν ἐχούσῃ τὸ εἶδος τοῦ ὀρωμένου ἀναλαμβάνον καὶ ἀναμασσόμενον τὸ παρ' ἐκείνου εἶδος ἀναγγέλλειν τῇ αἰσθήσει), πρὸς δὲ τούτους χρή λέγειν πρῶτον μὲν ὅτι, εἰ τὸ ἀφ' ἐκατέρου ἐκπέμπεσθαι τι σῶμα κατ' ἰδίαν ἢ ἀπὸ τῆς ὄψεως ἢ ἀπὸ τοῦ ὀρωμένου ἄτοπον, δηλὸν ὡς ἄτοπον καὶ τὸ ἐξ ἀμφοτέρων τὴν ἀπόρροϊαν αὐτῶν ποιεῖν (ἀπαντήσῃ γὰρ καὶ τούτοις ἄτοπα, ὅσα ἐκατέροις ἐκείνων· καὶ γὰρ τὸ ἐν χρόνῳ δεῖν γίνεσθαι τὴν ἀντίληψιν διαφέροντι τῶν ἐγγὺς καὶ πόρρωθεν ὀρωμένων, καὶ τὸ ἀναλίσκεσθαι τὰ τε ὀρῶντα καὶ τὰ ὀρώμενα καὶ μειοῦσθαι ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ταύτῃ ἐκάτερον αὐτῶν τοσαύτης ἀπορροίας ἀπ' αὐτῶν γινομένης), καὶ τὸ μέχρι πόσου δὲ ἅπεισι τὸ ἐκπεμπόμενον, ἔπειτα συμμίσγνυται τῷ ἀπὸ τοῦ ὀρωμένου ἀπορρέοντι, ὠρίσθαι δεῖ.

137 ἦν γὰρ ἂν ἀναλογίαν ποιήσωσιν, δεήσει ἐν πλείονι χρόνῳ τὰ μακρὰν ὁρᾶν τῶν ἐγγύς, ἅτε πλείονα κίνησιν κινουμένου τοῦ ἐκπεμπομένου ἀφ' ἡμῶν ἐν τῇ πρὸς ἐκεῖνα προσβολῇ, τὴν δὲ πλείονα κίνησιν ἐν πλείονι γίνεσθαι χρόνῳ. οὐδὲ γὰρ τὸ ἀπορρέον θάττον ἀφικνεῖσθαι πρὸς τὴν ὄψιν αὐταρκες πρὸς τὸ μὴ ἐπὶ πλέον προχεῖσθαι τὸ ἀπὸ τῆς ὄψεως ἐκπεμπόμενον ὑπὸ τῶν πόρρωθεν ὀρωμένων. ἐπὶ γὰρ τῶν ἐγγύς ὀρωμένων, εἰ τὸ μὲν πληκτικώτερον ἐγγυτέρω τεθείη, οἷον τὸ πῦρ, τὸ δ' οὐχ ὁμοίως πληκτικὸν πορρωτέρω, οἷον ἄνθρωπος (ἐλάττω γὰρ τὸ τούτου χρῶμα πληκτικόν), ὡς τὸ μὲν ἀπὸ πῆχεως ἐνός, τὸ δὲ ἀπὸ δύο ἢ τεσσάρων πηχῶν εἶναι, ἔπειτα ἀναβλέψαιμεν, ἅμα ἂν ἴδοιμεν καὶ οὐ θάττον τὸ πληκτικὸν καίτοι πλησίον κείμενον, ὥστ' οὐδὲν τὸ πληκτικὸν ἢ μὴ πρὸς τὸ ἐλάττωνα τὴν πρόοδον γίνεσθαι ἢ πλείονα τὴν ἀπὸ τῆς ὄψεως συντελεῖ. ἔτι εἰ ἐκάτερον τῶν ἐκπεμπομένων ἐπ' εὐθείας φέρεται, τίς ἢ χρεια τοῦ ἀπ' ἀμφοτέρων ἐκπέμπεσθαι; ἐδύνατο γὰρ ἢ ἀπὸ τοῦ ὀρωμένου ἐπὶ τὴν ὄψιν ἀφικνεῖσθαι ἢ τὸ ἀπὸ τῆς ὄψεως ἐπὶ τὸ ὀρώμενον. ἔτι τίς ἢ ἀνάμαξις τοῦ εἶδους, καὶ πῶς γίνεται τῷ ἐκπεμπομένῳ ἀπὸ τῆς ὄψεως παρὰ τοῦ ἀπορρέοντος ἀπὸ τοῦ ὀρωμένου τύπωσις, ἀλλὰ οὐκ ἀλλοίωσις; δεῖ γὰρ καὶ τοῦτο διωρίσθαι. ἔτι ποδαπὸν ἐστὶ τὸ ἀπὸ τοῦ ὀρωμένου φερόμενον; εἰ μὲν γὰρ καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὸ χρῶμα ὅμοιον τῷ ἀφ' οὗ φέρεται ἔχει, οὐδὲν ἄλλ' ἢ εἶδωλον ἔσται ἢ καὶ πλέον ἔχον τι. ἐκεῖνα γὰρ οὐ φασιν ἔχειν χρῶμα. εἰ δὲ τὸ μὲν χρῶμα ἔχον, τὸ δὲ σχῆμα μὴ, πῶς τῶν σχημάτων ἢ ἀντίληψις, ἐχρῆν λέγειν. εἰ δὲ τὸ μὲν σχῆμα ἔχει, τὸ δὲ χρῶμα μὴ, οὐ χρωμάτων ἔτι ἡ ὄψις ἀντιληπτική. τίς δὲ καὶ ὁ τρόπος τῆς μετὰ τὸ παθεῖν τὸ ἐκ τῆς ὄψεως ἐκπεμφθὲν μηνύσεως τῇ ὄψει; ἔτι εἰ φῶς ἐστὶ τὸ ἐκ τῆς ὄψεως ἐκπεμπόμενον, δηλὸν ὅτι ὁρατὸν ἐστίν. διὰ τί οὖν ἐν τῷ σκοτῷ ἀναβλέποντες οὐχ ὀρώμεν ἄλλος τὸ ἄλλου; ὡς γὰρ ἐν τοῖς σκοτεινοῖς οἰκήμασιν, κἂν διὰ βραχείας ὁπῆς εἰσέλθῃ φῶς, ὁρατὸν γίνεται καὶ εὐθὺς ὀράται, οὕτως ἔδει καὶ ἀπὸ τῶν ὁμμάτων ἀπὸν ὀρᾶσθαι, ἐπειδὴν ἐν σκοτῷ ἀναβλέψωμεν.

138 ἔτι καὶ κατὰ τούτους σῶμα ἔσται τὸ φῶς. Ὅτι μὴ σῶμα τὸ φῶς. Εἰ σῶμα τὸ φῶς, ἦτοι πῦρ ἐστὶ ἢ πυρὸς ἀπορροή, ἣν αὐγὴν τε λέγουσιν καὶ τρίτον τι πυρὸς εἶδος. πῦρ μὲν οὖν οὐκ ἂν εἴη. φῶς μὲν γὰρ ἐστὶ μᾶλλον καὶ ἥττον, πῦρ δὲ μᾶλλον καὶ ἥττον οὐκ ἔστιν. οὐκ ἄρα πῦρ τὸ φῶς, ἢ εἰ ἦν τὸ μᾶλλον πῦρ, μᾶλλον ἂν ἦν καὶ φῶς, εἴ γε ταυτὸν πῦρ τε καὶ φῶς. μᾶλλον δὲ πῦρ ἢ φλόξ τοῦ φωτὸς ὁμολογεῖται καὶ οὐκ ἔστι μᾶλλον φῶς. ἔτι τὸ μὲν πῦρ θερμαίνει τε καὶ καίει, τὸ δὲ

φῶς οὐδέτερον. ἔτι τὸ φῶς καὶ ἐν ὕδατι ἐστίν, πῦρ δὲ οὐχ οἶόν τε ἐν ὕδατι, καὶ φῶς μὲν καὶ ἐν κρυστάλλοις, πῦρ δὲ ἀδύνατον, εἴ γε ἐν ὑπερβολῇ ψυχρότητος ὁ κρύσταλλος. ἔτι εἰ πῦρ τὸ φῶς, παρὰ φύσιν αὐτῷ ἢ ἄνωθεν κάτω κίνησις καὶ βίαιος. ὁρῶμεν δὲ οὐδὲν ἔλαττον τὸ φῶς κάτωθεν ἄνω ἢ ἄνωθεν κάτω φερόμενον κατὰ φύσιν. εἰ δὲ ἀπορροήν τις λέγοι πυρός, πῶς καὶ μὴ ἀπὸ πυρός φῶς γίνεται; πολλὰ γὰρ φωτίζει καὶ μὴ τοιαῦτα, ὡς ἡ λαμπυρίς. ἔτι εἰ ἔστιν ἀπορροή, διὰ τί οὐδὲ πρὸς ὀλίγον ὑπομένει παραφερομένων τούτων, ἂν ὧν ἀπορρεῖ; ἐπὶ γὰρ ὧν εἰσιν ἀπόρροιαι, ἐπὶ τούτων ὑπομένει πρὸς τινα χρόνον καὶ ἀπελθόντων τὸ ἀπορρεῦσαν. εἰ δὲ ἐστὶν εὐφθαρτον οὕτως, ὡς μὴδ' ὅλως ὑπομένειν, ἀλλὰ πρὸς τὸ εἶναι συνεχοῦς δεῖσθαι χορηγίας, διὰ τί οὐ ταχέως καταναλίσκεται τὰ φωτίζοντα τοσαύτης ἀπ' αὐτῶν γινομένης ἀπορροῆς; πόση γὰρ ἢ ἐκ τῆς τροφῆς προσθήκη; πῶς δὲ οἱ λίθοι, μὴ τρεφόμενοι, φωτίζοντες δέ, οὐκ ἀναλίσκονται; πόσης δὲ δεῖ χορηγίας καὶ τροφῆς ταῖς λαμπυρίσιν; ὅλως δὲ εἰ τὸ φῶς σῶμα, δῆλον ὅτι τόπον καθέξει καὶ ἔσται που. τίς οὖν ὁ τοῦ φωτὸς τόπος; ἢ γὰρ ὁ αὐτὸς ἔσται τοῦ φωτὸς καὶ τῶν διαφανῶν, καὶ ἥτοι ἐκεῖνα οὐ σώματα ἢ σῶμα διὰ σώματος διελεύσεται καὶ δύο σώματα τὸν αὐτὸν καθέξει τόπον, ἢ, εἰ ταῦτα ἄτοπα, οὐκ ἔσται τὸ φῶς σῶμα. γελοῖον γάρ τοι τὸν μὲν λίθον τὸν διαφανῆ ἢ τὴν ὕαλον μὴ λέγειν εἶναι σῶμα, τὸ δὲ φῶς λέγειν. ἔτι τὸ σκότος σῶμα καὶ αὐτὸ ἐροῦσιν ἢ ἀσώματον; ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα λέγειν σκιὰν λέγοντας ἄτοπον, εἰ δ' ἀσώματον, εὐλογον καὶ τὸ φῶς ἀσώματον λέγειν, ἐναντίον ὃν τῷ σκότῳ. ἔτι εἰ τὸ σκότος σῶμα, πότερον ὑπομένον δέχεται τὸ φῶς ἢ ἀντιπεριίσταιται; εἰ μὲν γὰρ ὑπομένει, ἔσται οὐ δύο μόνον ἐν αὐτῷ σώματα, ἀλλὰ καὶ τρία, ὃ τε γὰρ ἀήρ καὶ τὸ σκότος καὶ τὸ φῶς. εἰ δὲ ἀντιπεριίσταιται, ποῦ ἀντιπεριστήσεται; ἢ δηλονότι ὅθεν ἔπεισιν τὸ φῶς; ἔσται ἄρα τὸ σκότος ἐν τῷ ἡλίῳ καὶ τοῖς ἄστροις καὶ τῷ πυρί. τοῦτο δὲ παντάπασιν ἄτοπον. ἔτι εἰ τὸ σκότος, σῶμα ὃν, ὑπομένον δέχεται τὸ φῶς, ἔσται τὸ ἐναντίον τοῦ ἐναντίου δεκτικόν. τοῦτο δὲ ἀδύνατον. εἰ γὰρ ἀλλοιοῦσθαί τις λέγοι τὸ ὑποκείμενον, οὔτε τὸ φῶς ἔσται σῶμα οὔτε τὸ σκότος.

139 ἔτι εἰ σῶμα τὸ σκότος, ὁ ἀήρ, ἐν ᾧ γίνεται τὸ φῶς, ἥτοι δι' ὅλου σῶμα ὧν δέξεται τὸ φῶς, καὶ οὕτω σῶμα διὰ σώματος χωρήσει, ἢ ἔξει πόρους, δι' ὧν δίδεισιν τὸ φῶς. οὗτοι δὲ ἥτοι, ὅταν μὴ ἢ φῶς, ἔσονταί τινος ἄλλου σώματος πλήρεις, ὃ τί ποτε ἐροῦσιν εἶναι, ἢ ποῦ μεθίστασθαι; δεήσει γὰρ αὐτὸ λεπτότερον ἀέρος εἶναι, ἀλλὰ καὶ τοῦ φωτὸς αὐτοῦ, εἴ γε καὶ τούτῳ ὑποχωρεῖ καὶ μεθίσταται· τί δ' ἂν εἴη σῶμα κατ' αὐτοὺς τοῦ φωτὸς λεπτότερον; εἰ δὲ λέγοιεν πῦρ εἶναι τοῦτο, πυρὸς ἔσται πλήρης, ὃ ἀτοπώτατον, εἴ γε τοῦ πυρὸς τό τε φωτίζειν καὶ τὸ θερμαίνειν, ὧν οὐδέτερον ἐν τῷ σκότῳ. εἰ δὲ οἱ τοῦ ἀέρος πόροι κενοὶ μένουσιν ὄντος σκότους, πρῶτον μὲν ἔσται κενόν τι ἐνεργεῖα ἐν τῷ κόσμῳ κατ' αὐτούς, ὅπερ οὐ θέλουσιν, ἔτι καὶ μανότερος ὁ ἀήρ ἔσται τῆς νυκτός, ἅτε ἔχων ἐν αὐτῷ κενὰ (δοκεῖ δὲ πυκνότερος γίνεσθαι τότε), ἔτι τὸ φῶς οὐκ ἔσται διακριτικὸν καὶ λεπτυντικὸν τοῦ ἀέρος, ὡς λέγουσιν, ἀλλὰ τούναντίον. ἔτι πῶς ὁμαλές ἔσται τὸ φῶς ἐν τῷ ἀέρι, μόνων τῶν πόρων ἐχόντων αὐτό, εἴ γε, ἔνθα μὲν ἐστὶ τὸ φῶς, τοῦτο πεφώτισται (τοῦτο δ' εἰσὶν οἱ πόροι), ἔνθα δὲ ὁ ἀήρ ἢ ἄλλο τι τῶν διαφανῶν σῶμα, μὴ πεφώτισται. ἔτι εἰ σῶμα τὸ φῶς, πῶς ἐὰν διὰ βραχείας ὁπῆς εἰς οἶκόν τινα σκότους ὄντος εἰσέλθῃ ἀπὸ τινος φωτίσαντος, ἀποληφθείσης ἀθρόως τῆς ὁπῆς οὐχ ὑπομένει οὐκ ἔχον ἄλλην ἐξοδόν; ἔτι εἰ σῶμα τὸ φῶς, πῶς οἶόν τε ἅμα φωτίζεσθαι καὶ τὰ πόρρω καὶ τὰ ἐγγύς, τὰ δυνάμενα ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ διαστήματος φωτισθῆναι; ἔδει γὰρ ἐν πλείονι χρόνῳ τὰ πλεον ἀφεστώτα, εἴ γε παντὸς σώματος ἢ τοπικῆς κίνησις ἐν χρόνῳ. ὅτι δὲ ἅμα τὸ φῶς καὶ ἐν τῷ ἐγγυτάτῳ καὶ ἐν τῷ πορρωτάτῳ γίνεται διαστήματι τῷ οἴῳ τε φωτίζεσθαι, ἐν ταύτῳ τοῦ φωτίζοντος μένοντος, ἐναργές. ἔτι εἰ τὸ φῶς σῶμα ὃν ἐστὶν ἐν τοῖς τοῦ ἀέρος πόροις ἢ τοῖς τοῦ ὕδατος, πῶς ἢ τοῦ ὕδατος ῥέοντος ἢ τοῦ ἀνέμου μετακινουμένου οὐ συµμεταφέρεται καὶ συγκινεῖται καὶ αὐτό, ἀλλ' αἰεὶ ἐν τῷ αὐτῷ μένει τῶν ἐν οἷς ἐστὶν οὐ μενόντων; Ὅτι σῶμα διὰ σώματος ἀδύνατον διήκει ν. Τὸ σῶμα διὰ σώματος διήκειν, εἰ μὲν ὡς ἐχόντων κενὰ τῶν

σωμάτων καὶ διὰ τούτων χωροῦντος θατέρου διὰ θατέρου, ἄλλος ὁ λόγος (ἀτοπίας δ' ἔχει, καὶ ἅμα οὐ σῶμα διὰ σώματος γίνεται, ἀλλὰ σῶμα διὰ κενοῦ διήκον), εἰ δὲ μὴ διὰ κενῶν (οὐδὲ γὰρ εἶναι φασιν κενὸν ἐν τῷ κόσμῳ ἐνεργεῖα οἷς τοῦτο ἀρέσκει), ἀλλὰ μεστόν τι ὃν αὐτοῦ σῶμα ἄλλο δεξάμενον αὐτοῦ σῶμα κάκεῖνο μεστόν ὃν ὁμοίως ἐν αὐτῷ οὐδὲν ἠϋξήθη, ἀλλ' ἔμεινεν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, τί δὴ ποτε τόδε μὲν τὸ σῶμα δέξεται ἐν αὐτῷ ἄλλο σῶμα, τόδε δὲ οὐ, εἴ γε τὸ σῶμα δέξεται καὶ παρεκταθήσεται καὶ ἰσωθήσεται αὐτῷ, οἷον τὸ πῦρ, ὕδωρ δὲ οὐ δέξεται; οὐδὲ γάρ, διότι λεπτότερον τὸ πῦρ τοῦ ὕδατος, διὰ τοῦτο ἐκεῖνο μένον οὐσίαν προσδέξεται, τὸ δὲ ὕδωρ παχύτερον ὃν οὐκέτι.

140 ἐπίσης γὰρ πλήρες τὸ λεπτομερέστερον τῷ παχυμερεστάτῳ, εἰ μηδαμοῦ χώρα κενοῦ σώματος. ἔτι εἰ παχύτερος χαλκὸς ὕδατος, πῶς χρυσῷ χαλκὸς μὲν μίγνυται, ὕδωρ δὲ οὐ; καὶ καττίτερος χαλκῷ, ἔλαιον δ' οὐ; καὶ μολίβδῳ χαλκὸς μὲν μίγνυται, κηρὸς δὲ οὐ; ὅσον γὰρ ἐπὶ τῷ λόγῳ, ἢ πᾶν παντὶ ἐχρῆν μίγνυσθαι, ἢ ταῦτα μᾶλλον ἐκείνων, ἢ, ὅπερ εὐλογον, μηδὲν μηδενί. εἰ γὰρ πόρους αἰτιῶνται, οὐκέτι γίγνεται πᾶν παρεκτεινόμενον παντί, ἀλλὰ παράθεσις ἂν εἴη καὶ τὸ κενὸν αἴτιον ἂν οὕτως λέγοιεν. ἔτι εἰ ὅλα ὅλοις παρεκτείνεται καὶ τὰ βραχύτατα τοῖς μεγίστοις μέχρι τῆς ἐσχάτης ἐπιφανείας, ὃν κατέχει τὸ ἐν τόπον, τὸ συναμφοτέρον καθέξει. τὰ μὲν γὰρ μόρια τοῦ ὅλου, ἔστ' ἂν ἐν τῷ ὅλῳ ἦ, πέρασιν οἰκείους μὴ περιγεγραμμένα εἰκότως οὐκ ἔστιν ἐν τόπῳ καθ' αὐτά, τῶν δὲ μεμιγμένων ἑκάτερον ὁμοίως τῷ ὅλῳ τῷ ἐξ ἀμφοτέρων ὑπὸ πέρασιν περιγέγραπται, εἴ γε δι' ὅλων κευωρήκασιν ἀλλήλων. ἑκάτερον γὰρ αὐτῶν τὸν πάντα καθέξει τόπον, ὃν καὶ θάτερον κατεῖχεν πρὸ τῆς μίξεως καὶ μετὰ τὴν μίξιν τὸ συναμφοτέρον. καὶ γὰρ τὸ μεμιγμένον, τῷ ἐτέρῳ ἴσον αὐτῷ γινόμενον, ἀνάγκη τὸν αὐτὸν καὶ ἴσον ἐκείνῳ κατέχειν τόπον. ἔσται ἄρα ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ πλείω σώματα, καὶ ἕκαστον αὐτῶν τὸν ὅλον καθέξει τόπον. εἰ δέ, ὣν ὁ τόπος ἴσος, καὶ αὐτὰ ἴσα, τὰ τε, ἐξ ὧν τὸ συναμφοτέρον, ἴσα ἀλλήλοις ἔσται, καὶ τὸ συναμφοτέρον ἑκατέρῳ αὐτῶν· καὶ ὁ κύαθος ἄρα τοῦ οἴνου εἰς πέλαγος ἐκχυθεὶς ἴσος ἔσται τῷ πελάγει, καὶ τὸ πέλαγος μετὰ τοῦ κυάθου τῷ κυάθῳ μόνῳ. τὸ γὰρ λέγειν, ὅτι τῇ δυνάμει οὐκ ἴσον, οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον. ἀρκεῖ γὰρ εἰς τὴν τοῦ προκειμένου δεῖξιν τὸ κατὰ τὸ ποσὸν ἴσα αὐτὰ πεφυκέναι. ἔτι τε οὐδὲν μᾶλλον τὸ πῦρ διὰ τοῦ σιδήρου δίδεισιν, ἢ ὁ σίδηρος διὰ τοῦ πυρός· καὶ γὰρ καὶ ἡ ψυχὴ διὰ τοῦ σώματος καὶ ἡ φύσις διὰ τῶν φυτῶν καὶ ἡ ἔξις διὰ τῶν ἄλλων σωμάτων, καὶ ἀνάπαλιν ταῦτα δι' ἐκείνων. οὐδὲν γὰρ τὸ λεπτότερόν τι εἶναι καὶ παχύτερον εἰς τοῦτο συντελεῖ, εἴ γε ἀμφοτέρα ὁμοίως ἐστὶ πλήρη· εἰ δὲ καὶ τοῦτο συγχωρηθῇ, ἐπὶ οἴνου καὶ ὕδατος πότερον διὰ ποτέρου διελεύσεται; ἔτι τίς αἰτία, δι' ἣν ἕκ τινων μὲν μίγνυμένων ὁ ὄγκος γίνεται μείζων, ἕκ τινων δὲ ὁ αὐτὸς μένει; τὸ γὰρ λέγειν τὸν σίδηρον παχύτερον γεγονέναι τῇ μίξει τοῦ πυρός παράλογον. τὰ μὲν γὰρ παχυνόμενα συγκρίνεται, ὁ δὲ σίδηρος ὑπὸ τοῦ πυρός διακρίνεται. ἔτι ὅτι λεπτύνεται ὑπὸ τοῦ πυρός δῆλον. θερμανθεὶς γὰρ ἐλαύνεσθαι δύναται πρὸς τοῦτο μὴ δυνάμενος. ἔτι εἰ τὸ χερόμενον ὑπὸ τινος λεπτύνεται, μᾶλλον χεῖται δὲ ὑπὸ τοῦ πυρός τὰ οἷά τε χεῖσθαι, οὐκ ἂν εἴη παχυντικὸν τὸ πῦρ. ἀκολουθήσει δὲ λέγειν καὶ τὸν ἄνθρακα τοῦ ξύλου παχύτερον, ἀλλὰ καὶ τὸν πεφωτισμένον ἀέρα τοῦ μή. καίτοι δοκεῖ λεπτότερος ὁ ἡλιούμενος εἶναι τοῦ μή.

141 ἔτι εἰ ἐν μικρῷ οἴκῳ πολλὰς τις δᾶδας στήσειεν ἢ λύχνους ἄψειεν, παχύτερος ἂν ὁ ἀήρ μελανθεὶς γίνοιτο καὶ ὅσα τὰ φωτίζοντα, τοσαῦτα ἅμα σώματα δι' ἀλλήλων χωρήσει καὶ τὸν ἴσον καθέξει τόπον· ταῦτα δὲ ἄτοπα. ἔτι, εἰ ἴσον τόπον κατέχει ἢ τε ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα σὺν αὐτῇ, καὶ χωρισθείσης τὸ σῶμα μηδὲν ἐλάττονα, τίς ἔσται τόπος τῆς ψυχῆς; ἢ γὰρ κενὸν ἔσται, ὃ καθέξει, ἢ ἄλλο τι ἐξ ἀνάγκης ἔσται ζώου σῶμα, εἰς ὃ μεταβήσεται, καὶ οὕτως οὐδέποτε ψυχὴ ἔξω σώματός τε καὶ ζώου ἔσται. ὁ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ πυρός τοῦ ὄντος ἐν τῷ σιδήρῳ. ἔτι, ὅταν οἴνου κοτύλη δύο κοτύλαις ὕδατος μιχθῇ, γίνεται μὲν τὸ πᾶν κρᾶμα καὶ μῖγμα τρικοτυλιαῖον. πῶς δὲ κατ' ἐκείνους οἷόν τε; εἰ γὰρ ἢ τοῦ οἴνου κοτύλη διὰ παντὸς τοῦ ὕδατος

ἐχώρησεν καὶ παρισώθη αὐτῷ, ἢ τέσσαρες ἔσονται κοτύλαι τὸ πᾶν (καὶ γὰρ ὁ οἶνος τῷ ὕδατι ἴσος γέγονεν κατὰ τὸ ποσόν, ὥστε δύο κοτυλῶν· οὐ γὰρ δὴ ἰσωθεὶς κοτύλαις δύο κοτυλιαῖος ἔτι ἔσται· ἀδύνατον γὰρ ἦν τὸ διπλάσιον ἴσον τῷ ἡμίσει εἶναι), ἢ ἀνάπαλιν τὸ ὕδωρ τῷ οἴνῳ ἴσον ἔσται καὶ ἔσται κοτύλης· καὶ οὕτως πάλιν τὸ μίγμα δύο κοτυλῶν. τὸ γὰρ λέγειν τὸν μὲν οἶνον ἐκτείνεσθαι, τὸ δὲ ὕδωρ συστέλλεσθαι καὶ οὕτως εἰς τὸ μέσον ἥκειν, τοῦ μὲν ὕδατος ἀποβάλλοντος ἡμισυ κοτύλης, τοῦ δ' οἴνου προσλαμβάνοντος τὸ τοσοῦτον, λίαν ἄτοπόν ἐστιν αἰτούμενον. καὶ ὁ σταλαγμὸς δὲ ὁ μεμιγμένος τῇ θαλάττῃ αὐτὸς ἴσος ἔσται κατὰ τὸ ποσὸν τῇ πάσῃ θαλάττῃ, ἢ πᾶσα ἡ θάλασσα τῷ σταλαγμῷ. ἄλλως γὰρ οὐχ οἶόν τε παρισωθῆναι αὐτὰ καὶ μιχθῆναι ἀλλήλοις κατ' αὐτούς. ἔτι πῶς ὁ σταλαγμὸς τοῦ ὕδατος ὁ τῇ θαλάττῃ παρεκτεινόμενος ἐπὶ τοσοῦτον λεπτυνόμενος ὕδωρ ἔτι μένει; διακρινόμενος γὰρ καὶ ἐπιτεινόμενος εἰς τοσοῦτο φθάσαι ἂν πῦρ γενόμενος. πολλῷ γὰρ ἥττων ἡ διάκρισις ταύτης ἀέρα μὲν ἐξ ὕδατος, ἐκ δὲ ἀέρος πῦρ ποιεῖ· ἔτι ὡς ἄτοπον τὸ ἐξ ἀμεγεθῶν μέγεθος ποιεῖν, οὕτως ἄτοπον καὶ τὸ ἐκ μεγεθῶν μηδὲν μέγεθος ποιεῖν, ὃ ἔπεται τοῖς δύο σώματα ἐν ταύτῳ τόπῳ ποιοῦσιν. μεγέθη γὰρ ὄντα οὐδὲν συναυξήσει. Πῶς κατὰ Ἀριστοτέλη τὸ ὁρᾶν γίνετα ἰ. Δοκεῖ τοίνυν Ἀριστοτέλει, ὥσπερ καὶ αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις πασχόντων γίνονται τῶν αἰσθητηρίων, οὕτως δὲ καὶ τὸ ὁρᾶν πασχούσης τῆς ὀψεως γίνεσθαι, ἀλλ' οὐχὶ ἐκπεμπούσης τι καὶ ποιούσης, εἰ μὴ καὶ τὸ πάσχειν ποιεῖν τις λέγοι. πάσχει δὲ οὐκ ἀπορρέοντά τινα ἀπὸ τῶν ὁρατῶν δεχομένη, ἀλλὰ τοῦ μεταξὺ τῆς τε ὀψεως καὶ τοῦ ὀρωμένου διαφανοῦς ἀλλοιουμένου πως ὑπὸ τοῦ ὁρατοῦ καὶ τὸ εἶδος τὸ ἀπὸ τοῦ ὁρατοῦ τῇ ὀψει διαγγέλλοντος. πᾶν γὰρ τὸ διαφανές, ὅταν ᾗ κατ' ἐνέργειαν τοιοῦτον, τουτέστιν, ὅταν ᾗ πεφωτισμένον (τὸ γὰρ φῶς ἐστὶν ἐνέργεια τοῦ διαφανοῦς, ᾗ διαφανές), τὸ δὴ κατ' ἐνέργειαν διαφανές τρέπεταί πως καὶ πάσχει πρὸς τῶν χρωμάτων τὸν αὐτὸν τρόπον, ὥνπερ καὶ τὸ κατὰ δυνάμιν διαφανές τῇ τοῦ φωτίζειν πεφυκότος παρουσίᾳ τρεπόμενον φωτίζεται.

142 ἔστι δὲ τὸ φωτίζειν πεφυκὸς τό τε τῶν ἄστρον σώμα καὶ τὸ πῦρ καὶ εἴ τις τοιαύτη ἐστὶν ἐν διαφέρουσιν σώμασιν κοινή φύσις ἢ τοῦτο δυναμένη. ἢ γὰρ τούτων παρουσία ἐν τῷ διαφανεῖ φῶς, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ κατ' ἐνέργειαν διαφανές. τότε γὰρ τὴν αὐτοῦ τελειότητα τὸ διαφανές ἴσχει, λέγω δὲ τὸ δυνάμει διαφανές, ἐπειδὴν ᾗ πεφωτισμένον, καὶ ἔστι κυρίως διαφανές τὸ πεφωτισμένον. ὥς οὖν ἡ τῶν φωτίζειν πεφυκότων παρουσία ποιεῖ τὸ διαφανές δυνάμει κατ' ἐνέργειαν διαφανές, οὕτως πάλιν τὸ κατ' ἐνέργειαν διαφανές τὸ χρῶμα τῶν ὀρωμένων ὡς δευτέρον τι φῶς τῇ παρουσίᾳ αὐτῶν λαμβάνει δευτέραν τινὰ ταύτην ἐνέργειαν δεχόμενον· ἔστι γὰρ τὸ χρῶμα τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς κινητικόν, ὡς τὸ φῶς τοῦ κατὰ δυνάμιν, παντὸς ἀθρόως τοῦ δυναμένου ἀπὸ τῆς τοιαύτης τοῦ χρώματος παρουσίας τραπῆναι τρεπομένου τε καὶ χρωματιζομένου τρόπον τινά. ἔστιν δὲ τῶν διαφανῶν καὶ ἡ κόρη, καὶ αὕτη δὴ σὺν τῷ μεταξὺ ἀέρι τῷ πεφωτισμένῳ καὶ αὐτῇ οὐδὲν ἔλαττον ἐκείνου τὸ φῶς δεχομένη, εἴ γε καὶ αὕτη διαφανὴς ἔκκειται, τῇ τροπῇ τῇ ὑπὸ τῶν χρωμάτων, ὑφ' ὧν τρεπομένη πως ὁμοιοτρόπως τῷ ἐκτὸς διαφανεῖ, ὁρατικῇ τε καὶ αἰσθητικῇ ψυχῇ γίνεται. τὸ δὲ χρῶμα ἐν μὲν τῷ ἀέρι οὐκ ἐμφαίνεται ὄν, ἐν δὲ τῇ κόρῃ, ὅτι τῶν διαφανῶν τὰ μὲν ἐστὶ διαφανῆ μόνον, τὰ δὲ πρὸς τῷ εἶναι διαφανῆ καὶ ἐμφανῆ ἐστὶν, διὰ λειότητα καὶ πυκνότητα στέγειν καὶ ἀθροίζειν τὴν ἔμφασιν δυνάμενα. τὰ μὲν οὖν διαφανῆ μόνον οὐχ οὕτως ἐν αὐτοῖς σώζει τὸ ὀρώμενον, ὥστε καὶ ἐμφαίνεσθαι ἐν αὐτοῖς (τοιαῦτα δὲ ἐστὶν, ὅσα λεπτὰ τῶν διαφανῶν, ὡς ὁ ἀήρ), ὅσα δὲ πυκνότητός τινος καὶ στερρότητος μετέχει, ταῦτα διαδείκνυσιν ἐν αὐτοῖς καὶ σώζει τὴν ἀπὸ τοῦ ὀρωμένου εἰκόνα καὶ σκιά. τοιαῦτά ἐστὶ τῶν διαφανῶν τὰ τε κάτοπτρα καὶ αἱ ὕλοι καὶ αἱ διαφανεῖς λίθοι καὶ δὴ καὶ τὸ ὕδωρ· στερεώτερον γὰρ καὶ παχύτερον τοῦτο τοῦ ἀέρος καὶ μᾶλλον στέγειν τε καὶ ἀθροίζειν τὰς ἀπὸ τῶν ὀρωμένων εἰκόνας τε καὶ σκιάς δυνάμενον.

ὕδατῳ δὲ οὐσα καὶ ἡ κόρη δέδεικται, καὶ ὁ ἀπὸ τῆσδε διήκων πόρος ἐπὶ τὸ πρῶτον αἰσθητικὸν τοιοῦτος ὢν τὸ ἀπὸ τοῦ ὀρωμένου εἶδος καὶ χρῶμα διαγγέλλει τῷ αἰσθητικῷ.

143 τοῦτο δὲ κρίνει τῇ προσβολῇ τῇ ἀπὸ τούτων τὸ προσπεσὸν χρῶμα. αὕτη γὰρ φύσις αἰσθήσεως τὸ διὰ τῶν αἰσθητηρίων τὰ διαγγελλόμενα κρίνειν πάθη. ἔστι δὲ οὐ τοιαύτη ἢ ἐν τῷ ἀέρι καὶ τῷ διαφανεῖ τῷ κατὰ δύναμιν ὑπὸ τε τοῦ πυρὸς καὶ τῶν χρωμάτων τροπή, ὅποιαν φαμέν ἐν τοῖς ἀλλοιούμενοις γίνεσθαι. ἢ μὲν γὰρ ἀλλοιώσεις κινήσεις ἐστὶν καὶ ἐν χρόνῳ γίνεται καὶ κατὰ μεταβολήν, τὸ δὲ διαφανὲς οὐχ οὕτως τὸ φῶς καὶ τὰ χρώματα δέχεται, ὡς ἡλλοιωθῆναι καὶ ταῦτα, ἀλλ' ἔστιν οὕτως λεγόμενον πάσχειν τὸ διαφανές, ὡς εἰ καὶ τὸν δεξιὸν γενόμενόν τινος πεπονθέναι λέγοι τις μήτε κινήθέντα αὐτὸν μήτε τι πάθος ἀναδεξάμενον ἐν αὐτῷ. τοιαύτη γὰρ καὶ ἡ τοῦ διαφανοῦς τροπή κατὰ τε τὸ φῶς καὶ τὰ χρώματα· τῇ γὰρ τοῦ φωτίζοντος ἢ κεχωρημένου παρουσίᾳ τοιοῦτον τὸ διαφανὲς γίνεται, ὡς καὶ τῇ τοῦ ἐξ ἀριστερῶν παραστάντος σχέσει ὁ δεξιός· σημεῖον δὲ τοῦ τοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον, ὅτι ὡς ὁ δεξιὸς παύεται δεξιὸς ὢν μεταστάντος τοῦ ἀριστεροῦ, οὕτως καὶ τὸ φῶς παύεται μεταστάντος τοῦ φωτίζοντος, ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ ὀρᾶσθαι πεφυκότος παύεται τοιοῦτον εἶναι ὡς οὐδὲν πάθος ἀναδεξάμενον κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ μεταβολήν, ἀλλὰ γενομένης αὐτῷ τῆς δοκούσης ἀλλοιώσεως κατὰ σχέσιν. καὶ ἔοικεν καὶ τὸ φῶς καὶ τὰ χρώματα ἐν τῷ διαφανεῖ γίνεσθαι ὥσπερ καὶ ἡ σκιά τρόπον τινά. ὡς γὰρ ἡ σκιά τῇ τοῦ ἐπισκοτεῖν πεφυκότος παρουσίᾳ ἐν τοῖς ἐπισκοτουμένοις γίνεται, οὕτως δὲ καὶ τὸ φῶς καὶ τὰ χρώματα. ἀθρόως γοῦν καὶ ταῦτα τοσοῦτον καὶ οὕτως τοῦ ἀέρος ἐπιλαμβάνει, ὅσον δύναται ἀπὸ τοῦ τοσοῦτου διαστήματος ἐπιλαβεῖν, ὥσπερ καὶ ἡ σκιά. καὶ ὁ μέγιστός ἐστι σημεῖον τοῦ μὴ ἀλλοιώσιν μηδὲ κίνησιν εἶναι διαφανοῦς τὸ γινόμενον· πᾶν γὰρ τὸ κινούμενον ἐν χρόνῳ κινεῖται καὶ πρῶτον ἐπὶ τὰ ἐγγυτέρω πρόεισιν καὶ ἐν ἐλάττονι χρόνῳ, εἴθ' οὕτως ἐπὶ τὰ πορρωτέρω καὶ ἐν πλείονι, τὸ δὲ φῶς καὶ τὰ εἶδη τῶν ὀρωμένων ἀθρόως καὶ ὁμοίως ἐν παντὶ τῷ κατὰ ταῦτα διαφανεῖ γίνεται, ὥσπερ καὶ ἡ σκιά καὶ τὸ σκότος. καὶ γὰρ ἅμα ἐξ ἅπαντος τοῦ διαφανοῦς ἅπεισιν τὸ φῶς καὶ ἅμα ἐν παντὶ γίνεται. διὰ τοῦτο δὴ καὶ ἀχρόνως δείκνυσιν ὁ Ἀριστοτέλης γινόμενον τὸ ὀρᾶν. τοῦ γὰρ χρόνου, ἐν ᾧ τις ὀρᾷ, τούτου ἐν ὥτινι οὖν μορίῳ καὶ τῷ τυχόντι τοῦτο ὀρᾷ. ἃ δὲ μὴ δεῖται χρόνου πρὸς τὸ συμπληρωθῆναί τε καὶ τελειωθῆναι, ταῦτα ἀχρόνως γίνεται. οὐ γὰρ τὸ εἶναι, ἀλλὰ τὸ δεῖσθαι χρονικοῦ διαστήματος πρὸς τὸ τελειωθῆναί τε καὶ γενέσθαι ὅλον οὕτως οὐδὲ τὸ ἥδεσθαι ἐν χρόνῳ γίνεται. τῶν δὲ διαφανῶν τὰ μὲν ἐστὶν ἐνεργεῖα διαφανῆ, τὰ δὲ δυνάμει. ἐνεργεῖα μὲν αἰεὶ τὸ ἐν τοῖς θεοῖς καὶ αἰδίοις διαφανές· ἀνεπίδεκτα γὰρ τὰ αἰδία τοῦ δυνάμει.

144 δυνάμει δὲ ἐστὶ διαφανὲς τὸ ἐν τοῖς ἐν γενέσει. τοῦτο γάρ, ὥσπερ οὖν καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἐν γενέσει, ἐκ τοῦ δυνάμει εἰς τὸ ἐνεργεῖα πρόεισιν, καὶ ἔστιν ὁ ἀήρ καὶ ὅσα παρ' ἡμῖν διαφανῆ πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ φωτίζειν πεφυκότος ὕλη τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς τουτέστιν τοῦ φωτός, ἢ δὲ τοῦ φωτίζοντος παρουσία διαφανές τε αὐτὸ ποιεῖ καὶ χρώννυσιν τρόπον τινά. τὸ γὰρ φῶς οἶον χρῶμα τοῦ διαφανοῦς ἐστὶν. ἔστι δὲ διαφανὲς οὔτε ὁ ἀήρ καθὸ ἀήρ οὔτε τὸ ὕδωρ καθὸ ὕδωρ. ἔστι γὰρ πλείω σώματα διαφέροντα κατ' εἶδος ἀλλήλων κοινόν τι τὸ τῆς διαφανείας πάθος ἔχοντα. καὶ γὰρ τὸ αἰδίων σῶμα καὶ ὁ ἀήρ καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ αἱ ὕελοι δὲ καὶ λίθοι τινὲς ταύτης κεκοινωνήκασιν τῆς φύσεως. τὸ μὲν οὖν αἰδίων σῶμα αἰεὶ κατ' ἐνέργειαν ἐστὶ διαφανές, ὥσπερ εἴρηται, τὰ δ' ἄλλα ποτὲ μὲν δυνάμει, ποτὲ δὲ ἐντελεχείᾳ, καὶ ἢ μὲν τοιαύτη φύσις δεκτικὴ φωτός. ὅσα δὲ μὴ κεκοινωνήκεν τῆς τοιαύτης φύσεως, ἀνεπίδεκτα τούτου. διὰ τοῦτο οὔτε διὰ τοίχου τὸ φῶς οὔτε διὰ τινος ἄλλου τῶν μὴ διαφανῶν χωρεῖ, ὅτι μόνη ἡ τοῦ διαφανοῦς φύσις πέφυκεν ταυτὶ πάσχειν, τρόπον τινά, καθάπερ εἰρήκαμεν, ὡς οἰκεῖον χρῶμα τὸ φῶς δεχομένη. χρωματίζεται δὲ ταῦτα καὶ φωτίζεται οὐ σώματός τινος χωροῦντος δι' αὐτῶν, ἀλλ' οὐδ' αὐτὰ κατὰ τὴν ἐν αὐτοῖς μεταβολὴν ἀλλοιωθέντα δέχεται τὸ φῶς, παρουσία δὲ πυρὸς ἢ τοιοῦτου τινὸς ἐν διαφανεῖ ἢ αἰτία γε αὐτοῦ. οὐ γὰρ πυρὸς παρουσία

μόνον φωτίζει τὸ διαφανές, ἀλλ' ἔστιν καὶ τὸ αἰθέριον σῶμα τοιοῦτον καὶ ἄλλα τινὰ μόρια ζῶν θαλαττίων τε καὶ χερσαίων καὶ πτηνῶν καὶ λίθων τινῶν γένη, ἃ πάντα, ἢ τοιαῦτά ἐστιν, οὐ ῥάδιον ἐνὶ περιλαβεῖν ὀνόματι. διὸ ῥητέον τὸ φῶς πυρὸς ἢ τοιοῦτου τινὸς παρουσίαν ἐν τῷ διαφανεῖ εἶναι. ἔτι εἰ τὸ σκότος, στέρησις δὲν φωτός, ἀπουσία τούτων ἐστὶν ἢ γίνεται γε τῇ τούτων ἀπουσίᾳ, εὐλογον καὶ τὸ φῶς τὴν τούτων λέγειν εἶναι παρουσίαν. ἢ γὰρ τοῦτ' ἐστὶ τὸ φῶς καὶ τὸ σκότος, ἢ αἰτία γε ταῦτα τούτων. οὐ γὰρ πᾶν ὑπὸ παντὸς πάσχειν τε καὶ διατίθεσθαι φύσιν ἔχει, ἀλλὰ ἄλλα ὑπ' ἄλλων παθητικά, ὥσπερ οὖν καὶ τὸ διαφανές ὑπὸ τῶν προειρημένων. εἰ δέ ἐστιν ἐντελέχεια τοῦ διαφανοῦς τὸ φῶς, ἀσώματον ἂν εἴη. κοινότερον δὲ φῶς καὶ τὸ πεφωτισμένον λέγομεν, ὅπερ ἤδη σῶμα. δεδειγμένον δέ, ὅτι οὐκ ἔστι πάθος τὸ φῶς τοῦ διαφανοῦς (ἀλλ' οὐδὲ τὸ χρῶμα πάθος οὐδ' αὐτό, ἀλλὰ σχέσει τινὶ ἢ τούτων ἐν τῷ διαφανεῖ παρουσία), οὐκέτι γίνεται οὐδὲ τὸ θεῖον σῶμα παθητόν, εἰ δι' αὐτοῦ τὰ ἄστρα ὁράται. οὐ γὰρ πάσχει τὸ διαφανές ὑπὸ τῶν ὁρατῶν, ὥσπερ οὖν οὐδ' ὑπὸ τοῦ φωτός· οὐδὲ γὰρ ἡμῖν παθεῖν ἐστὶ τὸ ἐν φωτὶ εἶναι, ἀλλ' ἔοικεν τὸ φωτίζεσθαι τε καὶ τὸ χρώνυσθαι τοῖς διαφανέσιν παραπλησίως γίνεσθαι τῷ θεωρεῖν, ὃ ἅμα τε εὖρεν ὁ ζητῶν καὶ ἐπιστήμων ἐστίν, οἷον θιγόντος τοῦ νοῦ καὶ διὰ παρουσίαν τοῦ ἐπιστητοῦ ἐπιστήμονος γενομένου.

145 οὕτω καὶ τὸ δυνάμει διαφανές διὰ παρουσίαν πυρὸς ἢ τοιοῦτου τινὸς ἀθρόως φωτίζεται, τὸ δὲ πεφωτισμένον πάλιν καὶ κατ' ἐνέργειαν διαφανές ὑπὸ τῆς τῶν χρωμάτων παρουσίας εἰδοποιεῖται πως τῶν χρωμάτων ὁμοίως τῷ φωτὶ γινομένων ἐν αὐτῷ. οὕτως δὲ οὐδὲ ἡ σελήνη, εἰ καὶ φωτίζεται ὑπὸ τοῦ ἡλίου, πάσχειν ἂν λέγοιτο. ὥς γὰρ τὸ ἐπισκιαζόμενον οὐ πάσχει, οὕτως οὐδὲ τὸ φωτιζόμενον. τὸ δὲ ἀπελθόντων τῶν ὀρωμένων ἔτι τινὰ δοκεῖν καταλείπεσθαι τῶν χρωμάτων ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῖς ἰδοῦσιν οὐκ ἔστιν σημεῖον ἀλλοιώσεως. τοῦτο γὰρ οὐχ ἢ διαφανές πάσχει, ἀλλ' ἢ ἔμψυχόν τε καὶ φαντασιοῦσθαι δυνάμενον. διὰ γὰρ τοῦτο δύναται φυλάττειν μέχρι τινὸς τὰς γενομένας κινήσεις ἔτι ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἐν τοῖς αἰσθητηρίοις. καὶ γὰρ καὶ ἐν ὑστέρω χρόνῳ πρὸ ὁμμάτων τίθεσθαι τὰ ἔμψυχα δυνατά ἐστιν τὰ γενόμενα αὐτοῖς φαντάσματα. τὰ γοῦν κάτοπτρα καίτοι λεῖα ὄντα καὶ διαυγῇ οὐδὲν ἐν αὐτοῖς φυλάττει τῶν ἐμφαινομένων χρωμάτων ἥτοι τοῦ φωτὸς ἀπελθόντος ἢ τῶν φωτιζόντων ἢ τῶν ὁρατῶν, ὅτι μήτε πάσχει μήτε ἐστὶν ἔμψυχα. ὅτι δὲ ἡ ὄψις καὶ ἡ κόρη, διαφανῆς οὖσα, ὥς ὑπὸ τοῦ φωτὸς διατίθεται, οὕτως δὲ καὶ ὑπὸ τῶν χρωμάτων κινητικῶν ὄντων τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς καὶ πεφωτισμένου ἐπ' εὐθείας, καὶ τὸ ὁρᾶν οὕτως γίνεται, ἀλλ' οὐ πρὸς τῷ ὀρωμένῳ ἐκπεμπομένου τινὸς ἀπὸ τῆς ὀψεως, σημεῖον τὸ καὶ ὑπὸ τῶν πάνυ λαμπρῶν δάκνεσθαι τῶν ὀρώντων τοὺς ὀφθαλμούς, ὥσπερ γε καὶ τὰς ἀκοὰς ὑπὸ τῶν μεγάλων ψόφων. τὸ γάρ, διότι [ἐπεὶ] ἀφεστῶτες αἰσθανόμεθα τοῦ ὀρωμένου, ἐκεῖ καὶ τὴν ἀντίληψιν ἡγεῖσθαι γίνεσθαι, κενόν. καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, καίτοι κατὰ πάθος ἀντιλαμβανομένων αὐτῶν τῶν οἰκείων αἰσθητῶν, ὅμως ἀφεστῶτων ἢ ἀντίληψις γίνεται. ἀλλὰ καὶ ἐμφαίνεται τινὰ χρώματα καὶ ἐν τῷ μεταξὺ διαφανεῖ ὥς αὐτῷ δεχομένῳ τε τὰ εἶδη καὶ διακονουμένῳ. φαίνεται γοῦν ἐπιχρώννυσθαι τινὰ ταῖς τῶν παρακειμένων χροιαῖς· φοινικοῦν γοῦν τὸ ἐπὶ τούτου τοῦ χρώματος φαίνεται ἢ ἀλουργόν, εἰ εἴη τοιαῦτα παρακείμενα χρώματα ὥς διαπεμπομένων τῶν χρωμάτων διὰ τοῦ ἀέρος, ἀλλ' οὐχὶ ὀρωμένων ἐκεῖ. ἔτι δὲ τῶν χρωμάτων τὰ μὲν ἀμυδρότερα ἦττον, τὰ δὲ λαμπρότερα μᾶλλον καὶ σφοδρότερον κινεῖ τὴν ὄψιν. ἔτι δὲ καὶ παρὰ τὰς διαφόρους αὐγὰς καὶ παρὰ τὸ διάφορον φῶς καὶ παρὰ τὰς θέσεις τὰς πρὸς τοὺς ὀρώντας τε καὶ τὸ φῶς ἀλλοῖα τὰ ὀρώμενα φαίνεται. ἀλλὰ καὶ ταῦτόν χρῶμα ἐγγύθεν τε καὶ πόρρωθεν φαινόμενον διάφορον φαίνεται· οὐ γὰρ ὁμοίως λευκὸν τὸ πόρρωθεν ὀρώμενον.

146 παρὰ δὲ τὰς τοιαύτας διαφορὰς τῶν ὀρωμένων σχημάτων ἡ ὄψις ἀντιλαμβάνεται. τὴν μὲν γὰρ ἔξωθεν περιγραφὴν τῶν ὀρωμένων τῇ διαφορᾷ τῆς χροῆς πρὸς τὸ περιέχον κρίνει· διὸ καὶ δυσόρατα ἢ ὁρατὰ καθ' αὐτά, ὅσοις ὁμόχρουν τὸ περιέχον. τὴν δὲ μεταξὺ τῆς ἔξωθεν

περιγραφῆς ἐπιφάνειαν ὁμόχρουν μὲν οὖσαν καὶ ἐπίπεδον τοιαύτην καὶ ὄρᾳ, ὁμοίως ὑπὸ τοῦ χρώματος κινουμένου τοῦ αὐτοῦ καὶ ὁμοίως κινουμένου διὰ τοῦ μεταξύ. εἰ δὲ μὴ ἐπίπεδον εἴη τὸ μεταξύ, ἀλλὰ ἀνώμαλον, εἰ καὶ μὴ ἀνομοιόχρουν, τῇ ἀνομοιότητι τῆς τοῦ χρώματος ἀντιλήψεως κρίνει. οὔτε γὰρ τὸ φῶς ὁμοίως ἐπὶ πάντα τὰ μόρια τοῦ ἀνωμάλου πίπτει διὰ τὸ τὰ μὲν αὐτῶν εἶναι κοῖλα, τὰ δὲ κυρτά, καὶ τὰ μὲν ἐκ πλαγίου τοῦ φωτίζοντος, τὰ δὲ καταντικρῷ. διὰ γὰρ ταύτας τὰς διαφοράς, κἂν ὁμοιόχρουν ᾗ τὸ ὁρώμενον, τὰ μὲν ἀχλυνδέστερα αὐτοῦ, τὰ δὲ εὐσημότερα φαίνεται, οὕτως δὲ τὰ μὲν εἰσέχοντα, τὰ δὲ ἐξέχοντα ὁραθήσεται. ὁ μιμούμενοι καὶ οἱ ζωγράφοι, ὅταν βούλωνται ἄνισον δεῖξαι ἐν τῷ αὐτῷ ὃν ἐπιπέδῳ, τὰ μὲν φωτίζουνσιν, τὰ δὲ ἐπισκιάζουσιν. οὕτω γὰρ τὰ μὲν ἐξέχοντα, τὰ δὲ εἰσέχοντα αὐτῶν φαίνεται, καὶ ἐξέχοντα μὲν τὰ μᾶλλον πεφωτισμένα, εἰσέχοντα δὲ τὰ ἐπεσκιασμένα. μέγεθος δὲ ὄρᾳ καὶ κρίνει τῇ τοῦ κῶνου γωνίᾳ τῇ πρὸς τῇ ὄψει συνισταμένῃ. κατὰ κῶνον γὰρ ὄρᾳ τὰ ὁρώμενα κορυφὴν μὲν τὴν κόρην ἔχοντα, βάσιν δὲ τὴν ὀρίζουσαν γραμμὴν τό τε ὁρώμενον τοῦ αἰσθητοῦ σώματος καὶ μή. γίνεται δὲ ὁ κῶνος οὗτος οὐ κατὰ ἀκτίνων ἔκχυσιν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὁρωμένου. τῆς γὰρ χροᾶς κινητικῆς οὕσης τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς καὶ τῆς ἐν τούτῳ γινομένης ὥσπερ χρώσεως ἐπ' εὐθείας γινομένης. παραπλησίως τῷ φωτὶ παντὶ τε τῷ καταντικρῷ προσκαθημένης, μάλιστα δὲ τοῖς λείοις καὶ λαμπροῖς προσιζούσης τε καὶ προσλαμπούσης (τοιαύτη δὲ καὶ ἡ κόρη), συνίστανται τινες πρὸς ταύτην κῶνοι ἀπὸ τοῦ ὁρωμένου, οἳ τὴν ἔμφασιν δέχεσθαι τὴν ἀπ' αὐτοῦ. κατὰ γὰρ κῶνον ἐκάστου τῶν ἐπ' εὐθείας ὁρωμένων τὸ εἶδος τοῦ ὁρατοῦ ἐμφαίνεται. ὧν κῶνων ταῖς γωνίαις τὰ μείζω καὶ τὰ ἐλάττω καὶ τὰ ἴσα κρίνει· τὰ μὲν γὰρ ἴσας ὁρώμενα γωνίαις ἴσα, τὰ δὲ μείζουσιν μείζω ὄρᾳ. ἀποστήματος δὲ τοῦ ἀφ' αὐτῆς πρὸς τὸ ὁρώμενον καὶ διαστήματος τοῦ μεταξύ τῶν ὁρωμένων ἀντιλαμβάνεται ἡ ὄψις τοῦ μὲν διαστήματος τῇ τοῦ κῶνου γωνίᾳ, ὃς ἀπὸ τοῦ μεταξύ τῶν ὁρωμένων καὶ αὐτοῦ συνίσταται πρὸς τῇ κόρῃ (τῷ ταύτης δὴ μεγέθει τῆς γωνίας κρίνει τὸ διάστημα τῶν ὁρωμένων· τότε γὰρ ἀφεστῶτα ἀλλήλων τινὰ φαίνεται, ὅταν ἐν τῷ μεταξύ αὐτῶν ὁρατόν τι ᾗ), τοῦ δὲ ἀφ' αὐτῆς ἀποστήματος αἰσθάνεται διὰ συνηθείας τινός.

147 ἐπεὶ γὰρ τῶν ὁρωμένων ἡρέμα μὲν ἡμᾶς τὰ πόρρωθεν κινεῖ, σφοδρῶς δὲ τὰ ἐγγύς, διὰ τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα συνηθείας τὰ μὲν ἀχλυνδέστερα φαινόμενα πόρρω ἡγεῖται εἶναι, τὰ δὲ εὐσημότερα καὶ ἐναργέστερα ἐγγύς. τὸ δὲ αὐτὸ γίνεται καὶ περὶ τὴν φωνὴν τε καὶ τὴν ἀκοήν· διὸ καὶ οἱ μιμούμενοι τοὺς πόρρω ὄντας ἀδρανῆ τὴν φωνὴν προίενται. κινήσεως δὲ αἰσθάνεται τῷ διαστήματός τε καὶ ἀποστήματος αἰσθάνεσθαι. ὅταν γὰρ ᾗτοι πρὸς τι ὠρισμένον ᾗ μὴ τὴν αὐτὴν ἔχον διάστασιν φαίνεται τι ἢ πρὸς αὐτὴν τὴν ὄψιν μὴ τὴν αὐτὴν ἀπόστασιν, ᾗτοι μὴ κινουμένου τοῦ ὁρῶντος ἢ λανθάνοντος αὐτὸν ὅτι κινεῖται, τότε ὡς κινούμενον ὄρᾳ τὸ ὁρώμενον. ὅλως γὰρ τοῦ κινουμένου αἰσθάνεται τῷ πρὸς τι μένον καὶ ὠρισμένον αὐτὸ συγκρίνειν. διὸ καὶ τῶν μὲν ἐν ἀχανεῖ κινουμένων ἥκιστα ὡς κινουμένων ἀντιλαμβάνεται, τῶν δὲ ἐν στενωποῖς καὶ παρὰ τινα κινουμένων μάλιστα. θᾶττον γὰρ αὕτη παραλλάττειν δοκεῖ. στάσεως δὲ καὶ ἀριθμοῦ αἰσθάνεται, τῆς μὲν στάσεως τῇ τῆς κινήσεως ἀποφάσει, τοῦ δὲ ἀριθμοῦ τῇ τοῦ συνεχοῦς στερήσει. τὰ γὰρ διοριζόμενα διαστήματι σωμάτων ἄλλων τῷ εἶδει πλείω λέγει. οὕτως δὲ τοῦ ὄρᾳ γινομένου, οὐ κατὰ πάθος καὶ ἀλλοίωσιν τοῦ μεταξύ, ἀλλὰ κατὰ σχέσιν, λύεται καὶ ἡ ἀπορία, ἣν ἀποροῦσιν τινες, πῶς οἶόν τε τοὺς τὰ διαφέροντα ἢ καὶ ἐναντία ὁρῶντας ἀλλήλοις διαγώνια κείμενα ὄρᾳ. ὁ γὰρ μεταξύ ἀῆρ καθὸ συμβάλλει ἀλλήλοις τὰ χρώματα, τοῦτο δὲ ἐστι καθὸ τέμνουσιν ἄλληλα, αὐτῶν τὰ διαγώνια ὁρῶντων, ἅμα δόξει τὰ ἐναντία χρώματα ἀναδέχεσθαι. τοῦτο δὴ λύεται τῷ μὴ χρώννυσθαι τὸν ἀέρα, ἀλλὰ κατὰ σχέσιν τὴν τοῦ ὁρωμένου πρὸς αὐτὸν ἐμφαίνεσθαι ἐπ' εὐθείας τοῦ ὁρωμένου τὸ χρῶμα. οὐδὲν γὰρ κωλύει τὸ αὐτὸ πρὸς ἄλλο καὶ ἄλλο μὴ τὴν αὐτὴν σχέσιν φυλάττειν, ὥσπερ οὖν καὶ τὸ αὐτὸ οὐδὲν κωλύει τοῦ μὲν ἡμισυ εἶναι, τοῦ δὲ διπλάσιον. Ὅτι τὸ χρῶμα πέρας τοῦ

διαφανοῦς. Ἡ διαφάνεια κοινή τις φύσις καὶ κοινὸν πάθος ἀπάντων ἐστὶ τῶν σωμάτων, ἀλλὰ τὰ μὲν μᾶλλον αὐτῆς μετέχει, τὰ δὲ ἥττον, πῦρ μὲν καὶ ἀήρ καὶ ὕδωρ μᾶλλον, ἥττον δὲ γῆ, πλὴν ἐν πᾶσιν γέ ἐστι τοῖς σώμασιν. ἔστι γὰρ ἡ διαφάνεια ὕλη πως χρώματος. ὥς γάρ ἐστι μεγάλου καὶ μικροῦ ὕλη τις, καὶ κούφου καὶ βαρέος καὶ τῶν ἄλλων ἐναντιοτήτων ὁμοίως, ὁ δεκτικὸν αὐτῶν ἐστὶ παρὰ μέρος, οὕτως καὶ τῆς ἐν χρώμασιν ἐναντιότητος ὕλη τὸ διαφανές.

148 εἴπερ οὖν πᾶν σῶμα χρώματός ἐστι δεκτικόν, πᾶν καὶ διαφανές ἐστιν. ἔστι γὰρ τὸ τοῖς χρώμασιν ὑποκείμενον τοῦτο, καὶ ἔστιν ἐν τῷ πέρατι τοῦ ὠρισμένου διαφανοῦς κατάδηλος ἡ τῶν χρωμάτων φύσις. τῶν γὰρ ἀδιόπτων σωμάτων, ἅπερ ἐστὶν ὠρισμένα καὶ στερεά, μόνον τὸ πέρας φανερόν ἐστι, ὅπερ ἐστὶ τὸ χρῶμα. τῶν δὲ διαφανῶν ἐναργέστατόν ἐστι τοῦτο, κρινόμενον τῇ πρὸς τὸ περιέχον ἐτερότητι καὶ ἀνομοιότητι. διαφανῇ δὲ καλεῖται μόνα τῶν σωμάτων τὰ δίοπτα, ἐπεὶ ὅψει ληπτὸν αὐτῶν ἐστὶ τὸ χρῶμα. δι' οὗ δὲ τοῦτο φαίνεσθαι πέφυκεν δέξασθαι δυναμένου τὸ εἶδος αὐτοῦ, τοῦτο διαφανές ἰδίως καλεῖται καὶ ἔστι. τί ποτ' οὖν, εἰ ἐν ἅπασιν τοῖς σώμασιν ἐστὶν ἡ διαφάνεια, οὐ πάντα ἐστὶ διαφανῆ; ἡ διαφέρει τὰ σώματα τῷ μᾶλλον τε καὶ ἥττον ἔχειν τήνδε τὴν φύσιν. τὸ δὲ μᾶλλον τε καὶ ἥττον μίξει τοῦ ἀντικειμένου γίνεται. ἐναντίον δὲ τὸ ἐλάχιστον διαφανές. τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ γῆ. τὸ γὰρ ἐναντίον τῷ μάλιστα διαφανεῖ γῆ. δῆλον δὲ τοῦτο ἐντεῦθεν· φαμέν γὰρ τὸ δυνάμει διαφανές λεγόμενον ἐνεργείᾳ γίνεσθαι τοιοῦτον διὰ πυρὸς ἢ τινος τοιούτου παρουσίαν. κατὰ λόγον οὖν λήψομεν ἐγγὺς τοῦ πυρὸς τήν τε φύσιν καὶ τὴν θέσιν, ὁ μάλιστα καὶ τάχιστα ἀναπίμπλαται φωτός (καὶ τοῦτ' ἔστιν τὸ μάλιστα διαφανές), τὸ δὲ πορρωτάτω ἥκιστα, τῶν δὲ ἄλλων ἄλλο ἄλλου μᾶλλον, ὥς ἂν ἔχωσιν ἀποστάσεως πρὸς τὸ πῦρ καὶ πᾶν τὸ φωτίζειν πεφυκός. ἐγγυτάτω μὲν οὖν ἐστὶν τοῦ πυρὸς τε καὶ τοῦ φωτίζειν πεφυκός σῶμα τῶν ἐν γενέσει τὸ ὑπὸ σελήνην, ὁ καὶ ὑπέκκαυμα καλοῦμεν, μετὰ δὲ τοῦτο ἀήρ, καὶ τρίτον τὸ ὕδωρ, πορρωτάτω δὲ ἡ γῆ. διὸ κάκεῖνα μὲν τοῦ μάλιστα ὁρατοῦ, λέγω δὲ τοῦ φωτός ἐστὶ δεκτικὰ μάλιστα, ὄντα διαφανῆ, ἡ δὲ γῆ οὐχ ὁμοίως. ἐναντία γὰρ αὕτη τῷ τε φωτίζειν καὶ τῷ μάλιστα φωτίζεσθαι δυναμένῳ, ὅπερ φαμέν ὕλην· ὥσπερ γὰρ πᾶσιν τοῖς ἐν ἄλλῳ πεφυκόσιν γίνεσθαι ἐστὶ τι ὑποκείμενον, ἐπιτηδειότητα ἔχον πρὸς τὸ κατ' αὐτὸ εἰδοποιεῖσθαι, ὁ καὶ ὕλη ἐστὶν αὐτῶν (καὶ γὰρ βαρεῖ καὶ κούφῳ καὶ μεγάλῳ καὶ μικρῷ καὶ θερμῷ καὶ ψυχρῷ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἀνάλογον τούτοις ἔχουσιν ὑπόκειται), οὕτως δὲ καὶ τοῖς χρώμασιν καὶ τῆς ἐν τούτοις ἐναντιώσεώς ἐστὶ τις ὕλη καὶ ἔστιν αὕτη τὸ διαφανές σῶμα. τὸ γὰρ τοιοῦτο πᾶν κατὰ τὴν δύναμιν ταύτην, καθ' ἣν διαφανές ἐστὶ, δεκτικόν ἐστὶ χρωμάτων. εἴη δ' ἂν ἡ δύναμις αὕτη διαφάνεια. ἔστι δὲ ἡ δύναμις αὕτη ἐν ἅπασιν μὲν τοῖς σώμασιν, ἀλλὰ τοῖς μὲν μᾶλλον, τοῖς δὲ ἥττον.

149 ἐφ' ὅσον δὲ ἕκαστον αὐτῶν μετέχει, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ τοῦ χρώματός ἐστὶ δεκτικόν. ἔστιν δ' ἐναντία αὐτοῖς οὐ κατὰ τὰς ἀπτάς δυνάμεις. τὸ γὰρ ὕδωρ μᾶλλον οὕτω γε καὶ κατὰ ταύτας ἐναντίον τῷ πυρί. τὸ μὲν γὰρ θερμόν τε καὶ ξηρόν, τὸ δὲ ὕδωρ ψυχρόν τε καὶ ὑγρόν. ἀλλ' οὐ κατὰ τοῦτο τὸ φωτίζειν τῷ πυρί. καὶ γὰρ ἄλλα μὴ τοιαύτης ὄντα φύσεως φωτίζει. ἀλλ' ὥς ἐναντία ἡ γῆ τῷ πυρί καὶ κατὰ τὴν ῥοπήν καὶ κατὰ τὸν οἰκεῖόν τε καὶ κατὰ φύσιν τόπον καὶ κατὰ τὸ μανὸν καὶ πυκνόν, τουτέστιν λεπτόν καὶ παχύ, οὕτω καὶ κατὰ τὴν τοῦ φωτὸς δύναμιν καὶ διαφάνειάν τε καὶ φῶς ἐναντία ἡ γῆ τῷ πυρί. καὶ γὰρ δὴ ὁ μὲν ἀήρ οἰκεῖος τῷ πυρί (διὸ καὶ ταχὺ ἐκπίμπραται), τὸ δὲ ὕδωρ καὶ τροφὴ δοκεῖ τῷ πυρί εἶναι. καὶ γὰρ ἐν τοῖς καιομένοις ξύλοις ἡ ὑγρότης ἐστὶν ἡ καιομένη ἐν αὐτοῖς. ὁ γὰρ καπνὸς τοιοῦτον. ἡ δὲ γῆ πορρωτάτω ἀφέστηκεν αὐτοῦ. διὰ τοῦτο δὴ μάλιστα μὲν ἐστὶ δεκτικὸν φωτὸς τὸ δυνάμει πῦρ. τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ ὑπέκκαυμα, δευτέρως δὲ ἀήρ καὶ τρίτον τὸ ὕδωρ. ἡ δὲ γῆ πλεῖστον ἀφεστῶσα τοῦ πυρὸς καὶ τῆς δεκτικῆς φύσεως τοῦ φωτὸς ἐλάχιστα μετέχει. αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ διαφάνεια. τὸ γὰρ ἕτερον τῶν ἐναντίων στέρησις. ἐναντίον δὲ τὸ πλεῖστον ἀφεστός. πλεῖστον δὲ ἀφέστηκεν, μεθ' ὃ εἰς ἄλλο μετάβασις οὐκ ἔστιν· τοιοῦτον δὲ ἡ γῆ. ἔσχατόν τε γὰρ τῶν ὑφισταμένων καὶ τελευταῖον

τῆς ἐπὶ τάδε μεταβάσεως. εἰκότως οὖν τὴν τῆς στερήσεως τοῦ φωτὸς χώραν ἔχει οὔτε αὐτὴ δεχομένη τὸ φῶς ἐν αὐτῇ, ὅτω τ' ἂν ἄλλω μιχθῇ ἀντιφράττουσα καὶ κωλύουσα αὐτὸ δι' ὅλου φωτίζεσθαι. δηλοῖ δὲ ὁ ἀήρ ὁ ἀνάπλεως καπνοῦ· ἦττον γὰρ δέχεται τὸ φῶς διὰ τὴν μῖξιν τοῦ γεώδους· τοιοῦτος δὲ ὁ κονιορτός. διὰ τὴν αὐτὴν δὲ αἰτίαν οὐδὲ ἡ φλόξ δίοπτός ἐστιν, διότι γεῶδες αὐτῇ μέμικται, εἰ ἡ φλόξ ἐστὶ καιόμενος καπνός. ἡ δὲ ὕαλος καὶ τὰ διαφανῆ, οἷς τοὺς οἴκους φράττουσιν, ὕδατός ἐστιν, ὡς δηλὸν ἐκ τῆς γενέσεως αὐτῶν. διὸ καὶ διαφανῆ. καὶ κέρας δὲ καὶ τὸ χελώνιον τὸ πλεῖον ὕδατος ἔχει. διὸ πως ἐργασθέντα γίνεται διαφανῆ· ὅτι γὰρ ὕδατος, δηλὸν τῷ μαλακτὰ εἶναι. ὅτι δὲ τὰ γῆς πλεῖον ἔχοντα τῶν διαφανῶν ἦττόν ἐστι διαφανῆ δηλοῖ καὶ τὸ γλεῦκος. γεωδέστερον γὰρ τοῦ καθεστῶτος οἴνου. ὥστε ἡ μὲν γῆ διὰ ταῦτα οὔτε αὐτὴ διαφανῆς οὔτε τὰ ἐν οἷς μέμικται. τὰ μὲν οὖν δίοπτα καὶ διαφανῆ τὸ μάλιστα ὁρατὸν ἔχει τε καὶ δέχεται χρῶμα, τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ φῶς καὶ πρὸς τούτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις χρώμασιν τοῦ ὁρᾶσθαι παρέχει τὴν αἰτίαν. τὸ γὰρ ὁρᾶν τοῦ κατ' ἐνέργειαν διαφανοῦς. τούτου γὰρ κινητικὰ τὰ χρώματα. τὰ δὲ στερεὰ καὶ διωρισμένα τῶν σωμάτων καὶ γήϊνα ἢ γῆς ἔχοντα πλεῖον οὐκέτι μὲν ἐστὶ δίοπτα.

150 οὐδὲ γὰρ οὕτω διαφανῆ, οὐδὲ τὸ φῶς ἔτι ὡς χρῶμα οἰκεῖον ταῦτα δέχεται. οἰκεῖον δὲ ἕκαστον αὐτῶν ἔχει χρῶμα καὶ κατὰ τοῦτό ἐστιν ὁρατόν, καθόσον καὶ τῆς διαφανείας μετέχει τῆς ὑποκειμένης τοῖς χρώμασιν. κατὰ μὲν γὰρ τὴν τῆς γεώδους φύσεως μῖξιν ἐστέρηται τοῦ δίοπτα εἶναι. πρώτη γὰρ τῶν σωμάτων πέπονθεν τοῦτο. καθ' ὅσον δὲ μετέχει τῆς διαφανείας, κατὰ τοσοῦτον καὶ οὕτω κέχρωσται. τὰ μὲν γὰρ μᾶλλον διαφανῆ φωτοειδὲς ἔχει τὸ χρῶμα, τὰ δὲ ἐγγὺς τούτοις λευκόν, καὶ δεῖ τὰ μᾶλλον ὁρατὸν ἔχοντα χρῶμα μᾶλλον ἔχειν καὶ διαφάνειαν. ἔστιν δὲ μᾶλλον μὲν ὁρατὰ τὰ φωτοειδῆ καὶ λευκά, δευτέρως δὲ τὰ τούτοις ἀκολουθῶς παρακείμενα, ἥκιστα δὲ τὰ μέλανα. αἰσθητὰ μὲν γάρ ἐστι καὶ ταῦτα, οὐ μὴν ὁρατὰ προηγουμένως [ᾧ κατὰ τὸ μᾶλλον τε καὶ ἦττον μετέχειν διάφορα καὶ τὰ χρώματα τοῖς σώμασιν] οἰκεῖον δὲ τοῦτο τῇ γῇ. ἐπεὶ δὲ πᾶν διαφανὲς ὁρατόν ἐστιν, πᾶν δὲ ὁρατὸν ὁράται κατὰ τὸ πέρας, πᾶν διαφανὲς ὁρατόν ἐστὶ κατὰ τὸ πέρας. ἀλλὰ μὴν χρῶμά ἐστιν, καθὼ ὁρατόν ἐστιν, χρῶμα ἄρα ἐστὶ καθὼ τὸ διαφανὲς ὁρατόν ἐστιν, ὁρατὸν δὲ ἐστὶν, ὡς ἔφαμεν, κατὰ τὸ πέρας τὸ ἴδιον. τὸ ἄρα χρῶμά ἐστιν τοῦ διαφανοῦς πέρας. μόνον γὰρ ὁρατὸν κατ' ἐνέργειαν τοῦτο. Τῶν παρὰ Ἀριστοτέλους περὶ τοῦ πρώτου οἰκεῖο υ'. Ἐπειδὴ ἐστὶ τι ὀρεκτὸν καὶ ὀρεκτικόν, ἔστι δὲ καὶ ἔσχατόν τι ὀρεκτόν, ὡς ἡ εὐδαιμονία, τὸ δὲ ἔσχατον πρώτου τινός ἐστιν ἔσχατον, εἴη ἂν τι καὶ πρῶτον ὀρεκτόν. καὶ γὰρ ἐν ᾧ ἔσχατόν τί ἐστιν ὄντι συνεχεῖ, ἀνάγκη ἐν τούτῳ εἶναι καὶ τὴν ἀρχήν, ἀφ' ἧς ἡ πρόοδος διὰ τῶν μεταξὺ ἐπὶ τὸ τέλος καὶ τὸ ἔσχατον γίνεται, ὥστε, εἰ ἔστιν ἔσχατόν τι ὀρεκτόν, ἐστὶν τις τούτου ἀρχή, ὃ καὶ πρῶτον οἰκεῖον καλοῦσιν. τοῦτο δὴ τὸ πρῶτον οἰκεῖον ἐζήτηται, τί ποτέ ἐστι, παρὰ τοῖς φιλοσόφοις, καὶ οὐ ταῦτο πᾶσιν ἔδοξεν, ἀλλὰ σχεδὸν κατὰ τὴν τοῦ ἐσχάτου ὀρεκτοῦ διαφορὰν καὶ ἡ περὶ τοῦ πρώτου τοῖς περὶ αὐτοῦ λέγουσιν γίνεται. οἱ μὲν οὖν Στωϊκοὶ οὐ πάντες δέ, λέγουσιν πρῶτον οἰκεῖον εἶναι τὸ ζῶον αὐτῷ (ἕκαστον γὰρ ζῶον εὐθὺς γενόμενον πρὸς τε αὐτὸ οἰκειοῦσθαι, καὶ δὴ καὶ τὸν ἄνθρωπον· οἱ δὲ χαριέστερον δοκοῦντες λέγουσιν αὐτῶν καὶ μᾶλλον διαρθροῦν περὶ τοῦδὲ φασιν πρὸς τὴν σύστασιν καὶ τήρησιν ὥκειώσθαι εὐθὺς γενομένους ἡμᾶς τὴν ἡμῶν αὐτῶν), τοῖς δὲ περὶ Ἐπίκουρον ἡδονὴ τὸ πρῶτον οἰκεῖον ἔδοξεν εἶναι ἀπλῶς, προϊόντων δὲ διαρθροῦσθαι ταύτην τὴν ἡδονήν φασιν, τοῖς δὲ ἀοχλησία, ὥσπερ τοῖς Μεγαρικοῖς, τοῖς δὲ Ἀκαδημαῖκοις ἡ ἀπροσπτωσία. πρὸς ταύτην γὰρ φασιν ἡμᾶς οἰκειῶς ἔχειν πρώτην, ὥστε μηδὲν προσπταίειν.

151 καὶ καθόλου ἀκολουθοῦς τοῖς τελικοῖς ὀρεκτοῖς καὶ τὰς ἀρχὰς ἕκαστοι, ὡς ἔφαμεν, ὑποτίθενται. κατὰ δὲ Ἀριστοτέλη οἱ μὲν φασιν εἶναι πρῶτον οἰκεῖον ἡμῖν ἡμᾶς αὐτούς. εἰ γὰρ τὸ φιλητὸν ὀρεκτόν ἐστι (φιλοῦμεν δὲ οὐδένας πρὸ ἡμῶν αὐτῶν, οὐδὲ ὥκειώμεθα πρὸς τι

ἄλλο οὕτως καὶ γὰρ τῶν ἄλλων ἀντιποιοῦμεθα καὶ φιλοῦμέν τινα κατὰ τὴν ἐφ' ἡμᾶς ἀναφοράν), εἴη ἂν τὸ πρῶτον οἰκεῖον ἕκαστος αὐτῷ κατὰ τοῦτο. ταύτης τῆς δόξης οἱ περὶ Ξεναρχόν εἰσι καὶ Βοηθόν, τὴν ἀφορμὴν λαβόντες ἀπὸ τῶν περὶ φιλίας εἰρημένων ἐν τῷ ὀγδόῳ τῶν Νικομαχείων, οὗ ἡ ἀρχὴ τῆς λέξεως· 'τάχα δ' ἂν γένοιτο περὶ αὐτῶν φανερόν, γνωρισθέντος τοῦ φιλητοῦ' ἕως· 'διοίσει δ' οὐδέν· ἔσται γὰρ τὸ φιλητὸν φαινόμενον· καὶ ἐν τῷ ἐνάτῳ δὲ ὁμοίως λέγει· 'τοῖς λόγοις δὲ τούτοις τὰ ἔργα διαφανεῖ' ἕως· 'φιλητέον δὴ μάλιστα ἑαυτόν'. ἀδιάρθρωτος δὲ ἡ δόξα. ἡμᾶς γὰρ φιλοῦμεν ἥτοι ὡς ὀρεκτὰ ὄντας καὶ ὥσπερ πρᾶγμα τι ἄλλο ἄλλου κεχωρισμένον ἡμῶν, οὗ ὀρεγόμεθα (οὐδὲν γὰρ αὐτοῦ ὀρέγεται οὐδὲ τοῦ παρόντος αὐτῷ καθὼς πάρεστιν), ἢ τοῦ εἶναι αὐτοὺς ἡμᾶς ὀρεγόμεθα ἀπλῶς, ἐπεὶ μὴ ἐκείνως οἶόν τε. οὐ γὰρ ἡμεῖς γε ἡμῶν αὐτῶν ἄλλοι. καὶ μοχθηρῶς ἄρα καὶ λυπηρῶς. καὶ γὰρ ἐν τούτοις ὄντες ὁμῶς ἐσμέν. εἰσὶν δὲ οἱ λέγοντες ἡδονὴν εἶναι κατὰ Ἀριστοτέλη τὸ πρῶτον οἰκεῖον, κινούμενοι καὶ αὐτοὶ ἐξ ὧν ἐν Ἡθικοῖς Νικομαχείοις λέγει. τρία γὰρ φησιν εἶναι τὰ ὀρεκτά, τὸ καλόν, τὸ συμφέρον, τὸ ἡδύ. ὀρεκτὸν δὲ τι καὶ πρὸς ὃ οἰκειώμεθα. ἀλλὰ τοῦ μὲν καλοῦ καὶ τοῦ συμφέροντος ἀντιλαμβανόμεθα προϊόντες τῇ ἡλικίᾳ, τοῦ δὲ ἡδέος εὐθύς. εἰ οὖν μόνον μὲν ταῦτα ὀρεκτά τε καὶ οἰκεῖα, πρῶτον δὲ τούτων τὸ ἡδύ, καὶ πρῶτον ἂν ἡμῖν οἰκεῖον εἴη τοῦτο. ἔτι εἰ ὄρεξις μὲν πᾶσα ἀγαθοῦ ἢ φαινομένου ἀγαθοῦ, ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς ἀληθῶς ἀγαθὸν τελικόν, τὸ δὲ φαινόμενον οὐ τοιοῦτον, φαινόμενον δὲ ἀγαθὸν τὸ ἡδύ, πρῶτον ἂν ἡμῖν τοῦτο εἴη ὀρεκτὸν κατὰ φύσιν. καὶ τοῦτο δὲ ἀδιαρθρώτως λέγεται. ἡδέος γὰρ ὀρεγόμεθα ἢ τοῦ ἀπλῶς ἢ τοῦ πῃ, ὃ κατὰ τι ἡδύ ἐστίν, ἀπλῶς μὴδὲν ἔχοντες οἰκεῖον πρὸς αὐτό, ἵνα ἡμῖν περιγένηται. Βεργίνιος δὲ Ροῦφος καὶ πρὸ αὐτοῦ Σωσικράτης φησὶν, ἕκαστον ὀρέγεσθαι τῆς τελειότητος καὶ τοῦ ἐνεργεῖα εἶναι, δηλονότι ἀνεμποδίστως ἐνεργοῦντα. διὸ καὶ ἡμῖν φησιν ὀρεκτὸν εἶναι τὸ εἶναι ἐνεργεῖα, τουτέστιν τὸ ζῆν καὶ τὰς ἀπὸ τοῦ ζῆν ἐνεργείας οὐσας ἡδέϊας. αἱ γὰρ τοιαῦται ἐνέργειαι κατὰ φύσιν, ἕως ἂν ὧσιν ἀνεμπόδιστοι, ἡδέϊαι. ἀλλὰ ἐκάστῳ ἡ τελειότης ἀγαθόν.

152 τελειότης δὲ τοῦ δυνάμει παντὸς τὸ ἐνεργεῖα γενέσθαι τοῦθ' ὃ ἦν δυνάμει, καὶ ἔστιν τὸ ζῶον οὐκ ἐν τῷ ἐνεργεῖν, ἀλλ' ἐν τῷ δύνασθαι. καὶ γὰρ κοιμώμενοι ζῶσιν. ὀρεγόμενος ἄρα τοῦ ἐνεργεῖα εἶναι ὀρέγοιτ' ἂν τῆς οἰκείας τελειότητος. ἀγαθὸν δ' ἐκάστῳ τοῦτο, ὥστε τούτου ὀρεγόμεθα. ἀκολουθεῖ δὲ τοῖς τιθεμένοις πρῶτον οἰκεῖον τὸ εἶναι καὶ ζῆν κατ' ἐνέργειαν καὶ τὸ ἡδονὴν εἶναι λέγειν τὸ πρῶτον οἰκεῖον καὶ τὸ ἀγαθόν. ἀλλὰ καὶ τὸ τέλος συνάδει τούτῳ. τὸ γὰρ ἐνεργεῖν κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὸ ἐνεργεῖα νοητὸν εἶναι τὸ τέλος ἐστίν, ὃ ἥρτηται ἐκ τοῦ οἰκειῶσθαι ἡμᾶς πρὸς τὸ κατὰ δύνανμιν. τελειωθείς δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ νοητικὸς εἶναι τὸ εἶναι ἔχει. δεῖται δὲ τὸ λεγόμενον διαρθρώσεως καὶ διορισμοῦ, πότερον γὰρ ὡς πάσης τῆς ἀπὸ τοῦ ζῆν ἐνεργείας ἡδέϊας οὐσης εὐθύς τῷ γενέσθαι ὀρεγόμεθα αὐτῆς ἡμεῖς, ἢ οὐ πάσης; ἴσως γὰρ οὐ τῆς ἀρίστης, αὕτη γὰρ τελικὴ τε καὶ ἐσχάτη. ἢ λέγουσιν τῇ καθὼς ἐσμεν; ἐσμέν δὲ τότε αἰσθητικοί (ὥστε τῆς κατ' αὐτάς), ὕστερον δὲ λογικοί. ἐν δὲ τῷ δεκάτῳ τῶν Νικομαχείων λέγει· 'ἐκάστῳ ἢ κατὰ τὴν οἰκειάν ἔξιν αἰρετωτάτη ἐνέργεια'. αὗται μὲν αἱ περὶ τοῦ πρώτου οἰκείου δόξαι κατὰ τοὺς ἀπὸ τοῦ Περιπάτου. διαρθρώσεως δὲ ἐπιμελεστέρας ὁ τόπος δεῖται. ἐπεὶ γὰρ διττὸν τὸ τέλος, ὡς φησιν Ἀριστοτέλης, τὸ μὲν ὅ, τὸ δὲ ᾧ, τὸ μὲν ὃ ὡς ἡ εὐδαιμονία (τοῦτο γὰρ πάντων ἔσχατον καὶ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν καὶ σκοπός), τὸ δὲ ᾧ ἡμῖν (τελικώτατον γὰρ ἡμῖν τοῦτο τὸ ἡμῖν τὴν εὐδαιμονίαν περιγενέσθαι), καὶ ὡς μὲν πρὸς τὰ πράγματα ἡ εὐδαιμονία τέλος καὶ σκοπός, ὡς δὲ πρὸς ἡμᾶς ἡμεῖς εὐδαιμονοῦντες. διττοῦ τοίνυν τοῦ τέλους ὄντος, δεῖ καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς διφυῖαν τινὰ εἶναι, ἐκάστης ἀρχῆς κατὰ τὴν συνέχειαν τῶν ὀρεκτῶν ἐπὶ τὸ οἰκεῖον τέλος ἀγοῦσης. ἔστιν οὖν ὡς φαμεν καὶ τὸ πρῶτον ὀρεκτὸν σύνθετον. ἡμεῖς τε γὰρ ἡμῖν αὐτοῖς ἐσμεν οἰκειότατοι καὶ οὐχ ἀπλῶς πρὸς ἑαυτοὺς οἰκειώμεθα, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῖς ἡμῖν περιγενέσθαι τὰ ἀγαθὰ. τοῦτ' οὖν τὸ πρῶτον οἰκεῖον τὸ ἡμέτερον ἀγαθόν, καὶ τούτου ὀρεγόμεθα. ἐπεὶ δὲ εὐθύς γενομένους ἀδύνατον τοῦ ἀληθῶς ἀγαθοῦ ἀντίληψιν ἴσχειν, τοῦ

φαινομένου ἀγαθοῦ ὀρεγόμεθα. φαινόμενον δὲ ἀγαθὸν τὸ ἡδύ. τὸ ἄρα ἡμῖν ἡδύ ἐστὶ τὸ πρῶτον οἰκεῖον, τουτέστιν τὸ φαινόμενον ἀγαθόν, ὅπερ, εἰ καὶ τοῖς ἄλλοις εἰρηκόσιν τὸ πρῶτον οἰκεῖον ἀκόλουθόν ἐστι λέγειν διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκ τῶν λόγων ἀκολουθίας, ἀλλ' αὐτοῖ γε οὐ διελόντες οὐδὲ διαστειλάμενοι, οἱ μὲν ἡμᾶς ἔφασαν εἶναι, οἱ δὲ τὸ πρᾶγμα τὸ ἐκτὸς τὸ ἡδύ τὸ πρῶτον οἰκεῖον, οὐδεὶς δὲ αὐτῶν συνθεὶς τὸ πᾶν ἐξειργάσατο. ἀμφοτέροι μὲν οὖν ὑγιῶς λέγουσιν, ἅμα ἐκάτεροι δὲ οὐχ ὑγιῶς. ἢ καὶ ὁ λέγων ἐκάστῳ οἰκεῖον εἶναι τὸ ἐνεργεῖα εἶναι καὶ ζῆν καὶ τὴν καθὸ τὸ εἶναί ἐστιν αὐτῷ ἐν συνεχείᾳ (τὸ γὰρ κατὰ φύσιν, καθὸ ἐστὶ τὸ εἶναι ἐκάστῳ, ἡδύ τε καὶ οἰκεῖον καὶ πρῶτον ὀρεκτόν) διηρθρωμένως λέγει.

153 τὸ γὰρ παιδίον τῷ μηδέπω λογικὸν εἶναι οὐκ ἂν εἴη πρῶτον οἰκειωμένον τῇ κατὰ τοῦτο ἐνεργείᾳ, ἀλλὰ ἐπεὶ αἰσθητικόν ἐστι ταῖς κατὰ τὰς αἰσθήσεις ἐνεργείαις εἴη ἂν προσοικειωμένον καὶ ἔτι τῷ τρέφεσθαι. ὀρεγόμενα δὲ τῆς καθὸ ἐστὶν ἐνεργείας ἀνεμποδίστου, τοῦ τε οἰκεῖου ἀγαθοῦ καὶ τῆς ἡδονῆς ἂν ὀρέγοιτο, εἴ γε ἐστὶν ἡδονὴ ἐνέργεια τῆς κατὰ φύσιν ἔξω ἀνεμποδίστος καὶ ἔτι τοῦ αὐτοῖς περιγενέσθαι αὐτήν (τῆς γὰρ ἰδίας ἐνεργείας ὀρέγονται). ὁ γὰρ τῆς οἰκεῖας ἐνεργείας τῆς καθὸ ἐστὶ δυνάμει ὀρεγόμενος ὀρέγεται μὲν δηλονότι τῆς ἀνεμποδίστου (τὸ γὰρ κωλυτικὸν καὶ ἐμποδιστικὸν τῆς ἐνεργείας φευκτόν τῷ ὀρεγομένῳ αὐτῆς), ἅμα δὲ ἡ τοιαύτη καὶ ἡδεῖα. ὀρέγεται δὲ οὐχ ἀπλῶς ἐνεργείας, ἀλλὰ τοῦ αὐτὸ ἐνεργεῖν καὶ τῆς οἰκεῖας [τοῦ αὐτὸ ἡδεσθαι ὀρέγοιτο ἂν] μᾶλλον δὲ ἐπεὶ ἡ ἡδονὴ ἔπεται τῇ τοιαύτῃ ἐνεργείᾳ πρὸς ἣν οἰκειοῦται πρώτην. οὐ γὰρ σκοπὸν τῆς ὀρέξεως τὴν ἡδονὴν πεποιήται, ἀλλὰ ἔχει ἐπομένην αὐτήν τῇ ἐνεργείᾳ. πᾶν γὰρ τὸ κατὰ φύσιν ἡδύ. οὐ γὰρ ἡσθεὶς πρῶτον, εἴθ' οὕτως ὀρέγεται τοῦ δι' οὗ ἡσθη. οὐ γὰρ δὴ λόγου γε ἡ φύσις οἰκεῖον χρήζει, ἀλλ' ἔπεται τῇ τοιαύτῃ ἀρχῇ τοῖς γινομένοις φύσει πάντως τὰ μετ' αὐτήν καὶ τοιόνδε τέλος, εἰ μὴδὲν ἐμποδίζοι, οὐ προνοηθὲν ὡς ἐπὶ τῶν τεχνῶν, ἀλλ' οὕτω κατεσκευασμένον. σύμφωνον δὲ τῇ τοιαύτῃ ἀρχῇ καὶ τὸ τέλος τὸ κατὰ Ἀριστοτέλην, ὃν ἐνέργεια κατὰ ἀρετήν. λέγει δὲ ἐν τῷ δεκάτῳ τῶν Νικομαχείων Ἠθικῶν καὶ Ἀριστοτέλης οὕτως περὶ τούτου· ὀρέγεσθαι δὲ τῆς ἡδονῆς οἰηθεὶς τις ἂν ἅπαντας, ὅτι καὶ τοῦ ζῆν ἅπαντες ἐφίενται. ἡ δὲ ζωὴ ἐνέργειά τις ἐστὶ, καὶ ἕκαστος περὶ ταῦτα καὶ τούτοις ἐνεργεῖ, ἃ μάλιστα ἀγαπᾷ. ἡ δὲ ἡδονὴ τελειοῖ τὰς ἐνεργείας, καὶ τὸ ζῆν δέ, οὗ ὀρέγονται. εὐλόγως οὖν καὶ τῆς ἡδονῆς ἐφίενται· τελειοῖ γὰρ ἐκάστῳ τὸ ζῆν ὅπερ ἐστὶν αἰρετόν'. Ὅτι ἀντακολουθοῦσιν αἱ ἀρεταί. Τὸ τὰς ἀρετὰς ἀντακολουθεῖν ἀλλήλαις καὶ ταύτῃ μὲν ἂν δεικνύοιτο, ἢ ἀδύνατον μίαν τινὰ ἐξ αὐτῶν ἔχειν ὁλόκληρον μὴ καὶ τὰς ἄλλας ἔχοντα. οὔτε γὰρ δικαιοσύνην οἶόν τε ἔχειν μόνην, εἴ γε τοῦ μὲν δικαίου τὸ ἐν πᾶσιν τοῖς δεομένοις τῆς ἀρετῆς δικαίως ἐνεργεῖν (οὐκ ἐνεργήσει δὲ δικαίως ὁ μὲν ἀκόλαστος ἔνθα περιέλκει τι τῶν ἡδέων αὐτόν, ὁ δὲ δειλὸς ἔνθα φοβερὸν ἀπειλεῖται τι τὰ δίκαια πράξαντι, ὁ δὲ φιλοχρήματος ἔνθα λήμματος ἐλπίς, καὶ ὅλως πᾶσα κακία τῇ κατ' αὐτήν ἐνεργείᾳ λυμαίνεται τι τοῦ δικαίου), ἀλλ' οὐδὲ ἀνδρεῖον οἶόν τε τὸν ἀκόλαστον ἢ τὸν ἄδικον εἶναι ἢ τὸν ἄλλην τινὰ κακίαν ἔχοντα· ὁ μὲν γὰρ ἀκόλαστος πρὸ τῆς κατ' ἀνδρείαν ἐνεργείας <τὴν ἡδονὴν ἔλοιτ' ἂν>, ὁ δὲ ἄδικος αἰρήσεται ποτε τὸ πλεόν ἔχειν ἀμελήσας τοῦ κατὰ ἀνδρείαν ἐνεργεῖν· ἀλλὰ καὶ τοὺς προδότας ὑπὸ τούτων τῶν κακιῶν γινομένους ἰδεῖν ἐστὶν.

154 πῶς δὲ οἶόν τε κατὰ σωφροσύνην καὶ σωφρόνως ἐνεργεῖν τὸν δειλὸν ἢ τὸν ἄδικον; ὁ μὲν γὰρ ἄδικος αὐτῷ πλεόν καὶ τῶν ἡδέων νεμεῖ, ὁ δὲ δειλὸς ἐνδώσει ποτὲ διὰ φόβον ἀπειλούμενος ὑπὸ τυράννου αἰσχυραῖς τισιν ἡδοναῖς ἢ καὶ τὴν ἀρχὴν ἀρέσκειν βουλόμενος αὐτῷ διὰ δειλίαν ταῖς αὐταῖς ἡδοναῖς χαίρειν ἐθισθήσεται, καὶ καθόλου ἀδύνατον ἡντινοῦν ἔχοντα κακίαν μὴ τὴν κατ' ἐκεῖνο λυμαίνεσθαι τῆς ἀρετῆς ἐνέργειαν, ὥστ' οὐδὲ ταύτην ἂν ἔχοι τις, ἣν οἶεται, μὴ δυνάμενος ἐν πᾶσιν τοῖς καιροῖς καὶ πρὸς πάντα αὐτῇ χρῆσθαι, πρὸς ἃ ἐστὶν ἡ κατὰ ταύτην ἐνέργεια. ἔτι, εἰ ταύτῃ διαφέρουσιν οἱ διὰ παρουσίαν ἀρετῆς ἀγαθοὶ λεγόμενοι τῶν κατὰ τινὰ τέχνην ἢ ἐπιστήμην ἀγαθῶν λεγομένων, ὅτι οἱ μὲν μετὰ προσθήκης ἀγαθοὶ λέγονται (ἀγαθὸς

γὰρ τέκτων καὶ ἀγαθὸς σκυτεὺς καὶ ἀγαθὸς γεωμέτρης καλεῖται τὸ ὅλον τοῦτο), ὁ δὲ τὴν ἀρετὴν ἔχων ἀπλῶς καὶ χωρὶς προσθήκης ἀγαθὸς καλεῖται (ἀδύνατον δὲ ἀπλῶς ἀγαθὸν εἶναι τὸν μὴ κατὰ πάντα ἀγαθόν), ἀδύνατον ἄρα μίαν τινὰ μόνην ἀρετὴν ἔχειν. ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῆς κακίας οἶόν τε ταῦτόν τοῦτο δεῖξαι. εἰ γὰρ ὁ κακίαν ἔχων ἀπλῶς κακός (ὁ δ' ἀπλῶς κακὸς οὐκ ἂν εἴη καὶ ἀπλῶς ἀγαθός· ἅμα γὰρ ἂν εἴη ἐν τῷ αὐτῷ κατὰ ταῦτόν τάναντία ἔχων), ἀδύνατον τὸν ἔχοντα κακίαν τινὰ καὶ ἀρετὴν ἔχειν ἅμα. ἔτι εἰ οὐκ ἀντακολουθοῦσιν ἀλλήλαις αἱ κακίαι (πῶς γὰρ οὔσαι γε ἀλλήλαις ἐναντίαι, εἴ γε αἱ μὲν ἐν ὑπερβολῇ, αἱ δὲ ἐν ἐνδείᾳ) καὶ ἔστιν αὐτάρκης ἡ κακία πρὸς κακοδαιμονίαν, εἴη ἂν καὶ μία κακία αὐτάρκης πρὸς κακοδαιμονίαν. τὸν δὲ κακοδαίμονα πῶς οἶόν τε λέγειν ἔχειν ἀρετὴν τινά; ἔτι εἰ ἡ ἀρετὴ τοῦ καλοῦ χάριν ἢ καλὸν πάντα πράττει (πρακτικὴ γὰρ ἡ ἀρετὴ τῶν ἐν τοῖς πρακτοῖς καλῶν), ὁ τὴν ἀρετὴν ἔχων φιλόκαλός τις ἂν εἴη· ὁ δὲ φιλόκαλος τὸ ἐν πᾶσιν καλὸν ἀσπάζεται· ὁ δὲ τὸ ἐν πᾶσι καλὸν ἀσπαζόμενος πᾶσαν ἀρετὴν ἔχει. εἰ γὰρ τις τὸ μὲν ἐν ἀνδρείᾳ καλὸν ἀσπάζοιτο, μηκέτι δὲ καὶ τὸ ἐν δικαιοσύνῃ, οὐδὲ τὸ ἐν ἀνδρείᾳ ἂν καλὸν ἢ καλὸν μεταδιώκοι. εἰ δὲ τοῦτο, οὐδ' ἂν ἀνδρεῖος εἴη. πᾶν γὰρ καλὸν ἀδιάφορον ἢ καλόν.

155 εἴτε γὰρ μὴ γνωρίζει πᾶν καλόν, οὐδ' ἂν τόδε τι ὡς καλὸν γνωρίζοι (μία γὰρ γνῶσις ἡ τοῦ καλοῦ καθὼ καλόν), εἴτε γνωρίζει μὲν, μὴ αἰρεῖται δέ, οὐκ ἂν εἴη φιλόκαλος ὥστ' οὐδέ, ὁ πράττει καὶ προαιρεῖται, πράξει καθὼ καλόν· ὥπερ γὰρ ὁ φίλοιος πρὸς πάντα οἶνον οἰκείως ἔχει, οὕτως δὲ καὶ ὁ φιλόκαλος πᾶν καλὸν αἰρεῖται τε καὶ ἀσπάζεται. ἔτι εἰ αἱ ἀρεταὶ ἀλλήλων [διαφέρουσιν] οὐ τῷ σκοπῷ, ἀλλὰ τῷ περὶ ᾧ διαφέρουσιν (σκοπὸς μὲν γὰρ πάσαις αὐταῖς εἷς τὸ καλὸν πρόκειται, ἡ δὲ διαφορὰ αὐταῖς καθὼ ἡ μὲν περὶ τάδε τὰ πάθη, θάρρη φέρ' εἰπεῖν καὶ φόβους, ἡ δὲ περὶ τὰς δι' ἀφῆς ἡδονάς, ἄλλη δὲ περὶ τινὰ ἄλλα), ὁ μίαν ἔχων ἀρετὴν καὶ τὸν κοινὸν πάσης ἀρετῆς σκοπὸν τὸ καλὸν ἔχει. ὁ ἔχων δὲ τοῦτο τῶν ὑπ' αὐτοῦ πραττομένων σκοπὸν πάντα ἂν τούτου χάριν πράττοι. οὕτως δὲ πάσας ἂν τὰς ἀρετὰς ἔχοι σκοπὸν τὸ καλὸν ἐν πᾶσιν οἷς πράττει ποιούμενος. ἔτι εἰ πᾶσα ἀρετὴ τινος ἀκρότης ἐστὶ τῆς φύσεως τῆς ἐκείνου, εἴη ἂν καὶ ἡ ἀνθρώπου ἀρετὴ ἀκρότης ἀνθρώπου φύσεως τε καὶ ψυχῆς. ἔστι δὲ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ λογικὴ μὲν, οὐχ ἀπλῶς δέ, ἀλλ' ἔχουσα δυνάμεις πλείους (τὴν μὲν γὰρ λογικὴν κυρίως, τὴν δὲ ὡς ὑπακούουσιν λόγῳ), καὶ ἀρετὴ εἴη ἂν αὐτοῦ ἡ καθ' ἕκαστα τῶν τῆς λογικῆς ψυχῆς δυνάμεων ἀκρότης, ὥστε μία τις ἐξ αὐτῶν οὐδ' ἂν ἀρετὴ εἴη ἀνθρώπου λαμβανομένη καθ' αὐτήν. οὐ γὰρ τῷ χωρίζεσθαι καὶ καθ' αὐτὰς ὑφίστασθαι δύνασθαι ἀρεταὶ πᾶσαι καθ' ἑκάστην καλοῦνται, ἀλλὰ τῷ δυνάμεώς τε εἶναι ἄλλης καὶ περὶ ὕλην ἄλλην ἐνεργεῖν. ὅλον γὰρ τι ἡ τέλειος ἀρετὴ, μέρη δὲ αὐτῆς ἀνδρεία σωφροσύνη δικαιοσύνη τῶν λοιπῶν ἑκάστη, οὐχ ἀπλῶς ἀρεταὶ οὔσαι, ἀλλὰ περὶ τάδε καὶ μετὰ προσθήκης ἀπλῶς γὰρ ἡ ὅλη. ὡς οὖν ἐπὶ τῶν ἄλλων μερῶν ἐν τῷ ὅλῳ τὰ μέρη λαμβανόμενα τότε ἐστὶ μέρη, ὅταν ἢ συμπληροῦνται τὸ ὅλον, χωρισθέντα δὲ καὶ καθ' αὐτὰ γενόμενα οὐκέτι μέρη, εἰ μὴ ὁμωνύμως, οὕτως δὲ καὶ αἱ ὡς μέρη ἀρεταὶ ἐν μὲν τῇ ὅλῃ οὔσαι ἀρεταὶ εἰσιν, πλὴν ὁμωνύμως τὰς ἐπιτηδειότητος καὶ τὰς εὐφυΐας εἰώθαμεν ἀρετὰς λέγειν. ὡς γὰρ ὁ μίαν πρᾶξιν πράξας δικαίως οὐκ ἔστιν δίκαιος, εἰ μὴ ὁμοῖος ἐν πάσαις εἴη, οὕτως οὐδὲ τὸν καλοῦ τινος χάριν πράσσοντά τινα περὶ μίαν ὕλην ἀρετὴν τις ἂν ἔχειν λέγοι, εἰ μὴ πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσιν ὁμοίως τὸ καλὸν διώκοι. ἔτι εἰ τοῦ μὲν λογιστικοῦ ἐστὶν ἀρετὴ ἐπιστήμη καὶ γνῶσις τῶν ἀγαθῶν, τοῦ δὲ παθητικοῦ πρᾶξις τῶν ἀγαθῶν (οὔτε δὲ πράσσειν οἶόν τε τὰ ἀγαθὰ μὴ γνωρίζοντα αὐτὰ καὶ εἰδότα, οὔτε γινῶναι τὰ ἀγαθὰ οἶόν τε ὅτι ἐστὶν ἀγαθὰ μὴ αἰρούμενον αὐτὰ καὶ πρόσκλινιν ἔχοντα πρὸς αὐτά· σημεῖον δὲ τούτου τὸ τὸν αἰρούμενόν τινα ταῦτα καὶ ἀγαθὰ εἶναι προειληφέναι), οὔτε τὴν τοῦ λογιστικοῦ χωρὶς τοῦ παθητικοῦ οἶόν τε ἀρετὴν ἔχειν οὔτε τούτων τινὰ χωρὶς ἐκείνης τε καὶ ἀλλήλων. ἔτι εἰ τῷ μὲν εἰδέναι τὰ ἀγαθὰ ὅτι ἀγαθὰ τὸ καὶ αἰρεῖσθαι ἔπεται (διὰ τοῦτο γὰρ τὸν ἀκρατῆ οὐδὲ κυρίως καὶ ἀπλῶς εἰδέναι φαμέν) καὶ ἔστι τὸ

μὲν εἰδέναι τῆς φρονήσεως, τὸ δὲ αἰρεῖσθαι τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν, ἔπουντ' ἂν τῇ φρονήσῃ αἱ ἠθικαὶ ἀρεταί· ἀλλὰ καὶ ταύταις ἐκείνη, εἴ γε ἐκάστη αὐτῶν ἀρετὴ ἐστὶν ἐν τῷ πράττειν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον τουτέστιν κατὰ φρόνησιν.

156 ἀλλὰ καὶ ἀλλήλαις αἱ ἠθικαί, εἴ γε ὁ μίαν τούτων ἔχων ἔχει καὶ φρόνησιν καὶ τὰς ἠθικάς. ἔτι εἰ πᾶσα κατὰ ἀρετὴν πράξις ἐκ τοῦ τόν τε σκοπὸν τοιοῦτον ἔχειν καὶ οὕτω πως πράττεσθαι σύγκειται, καὶ ἔστιν τὸ μὲν τὸν σκοπὸν ὑγιῇ θέσθαι τῆς ἠθικῆς ἀρετῆς, τὸ δὲ γνωρίζειν τὰ συντείνοντα πρὸς τοῦτον τῆς φρονήσεως, πῶς ἂν εἴη κεχωρισμένη; ἔτι εἰ ἀδύνατον φρόνησιν ἔχειν τὸν μὴ περὶ πάντα φρόνιμον, ὁ τὴν φρόνησιν ἔχων εἴη ἂν πάντων τῶν πρακτέων γνωριστικός. ἀδύνατον δὲ ἐν οἷς μὴ ὁ προσήκων πρόκειται σκοπός, τὴν τὰ πρὸς τοῦτο συντείνοντα γνωρίζειν δυναμένην δύναμιν φρόνησιν εἶναι· οὐκέτι γὰρ ὧν χρὴ πράττειν ὁ φρόνιμος ἔσται κριτικός τε καὶ γνωριστικός· ἀλλὰ μὴν ἐν πᾶσιν ὧν χρὴ πράττειν γνωριστικός τε καὶ κριτικός καὶ πρακτικός ὁ φρόνιμος. ἐν πᾶσιν ἄρα ἔξει τοῖς πρακτοῖς ὑγιᾶ τὸν προκειμένον σκοπὸν. οὕτω δὲ καὶ πᾶσαν ἀρετὴν ἔχει, εἴ γε τῶν μὲν ἠθικῶν ἀρετῶν τὸ τέλος καὶ τὸν σκοπὸν τὸν ἄριστον τῶν πρακτέων ὀρίζειν, ὁ δὲ φρόνιμος ἐν πᾶσιν ἔχει τοῖς πρακτοῖς τὸν ἄριστον σκοπὸν ὠρισμένον. δεινοῦ μὲν γὰρ τὸ πρὸς πάντα σκοπὸν τὰ συντείνοντα συνορᾶν, φρονίμου δὲ τὰ πρὸς τὸν ἄριστον. εἰ οὖν ἀδύνατον μὲν κατὰ τινὰ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν χωρὶς φρονήσεως ἐνεργεῖν, ἡ δὲ φρόνησις οὔσα περὶ πάντα τὰ πρακτὰ συνάγει πάσας τὰς ἠθικάς ἀρετάς ἐαυτῇ (εἴ γε ἐστὶν ἕξις κατὰ λόγον πρακτικὴ περὶ πάντα τὰ ἀνθρώπου ἢ ἄνθρωπος ἀγαθὰ, οὐ τὰδε μὲν, τὰδε δὲ οὐ, ἀλλὰ πάντα), πᾶσαι ἂν ἔπουντο αἱ ἀρεταὶ τῇ φρονήσῃ. οὐδὲ γὰρ ῥάδιον τῶν ἀρετῶν κατὰ τὸν Θεόφραστον τὰς διαφορὰς οὕτω λαβεῖν ὥς μὴ κατὰ τι κοινωνεῖν αὐτάς ἀλλήλαις, γίνονται δ' αὐταῖς αἱ προσηγορίαι κατὰ τὸ πλεῖστον. Ὅτι φύσει τὸ δίκαιο ν. Ὅτι φύσει τὸ δίκαιον, δέικνυται ἐκ τοῦ φύσει κοινωνικόν <μὲν> εἶναι <τὸν ἄνθρωπον>, μὴ δύνασθαι δὲ κοινωνίαν διαμένειν χωρὶς δικαιοσύνης. ὅτι δὲ φύσει κοινωνικόν, δηλὸν ἐκ τῆς ἐναργείας. οὐ γὰρ τοιοῦτον ὁ ἄνθρωπος, ὥς μόνον βιοῦν καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ δύνασθαι. ὥς οὖν τὰ ἄλλα ζῶα τὰ συναγελάζεσθαι πεφυκότα φύσει φαμέν τοῦτ' ἔχειν, οὕτως καὶ ὁ ἄνθρωπος φύσει ἂν ἔχοι τὸ κοινωνικὸς εἶναι, ἐν κοινωνίᾳ τῇ πρὸς ἀλλήλους αἰεὶ καταζῶν.

157 ἔτι τῶν μὲν συναγελάζεσθαι ζώων πεφυκότων καίτοι φύσει τοῦτ' ἐχόντων (ἐφ' ὃ γὰρ ἐκ φύσεως ὀρμᾷ τι, μήτε ἐκ διδασκαλίας μήτε ἐξ ἔθους μήτε ὑπ' ἀνάγκης ἀγόμενον, τοῦθ' ὑπάρχειν αὐτῷ φαμεν φύσει, οὕτω δὲ τὰ συναγελαζόμενα ζῶα τὸ σὺν ἀλλήλοις εἶναι ἔχει κατὰ φυσικὴν ὀρμήν), ἀλλ' ὅμως, τούτων καίτοι πεφυκότων οὕτως, ἔστι που χωρίσαντα ἐν τι τῆς σὺν τοῖς ἄλλοις ἀνατροφῆς ἀνατρέφειν καθ' αὐτό, καὶ διήρκεσέν τινα ἐπὶ πλεῖστον τῶν ἀλλήλοις συναγελάζεσθαι πεφυκότων ἐστερημένα τῆς ἐκείνων κοινωνίας. ἄνθρωπος δὲ οὐδεὶς ἂν οὐδὲ διαρκέσαι χωρὶς ἀνθρώπων ἄλλων γενόμενος. σημεῖον δὲ μέγιστον τοῦ φύσει κοινωνικὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, καὶ πολὺ πλέον τῶν ἄλλων ζώων ἀπάντων, τὸ καὶ μόνον λογικὸν εἶναι καὶ χρῆσθαι μόνον δύνασθαι λόγῳ, τὸν δὲ λόγον πρὸς μόνην τὴν μήνυσιν τῶν οἰκείων νοημάτων τε καὶ θεαμάτων τοῖς συνοῦσιν τὴν ἀναφορὰν ἔχειν. ὅτε γοῦν μηδεὶς ἡμῖν πάρεστιν, ἡ μὴ βουλόμεθα τῶν παρόντων τινὶ μηνῦσαι τι τῶν ἡμετέρων <νοημάτων> ἢ μαθεῖν τι παρ' ἐκείνου, τὴν ἡσυχίαν ἔχομεν ἀρκούμενοι τῷ διανοεῖσθαι μόνῳ. ὥστε, εἰ πρὸς τι τοῦτ' χρῶμεθα μόνον τῷ δεδομένῳ παρὰ τῆς φύσεως ἡμῖν λόγῳ, μηδὲν δὲ ἡ φύσις μάτην ποιεῖ τε καὶ δίδωσιν, ὥς κοινωνικοῖς ἂν ἡμῖν εἴη τὸν λόγον δεδοκυῖα. ἔτι καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ θέσει λέγειν τὸ δίκαιον εἶναι μαρτυροῖτ' ἂν τὸ φύσει κοινωνικὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον. εἰ γὰρ δέονται μὲν τοῦ δικαίου καὶ τῆς συνθήκης ταύτης φυσικῶς πάντες ἄνθρωποι (οὐ γὰρ οἱ μὲν, οἱ δὲ οὐ), τοῦτο δὲ ὥς τῆς κοινωνίας ὃν σωστικὸν παραλαμβάνουσιν, εἴη ἂν πᾶσιν ἀνθρώποις τὸ κοινωνικὸν ὑπάρχον φύσει. φύσει δὲ οὕσης τῆς κοινωνίας ἀνάγκη καὶ τὸ δίκαιον αὐτοῖς

ὑπάρχειν φύσει. οὐ γὰρ οἶόν τε λέγειν τὸ δεῖσθαι δικαίου, μηκέτι δὲ εἶναι τὸ δίκαιον φύσει. οὐ γὰρ χωρὶς ἀδύνατον εἶναι τι τῶν ὑπαρχόντων ἡμῖν, ἀνάγκη καὶ τοῦτο εἶναι φύσει. οἶον ἀδύνατον ὁρᾶν χωρὶς ὀφθαλμῶν. διό, καὶ τοῦ ὁρᾶν ὄντος φύσει, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ φύσει. ὁμοίως καὶ τὰ ὤτα φύσει (οὔτε γὰρ χωρὶς τούτων ἀκούειν οἶόν τε, καὶ τὸ ἀκούειν φύσει), καὶ καθόλου τὰ αἰσθητήρια ἡμῖν φύσει τῷ καὶ τὰς ἐνεργείας τὰς δι' αὐτῶν ὑπάρχειν ἡμῖν φύσει. εἰ δὴ καὶ κοινωνικοὶ μὲν ἐσμεν φύσει, ἀδύνατος δ' ἡ κοινωνία χωρὶς δικαιοσύνης, ἀνάγκη καὶ τὸ δίκαιον εἶναι φύσει. εἰ δ', ὅτι παρ' ἄλλοις ἄλλο τι δίκαιον, διὰ τοῦτο οὐ φύσει φήσουσιν αὐτό, δηλον, ὡς φύσει τοῦτ' ἐροῦσιν, ὃ παρὰ πᾶσιν ἐστὶν ταυτό. καὶ εἰ τὸ ἔγγραφον ἐροῦσιν, διότι ἐστὶν ἔγγραφον, κατὰ συνθήκην καὶ οὐ φύσει, δηλον ὡς ἀνάγκη τούτοις φύσει καὶ μὴ κατὰ συνθήκην λέγειν τὸ τὴν ἰσχὺν οὐκ ἐν τοῖς γράμμασιν ἔχον. ἔστι δὲ τοιαῦτα πολλὰ καὶ προσαγορεύειν εἰώθαμεν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πάθους ἄγραφα νόμιμα, κοινὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὄντα, τοῖς γε μὴ πεπηρωμένοις.

158 τό τε γὰρ αἰδεῖσθαι τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τὸ σέβειν τὸ θεῖον καὶ τὸ τιμᾶν τοὺς γονέας καὶ τοὺς βελτίονας, ἄγραφα καὶ κοινὰ δίκαια παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις φύσει τηρούμενα. οὐ γὰρ περὶ τούτων οὔτε συντίθενται πρὸς ἀλλήλους οὔτε γράφουσιν, ἀλλ' ὡς ὁμολογουμένων καὶ κεκυρωμένων ὑπὸ τῆς φύσεως οὕτως ἔχειν, περὶ τοῦ τρόπου τῆς τιμῆς νομοθετοῦσιν, οἱ μὲν οὕτως, οἱ δὲ οὕτως, καὶ οἱ μὲν διὰ τοιῶνδε, οἱ δὲ διὰ τοιῶνδε ταῦτα ποιήσιν ἡγούμενοι, ἐν οἷς ἂν ἕκαστος ἢ προειθισμένος, περὶ ἃ λοιπὸν τὸ κατὰ συνθήκην δίκαιον ἰσχὺν ἔχει. ὥδε μὲν γὰρ ἢ ὥδε σέβειν τὸ θεῖον ἢ τιμᾶν τοὺς γονεῖς τὸ κατὰ συνθήκην δίκαιόν τε καὶ νόμιμον λέγει. διὸ καὶ ἄλλοτε ἄλλως παρ' ἄλλοις τούτων ἕκαστον. αἰεὶ δὲ καὶ παρὰ πᾶσιν ἐστὶ τὸ τιμᾶν τε καὶ σέβειν τὸ θεῖον ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων ἐνδρυμένον φύσει. διὸ καὶ οὐχ ὅτε μὲν, ὅτε δ' οὐ, οὐδὲ παρ' οἷς μὲν, παρ' οἷς δ' οὐ. καθόλου δὲ ταῦτά τις λέγων εἶναι φύσει δίκαια οὐκ ἂν ἀμαρτάνοι τῆς ἀληθείας, ὣν χωρὶς ἀδύνατον εἶναι κοινωνίαν. οὐ γὰρ δὴ τὸ μὲν τῆς κοινωνίας φύσει, οὐ φύσει δὲ τὸ δι' ὧν ἡ κοινωνία σώζεται, ἀλλ' ἔστιν ἀνάγκη, φυσικῆς οὔσης τῆς κοινωνίας, εἶναι φύσει καὶ τὰ δίκαια, δι' ὧν ἐστὶν ἡ κοινωνία. ὅτι γὰρ τὸ δίκαιον συνέχει τὴν κοινωνίαν δηλὸν ἐστὶν ἐπὶ τῶν ἀδικωτάτων εἶναι δοκούντων. οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ λησταί, οἷς ἢ πρὸς ἀλλήλους κοινωνία ὑπὸ δικαιοσύνης σώζεται τῆς πρὸς ἀλλήλους. διὰ τε γὰρ τὸ μὴ πλεονεκτεῖν ἀλλήλους καὶ διὰ τὸ μὴ ψεύδεσθαι, καὶ διὰ τὸ τιμᾶν τὸ κρεῖττον δοκοῦν καὶ τὸ τὰ συγκείμενα φυλάττειν, καὶ διὰ τὸ βοηθεῖν τοῖς ἀσθενεστέροις, διὰ ταῦτα ἢ πρὸς ἀλλήλους αὐτοῖς κοινωνία συμμένει, ὧν πᾶν τούναντίον εἰς οὓς ἀδικοῦσιν ποιοῦσιν. ὅτι γὰρ φύσει ταῦτά ἐστι δίκαια, σημεῖον μέγιστον τὸ μηδ', ἂν συνθῶνται τὰ ἀντικείμενα τούτων πρὸς ἀλλήλους ὡς δίκαια, δύνασθαι συμμένειν αὐτῶν τὴν κοινωνίαν, καίτοι γε ἦν ἂν ἀκόλουθον πᾶν ὁμοίως τῆς κοινωνίας εἶναι σωστικὸν ἐν συνθήκῃ γενόμενον. εἰ δὲ τὰ μὲν συνθεμένων καὶ μὴ συνθεμένων τηρεῖ τὴν κοινωνίαν, τὰ δ' ἀντικείμενα τούτων φθείρει, ἃ συνθεμένους σώζει, φύσει ταῦτά ἐστιν, κἂν κατὰ συνθήκην γένηται. ἔοικεν γὰρ ἢ συνθήκη ζητήσῃ τις εἶναι τοῦ φύσει δικαίου καὶ ὁμολογία κοινὴ τῶν εὐρημένων. ἀλλ' οἱ μὲν τῶν ζητούντων καὶ εὐρίσκουσιν τὸ ζητούμενον, οἱ δὲ διαμαρτάνουσιν, ὥσπερ οὖν καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσιν τοῖς διὰ ζητήσεως εὐρίσκεσθαι πεφυκόσιν. ἔτι οἱ διεγνωκότες ἀδικεῖν τε καὶ ληστεύειν οὐκ ἐξετάσαντες τὰ κείμενα νόμιμα διὰ τοῦ ταῦτα παραβαίνειν ληστεύουσιν τε καὶ κακουργοῦσιν, ἀλλ' ὡς ὄντων φανερῶν ἀδικημάτων, δι' ὧν τὸ ληστεύειν, ἄγουσιν ἐπ' αὐτό. εἰ δ' ἔστιν ἄδικά τινα φύσει, καὶ οὐ τῇ τῶν συγκειμένων δικαίων παραβάσει, ἀνάγκη καὶ δίκαια φύσει λέγειν εἶναι τὰ τούτοις ἐναντία. ὅτι δὲ ἐστὶν ἄδικα φύσει, δηλον ἐκ τοῦ παρὰ πᾶσιν καὶ τοῖς ὑπεναντιωτάτους ἔχουσι νόμους εἶναι τινα κοινὰ, ἃ οἱ τὸ ἀδικεῖν προαιρούμενοι πράττουσιν, εἰς οὓς ἀδικοῦσιν.

159 πάντα γὰρ σχεδὸν οἱ ληστεύοντες παρὰ πᾶσιν τὰ αὐτὰ ποιοῦσιν, εἰς οὓς ἀδικοῦσιν. εἰ δὲ τοῦτο, δηλον ὡς καὶ τὰ τούτοις ἀντικείμενα, οὓσιν ἀδίκους φύσει, δίκαιά ἐστι φύσει. καὶ γὰρ οὐδ'

ἄλλο τί ἐστὶν τὸ ἀδικεῖν ἢ παράβασις τοῦ δικαίου. ὥστε εἰ παράβασις δικαίου ἐστὶν τις φύσει, δῆλον ὡς καὶ τὸ δίκαιον πολὺ πρότερον, οὗ ἢ παράβασις ἀδικός ἐστι, φύσει. ὕστερον γὰρ ἢ παράβασις τινος ἐκείνου, οὗ ἐστὶν παράβασις. οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἀδικόν ἐστι τὸ φύσει, ἢ παράβασις καὶ ἐναντίωσις τοῦ φύσει δικαίου. ἔτι ὡς ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἔχει, οὕτως εὐλογον καὶ ἐπὶ δικαιοσύνης ἔχειν. ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων καθ' ἐκάστην αὐτῶν φύσει ἐστὶ τὰ πρασσόμενα ὑπ' αὐτῶν τοιαῦτα. φύσει γὰρ ἀνδρεία ὁ τὴν ἀνδρείαν ἔχων πράττει, καὶ φύσει σωφρονικὰ τὰ ἀπὸ σωφροσύνης πραττόμενα, ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἔστιν ἄρα καὶ δίκαια φύσει πραττόμενα καὶ δικαιοσύνη. Ὅτι οὐκ αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονία ν. Εἰ δὲ τὴν ἀρετὴν ἔχων εὐδαίμων, ὁ δὲ εὐδαίμων εὐδαιμόνως βιοῖ (ἡ γὰρ εὐδαιμονία ἐν βίῳ), ὁ τὴν ἀρετὴν ἔχων εὐδαίμονα βιοῖ βίον. ὁ δὲ εὐδαίμων βίος αἰρετός, οὐκ ἀβούλητος· ὁ εὐδαίμων ἄρα βίος οὐκ ἀβούλητος. οὐκ ἄρα, ὃν καταλείπει τις βίον ἐκῶν, εὐδαίμων οὗτος βίος. ὁ δὲ τὴν ἀρετὴν ἔχων καταλείπει ἂν ποτε τὸν βίον τὸν μετὰ ἀρετῆς ἐκῶν διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τὴν εὐλογον. ὁ τὴν ἀρετὴν ἄρα ἔχων βίος καὶ ὁ κατὰ ἀρετὴν οὐκ εὐδαίμων. οὐκ ἄρα ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν αὐτάρκης. ἔτι εἰ ὁ ζητῶν, εἰ αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν οὐκ ἄτοπόν τι ζητεῖ, ὁ δὲ ζητῶν, εἰ αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς ἀρετὴν, ἄτοπόν τι ζητεῖ, οὐ ταῦτὸν ζήτημα ἐκάτερον αὐτῶν. εἰ δὲ μὴ ταῦτα ταῦτα, οὐ ταῦτὸν ἀρετὴ καὶ εὐδαιμονία. ἀλλὰ μὴν τὸ πρῶτον, τὸ ἄρα δεύτερον. εἰ δὴ ἄλλο ἐστὶν ἀρετὴ καὶ εὐδαιμονία, δῆλον ὡς οὐκ ἐν τῷ ἀρετὴν ἔχειν τὸ εὐδαιμονεῖν, ὥσπερ οὐδὲ ἐν τῷ αὐλητικὴν ἔχειν τὸ αὐλεῖν. οὐκ ἄρα ἐν ἑξὶ μόνῃ καὶ κτήσῃ τῆς ἀρετῆς ἡ εὐδαιμονία. ἔτι εἰ ἄλλο τὸ ὑπὸ τινος γινόμενον τοῦ ποιοῦντος αὐτό, καὶ ἔστιν ἡ εὐδαιμονία γινομένη κατ' αὐτοὺς ὑπὸ τῆς ἀρετῆς, ἄλλο ἡ ἀρετὴ τῆς εὐδαιμονίας. τὸ δὲ πρῶτον, τὸ ἄρα δεύτερον. ἔτι εἰ ἡ εὐδαιμονία ἐν βίῳ καὶ ἐνέργειᾳ, ἡ δὲ ἀρετὴ ἕξις, οὐ ταῦτὸν εὐδαιμονία καὶ ἀρετὴ. ἔτι εἰ πᾶσα τέχνη ἕτερον ἑαυτῆς ποιεῖ τι καὶ οὐχ ἑαυτήν, ἡ δὲ ἀρετὴ τέχνη κατ' αὐτοὺς εὐδαιμονίας ποιητικὴ, ἕτερον ἂν εἴη τῆς ἀρετῆς ἡ εὐδαιμονία, τὸ γινόμενον ὑπ' αὐτῆς.

160 ἔτι εἰ ἡ κατὰ ἀρετὴν ἐνέργεια τῆς εὐδαιμονίας ποιητικὴ, πρὸς δὲ τὴν κατὰ ἀρετὴν ἐνέργειαν οὐκ ἔστιν αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ, ἡ ἀρετὴ ἄρα οὐκ ἔστιν αὐτάρκης πρὸς εὐδαιμονίαν. ἦτοι γὰρ περὶ τὴν ἐκλογὴν ἐστὶ τῶν ἡδέων κατ' Ἐπικούρου, ἢ περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν κατὰ φύσιν, ὡς τοῖς ἀπὸ τῆς Στοᾶς δοκεῖ, ἢ τῶν ὁπωσοῦν ἄλλως οἰκείων, ἃ δεῖ ταῖς ἐνεργείαις αὐτῆς ὡς ὕλην ὑποκεῖσθαι πάντα ὡς τῇ χαλκευτικῇ χαλκόν, σίδηρον, πῦρ, ἄνθρακας. ὧν οὐδενός ἐστὶν αὐτὴ ποιητικὴ, χρῆται δὲ ὑποκειμένοις. τῶν γὰρ κατὰ φύσιν οὐχ ἡ κατὰ ἀρετὴν ἐνέργειά ἐστὶ ποιητικὴ. εἰ δὴ περὶ ὑποκειμένα τινα ἡ ἐνέργεια αὐτῆς, ὧν οὐκ ἔστιν αὐτὴ ποιητικὴ, οὐκ ἔστιν αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς τὰς οἰκείας ἐνεργείας, ἐπεὶ δεῖται καὶ τῶν περὶ ἃ ἡ ἐνέργεια ἔξωθεν ὄντων αὐτῆς. οὐδὲ γάρ, ὡς φασιν, τὸν ὧν οὐκ ἄνευ λόγον ἔχει ταῦτα, ἀλλ' ἔστιν κινητικὰ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ πράττειν αὐτὴν καὶ ἐνεργεῖν αἴτια. στοχάζεται γὰρ αὐτῶν ὡς καὶ τῆς οἰκείας ὕλης οἱ τεχνῖται. ἀναιρεθήσεσθαι γοῦν φασὶ τὰς πράξεις αὐτοῖς τούτων μὴ ἐπισπωμένων καὶ κινούντων ταῖς ἐν αὐτοῖς διαφοραῖς τὰς ἀρετάς. οὐδὲ γὰρ οἱ αὐλοί, εἰ πρὸς τὸ εἶναι ἡμῖν συνετέλουν, διὰ τοῦτο οὐκ ἦσαν συντελοῦντες πρὸς τὸ αὐλεῖν, ἀλλὰ τὸν ὧν οὐκ ἄνευ λόγον ἐπεῖχον. οὐκ ἄρ' εἰ ἀναγκαίως ὑπάρχει τῷ ἀνθρώπῳ ταῦτα οἷς ἡ ἀρετὴ χρῆται καὶ ἄνευ αὐτῶν μὴ ἐστὶ, διὰ τοῦτο οὐ γίνεται πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῇ ἀρετῇ συντελοῦντα ἄλλα γε ὄντα αὐτῆς. ἔτι εἰ πρὸς τὴν τῶν κατὰ φύσιν ἐκλογὴν χρεῖα καὶ σώματος ὑγιαίνοντος καὶ αἰσθήσεων, ἃ ἐστὶν ἔξω τῆς ἀρετῆς (πῶς γὰρ ἄνευ τούτων κατὰ τρόπον ἂν τῶν κατὰ φύσιν τὴν ἐκλογὴν ποιήσαιο; ταῦτα δὲ τῆς ἀρετῆς ἔξω), οὐκ αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ, καὶ ἔτι, εἰ περὶ τὴν τῶν κατὰ φύσιν καὶ οἰκείων ἐκλογὴν ἡ ἐνέργεια τῆς ἀρετῆς καὶ περὶ τὴν ἀποικονομίαν καὶ ἔκκλισιν τῶν τούτοις ἐναντίων, δεῖ δηλονότι παρεῖναι, ἃ ἐκλέγεται. οὐ γὰρ δὴ αἰεὶ τῷ ἀνθρώπῳ ταῦτα πάρεστι. διὰ γοῦν τὴν τούτων ἔνδειαν ὁ τὴν ἀρετὴν ἔχων ἑαυτὸν ἐξάγει ποτέ. οὐδὲ γὰρ διὰ τὸ ἀδυνατεῖν ἐκλέγεσθαι ταῦτα ἡ ἐξαγωγή, ὅπερ ἔργον τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ τῷ μὴ παρεῖναι, ἃ οὐκ ἐπ' αὐτῇ. εἰ

δὴ οὐκ ἐπ' αὐτῇ μὲν ἢ τούτων παρουσία, ἢ δὲ ἐνέργεια αὐτῆς περὶ τὴν τούτων ἐκλογὴν, οὐκ αὐτάρκης ἢ ἀρετὴ πρὸς τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν. ἔτι διττῆς οὔσης τῆς ἐνεργείας καθ' ἐκάστην τέχνην, τῆς μὲν ἐν προηγουμένοις, ὡς τῷ αὐλητῇ, εἰ ὑγιαῖνοι τε τῷ σώματι καὶ αὐλούς, οἷους βούλεται ἔχει καὶ μὴδὲν ἔξωθεν αὐτὸν ἐνοχλοῖ, τῆς δὲ ἐν ἀβουλήτοις καὶ ἐναντίοις τῶν προειρημένων, ὥσπερ ταῖς ἄλλαις τέχναις τὸ τέλος ἐν ταῖς περὶ τὰ βουλευτὰ καὶ ἐν προηγουμέναις ἐνεργείαις, οὕτως καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς, εἴ γε καὶ αὕτη τέχνη.

161 ἔτι εἰ μηδεμία τέχνη αὐτάρκης πρὸς τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν τῷ δεῖσθαι δι' ὧν τε ἐνεργήσῃ καὶ περὶ ἧς, τέχνη δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ, οὐδ' ἂν αὕτη αὐτάρκης εἴη πρὸς τὴν κατ' αὐτὴν ἐνέργειαν. ἔτι εἰ ἡ ἀρετὴ περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν κατὰ φύσιν, μὴ οἷόν τε δὲ ἐκλογὴν τινων ποιεῖσθαι καὶ κρίσιν μὴ πρότερον φαντασίαν περὶ αὐτῶν λαβόντα, ταύτην δὲ οὐχ οἷόν τε μὴ αἰσθανομένῳ ὑπάρξαι καὶ αἰσθανομένῳ ὑγιῶς, δεῖ μὲν αἰσθήσεως ὑγιαίνουσας πρὸς τὴν καὶ περὶ ταῦτα ἐνέργειαν αὐτῇ, οὐκ ἔστιν δὲ ταύτης κυρία, οὐδ' ἂν τῆς ἐνεργείας εἴη κυρία. ὥς γὰρ μὴ ὄντων τῶν ὑποκειμένων οὐχ οἷα τε ἦν ἐνεργεῖν, ὧν οὐκ ἦν αὕτη κυρία, οὕτως καὶ ὑποκειμένων μὲν, μὴ προηγησαμένης δὲ φαντασίας ὁρμὴν ἀδύνατον γενέσθαι, φαντασία δὲ αἰσθήσεως πως ἐχούσης, ἂν μὴ διαψεύδωνται αὐτὸν αἱ φαντασίαι. εἰ δὲ μήτε πρὸς τὴν ὑπόστασιν τῶν περὶ ἧς ἐνέργεια, μήτε πρὸς φαντασίαν καὶ αἴσθησιν ἢ ἀρετὴ αὐτάρκης, ὧν χωρὶς οὐκ ἐνεργεῖ, οὐδ' ἂν πρὸς τὴν ἐνέργειαν αὐτάρκης εἴη τὴν ἑαυτῆς. ἔτι εἰ οἷόν τε τὴν ἀρετὴν ἔχοντα καὶ ἐν ληθάργῳ καὶ ἐν μελαγχολίᾳ καὶ ἐν σκοτώσει καὶ ἐν παρακοπῇ γενέσθαι, ἐν οἷς ὄντα ἀδύνατον κατ' ἀρετὴν ἐνεργεῖν, οὐκ αὐτάρκης ἢ ἀρετὴ πρὸς τὰς οἰκείας ἐνεργείας. πῶς γὰρ οἷόν τε λέγειν τὸν παρακόπτοντα καὶ δεσμῶν δεόμενον διὰ τοῦτο καὶ τῆς ἐκ τῶν φίλων βοθηρίας φρονίμως ἐνεργεῖν τότε μὴ βουλομένους θέσιν φυλάττειν; ἔτι εἰ ἡ ἀρετὴ τὰ μὲν διωθεῖ καὶ ἐκκλίνει τῶν ἀδιαφόρων κατὰ τούτους, τὰ δὲ αἰρεῖται καὶ ἐκλέγεται, οὐκ αὐτάρκης ἂν εἴη πρὸς εὐδαιμονίαν. πῶς γὰρ εὐδαίμων ὁ ὢν ἐν τούτοις, ἃ ἡ ἀρετὴ διωθεῖται; ἢ γὰρ οὐκ εὖ ποιεῖ διωθουμένη αὐτά, ἢ οὐχ οἷόν τε εὐδαιμονεῖν παρόντων τούτων, ἃ ἦν διωθεῖσθαι τῆς ἀρετῆς ἔργον. αἱ δὲ αἰσθήσεις καὶ αὐταί, εἰ μὲν πρὸς τὸ εἶναι τὸν ἄνθρωπον ἀναγκαίου χώραν ἔχουσιν, μηκέτι δὲ συνεργοῦσιν πρὸς τὰς ἐνεργείας τῆς ἀρετῆς, τὸν ὧν οὐκ ἄνευ λόγον ἔχοιεν ἂν· εἰ δὲ πρὸς τῷ ἀναγκαίᾳ εἶναι τῷ ἀνθρώπῳ καὶ συνεργοῦσιν πρὸς τὰς πράξεις, καὶ προσχρῆται αὐταῖς ἢ ἀρετὴ πρὸς τὰς ἰδίας ἐνεργείας (ἢ γὰρ φαντασία κρηπὶς τῶν κατ' ἀρετὴν πράξεων), οὐκ ἔχουσιν τὸν ὧν οὐκ ἄνευ λόγον πρὸς τὰς κατ' αὐτὴν ἐνεργείας, ὡς ἔχει ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος. εἰ γὰρ ἐνεργήσομεν κατὰ ἀρετὴν ὅπως οὖν ἔχουσιν τῶν αἰσθήσεων, ἥτοι καὶ ταῖς ψευδέσιν φαντασίαις ταῖς ἀπὸ τῶν τοιούτων αἰσθήσεων συγκαταθησόμεθα καὶ ταύταις ἀκόλουθα πράξομεν (καὶ πῶς σπουδαίου τοῦτο;), ἢ, εἰ ἐφέξομεν καὶ μὴ συγκαταθησόμεθα, οὐδὲν δὲ πράξομεν τι τῶν ἐπ' αὐταῖς, ὥστ' οὐδὲν ἐνεργήσομεν. εἰ δ' ἄλλα τινὰ ἐνεργήσουσιν, ἐφέξουσιν δὲ περὶ τούτων, οὐ πρὸς πάντα κατὰ τὸν βίον κατὰ τοῦτο κατὰ ἀρετὴν ἐνεργήσῃ ὁ τὴν ἀρετὴν ἔχων, ὥστε οὐκ αὐτάρκης πρὸς τὰς οἰκείας ἐνεργείας, ἅς γε διὰ τὴν τινων ἀπουσίαν οὐδὲ ἐνεργεῖ. τὸ δὲ λέγειν καὶ κοιμωμένους ἐνεργεῖν (καὶ γὰρ μνημονεύειν τινῶν διεγερθέντες γοῦν ἔχουσιν τὴν μνήμην καὶ οὐκ ἀποβεβλήκασιν) ὁμοιον καὶ τῷ λέγειν κοιμωμένους ὁρᾶν, ἐπεὶ καὶ ἐξυπνισθέντες ὁρῶσιν καὶ μὴ ἀπέβαλον τὴν δύναμιν τὴν ὁρατικὴν.

162 ἔτι εἰ μὴ ψυχῆς εὐδαιμονία ζητεῖται, ἀλλὰ ἀνθρώπου, ὁμολογεῖται δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐκ ψυχῆς εἶναι καὶ σώματος, ὧν ἑκατέρου ἐστὶ καὶ ἀγαθὰ οἰκεῖα καὶ κακὰ διαφέροντα ἀλλήλων, ὥσπερ οὖν καὶ αὐτὰ ἀλλήλων ἕτερα, πῶς οὐκ ἀκολουθεῖ τὸ τὸ τέλος τοῦ ἐξ ἀμφοῖν ὄντος καὶ τὸ ἀγαθὸν προσδεῖσθαι τοῦ ἑκατέρου τούτων, ἐξ ὧν ἐστίν, ἀγαθοῦ; εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ αὐταρκες τὸ τῆς ψυχῆς ἀγαθὸν πρὸς τὸ τοῦ ἀνθρώπου τέλος, ἀλλὰ δεῖ αὐτῷ καὶ τῶν τοῦ σώματος, σώματος δὲ ἀγαθὰ ὑγίεια, ἣ γίνεται περὶ τὴν τῶν πρώτων σωμάτων, ἐν οἷς τῷδε τὸ εἶναι, εὐκрасίαν, ἰσχύς, ἣ ἐστὶν ἐν τῇ εὐτονίᾳ τῶν δευτέρων καὶ ἐξ ἐκείνων συγκειμένων σωμάτων, κάλλος, ὃ

ἐστὶν ἐν τῇ εὐσχημοσύνῃ καὶ συμμετρίᾳ τῶν τρίτων ἤδη καὶ ἀνομοιομερῶν σωμάτων, ἃ καὶ μέρη τοῦ σώματος λέγομεν προσεχῆ. ὥς γὰρ ἐπὶ τῆς ψυχῆς πασῶν τῶν ἀρετῶν καθ' ἐκάστην δύναμιν χρειά πρὸς τὸ τοῦ ἀνθρώπου τέλος, οὕτως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος, ἔτι εἰ πρὸς ἃ ἐκ φύσεως ὁ ἄνθρωπος οἰκεῖται, ταῦτα καὶ ἔχειν εὖ βούλεται ἢ ἀρετῇ, ἀβούλητον δὲ ἐστὶν αὐτῇ τὸ μὴ εὖ ἔχειν ταῦτα, οἰκεῖται δ' ἐκ φύσεως ὥσπερ πρὸς αὐτὸν αὐτὸς καὶ τὰ μόρια αὐτοῦ καὶ τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἀκρότητας, οὕτως δὲ καὶ πρὸς τοὺς πλησίον, γονεῖς τε καὶ φίλους, οἰκείους, πολίτας (κοινωνικὸν γὰρ καὶ πολιτικὸν ζῶον), δῆλον ὡς καὶ ταῦτα εὖ ἔχοντα καὶ σωζόμενα συντελοῖ τι ἂν αὐτῷ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν καὶ τέλος καὶ ὅσων αὐτῷ χρειά πρὸς τὸ σώζειν δύνασθαι αὐτόν τε καὶ ἕκαστον τῶν πρὸς ἃ οἰκεῖται ἐκ φύσεως, ὥστε καὶ τῶν ὠφελίμων ἀγαθῶν αὐτῷ δεῖ, ἃ ἢ ποιητικὰ γίνεται τῶν δι' αὐτὰ αἰρετῶν τῷ ἀνθρώπῳ (ταῦτα δὲ ἐστὶν πρὸς ἃ ἐκ φύσεως οἰκεῖται), ἢ φυλακτικὰ αὐτῶν, ἢ τῶν ἐναντίων αὐτοῖς ἀλεξητικά. ἔτι εἰ ἡ εὐδαιμονία συμπλήρωσις ἀγαθῶν, ἕκαστον δὲ τῶν πρὸς ἃ ἐκ φύσεως οἰκειώμεθ' ἐστὶν ἀγαθόν τι, πῶς οὐ πάντων δεῖ τούτων εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἀγαθῶν; τὸ γὰρ οἰκειῶσθαι μὲν λέγειν ἡμᾶς πρὸς πλείω, μὴδὲν μέντοι διαφέρειν ἡμῖν ὅπως οὖν ἐχόντων αὐτῶν, μαχόμενα λέγειν ἐστίν. εἰ δὲ δεόμεθα αὐτῶν, πῶς ἂν εὐδαιμονεῖν τις λέγοιτο ἀπολειπομένων αὐτοῦ τούτων ὧν δεῖται, εἴ γε ἀνενδεὲς ἡ εὐδαιμονία καὶ τέλειον. ἔτι εἰ αἱ κοινὰ περὶ εὐδαιμονίας ἔννοιαι αὐτάρκειάν τε αὐτὴν ζωῆς τίθενται (ἀνεπιδεῖ γὰρ τὸν εὐδαίμονα προειλήφασιν) καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τὸ ἔσχατον τῶν ὀρεκτῶν ὑπολαμβάνουσιν (ἀλλὰ καὶ τὸ ζῆν κατὰ φύσιν καὶ τὸν κατὰ φύσιν βίον εὐδαιμονίαν λέγουσιν, πρὸς δὲ τούτοις τὸ εὖ ζῆν καὶ τὸ εὖ βιοῦν καὶ τὴν εὐζωΐαν εὐδαιμονίαν φασὶν εἶναι), εἰ τοιοῦτον μὲν ἡ εὐδαιμονία προεὐλήπται, πρὸς μὴδὲν δὲ τούτων αὐτάρκης ἡ ἀρετῇ, οὐδ' ἂν πρὸς εὐδαιμονίαν αὐτάρκης εἴη.

163 ἄρ' οὖν ὁ τὴν ἀρετὴν ἔχων ἐν αὐτάρκειᾳ ἐστὶν καὶ οὐδενὸς ἐπιδεῖται κατὰ τὸν βίον; ἢ πολλὰ ἐστὶν, ὧν ὁ τὴν ἀρετὴν ἔχων δεῖται· ὑγιείας ἰσχύος, εὐπορίας καὶ πλεόνων ἄλλων καὶ τοῦτο καὶ καθ' οὗς ἡ ἀρετῇ αὐτάρκης πρὸς εὐδαιμονίαν τίθεται. λέγουσι γὰρ εἶναι τινα προηγμένα τῷ σοφῷ καὶ ἀξίαν ἔχοντα καὶ οἰκεῖα τινα καὶ ἐπισπαστικά, ἀλλὰ καὶ δίχα κειμένων ἀρετῆς τε σὺν τούτοις καὶ ἀρετῆς μόνης, μὴδέποτ' ἂν τὸν σοφὸν τὴν κεχωρισμένην ἐλέσθαι, εἰ εἴη αὐτῷ δυνατόν τὴν μετὰ τῶν ἄλλων λαβεῖν. εἰ δὲ τοῦτο, δῆλον ὡς χρειά ὁ σοφὸς ἔξει τούτων. γελοῖος γὰρ ἂν εἴη ἐκλεγόμενος μὲν αὐτά, πρὸς οὐδὲν δ' αὐτῶν ἀναφέρων τὴν ἐκλογὴν. πῶς οὖν ἔτι τὸ ἔσχατον ὀρεκτὸν ἡ ἀρετῇ εἴη ἂν, καὶ οὗ τυχόντες οὐδενὸς ἂν ἄλλου ἔτι ὀρεγοίμεθα, καὶ αὐτάρκης εἴη πρὸς τὸ ζῆν; εἰ δὲ μὴ πρὸς ταῦτα, οὐδὲ πρὸς εὐδαιμονίαν. κεῖται γὰρ ἡ εὐδαιμονία τοιοῦτον. εἰ δὲ εἴη ὁ κατὰ φύσιν βίος εὐδαίμων κείμενος, πῶς ἡ ἀρετῇ πρὸς τοῦτον αὐτάρκης; ἡ γὰρ φύσις ἢ τὴν ψυχὴν ἡμῖν δοῦσα ἔδωκε καὶ τὸ σῶμα, καὶ πρὸς τὰς ἐκατέρου τούτων τελειότητάς τε καὶ οἷας δεῖ κατασκευὰς ὠκείωσεν ἡμᾶς, ὥστε ὁ τῆς τοῦ ἐτέρου τούτων τελειότητος κατὰ φύσιν στερόμενος οὐδ' ἂν κατὰ φύσιν βιοῖ (τὸ γὰρ κατὰ φύσιν τὸ κατὰ τὸ βούλημα τῆς φύσεως ἀκούεται)· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, οὐδὲ εὐδαιμόνως. ἔτι εἰ τὸ σῶμα ἡμῖν ὄργανον ὄν ὑπὸ τῆς φύσεως δέδοται πρὸς τὰς κατὰ φύσιν πράξεις, ἐν παντὶ δὲ ὀργάνου δεομένῳ, οὗ χάριν τὸ ὄργανόν ἐστιν, εἰς τοῦτο συντείνει καὶ ἡ τοῦ ὀργάνου ἀρετῇ, εἴη ἂν καὶ ἡ τοῦ σώματος ἀρετῇ συντείνουσα πρὸς τὰς κατὰ φύσιν πράξεις καὶ τὸν κατὰ φύσιν βίον. οὐκ ἄρα οἶόν τε ἄνευ τῶν τοῦ σώματος ἀρετῶν κατὰ φύσιν βιοῦν. εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ εὐδαιμονεῖν. ἔτι εἰ μὴδὲν μάτην ἢ φύσις ποιεῖ (οὐδὲ γὰρ ἄλλη τις τέχνη τῶν ὑπ' αὐτῆς γινομένων μάτην τι ποιεῖ, ἀλλ' ἕκαστον τῶν ὑπὸ τέχνης γινομένων συντείνει πρὸς τὸ οἰκεῖον αὐτῆς τέλος, τέχνη δὲ τις θεία καὶ ἡ φύσις, ὥστε καὶ τὰ ἀπ' αὐτῆς γινόμενα συντείνει ἂν πρὸς τὸ οἰκεῖον τοῦ ἐν ᾧ γίνεται τέλος, οἰκειώσει δὲ ἡμᾶς πρὸς τοῦτο τὰ τε σωματικά καὶ ἐκτὸς ἀγαθὰ, συνεργὰ ἄρα καὶ ταῦτα πρὸς τὸ κατὰ φύσιν ἡμῶν τέλος, καὶ οὐ μάτην ἢ οἰκειώσις ἢ πρὸς ταῦτα), οὐκ ἄρα αὐτάρκης ἡ ἀρετῇ πρὸς τὸ κατὰ φύσιν τοῦ ἀνθρώπου τέλος, εἴ γε μήτε πρὸς τὴν κτῆσιν μήτε πρὸς τὴν τήρησιν

τούτων πρὸς ἃ ἐκ φύσεως οἰκειώμεθά ἐστιν αὐτάρκης. ἔτι εἰ ὑπὸ ἐκλογὴν πίπτει ταῦτα τῇ ἀρετῇ κατ' αὐτούς, καὶ ἡ φύσις τῆς τούτων ἐκλογῆς ἔνεκεν οἰκείων ὄντων ἡμῖν τὴν ἀρετὴν παραλαμβάνει, τῶν δὲ τούτοις ἀντικειμένων ἀποικονομίας, ἄρα ἐκλέγεσθαι μὲν δεῖ τὰ σωματικά καὶ ἐκτὸς ἀγαθὰ, οὐχὶ δὲ καὶ ἐπιμελεῖσθαι αὐτῶν; τί δὲ τοῦτο μὲν, οὐχὶ δὲ καὶ κτᾶσθαι αὐτά; τί δὲ κτᾶσθαι μὲν, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν χρῆσιν πρὸς τι αὐτῶν συντείνειν; πρὸς τί οὖν, εἰ μὴ πρὸς τὸ τέλος; οὔτε γὰρ ἂν ἡ φύσις ἐβούλετο, οὔθ' ἡ ἀρετὴ προσέταττεν, οὔθ' ὁ σοφὸς ἐξελέγετο, εἴπερ οὐδὲν διέφερεν ἔχειν αὐτὰ ἢ μὴ.

164 οὐδὲ γὰρ ἄλλη τις τέχνη ἐκλέγεται τι αὐτοῦ χάριν τοῦ ἐκλέξασθαι μόνου, ἀλλὰ πάντων ἡ ἐκλογὴ πρὸς τὸ τέλος ἔχει τὴν ἀναφοράν. ἐν γὰρ τῇ χρήσει τῶν ἐκλεγομένων, οὐκ ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν ὑποκειμένων τὸ τέλος, καὶ καθόλου πῶς οὐκ ἄτοπον τὸ τὴν ἀρετὴν ἐπὶ τοῦτο λέγειν εἶναι μόνον, ἐπὶ τὸ ἐκλέγεσθαι; εἰ γὰρ ἀδιάφορος ἡ κτῆσις τῶν ἐκλεγομένων καὶ μὴ συντείνουσα πρὸς τὸ τέλος, κενὴ ἂν εἴη καὶ ματαία ἡ ἐκλογὴ. ἀλλ' εἰ καὶ ἡ εὐδαιμονία ἐν τῷ εὖ ζῆν εἴη, οὐδὲ πρὸς τοῦτο ἡ ἀρετὴ αὐτάρκης. λέγεται γὰρ εὖ ζῆν ὁ χρώμενος ἀρετῇ καὶ ζῶν κατὰ ἀρετὴν καὶ πράττων τι. ἐν γὰρ πράξει ποιᾷ ἡ εὐζωΐα ἀνθρώπου, τῶν δὲ πράξεων αἱ μὲν εἰσιν κτητικάι, αἱ δὲ χρηστικάι τοῖς κτηθεῖσιν. ἐν μὲν οὖν ταῖς κτητικαῖς οὐκ ἂν εἴη τὸ τέλος (ἐτέρου γὰρ χάριν αὐται), ἐν δὲ ταῖς χρηστικαῖς. οὐδὲ γὰρ τοῖς τεχνίταις τὸ τέλος ἐν τῷ κτᾶσθαι τὰ οἷς χρήσονται, ἀλλ' ἐν τῇ χρήσει τούτων τῇ κατὰ τὴν τέχνην. καὶ τῇ ἀρετῇ δὲ τὸ ἔσχατον καὶ τὸ τέλος οὔση τέχνη καὶ αὐτῇ οὐκ ἐν ἐκλογῇ καὶ περιποιήσει τινῶν, ἀλλ' ἐν χρήσει τῶν περιποιηθέντων. εἰ δ' ἐν ταῖς χρηστικαῖς τῶν ἐνεργειῶν καὶ πράξεων ἡ εὐδαιμονία καὶ ἡ εὐζωΐα, αὐται δὲ οὐκ ἄνευ τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ἐκτὸς καὶ τῶν οἰκείων καὶ κατὰ φύσιν, ὧν ἡ ἀρετὴ ἐκλεκτική, οὐκ ἂν ἡ ἀρετὴ εἴη αὐτάρκης πρὸς εὐζωΐαν τε καὶ εὐδαιμονίαν. ἔτι εἰ ὑπὸ τῆς φύσεως τὸ σῶμα ὄργανον τῷ ἀνθρώπῳ πρὸς τὰς πράξεις δέδοται, καὶ τὰ τούτου ἀγαθὰ συντείνειν ἂν πρὸς τὸ ἐν ταῖς πράξεσιν ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ τέλος, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν τεχνῶν. καὶ γὰρ τὸ τῶν αὐλῶν ἀγαθὸν πρὸς τὸ εὖ αὐλεῖν. εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς εὐδαιμονίαν. εἰ γὰρ μὴδὲν πρὸς τὴν κατὰ τὸν βίον ἐνέργειαν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὸ τέλος ταῦτα συντελοῖ, μάτην ἂν εἴη ὑπὸ τῆς φύσεως ἡμῖν δεδομένον τὸ σῶμα. οὐ γὰρ δὴ, ἃ παρόντα ὠφελεῖ, ταῦτα ἀπόντα οὐκ ἐλαττοῖ τὸ ἔργον, ὃ ὠφελεῖ. ἔτι εἰ, ὅσα τῆς ἱατρικῆς ἐστὶν ἔνεκεν, ταῦτα καὶ τῆς ὑγιείας χάριν ἐστὶν τῆς γινομένης ὑπ' αὐτῆς, καὶ ὅσα τῆς κυβερνητικῆς, καὶ τῆς εὐπλοίας, ἣν αὕτη ποιεῖ, καὶ ὅσα τῆς ἀρετῆς ἔνεκεν, καὶ τῆς εὐδαιμονίας ἔσται, εἰ ταύτης ἔργον ἡ εὐδαιμονία, τὰ δὲ σωματικά καὶ τὰ ἐκτὸς καὶ αὐτοῖ φασιν τῆς ἀρετῆς ἔνεκα εἶναι, ὅπως ἐκλέγεται αὐτὰ καὶ περιποιῆται, ὥστε καὶ πρὸς τὸ τέλος ταῦτα χρήσιμα. εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ αὐτάρκης πρὸς τὸ τέλος ἡ ἀρετὴ. ἔτι ὅσα τοῦ ἱατροῦ χάριν, ἢ ἱατρός, ταῦτα καὶ τῆς ὑγιείας, ὃ τέλος ἐστὶ καὶ σκοπὸς τῷ ἱατρῷ, καὶ ὅσα τοῦ κυβερνήτου χάριν, ἢ κυβερνήτης, ταῦτα καὶ τῆς εὐπλοίας, ὃ τέλος ἐστὶ τοῦ κυβερνήτου, καὶ ὅσα δὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔνεκεν, ἢ ἄνθρωπος, ταῦτα καὶ τοῦ τέλους αὐτοῦ τουτέστιν τῆς εὐδαιμονίας.

165 τὰ δὲ σωματικά καὶ τὰ ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔνεκά ἐστι καὶ ἡ ἄνθρωπος, ὥστε καὶ τῆς εὐδαιμονίας. οὐκ αὐτάρκης ἄρα ἡ ἀρετὴ πρὸς τὸ τέλος. ἔτι εἰ ὥσπερ κατὰ νοῦν πράττειν λέγομέν τινὰ οὐχ ὅτι νοῦν ἔχων πράττει ὅπως δὴ, ἀλλ' ὅτι ὡς ὁ νοῦς βούλεται, καὶ κατὰ ψυχὴν οὐχ ὅτι ψυχὴν ἔχων, ἀλλ' ὅτι ὡς ἡ ψυχὴ βούλεται, οὕτως καὶ ὁ κατὰ ἀρετὴν πράττων πράττει ἂν κατὰ ἀρετὴν οὐχ ὅτι ἔχει ἀρετὴν, ἀλλ' ὅτι ὡς ἡ ἀρετὴ βούλεται, καὶ ἐν οἷς καὶ δι' ὧν. ἔστιν δὲ τὸ εὐδαιμονεῖν ἐν τῷ κατὰ ἀρετὴν πράττειν. τὸ εὐδαιμονεῖν ἄρα ἐστὶν ἐν τῷ κατὰ τὸ βούλημα τῆς ἀρετῆς. κατὰ βούλημα δὲ τῆς ἀρετῆς ἐστὶν τὸ εἶναι μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν τε αὐτῇ καὶ οἰκείων καὶ αὐτῆς ἔνεκα κατεσκευασμένων. φορὰ ἄρα καὶ ταῦτα πρὸς τὴν κατὰ ἀρετὴν ἐνέργειαν, τουτέστιν πρὸς εὐδαιμονίαν. εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ. ἔτι ὥσπερ τῷ αὐλητῇ [πρὸς] τὸ εὖ αὐλεῖν ἐν τῷ αὐλεῖν ἐστὶν καὶ οὐκ ἔστιν ἀδιάφορον τῷ αὐλητῇ πρὸς τὸ εὖ

αὐλεῖν καὶ τὸ ἴδιον τέλος τὸ αὐλεῖν (ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν), οὕτως καί, εἰ τῷ εὐδαιμονοῦντι ἐν τῷ εὖ ζῆν ἐστὶν τὸ εὐδαιμονεῖν, οὐκ ἂν εἴη αὐτῷ ἀδιάφορον τὸ ζῆν πρὸς τὸ εὖ ζῆν, ἀλλὰ συντελοῦν πρὸς τὸ εὖ ζῆν. εἰ δὲ τοῦτο, οὐκ αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς τὸ τέλος, εἴ γε κατὰ ταύτην οὐ τὸ ζῆν, ἀλλὰ τὸ εὖ ἡμῖν περιγίνεται μόνον. ἔτι εἰ ὁ τὴν ἀρετὴν ἔχων μάλιστα ἂν παρεῖναι αὐτῷ βούλοιο τὰ τε σωματικά ἀγαθὰ καὶ τὰ ἐκτός, καὶ παρόντα τε φυλάττοι καὶ μὴ παρόντα ἐκλέγοιτο τε καὶ κτῶτο, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν εὐχοίτο τοῖς θεοῖς, δηλὸν ὡς ἐλαττούμενος πρὸς τὸ προκείμενον αὐτῶν, εἰ μὴ παρείη ταῦτα, βούλοιτ' ἂν αὐτά. εἰ δὲ ἐλαττοῦται, τῶν ἐναντίων τούτοις παρόντων αὐτῷ, πῶς εὐδαίμων; ἔτι εἰ τὸν μὲν τὴν ἀρετὴν ἔχοντα ἐνδέχεται μαίνεσθαι καὶ νοσεῖν, εὐδαιμονεῖν δὲ τὸν μαινόμενον, ὅτε μαίνεται, ἢ τὸν νοσοῦντα ἢ τὸν κοιμώμενον οὐδεὶς ἂν εἴποι, οὐκ ἂν εἴη τὸ εὐδαιμονεῖν ἐν τῷ τὴν ἀρετὴν ἔχειν. ἔτι εἰ ὅλως πρὸς τὸ εἶναί τε καὶ ὅπως οὖν ἐνεργεῖν ἡ ἀρετὴ δεῖται τινων, ἐν δὲ τῇ κατ' αὐτὴν ἐνεργείᾳ τὸ εὐδαιμονεῖν τινα, πῶς ἂν αὐτάρκης πρὸς εὐδαιμονίαν εἴη, δεδομένη τινῶν ἔξωθεν πρὸς τὸ ἐνεργεῖν, ἐν ᾧ τὸ εὐδαιμονεῖν; ἔτι εἰ τῷ σοφῷ τὰ κατὰ φύσιν ὀρεκτά, οὐδενὸς δὲ μάτην ὁ σοφὸς ὀρέγεται, ἔχει ἂν ταῦτα, ὧν ὀρέγεται, πρὸς τὸ τέλος τὸ οἰκεῖον αὐτοῦ τὴν ἀναφορὰν καὶ συντελοῖ ἂν τι αὐτῷ πρὸς εὐδαιμονίαν. ἔτι ἢτοι προσχρωμένη τισὶν ἡ ἀρετὴ τυγχάνει τοῦ τέλους ἢ ὅλως αὐτὴ καθ' αὐτήν. εἰ μὲν δὴ προσχρωμένη, οὐκ αὐτάρκης ἔσται πρὸς τὸ τέλος, εἰ δὲ καθ' αὐτήν, ταύτῃ ἔσται ἀρετὴ καὶ εὐδαιμονία. ἀλλὰ ὁρῶμεν ἀδύνατον ἐπὶ τῶν τεχνῶν τὸ τοιοῦτον· τριῶν γὰρ δεῖ καθ' ἑκάστην πρὸς τὸ τέλος, τοῦ τέλους καὶ τοῦ τυγχάνοντος τοῦ τέλους καὶ τοῦ ἐπιφέροντος τὸ τέλος· ὁ μὲν γὰρ τυγχάνων ἱατρός ἢ κυβερνήτης, τὸ δὲ τέλος ἡ εὐπλοία ἢ ὑγίεια, τὸ δ' ἐπιφέρειν ταῦτα ἰατρικὴ ἢ κυβερνητικὴ.

166

καὶ ἐπὶ εὐδαιμονίας δὴ ὁ μὲν τυγχάνων ὁ σοφός, τὸ δὲ τέλος ἡ εὐδαιμονία, τὸ δ' ἐπιφέρειν ἡ ἀρετὴ. ὡς οὖν ἡ ἰατρικὴ οὐκ ἔστιν ὑγίεια, ὑγιείας δὲ ποιητικὴ, καὶ ἡ κυβερνητικὴ, οὕσα εὐπλοίας ποιητικὴ, οὐκ ἔστιν εὐπλοία, οὕτως οὐδὲ ἡ ἀρετὴ, οὕσα εὐδαιμονίας ποιητικὴ, εἴη ἂν εὐδαιμονία. οὐδὲν γὰρ ἐστὶ τῶν ποιούντων τι αὐτοῦ ποιητικόν. ὥστε οὐκ αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν τὴν γινομένην ὑπ' αὐτῆς. ἔτι εἰ ἕκαστος τῶν τεχνιτῶν, ἃ κατὰ τὴν τέχνην ἐκλέγεται, συνερᾷ πρὸς τὸ τέλος τὸ τῆς τέχνης ἔχει, καὶ ὁ τὴν ἀρετὴν ἔχων, ἃ ἐκλέγεται κατὰ τὴν ἀρετὴν, ὡς συνερᾷ ἂν πρὸς τὸ τέλος αὐτῷ ἐκλέγοιτο. ἐκλέγεται δὲ τὰ τε σωματικά καὶ τὰ ἐκτός, εἴ γε καὶ ὅλως ἡ ἀρετὴ τῆς τούτων χάριν ἐκλογῆς παρῆλθεν. οὐ γὰρ δὴ, ἀρετὴ οὕσα, μάτην ἐκλέγεταί τινα. οὐκ ἄρα αὐτάρκης. εἰ δ', ὅτι καὶ αἱ ἄλλαι πᾶσαι τέχναι ἐκλέγονται καὶ τὰ σωματικά ἀγαθὰ καὶ τὰ ἐκτός, μὴ λέγουσιν αὐτὰ ὄργανα γίνεσθαι τῆς ἀρετῆς, ρητέον πρῶτον μὲν ὅτι οὐδὲν ἄτοπον τὸ ταῦτα πλείοσιν τέχναις εἶναι χρήσιμα. εἴτα ἐκείνων μὲν οὐδεὶς, καθὼς ἐστὶν τεχνίτης τῆσδε τινος τῆς τέχνης, ἐκλέγεται αὐτά, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. οὐ γὰρ καθὼς αὐλητῆς τίς ἐστὶν ἢ κυβερνήτης ἐκλέγεται πλοῦτον ἢ δόξαν, ἀλλὰ καθὼς ἄνθρωπος. ἡ δὲ ὑγίεια, εἰ ἦν κἀκεῖνοις ὄργανον, τῇ δὲ ἀρετῇ προηγουμένως τούτων ἐκλογή. τοῦτο γὰρ ἔργον αὐτῆς. ἐκλεκτικὴ γὰρ τούτων ἐστὶ καὶ δοκιμαστικὴ, ὥστε εἴη ἂν καὶ ὄργανα αὐτῆς καὶ συνερᾷ πρὸς τὸ ὑπ' αὐτῆς γινόμενον τέλος. ἔτι οὐκ, εἰ ᾧ ὁρῶμεν, τῇ τούτου ἀρετῇ εὖ ὁρῶμεν, καὶ ᾧ ἀκούομεν τῇ τούτου ἀρετῇ εὖ ἀκούομεν, καὶ διὰ τοῦτο, ᾧ ζῶμεν, τῇ τούτου ἀρετῇ εὖ ζῶμεν, ὥστε εἴη ἂν <τῇ> τῆς ψυχῆς ἀρετῇ εὐδαιμονία (ψυχῇ γὰρ ζῶμεν), οὐ δὴ διὰ τοῦτο οὐδενὸς ἔξωθεν ἄλλου δεησόμεθα παρὰ τὴν ἀρετὴν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ εὖ ζῆν. καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ τῷ μὲν ὀφθαλμῷ ὁρῶμεν καὶ τῇ τούτου ἀρετῇ εὖ ὁρῶμεν, ἀλλ' ὅμως πρὸς τὸ εὖ ὁρᾶν καὶ φωτὸς δεόμεθα καὶ ἄλλων τινῶν. καὶ γὰρ τοῦ μηδὲν ἐπισκοτεῖν καὶ διαστήματος συμμέτρου καὶ μεγέθους ποσοῦ καὶ τοῦ ὁραθησομένου χρώματος. οὕτως δὴ καὶ εὖ μὲν ζῶμεν τῇ τῆς ψυχῆς ἀρετῇ, δεόμεθα μέντοι καὶ ἄλλων τινῶν εἰς τοῦτο συνερῶν τε καὶ ὀργάνων. καὶ γὰρ καὶ κατὰ τὰς τέχνας καὶ ταῖς κατ' αὐτὰς ἀρεταῖς εὖ πράττομεν τὰ κατὰ ταύτας, ἀλλ' ὅμως δεόμεθα πρὸς τὰ κατὰ τὰς τέχνας τέλη καὶ ἄλλων τινῶν, ἃ ἐστὶν ἕτερα παρὰ

τάς τέχνας. καὶ ἡ ἀρετὴ δὴ ὡς τέχνη ποιητικὴ τῆς εὐδαιμονίας ἔσται, οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἄνευ τῆς ὕλης καὶ τῶν οἰκείων ὀργάνων. ἔτι εἰ μὲν οὕτως λέγοιτο ἡ ἀρετὴ αὐτάρκης πρὸς εὐδαιμονίαν, ὡς καὶ τῶν τεχνῶν ἐκάστη πρὸς τὸ οἰκεῖον ἔργον, ὅτι οὐκ ἄλλης τινὸς τέχνης προσδέονται πρὸς τὸ τὸ κατ' αὐτὰς ποιεῖν ὑγιές (οὐδὲ γὰρ ἡ ἀρετὴ ἄλλης τινὸς δυνάμεως καὶ τέχνης προσδεῖται πρὸς τὸ σὺν ἐκείνῃ τὴν εὐδαιμονίαν ποιεῖν· προσδεῖσεται μέντοι κατὰ τοῦτο ὁμοίως ταῖς τέχναις καὶ ἄλλων τινῶν πρὸς τὸ τὸ ἴδιον ἔργον ἀποδιδόναι), εἰ δέ τις λέγοι τὰς ἀρετὰς οὕτως αὐτάρκεις πρὸς εὐδαιμονίαν, ὅτι μηδὲ τινος ὅλως ἕξωθεν προσδέονται, οὐχ ὑγιῶς ἐρεῖ.

167 πολλῶν γὰρ ἕξωθεν, ὥσπερ αἱ τέχναι, οὕτως δὲ καὶ ἡ ἀρετὴ δεῖται, ὡς ἐδείχθη, πρὸς τὸ περιποιῆσαι τὸ τέλος. τὸ δὲ φάναι ὥσπερ τὴν αὐλητικὴν παντὶ τῷ δοθέντι μέλει ὀρθῶς δύνασθαι χρῆσθαι, οὕτως καὶ τὴν ἀρετὴν παντὶ πράγματι, ὑγιὲς μὲν ἐστίν, προσδιασταλτέον δέ, ὡς οὔτε ἡ αὐλητικὴ ἄνευ τῶν οἰκείων ὀργάνων δυνατὴ ποιῆσαι τοῦτο, οὐθ' ἡ ἀρετὴ, ἀλλὰ μόνης μὲν αὐτῆς τὸ ἔργον ἐστὶ τοῦτο, οὐ μὴν χωρὶς γε τῶν εἰς αὐτὸ συνεργῶν. ἔτι οὐκ, ἐπεὶ πᾶσιν τοῖς πράγμασιν καλῶς χρῆται, ἤδη καὶ ἡ παντὸς χρήσις εὐδαιμονικὴ, ἀλλ' ἡ τῶν βουλευτῶν τοιάδε χρήσις. ἔστι δέ τινα καὶ ἀβούλητα τῷ σπουδαίῳ προσπίπτοντα, οἷς εἴ μὲν καὶ αὐτοῖς χρῆται, οὐ μὴν περὶ ταῦτα ἐνέργεια αὐτῷ καὶ ἡ τοιάδε χρήσις τῶνδε εὐδαιμονικὴ. ἔτι τὰ οἰκεῖα προηγμένα καὶ εὐχρηστα καὶ ἀξίαν ἔχοντα πρὸς τί ποτε ταύτας ἔχει τὰς ὀνομασίας, εἰ μηδὲν συνεργεῖ πρὸς εὐδαιμονίαν; πᾶν γὰρ τὸ προηγμένον πρὸς τι προῆκται, καὶ τῷ φορὸν εἶναι πρὸς τὸ προκείμενον μᾶλλον ἄλλου διὰ τοῦτο λέγεται καὶ προῆχθαι πρὸς τὸ τέλος, καὶ ἡ προαγωγή αὐτῶν δῆλον ὡς συνεργεῖ πρὸς εὐδαιμονίαν. εἰ δὲ μὴ πρὸς τοῦτο συνεργεῖ, πρὸς δὲ τὸν κατὰ φύσιν βίον, ἄξιον ἐρέσθαι περὶ τοῦ κατὰ φύσιν αὐτοῦ βίου, πότερον οὗτος ἀγαθὸν ἐστίν, ἢ οὐκ ἀγαθὸν μὲν, οἰκεῖον δὲ καὶ αὐτὸ καὶ προηγμένον, ἢ ἀλλότριον καὶ ἀποπροηγμένον ἢ ἀρρεπὲς ὅλως. παρὰ γὰρ ταῦτα οὐδὲν οἶόν τε ἀποκρίνασθαι. οὐ γὰρ δὴ κακὸν γε ἐροῦσιν αὐτόν, εἰ μὲν οὖν ἀγαθόν, πρῶτον μὲν πῶς οὐχὶ τὰ συμπληρωτικά αὐτοῦ καὶ ποιητικά ἀγαθὰ ἂν καὶ αὐτὰ εἴη, ὥστε ἀγαθὰ τὰ προηγμένα; ἔπειτα δὲ οὐ μόνον ἔσται τὸ καλὸν ἀγαθόν· καὶ γὰρ ὁ κατὰ φύσιν βίος, εἴ γε ἀγαθὸν καὶ πρὸς εὐδαιμονίαν ἔσται συντελῶν, εἴ γε ἡ εὐδαιμονία συμπλήρωσις ἀγαθῶν, ὥστε οὐκ αὐτάρκης πρὸς εὐδαιμονίαν ἡ ἀρετὴ. εἰ δὲ ἀλλότριον καὶ ἀποπροηγμένον ἢ ἀρρεπὲς, πῶς οὐ γελοῖον τὰ ποιητικά αὐτοῦ προηγμένα λέγειν; τί γὰρ μᾶλλον τὰ πρὸς τοῦτο φορὰ προηγμένα, ἢ τὰ πρὸς τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ; εἰ δὲ καὶ αὐτὸς προηγμένος τε καὶ ἀξίαν ἔχων ἐστὶν ὁμοίως ἐκείνοις, καὶ διὰ τοῦτον τοιαῦτα ἦν καὶ τὰ ποιητικά αὐτοῦ, εἰς τί προῆκται καὶ ἀξίαν ἔχει, πευσόμεθα παρ' αὐτῶν, ὥσπερ καὶ περὶ τῶν τούτου ποιητικῶν, ἐπεὶ πᾶν τὸ προηγμένον πρὸς τι προῆκται. εἰ μὲν οὖν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν φήσουσιν, συνεργὸς ἂν ὁ κατὰ φύσιν εἴη βίος πρὸς εὐδαιμονίαν, οὕτως δὲ καὶ τὰ τούτου ποιητικά, καὶ οὐκ αὐτάρκης ἡ ἀρετὴ πρὸς αὐτόν, εἰ δὲ πρὸς ἄλλο τι φήσουσιν, ὁ αὐτὸς καὶ περὶ ἐκείνου, καὶ τοῦτ' εἰς ἅπειρον.

168 καθόλου δέ, εἰ ἡ ἀρετὴ αὐτάρκης πρὸς τὸ παρασχέσθαι τὸν βίον ἡμῶν ἄκρως εὐδαίμονα καὶ μακάριον, πῶς εὐλογος ἐξαγωγή τῷ τὴν ἀρετὴν ἔχοντι ἐν μακαρίῳ βίῳ ὄντι; ὡς γὰρ ἄτοπον τὸ λέγειν τὸν Δία ἐθέλειν ἀποθανεῖν, οὕτως ἄτοπον καὶ τὸν ἐπίσης τούτῳ μακαρίως ζῶντα ἑαυτὸν ἐξάγειν εὐλόγως τοῦδε τοῦ βίου, τῶν μὲν σωματικῶν καὶ ἐκτὸς ἀδιαφόρων ὄντων καὶ μήτε ποιούντων τὴν εὐδαιμονίαν μήτε ἀναιρούντων, τῆς δὲ ἀρετῆς, ἡ μόνῃ καὶ κατασκευάζει τὸν μακάριον βίον καὶ φυλάττει βέβαιον παροῦσα, μηδέποτ' ἂν ἀπολειπούσης τὸν σοφόν. τὸ γὰρ μήτε παρόντος τινὸς κακοῦ μήτε προσδοκωμένου τῆς τε ἄκρας εὐδαιμονίας περὶ αὐτὸν οὐσης τὸν βίον ἀπολιπεῖν καὶ αὐτὴν τὴν ἀρετὴν βούλεσθαι θαυμάσιον καὶ τῷ κατὰ λόγον μαχόμενον. πῶς γὰρ εὐλογον τὴν ἀρετὴν τοῦθ' ὑποβάλλειν τῷ σοφῷ; οὐδὲ γὰρ, ὥσπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων τινός, οὕτως δὲ καὶ ἐπὶ εὐδαιμονίας εὐλογον λέγειν, ἅλις ἔχειν. οὐδεὶς γὰρ κόρος εὐδαιμονίας

καὶ ἀρετῆς. εἰς ἀπειρον γὰρ τῶν τελῶν ἢ ὀρεξίς καὶ οὐκ ἐπ' ἄλλο τι αὐτῶν ἢ ἀναφορά. τὸ γὰρ εὐλογον ἐξαγωγὴν τίθεσθαι ἐξομολογούντων ἐστὶ τὸ ἀδύνατον εἶναι χωρὶς τῶν σωματικῶν καὶ ἐκτὸς εὐδαίμονα γενέσθαι βίον. ἔτι εἰ εὐλογος μὲν ἢ ἐξαγωγή, κωλυθεῖμεν δὲ ἐξάγειν ἑαυτοὺς ἀπὸ τινος, πῶς οὐκ ἄθλιος ὁ βίος ἐν τοῖς τοιούτοις, δι' ἃ ἦν εὐλογον ἐξάγειν ἑαυτόν; εἰ δὲ ἄθλιος ὁ βίος, δηλὸν ὡς οὐκ εὐδαίμων ἔστι ὥστ' οὐδὲ ἀναπόβλητος ἢ εὐδαιμονία ἔσται κατὰ γε τοῦτο. Ὅτι μὴ ἕτερον τῷ εἶδει τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν. Τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν οὐ φησιν Ἀριστοτέλης διαφορὰς εἰδοποιεῖν εἶναι τοῦ ζώου, ὅτι καθόλου αὐταὶ εἰσὶν διαιρετικά τῶν γενῶν εἰς τὰ εἶδη διαφοραὶ, αἱ ἔχουσαι ἐναντίωσιν καὶ ἀντίθεσιν κατὰ τὸν λόγον, αἱ δὲ ὑλικάι διαφοραὶ καὶ τὰ τοῦ ὑποκειμένου πάθη οὐ ποιοῦσιν ἕτερα τῷ εἶδει. διὰ τοῦτο τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, καίτοι ἐναντία ὄντα, οὐ ποιεῖ σώματος εἰδικὴν διαίρεσιν τε καὶ διαφοράν. πάθη γὰρ ταῦτα τοῦ ὑποκειμένου, ἀλλ' οὐ τοῦ κοινοῦ εἶδους τε καὶ λόγου τοῦ σώματος διαίρεσις. ἐπεὶ τοίνυν καὶ τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν κατὰ πάθος ὑλικὸν τὴν διαφοράν ἔχει, οὐ ποιεῖ τὰ ζῶα τῷ εἶδει διάφορα. πέψις γὰρ καὶ ἀπεψία καὶ θερμότητι καὶ ψυχρότητι τῆς ὑποκειμένης ὕλης ἢ τούτων διαφορά. οὐ γάρ ἐστι ταῦτα τὰ πάθη οἰκεῖα τοῦ ζώου κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὸν λόγον, ἀλλὰ κατὰ τὸ ὑποκείμενον καὶ τὴν ὕλην καὶ τὸ σῶμα. διὸ τὸ αὐτὸ σπέρμα καὶ θῆλυ καὶ ἄρρεν οἷόν τε γενέσθαι, ἀλλ' οὐ λογικὸν ἢ ἄλογον ἢ πτηνὸν ἢ χερσαῖον. διὰ τὴν αὐτὴν δὲ αἰτίαν καὶ οἱ καθ' ἑκάστα ἀνθρώποι καίτοι διαφέροντες ἀλλήλων οὐκ εἰσὶν ἕτεροι κατὰ τὸ εἶδος. ὑλικοῖς γὰρ πάθεσιν διαφέρουσιν ἀλλήλων, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν λόγον καὶ τὴν ἐν τούτῳ διαφοράν, ποιότητι γὰρ σαρκῶν καὶ ποσότητι καὶ τοῖς τοιούτοις.

169 διάφορος οὖν ὁ χαλκοῦς κύκλος καὶ ξύλινος, οὐχ ἕτεροι τῷ εἶδει, ὅτι κατὰ τὸ ὑποκείμενον αὐτοῖς, οὐ κατὰ τὸν λόγον ἢ διαφορά. οὕτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀτόμων ἀνθρώπων. ἢ γὰρ ἐν τῷ λόγῳ ἐναντίωσις εἶδη διαφέροντα γεννᾷ, οὐχὶ τὰ κατὰ τὸ ὑλικὸν πάθη. καὶ τὸ ἄρρεν δὴ καὶ τὸ θῆλυ, ἐπεὶ μὴ κατὰ τὸν λόγον, ἀλλὰ κατὰ πάθος ὑλικὸν διαφέρουσιν, οὐχ ἕτερα τῷ εἶδει. ὅτι δὲ μὴ εἰσὶν διαιρετικά διαφοραὶ καὶ εἰδοποιοὶ τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ καὶ [τὸ] ἐκ τούτων δηλόν. ἦτοι γὰρ ἀνθρώπου εἰσὶν διαφοραὶ ἢ ἄλλου τινὸς εἶδους, ἐν οἷς τὸ μὲν ἄρρεν ἐστί, τὸ δὲ θῆλυ, ἢ τοῦ ζώου τοῦ τούτων γένους. ἀλλ' ἀνθρώπου μὲν οὐκ ἔστι διαιρετικὴ διαφορά. αἱ γὰρ οἰκεῖαί τινος διαιρετικά διαφοραὶ οὐκ εἰσὶν ἐπὶ πλεόν ἐκείνου, ὃ διαιροῦσιν, οἷον τῶν τῷ ζῶον διαιρούντων διαφορῶν οὐδεμία ἔξω τοῦ ζώου πίπτει οὐδὲ ὑπάρχει τινί, ὃ μὴ ζῶόν ἐστιν. περιέχεσθαι γὰρ δεῖ τὰς τεμνοῦσας τι κυρίως διαφορὰς ἐν τῷ τεμνομένῳ πρὸς αὐτῶν. εἰ γὰρ τινες ἐπὶ πλεόν εἶναι δοκοῦσιν τῶν τεμνομένων πρὸς αὐτῶν, τῷ μὴ τούτων εἶναι κυρίως, ἀλλὰ τῶν ἐπαναβεβηκότων αὐτοῖς γενῶν κατὰ τοῦτο δοκοῦσιν ὑπερβάλλειν τούτων, οὐκέτι ἐκείνων ἐκπίπτουσαι. οἷον εἴ τις τὸ πεζὸν ζῶον τέμῃ τῷ δίποδι, δοκεῖ ἢ δίπουν διαφορὰ εἶναι καὶ ἐν παντὶ ζῷῳ. ἔστι γὰρ καὶ ἐν τῷ πτηνῷ· τοῦ γὰρ ζώου κυρίως ἐστὶν διαιρετικὴ, οὐ οὐκέτι ἐπὶ πλεόν ρηθῆναι δύναται. οὐ γὰρ ἐστί τι μὴ ζῶον δίπουν. καὶ τὸ θῆλυ δὴ καὶ τὸ ἄρρεν οὐκ ἂν εἶεν ἀνθρώπου τμητικά διαφοραὶ, ἐπεὶ καὶ ἐν ἄλλοις ζῷοις εἰσὶν, καὶ οὐκ ἐν ἀνθρώποις μόνοις. διὰ ταῦτα οὖν οὐδὲ τῶν ἄλλων τινὸς εἶεν ἂν διαφοραὶ τῶν εἰδῶν τοῦ ζώου, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ ζώου οἷόν τε λέγειν αὐτὰς τμητικὰς εἶναι καὶ εἰδῶν ποιητικάς. αἱ γὰρ ἀντιδιαιρούμεναι ἀλλήλαις διαφοραὶ οὐ δύνανται συνυπάρχειν ἐν εἶδει τῷ αὐτῷ. οὔτε γὰρ τὸ λογικὸν καὶ ἄλογον ἐν τῷ αὐτῷ εἶδει οἷόν τε εἶναι, οὔτε τὸ πεζὸν καὶ πτηνὸν ἢ ἔνυδρον οὔτε δίπουν καὶ ἄπουν, τὸ δὲ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐστὶν εἶδεσιν. καὶ γὰρ ἐν ἀνθρώπῳ ὄντι ταῦτῳ κατὰ τὸ εἶδος καὶ ἐν ἵππῳ καὶ κυνὶ καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως, ὅσα ἐκ συνδυασμοῦ γίνεται, οὐκ ἄρα τμητικά διαφοραὶ τὸ θῆλυ καὶ τὸ ἄρρεν· οὐδ' ἄρα ἕτερον τῷ εἶδει τὸ ἄρρεν καὶ τὸ θῆλυ, ὥστε οὐδὲ γυνὴ καὶ ἀνὴρ. τῶν παρὰ Ἀριστοτέλους περὶ τοῦ ἐ φ' ἡμῖν ν. Περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἐλέγετο τις καὶ τοιάδε δόξα. εἰ ἢ μὲν φύσις οὐχ ὁμοία πάντων, ἀλλ' ἔχει διαφοράν (φύσει γὰρ εὐφυεῖς τινες, οἱ δ' ἀφυεῖς· μεγίστην δὲ ἰσχὺν ἢ φύσις ἔχει πρὸς τὸ τοίους ἢ τοίους γίνεσθαι, μετὰ δὲ τὴν

φύσιν τὰ ἔθῃ, ἐξ ὧν ἀμφοτέρων καὶ ἡ προαίρεσις ποιά γίνεται), πῶς ἔτι ἔσται ἐφ' ἡμῖν ἡ προαίρεσις, ὅλως ἀπορήσειεν ἂν τις. καὶ γάρ, εἰ καὶ τὴν διδασκαλίαν αἰτιῶτο, οὐδὲ τὸ μαθεῖν ἐφ' ἡμῖν, λέγω δὲ τὸ τοιοῦτον ἐφ' ἡμῖν, οὗ καὶ τὸ ἀντικείμενον δυνατόν τέ ἐστι καὶ ἐφ' ἡμῖν, [ὅποιον ἡμεῖς εἶναι τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀξιοῦμεν].

170 ἔτι δὲ μᾶλλον ἀποροῖτ' ἂν τοῦτο, εἰ μηδὲν ἀναιτίως γίνοιτο· καὶ αὐτὸ ἅπασιν ἐδόκει. δεῖ γὰρ τῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑφ' ἡμῶν γιγνομένων προϋπάρχειν τὸ αἷτιον, ἀδύνατον δὲ ἐστὶ τὴν αὐτὴν αἰτίαν εἶναι τῶν ἀντικειμένων, ἀλλ', εἰ τοῦτο, ἐξ ἀνάγκης πάντα τὰ γιγνόμενα γίνεσθαι. προκαταβέβληται γὰρ αὐτῶν τὰ αἷτια. τοῦτο δὴ οὕτως ἔχειν ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἐὰν μὴ τις ἀναίτιος κίνησις εὐρεθῇ. εὐρίσκεται δὲ καὶ ἔστιν. οὗ δειχθέντος καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν σωθήσεται καὶ τὸ αὐτόματον καὶ τὰ ἐπὶ τῇ τύχῃ. δοκεῖ δὲ καὶ Ἀριστοτέλει εἶναί τις ἀναίτιος κίνησις ὡς ἐν τῷ πέμπτῳ λέγεται τῶν Μετὰ τὰ φυσικά. ἡ δὲ κατασκευὴ τοῦ εἶναι ἀναίτιον κίνησιν ἐστίν, εἰ δειχθείη ἐν τοῖς οὕσιν τὸ μὴ ὄν παρεσπαρμένον πῶς αὐτοῖς καὶ συνοδεῦον. εἰ γὰρ ἐστὶν πῶς τὸ μὴ ὄν ἐν τοῖς οὕσιν, ἔστι τὸ κατὰ συμβεβηκὸς ὄν. τὸ γὰρ μὴ ὄν, συμβέβηκεν εἶναι λεγόμενον κατὰ συμβεβηκὸς τι ὄν, εἴη ἂν τις καὶ κίνησις ἀναίτιος, οὗ ὄντος δεδειγμένον ἂν εἴη τὸ προκείμενον. ὅτι δὲ ἐστὶ πῶς τὸ μὴ ὄν ἐν τοῖς οὕσιν ἐνεργεῖα, εὐκόλως ἂν τις ἐπιστήσας μάθοι. εἰ γὰρ τῶν ὄντων τὰ μὲν ἐστὶν αἰδία, ἄλλα δὲ φθειρόμενα, οὐ παρ' ἄλλην τινὰ ἂν αἰτίαν ἢ διαφορὰ τούτων ἐν αὐτοῖς εἴη ἂν ἢ παρὰ τὴν τοῦ μὴ ὄντος μετουσίαν. παρὰ γὰρ τὴν τούτου μῖξιν τε καὶ κρᾶσιν καὶ παρουσίαν ἢ ἀτονία τε καὶ ἀσθένεια τοῖς μὴ αἰδίοις ἐγγιγνομένη κωλύει αὐτὰ ἀεὶ τε εἶναι καὶ ὁμοίως ἔχειν ἀεὶ.

171 εἰ γὰρ μὴ ἦν τι τοῦ μὴ ὄντος ἐν τοῖς οὕσιν, οὐδ' ἂν τοῦ εὔ ἐγίγνετο. εἰ δὲ παρὰ μὲν τὴν τοῦ μὴ ὄντος μῖξιν τὰ τε φθαρτὰ τοιαῦτ' ἐστὶ, καὶ πρὸς αὐτοῖς τὰ ψευδῆ, ἔστι δὲ τινα ἐν τοῖς οὕσιν φθαρτὰ τε καὶ φθειρόμενα καὶ ψευδῆ, ἔστιν τι τοῦ μὴ ὄντος ἐν αὐτοῖς. καὶ ἀνάπαλιν δὲ ὑγιές ἐστὶ ληφθέν· εἰ μὴ ἐστὶ τὸ μὴ ὄν ἐν τοῖς οὕσιν, οὐκ ἔσται τινα τῶν ὄντων φθαρτὰ. ἔστιν ἄρα τὸ μὴ ὄν. εἰ δὴ ἐστὶν τὸ μὴ ὄν ἐν τοῖς ἐν γενέσει παρεσπαρμένον καὶ μεμιγμένον, τῶν δὲ γιγνομένων αἷτια τινα προηγεῖται οὐδ' αὐτὰ ὄντα αἰδία, ἔστι καὶ ἐν τοῖς αἰτίοις τι τοῦ μὴ ὄντος καὶ τοῦτ' ἔστιν, ὃ λέγομεν κατὰ συμβεβηκὸς αἷτιον. τὸ γὰρ κατὰ συμβεβηκὸς ὄν ἐν τοῖς αὐτοῖς, ὅταν ὡς αἰτίοις ἦ, κατὰ συμβεβηκὸς αἷτιον ἂν εἴη. ὅταν γὰρ ἐπὶ τινὶ αἰτίᾳ ἐπακολουθήσῃ τι, μὴ τοῦ τοῦτο γενέσθαι χάριν τῆς αἰτίας οὐσης, τότε τούτου τοῦ ἐπικολουθηκότος κατὰ συμβεβηκὸς αἷτιον λέγεται τὸ προηγούμενον, τουτέστιν οὐκ αἷτιον ἄρα. ἐπακολουθήσαν τούτῳ ἀναιτίως ἐγένετο· οὐ γὰρ δι' οἰκείαν αἰτίαν. τοῦτο δὲ ἐν μὲν τοῖς ἐκτὸς αἰτίοις γενόμενον τὴν τύχην ἐποίησεν καὶ τὸ αὐτόματον, ἐν δὲ τοῖς ἐν ἡμῖν τὸ ἐφ' ἡμῖν. αἷτια γὰρ ἐν ἡμῖν φύσις δοκεῖ καὶ ἔθος εἶναι τῆς προαιρέσεως, ἀλλὰ, καθόσον καὶ ἐν τούτοις ἐστὶ τὸ μὴ ὄν, κατὰ τοσοῦτον καὶ ἐν τῇ προαιρέσει. διὸ καὶ προαιρούμεθα ἔσθ' ὅτε ταῦτα, ὧν ἡ αἰτία οὐ προκαταβέβληται ἐν ἡμῖν δι' ἀσθένειαν καὶ ἀτονίαν τῆς θνητῆς φύσεως· ἀεὶ γὰρ ἂν ὁμοίως ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκινούμεθα. ἀλλὰ ἡ τοῦ μὴ ὄντος φύσις, ὡς εἶπον, ἐν οἷς ἂν ἦ ταῦτα, ἀφαιρεῖται τὴν αἰδιότητα καὶ τὴν κατὰ τὰ αὐτὰ ἀεὶ ἐνέργειαν. ἃ οὖν ἀναιτίως καὶ μὴ προϋπαρχούσης αἰτίας προαιρούμεθα, ταῦτά ἐστὶν τὰ λεγόμενα ἐφ' ἡμῖν, ὧν καὶ τὰ ἀντικείμενά ἐστι δυνατὰ διὰ τὸ τὴν αἰτίαν μὴ προκαταβεβληθῆσθαι, ἥτις προϋπάρχουσα πάντως ἂν τοῦ γενέσθαι τοῦτο τὴν ἀνάγκην παρεῖχεν. διὰ ταῦτα πολλάκις τινὲς καὶ πεφυκότες ὁμοίως καὶ ἐν τοῖς αὐτοῖς ἔθεσιν ἡγμένοι διαφέροντες ἀλλήλων γίνονται παρὰ τὰς ἀναιτίους προαιρέσεις. ἔστιν δὲ τὸ μὴ ὄν ἐγκεκραμένον τοῖς οὕσιν οὔτε πολλοῖς, οὔτε, ἐν οἷς ἐστὶ, πολὺ τι, ἀλλὰ καὶ ἐν ὀλίγοις τῶν ὄντων καὶ ὀλίγον· τῶν τε γὰρ ὄντων ἐν τούτοις, ἐν οἷς τὸ μὴ αἰδίων (τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ περὶ τὴν γῆν, καὶ ὁ τόπος οὗτος ἐλάχιστός ἐστιν ὡς πρὸς πάντα τὸν κόσμον· εἰ γὰρ ἡ γῆ σημείου λόγον ἐπέχει κατὰ τοὺς ἀστρολόγους πρὸς τὸν ἅπαντα οὐρανόν, περὶ ταύτην δὲ καὶ τὰ ἐν ταύτῃ τὸ μὴ ὄν, περὶ ὀλίγον πάνυ ἂν εἴη)· καὶ ἐν τούτοις δὲ ἀμυδρῶς πῶς ἐστὶ καὶ οὐκέτι πολὺ. ἐν γὰρ τοῖς

ἐν γενέσει οὖσιν τὸ μὲν ἐπὶ πολὺ ἐστίν, οὗ ἡ φύσις αἰτία, ὅσον δὲ παραλύεται τῆς φύσεως καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῆς πρὸς τὸ ἐξ ἀνάγκης τὰ κατ' αὐτὴν γίνεσθαι γιγνόμενα (τοῦτό ἐστι τὸ ἐπ' ἔλαττον, ἐν ᾧ τὸ ἐνδεχόμενον καὶ ἄλλως ἔχειν), περὶ τοῦτο ἐστὶ καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος ἀσθένεια.

172 οὔτε ἄρα ἐν τοῖς ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ τὸ μὴ ὄν (διὸ οὐδὲ τὸ ἐνδεχόμενον), οὐδὲ τὸ ἐν τοῖς ἐπὶ πολὺ, καθόσον οὕτως ἔχει, ἀλλ' ἐν τοῖς ἀντικειμένοις αὐτοῖς. ταῦτα δὲ ἐστὶ τὰ ἐπ' ἔλαττον· ἐν τούτοις δὲ ἐστὶ καὶ τὰ τυχηρὰ καὶ αὐτόματα καὶ κυρίως λεγόμενα ἐφ' ἡμῖν. ὧν γὰρ προαιρέσεων ἡ φύσις ἢ ἀγωγαὶ καὶ ἔθη ἐστὶν αἴτια, αὗται οὕτως ἐφ' ἡμῖν λέγονται ὡς δι' ἡμῶν γιγνόμεναι, ἀναίτιοι ἅς κατὰ τὸ μὴ ὄν αὗται δεῖ τὸ κυρίως λεγόμενον ἐφ' ἡμῖν οὕτως σώζουσιν, γιγνόμεναι διὰ φύσεως ἀσθένειαν καὶ ἔστι τὸ ἐφ' ἡμῖν τοῦτο, οὗ καὶ τὸ ἀντικείμενον ἐνδέχεται προελεσθαι τὸν τοῦτο προηρημένον. τὸ οὖν διὰ τὴν τοῦ μὴ ὄντος ὑπαρξιν ἐξησθηκὸς τὴν συνέχειαν τῶν αἰτίων τῶν ἐν ἡμῖν τὸ ἐφ' ἡμῖν κατέχει, καὶ ταύτην τὴν χώραν ἔχει, αἴτιον γιγνόμενον ἐν οἷς τὸ ἀναγκαῖον ἐπιλέλοιπεν αἴτιον διὰ τὴν τοῦ μὴ ὄντος ἐν τῷ ὄντι μῖξιν τε καὶ συμπλοκὴν. Τῶν παρὰ Ἀριστοτέλους περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν. Τῶν γιγνομένων τε καὶ συνισταμένων ὑπὸ τῆς θείας δυνάμεως τῆς ἐν τῷ γεννητῷ σώματι ἐγγιγνομένης ἀπὸ τῆς πρὸς τὸ θεῖον γειτνιασεως, ἣν καὶ φύσιν καλοῦμεν, τιμιώτατον ἄνθρωπος ἐστὶ· μόνον γὰρ κεκοινώνηκεν τοῦτο τῶν τῆδε τῆς τελειοτάτης τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, αὕτη δὲ ἐστὶ νοῦς, καὶ μόνον ψυχὴν λογικὴν ἔχει, καθ' ἣν βουλευέσθαι τε καὶ ζητεῖν δύναται περὶ τῶν πρακτέων αὐτῷ, καὶ οὐ παραπλήσιόν ἐστι τοῖς ἄλλοις ζώοις, ἃ τῷ μὴ κοινωνεῖν τῆς τοιαύτης δυνάμεως ἄλογα καλοῦμεν, ταῖς προσπιπτούσαις φαντασίαις ἐπόμενά τε καὶ συγκατατιθέμενα καὶ ἀνεξετάστως ἕκαστον, ὧν πράττει, ποιοῦντα. ὁ γὰρ ἄνθρωπος μόνον τῶν ἄλλων ζώων μετὰ τὴν προσπεσοῦσαν αὐτῷ φαντασίαν περὶ τινος ὡς πρακτέου οἷός τε ζητεῖν περὶ αὐτοῦ καὶ βουλευέσθαι, εἴτε χρὴ συγκατατίθεσθαι τῷ φανέντι, εἴτε καὶ μὴ. βουλευσάμενος δὲ καὶ κρίνας οὕτως ὁρμᾷ καὶ ἐπὶ τὸ πράττειν ἢ μὴ πράττειν ὁπότερον· καὶ ὁπότερον προέκρινεν ἐκ τῆς βουλῆς ἔρχεται. διὰ τοῦτο καὶ μόνον τῶν ζώων ἀπάντων ἐφ' αὐτῷ τὸ πράττειν ἔχει, ὅτι καὶ τοῦ μὴ πράττειν τὸ αὐτὸ τοῦτο τὴν ἐξουσίαν ἔχει. ἐφ' ἑαυτῷ γὰρ ἡ αἵρεσις τῶν πρακτέων, εἴ γε βουλευέσθαι καὶ κρίνειν ἐφ' ἑαυτῷ.

173 ἐστὶ γὰρ τὸ ἐφ' αὐτῷ τὸ αὐτὸ <τῷ> ἀρχὴν τε καὶ αἴτιον ποιητικὸν εἶναι τούτων, ἃ φαμεν εἶναι ἐφ' αὐτῷ. ἔστι δὲ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐν τούτοις, περὶ ἃ καὶ τὸ βουλευέσθαι. βουλευόμεθα δὲ οὔτε περὶ τῶν γεγονότων οὔτε περὶ τῶν ὄντων ἤδη, ἀλλὰ περὶ τῶν μελλόντων καὶ ἐνδεχομένων γενέσθαι καὶ μὴ γενέσθαι, καὶ ὧν αἰτία διάνοια. ταῦτα γὰρ οἶα τε ὑφ' ἡμῶν πραχθῆναι τε καὶ μὴ. ἐν τούτοις ἄρα καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν, καὶ ἔστιν ἀρχὴ καὶ αἰτία τῶν δι' αὐτοῦ πραττομένων ὁ ἄνθρωπος, τοῦτο παρὰ τῆς φύσεως ἐξαίρετον ἔχων παρὰ τὰ ἄλλα πάντα τὰ γιγνόμενα πρὸς αὐτῆς, ὅτι καὶ μόνον λογικὸν ἐστὶ φύσει καὶ βουλευτικόν. τὸ γὰρ λογικὸν ἐν τούτῳ τὸ εἶναι ἔχει. εἰ δὲ ἀρχὴ μὲν ἡ αἰτία τούτων, ὧν ἐστὶν αἰτία, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἀρχὴ τῶν πραττομένων ὑπ' αὐτοῦ, καὶ αἴτιος τούτων ἂν εἴη. εἴπερ οὖν ἀρχὴν ἀρχῆς ζητεῖν τε καὶ λέγειν ἄτοπον (οὐ γὰρ ἔτι ἀπλῶς ἀρχὴ τοῦτο, οὗ ἐστὶν ἀρχὴ τις ἄλλη), οὐδ' ἂν τῆς προαιρέσεως καὶ τῆς βουλήσεως τε καὶ τοιαύτης κρίσεως τοῦ τε ἀνθρώπου αἴτιον ἄλλο τι ποιητικὸν προκαταβεβλημένον εἴη (οὐ γὰρ ἂν ἔτι ἀρχὴ μένοι), ἀλλὰ τῶν μὲν πραττομένων ὑφ' αὐτοῦ αὐτὸς αἴτιος καὶ ἡ κρίσις τε καὶ προαίρεσις καὶ ἡ ποιητικὴ τούτων αἰτία, αὐτῶν δὲ ἐκείνων οὐκέτι ἄλλο τι. εἰ γὰρ ἀρχὴ μὲν ταῦτα, οὐκ ἔστιν δὲ τῆς κυρίως λεγομένης ἀρχῆς ἀρχὴ τε καὶ αἴτιον (τοῦ μὲν γὰρ εἶναι καὶ γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον ἐστὶ τις ἀρχή, τοῦ δὲ τάδε ἢ τάδε προαιρεῖσθαι οὐ, καὶ τοῦτο γὰρ εἶναι τουτέστιν αὐτῷ τὸ τὴν τοιάνδε ἔχειν δύναμιν ἐν αὐτῷ). τί γὰρ ἔτι καὶ χρήσιμον ἂν εἴη τὸ βουλευέσθαι, εἰ προκαταβεβλημένας ἔχοιμεν τῶν πραττομένων τὰς αἰτίας; πῶς δ' ἂν ἔτι τῶν ἄλλων ζώων τιμιώτερον ἄνθρωπος εἴη ἀχρήστου τοῦ βουλευέσθαι φανέντος; ἀχρηστον δὲ, εἰ μὴ ἐφ' ἡμῖν εἴη τὸ ἐκ τῆς βουλῆς προκρίναι τι καὶ τὸ προκρίθην ἐλέσθαι. τὸ μὲν γὰρ λέγειν

αἰτίαν τὴν φαντασίαν τοῦ βουλευέσθαι περὶ τοῦ φανέντος οὐδὲν ἄτοπον, τὸ δὲ καὶ τοῦ πράττειν τόδε τι μὴ τὴν βουλήν, ἀλλὰ τὴν φαντασίαν αἰτιᾶσθαι ἀναιρεῖν ἐστὶ τὴν βουλήν, ἣν τε ἔχομεν ὡς οὔσης τινὸς τὴν φαντασίαν αἰτίαν. ὥστ' εἰ τοῦ μὲν βουλευέσθαι τὸ φανὲν αἴτιον, τῆς δὲ κρίσεως ἡ βουλή, τῆς δὲ ὁρμῆς ἡ κρίσις, ἡ δὲ ὁρμὴ τῶν πραττομένων, οὐδὲν ἐν τούτοις ἐστὶν ἀναίτιον. ὥσπερ δὲ τὸ βουλευέσθαι τοῦ ἐφ' ἡμῖν εἶναι τι δεικτικόν, οὕτως καὶ τὸ μεταγινώσκειν ἐπὶ πραχθεῖσιν τισιν καὶ αὐτοὺς καὶ τὴν αὐτῶν αἵρεσιν αἰτιᾶσθαι μαρτύριον γὰρ ἡ τοιαύτη αἰτία τοῦ καὶ τοῦ πράξαι τότε τὸ πεπραγμένον ἡμᾶς τὴν αἰτίαν ἔχειν, τὸ δὲ ἄλλο τι ζητεῖν αἴτιον τοῦ τόδε τι ἐκ τῆς βουλῆς προκρίναι ἀνελεῖν ἐστὶ τὴν βουλήν. τὸ γὰρ εἶναι τῷ βουλευέσθαι ἐν τῷ δύνασθαι κρίνειν τε καὶ αἰρεῖσθαι τὸ φανὲν ἐκ τῆς βουλῆς ἄριστον.

174 ὁ δὲ τοῦτο τῆς βουλῆς ἀφαιρῶν ὄνομα βουλῆς καταλείπει μόνον. τὸ γὰρ λέγειν πάντων τῶν ἐκτὸς περιεστώτων ὁμοίων ἢ ταῦτ' αἰρήσεσθαι τινα, ἢ καὶ πράξαι, ἢ δὲ ἀναιτίως ἔσεσθαι τι, τούτων δὲ τὸ μὲν ἀναιτίως τι γίνεσθαι ἀδύνατον εἶναι, τὸ δὲ ταῦτ' αἰρεῖσθαι τῶν αὐτῶν περιεστώτων δεικτικόν εἶναι τοῦ τὰ ἐκτὸς αἴτια κύρια τῶν ὑφ' ἡμῶν πραττομένων εἶναι, οὐχ ὑγιές. οὔτε γὰρ ἀνάγκη τὰ αὐτὰ αἰρεῖσθαι τὸν ἄνθρωπον ἀεὶ τῶν αὐτῶν περιεστώτων ἀπάντων, οὔτε ἀναίτιος ἢ πράξις, εἰ μὴ κατὰ τὰ αὐτὰ γίγνοιτο. ἢ γὰρ βουλή καὶ ἡ προαίρεσις καὶ ἡ κρίσις καὶ ὁ ἄνθρωπος τῆς τοιαύτης πράξεως αἴτιος, ἔχων ἐν αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν τοῦ βουλευέσθαι περὶ τῶν περιεστώτων, ἔχει καὶ τὸ δύνασθαι ἐκ τῶν αὐτῶν μὴ τὰ αὐτὰ αἰρεῖσθαι. καὶ τοῦτο οὐκ ἀλόγως τίθεται, οὐδὲ ἐστὶν αἴτημα τὸ λεγόμενον. εἰ μὲν γὰρ ἦν εἷς ὁ σκοπὸς αὐτῷ, πρὸς ὃν τὴν ἀναφορὰν τῆς κρίσεως ἐποιεῖτο, εὐλογον ἦν ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἀεὶ ταῦτόν αὐτὸν αἰρεῖσθαι τὴν αὐτὴν γε σχέσιν ἔχοντα ἀεὶ καὶ φυλάττοντα πρὸς τὸν προκείμενον αὐτῷ σκοπὸν, πρὸς ὃν ὁρῶν ἐποιεῖτο τὴν κρίσιν αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ ἐστὶ πλείω τὰ τέλη, πρὸς ἃ βλέπων τὴν κρίσιν καὶ τὴν αἵρεσιν τῶν πρακτέων ποιεῖται (καὶ γὰρ τὸ ἡδὺ καὶ τὸ συμφέρον καὶ τὸ καλὸν ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν), ταῦτα δὲ ἀλλήλων διαφέρει, οὐ πάντα δὲ τὰ περιεστώτα ὁμοίαν τὴν σχέσιν ἔχει πρὸς τούτων ἕκαστον, τὴν κρίσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν αἵρεσιν ποιούμενος ποτὲ μὲν πρὸς τὸ ἡδύ, ποτὲ δὲ πρὸς τὸ καλόν, ἄλλοτε δὲ πρὸς τὸ συμφέρον καὶ οὐκ ἀεὶ ταῦτ' αἰρεῖται οὐδὲ ἀεὶ ταῦτ' αἰρήσεται τῶν αὐτῶν περιεστώτων ἀπάντων, ἀλλ' ἐκάστοτε ταῦτα τὰ πρὸς τὸν κριθέντα σκοπὸν μάλιστα συντείνειν δοκοῦντα. λύοιτο δ' ἂν διὰ τούτου καὶ ὁ τῇ φαντασίᾳ τὴν αἰτίαν ἀνατιθεὶς τῶν πραττομένων λόγος, διότι παρὰ τὸ φαινόμενον ἄμεινον αὐτῷ οὐδεὶς ἂν τι πράξαι ποτέ. πλείους γὰρ οἱ σκοποί, πρὸς οὓς ἡ τῆς φαντασίας κρίσις. ὅτι δὲ οὐδ' εἰ τὰ αὐτὰ αἰροῖτό τις τῶν αὐτῶν περιεστώτων, ἤδη τούτῳ καὶ τὸ κατηναγκασμένως αἰρεῖσθαι ταῦτα ἔπεται καὶ τὸ εἶναι τῆς κρίσεως τὰ ἐκτὸς αἴτια· ἐφ' ἐκάστης γὰρ αἰρέσεως ἔνεστιν αὐτὸν δεικνύναι πρὸ τοῦ πράξαι καὶ προκρίναι γέ τι καὶ τὸ ἀντικείμενον ἐλέσθαι δυνάμενον· οὐ γὰρ ὡς οὐ δυνάμενος καὶ τὰ ἀντικείμενα τούτοις ἐλέσθαι αἰρεῖται ταῦτα, ἀλλ' ὡς εὐλογα μᾶλλον αὐτῷ δοκοῦντα. ἔξεστιν γοῦν αὐτῷ αὐτὸ τὸ μὴ κατηναγκασμένην τὴν αἵρεσιν εἶναι βουληθέντι δεῖξαι ποτε καὶ πρὸς τοῦτο φιλονεικήσαντι καὶ τὸ μὴ δοκοῦν εὐλογον ἐλέσθαι. ἔτι, εἰ μὴ ἀεὶ τὴν ἔξιν ἐσμὲν ὅμοιοι, καθ' ἣν βουλευόμεθα, οὐκ ἀεὶ τὰ αὐτὰ αἰρησόμεθα ἐκ τῶν περιεστώτων ὄντων ὁμοίων. εἰ δὲ τῶν αὐτῶν περιεστώτων τοῖς ἀνομοίοις οὐ τῶν αὐτῶν ἢ αἵρεσις, δηλὸν ὡς καὶ τῆς τῶν ὁμοίων αἰρέσεως αἴτια οὐ τὰ περιεστώτα ὅμοια ὄντα, ἀλλ' ὃ περιέστηκεν ὢν ὅμοιος αὐτῷ. ὅλως δέ, ὅτι ἐστὶν τι ἐφ' ἡμῖν, πειρᾶσθαι δεικνύναι διὰ λόγων οὕτως ἐναργὲς ὄν, οὐκ εἰδότην κρίνειν ἐστὶ τό τε γνῶριμον καὶ τὸ μὴ· δηλὸν γὰρ τοῦτο, ὡς ἔφαμεν, ἐκ πολλῶν, ἐκ τοῦ βουλευέσθαι, ἐκ τοῦ μετανοεῖν, ἐκ τοῦ συμβουλευέσθαι, ἐκ τοῦ καταγινώσκειν τινῶν, ἐκ τοῦ προτρέπειν, ἐκ τοῦ ἐπαινεῖν, ἐκ τοῦ ψέγειν, ἐκ τοῦ τιμᾶν, ἐκ τοῦ κολάζειν, ἐκ τοῦ διδάσκειν, ἐκ τοῦ κελεύειν, ἐκ τοῦ μαντεύεσθαι, ἐκ τοῦ εὐχεσθαι, ἐκ τοῦ ἐθίζειν, ἐκ τοῦ νομοθετεῖν.

ὅλως γὰρ τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις ὁ πᾶς τῶν ἀνθρώπων βίος χρώμενος μαρτυρεῖ μηδὲν οὕτως ἴδιον εἶναι τοῦ ἀνθρώπου παρὰ τὰ ἄλλα ζῶα ὡς τὸ ἐφ' ἡμῖν. ὅτι δὲ καὶ τοῦ ποιοῦ γενέσθαι τὸ ἦθος αὐτοῖς τὴν ἀρχὴν ἔχουσαν, δι' ἧς καὶ τὰς αἰρέσεις διαφόρους ποιοῦμεθα, δηλὸν ἐκ τοῦ διὰ τῶν ἐθῶν ἡμᾶς ποιοῦς γίγνεσθαι, τῶν δὲ ἐθῶν τὰ πλεῖστα ἐφ' ἡμῖν εἶναι. καὶ γὰρ εἰ τὰ πρῶτά τις μοχθηρῶς ἐθισθεῖ παῖς ὧν ἔτι, ἀλλὰ φύσει γε πάντες ἄνθρωποι διορατικοὶ τῶν καλῶν εἰσιν τελειούμενοι. οὐδεὶς γοῦν κατὰ φύσιν ἔχων ἀνεκνόητος ἐστίν, τίνα μὲν ἐστὶ δίκαια, τίνα δὲ ἀδίκαια, καὶ τίνα μὲν καλά, τίνα δὲ αἰσχροῦ. ἀλλ' οὐδ' ὅτι ἐκ τοῦ ἐθίζεσθαι πως ἡ τῶν καλῶν ἢ τῶν αἰσchrῶν γίνονται προαιρετικοὶ τε καὶ πρακτικοί, οὐδὲ τοῦτο αὐτοῦς λανθάνει. οἱ γοῦν ἀσκήσαι τι καὶ μαθεῖν βουλόμενοι ἐπὶ τὸ διὰ τῶν ἐθῶν αὐτοῦς προάγειν τῷ προκειμένῳ τρέπονται, ὡς οὐκ ἀγνοοῦντες τὴν τῶν ἐθῶν ἰσχὺν πρὸς τὸ τῶν προκειμένων τυγχάνειν. τίς γὰρ ἄδηλον, ὅτι διὰ τοῦ τὰ σωφρονικὰ ποιεῖν περιγίνεται τὸ σωφρονεῖν; εἰ δὲ μήτε τὰ καλὰ τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσιν ἔτι καὶ μηδέπω διὰ κακίαν πεπηρωμένοις οὐκ ἀγνοεῖται ἢ γε ὁδὸς ἢ ἐφ' αὐτὰ ἐφ' ἡμῖν τε καὶ γνώριμος, ἐφ' ἡμῖν ἂν εἴη καὶ τὸ ποιοῖς γίνεσθαι τὰ ἡθῆ καὶ τὰς ἔξεις κτήσασθαι, ἀφ' ὧν ἡ τάδε <ἡ τάδε> αἰρησόμεθα τε καὶ πράξομεν. αἱ δὲ εὐφυΐαι τε πρὸς τίνα καὶ ἀφυΐαι ἔστ' ἂν ἐν τῇ οἰκείᾳ φύσει τηρῶσιν τὸν ἄνθρωπον, πρὸς εὐκολωτέραν ἀνάληψιν τούτων συντελοῦσιν μόνον ἢ χαλεπωτέραν, πρὸς ἃ πεφύκασιν εὖ τε καὶ κακῶς. πᾶσιν γὰρ ἀνθρώποις τοῖς κατὰ φύσιν τε ἔχουσιν καὶ ἀστροφῶς ἐπὶ τὴν κρίσιν τε καὶ τὴν αἵρεσιν δυνατόν ἀρετὴν κτήσασθαι καὶ δυνατόν δι' αὐτοῦ. διὸ πολλῶν καλῶς πρὸς ἀρετὴν πεφυκότων φαυλότερόν τινες πεφυκότες ἀμείνους γίνονται πολλάκις τὴν ἔνδειαν τῆς φύσεως ἰασάμενοι τῇ παρ' αὐτῶν ἐξουσίᾳ. Περὶ τύχης .

176 Ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον, ὅτι μὲν ἐστὶν ἐν τοῖς οὖσιν, ἱκανὴ περὶ αὐτῶν ἡ κοινὴ τῶν ἀνθρώπων πρόληψις μαρτυροῦσα, τί δέ ποτέ ἐστιν ἐκάτερον αὐτῶν καὶ περὶ τίνα τῶν ὄντων, οὐκέθ' οἱ πολλοὶ τῆς τῶν δεδογμένων διδασκαλίας κύριοι. οὔτε γὰρ ἑαυτοῖς οὔτε ἀλλήλοις συμφωνοῦσιν περὶ τῶνδε, συμφωνοῦντες ἐν τῇ περὶ τοῦ εἶναι ἐκάτερον αὐτῶν δόξῃ. ἄξιον τοίνυν ἐπιστῆσαι, τίς ποθ' ἢ φύσις αὐτῶν καὶ περὶ τίνα τῶν ὄντων γίγνεται. δοκεῖ τοίνυν ἐν τοῖς [αὐτοῖς] αἰτίοις καὶ ταῦτα καταριθμεῖσθαι· καὶ γὰρ ἡ τύχη αἰτία δοκεῖ τῶν γιγνομένων ἀπὸ τύχης, καὶ τὸ αὐτόματον τῶν τοιούτων. ὄντων τοίνυν αἰτίων τεττάρων, περὶ ὧν πολλάκις ἡμῖν λέγειν ἔθος, τοῦ τε ὑλικοῦ καὶ τοῦ κατὰ τὸ εἶδος, καὶ τοῦ ποιητικοῦ, καὶ τοῦ τέλους, ἐν τούτοις ἀνάγκη κάκεινων ἐκάτερον εἶναι, εἴ γέ ἐστιν αἰτία. ὡς μὲν οὖν ὕλην τὴν τύχην καὶ τὸ αὐτόματον οὐδεὶς ἂν αἰτιάσαιτο τῶν γιγνομένων δι' αὐτά. οὐ γὰρ ὑποκειμένον τι ἢ τύχη, σχηματιζόμενον τε καὶ εἰδοποιούμενον ὑπὸ τινος ὡς ὕλη. ὑπομένουσα γὰρ αὕτη δέχεται τὸ εἶδος καὶ ἔστιν αἰτία τῶν γιγνομένων ὡς ἐνυπάρχουσα τοῖς ἐξ αὐτῆς γεγονόσιν, ἢ δὲ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον ἐν τοῖς δι' αὐτὰ γιγνομένοις οὐκ ἔστιν ἐνυπάρχον· τὸ γὰρ αὐτὸ τοῦτο γιγνόμενον κατὰ τύχην ἔχει τὴν τύχην ἐν αὐτῷ· διὰ ταῦτα δὲ οὐδ' ὡς εἶδος τε καὶ τὸ τί ἦν εἶναι αἰτία ταῦτα τοῖς δι' αὐτά· τὸ μὲν γὰρ εἶδος ἐνυπάρχει τῷ οὐ αἰτιόν ἐστι, γιγνόμενον ἐν τῇ ὕλῃ καὶ μένον, τούτων δὲ οὐδέτερον. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ὡς τέλος καὶ τὸ οὐ ἔνεκεν αἴτιον ἢ τύχη τε καὶ τὸ αὐτόματον· οὐδενὶ γὰρ τῶν γιγνομένων ἢ τύχη σκοπός· ἐκάστῳ μὲν γὰρ τῶν γιγνομένων ἔνεκεν τινος ὠρισμένος ὁ σκοπός, ἀόριστον δὲ τούτων ἐκάτερον. ἀλλὰ μὴν εἰ ἐν μηδενὶ τῶν τριῶν αἰτίων τούτων ἐστὶν ἢ τύχη, ἢ οὐδενός ἐστιν αἰτία, ἢ εἴη ἂν ἐν τοῖς ποιητικοῖς. καὶ μὴν τὰ ποιητικὰ αἰτία τινος ἔνεκεν ποιεῖ τὰ γιγνόμενα πρὸς αὐτῶν, καὶ ἔστιν αὐτοῖς ὠρισμένον τι τέλος προκειμένον, ὥσπερ ἢ τε φύσις καὶ ἡ τέχνη καὶ ἡ προαίρεσις, οὐδενὶ δὲ τούτων ταῦτον οὔτε τὸ αὐτόματον οὔτε ἢ τύχη. ἄλλο γάρ τι παρὰ ταῦτα τούτων ἐκάτερον εἶναι δοκεῖ, καὶ τὰ μὲν ἐστὶν ὠρισμένα, καὶ ἐφ' ὠρισμένον ἄγει τι, ἄστατον δὲ καὶ ἀόριστον τὸ τῆς τύχης.

177 εἰ δὴ δοκεῖ μὲν αἰτία τινων εἶναι, μηδενὶ δὲ ἐστὶ τῶν αἰτίων ταῦτά, κινδυνεύει ἢ μηδ' ὅλως εἶναι, ἢ ἄλλος τις αἰτίων τρόπος ζητητέος. μηδὲ ὅλως μὲν οὖν λέγειν εἶναι αὐτὰ ἄτοπον,

πράγματα τοσαύτην ἰσχὺν ἐν τοῖς οὖσιν ἔχειν πεπιστευμένα, ἄλλος δέ τίς ποτ' ἂν εἴη παρὰ τοὺς προειρημένους τρόπους αἰτίων; μήποτ' οὖν, ἐπεὶ τῶν αἰτίων τὰ μὲν ἐστὶ καθ' αὐτά, τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός (ἔστι γάρ τινα καὶ κατὰ συμβεβηκός αἴτια· τὸ γὰρ τῷ καθ' αὐτὸ καὶ κυρίως αἰτίῳ τινὸς συμβεβηκός κατὰ συμβεβηκός αἴτιον, καὶ αὐτὸ τοῦτο προηγουμένως ἦν αἴτιον, ὃ τοῦτο συμβεβήκει. ὁ μὲν γὰρ ἰατρὸς αἴτιος καθ' αὐτὸ τῆς ὑγείας, ὁ δὲ λευκὸς κατὰ συμβεβηκός, εἰ εἴη τῷ ἰατρῷ τοῦτο συμβεβηκός· τὸ γὰρ συμβεβηκός τῷ ποιοῦντι ποιητικὸν αἴτιον κατὰ συμβεβηκός ἔτι κατὰ συμβεβηκός ὁ ἰατρὸς ποιητικὸν αἴτιον, ἰσχνότητος φέρε εἰπεῖν, ἂν τῷ ὑγιαζομένῳ τοῦτο ἦ συμβεβηκός), ἐπεὶ τοίνυν ἐστὶ τῶν αἰτίων τὰ μὲν καθ' αὐτά, τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός, καὶ ἐν τοῖς καθ' αὐτὰ αἰτίοις οὐχ οἷόν τε τιθέναι τὴν τύχην, ἐν τοῖς κατὰ συμβεβηκός ἂν εἴη. τὰ μὲν γὰρ ὠρισμένα οὐ κατὰ συμβεβηκός ἂν εἴη, τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκός ἀόριστά τε καὶ ἄστατα, ὅποιον καὶ τὸ τῆς τύχης εἶναι φιλεῖ· ἀόριστα γὰρ τὰ τῷ καθ' αὐτὸ καὶ κυρίως αἰτίῳ συμβεβηκέναι δυνάμενα, ἃ πάντα καὶ αὐτὰ κατὰ συμβεβηκός αἴτια γίνονται. ἀλλ' εἰ κατὰ συμβεβηκός αἴτιον ἢ τύχη, δεῖ τινι τῶν κυρίως αἰτίων λεγομένων αὐτὴν συμβεβηκέναι. ἐπεὶ οὖν δοκεῖ ποιητικὸν εἶναι τινος ἢ τύχη (τὰ γὰρ κατὰ τύχην ἀπὸ τύχης φαιδρὸν γίνεσθαι τε καὶ γεγενῆσθαι), τῶν ποιητικῶν αἰτίων τινὶ ταῦτα ὑπάρχειν ἀνάγκη, εἴ γε φυλάξει τὴν χώραν τῶν αἰτίων. ἀλλὰ μὴν τὰ κυρίως αἴτια ποιητικὰ φύσις τε καὶ τέχνη καὶ προαίρεσις. πάντα μὲν γὰρ τὰ κυρίως ὠρισμένως ποιητικὰ ἔνεκά τινος τέλους τὰ πρὸς αὐτῶν γιγνόμενα ποιεῖ, ὁρῶμεν δὲ πάντα τὰ τινος ἔνεκεν γιγνόμενα ὑπὸ τούτων γιγνόμενά τινος τούτων ἄρα τινὶ συμβέβηκεν ἢ τύχη. ἐπεὶ δὲ δοκεῖ ἐν τοῖς προαιρετικοῖς εἶναι τὰ κατὰ τύχην, (ταῦτα γὰρ ἀπὸ τύχης γίνεσθαι φαμεν, ὧν χάριν κἂν προελοίμεθα τι πράξαι πρὸς τὸ τυχεῖν αὐτῶν, ἐφ' ὧν τὴν εὐτυχίαν λέγομεν, ἢ πρὸς τὸ μὴ τυχεῖν, ὧν τὴν δυστυχίαν κατηγοροῦμεν), εἴη ἂν ἢ τύχη τοῖς κατὰ προαίρεσιν γιγνομένοις ἐπόμενον, καὶ ἐν τούτοις αἰτία κατὰ συμβεβηκός. ὅταν γὰρ πράττουσιν τι κατὰ προαίρεσιν ἡμῖν ἀπαντήσῃ μὴ τὸ προκείμενον τέλος κατὰ τὴν προαίρεσιν, ἄλλο δέ τι κατὰ συμβεβηκός γένηται, ἢ κατὰ προαίρεσιν γενομένη πράξις αἰτία τοῦ ἀπαντήσαντος μὲν, οὐ προκείμενου δέ. λέγομεν δὲ τοῦτ' ἀπὸ τύχης γεγενῆσθαι· τῷ [τε] γὰρ σκάπτοντι κατὰ προαίρεσιν τοῦ φυτεῦσαι χάριν ἂν ἀπαντήσῃ ἐκ τοῦ σκάπτειν θησαυροῦ τινος εὔρεσις, ἀπὸ τύχης φαιδρὸν τὴν εὔρεσιν τοῦ θησαυροῦ γεγενῆσθαι· οὐκ ἀπὸ τύχης δέ, εἰ τούτου χάριν ἔσκαπτεν.

178 τότε μὲν γὰρ ἂν ἦν οὐ κατὰ συμβεβηκός τὸ σκάπτειν τῆς εὐρέσεως αἴτιον, ὥσπερ οὐδὲ τὸ φυτεῦσαι, νῦν δὲ κατὰ συμβεβηκός, οὐ γὰρ τούτου χάριν ἐγίνετο. ἢ γοῦν τύχη ἐστὶ τὸ κατὰ προαίρεσιν γινόμενον, ὅταν αἰτιόν τινος γένηται κατὰ συμβεβηκός, ἀόριστον δὲ ἀεὶ αἴτιον οὕτως τό τινος χάριν γιγνόμενον γίνοιτο, καὶ εἴη ἂν ἢ τύχη αἰτία κατὰ συμβεβηκός οὐχ ἀπλῶς δέ, ἀλλ' ἐν τοῖς ποιητικοῖς τοῖς ἔνεκά του γιγνομένοις, καὶ τούτων ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν. οὐ γὰρ λέγομεν τὸ ἀπὸ τύχης ἐν τοῖς κατὰ φύσιν γιγνομένοις, ὅταν ἄλλο τι παρὰ τὸν τῆς φύσεως σκοπὸν γένηται, ὥσπερ τὰ τέρατα· καὶ γὰρ τούτων ἐστὶ μὲν τὸ φύσει γιγνόμενον κατὰ συμβεβηκός αἴτιον· οὐ μὴν τύχης τοῦτο. ἀλλ' οὐδ' ὧν τὰ κατὰ τέχνην γιγνόμενα κατὰ συμβεβηκός αἴτια γίνεται, ὥς ἐπὶ τῇ τῶν διαστρόφων, οὐδὲ ἐπὶ τούτων ἢ τύχη τὴν αἰτίαν ἔχει. ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν ἄρα, ὥς ἔφαμεν. ὅταν μὲν οὖν τὸ γιγνόμενον κατὰ προαίρεσιν δεξιῶ τινος κατὰ συμβεβηκός αἴτιον γένηται, ὥς τὸ σκάπτειν τῆς εὐρέσεως τοῦ θησαυροῦ, εὐτυχίαν τοῦτο λέγομεν, ὅταν δὲ φαύλου, δυστυχίαν· οἷον εἰ σκάπτων ὑπὸ τινος ἐρπετοῦ δηχθεῖ τις ἐν αὐτῷ τῷ σκάπτειν εὐρεθέντος, οὐκ ὄντος ἐπιτηδείου τὴν ἄλλως τοῦ τόπου πρὸς ἐρπετὰ τοιαῦτα· εἰ γὰρ πλήθους ὄντος ἐρπετῶν ὅδε ὥρυττεν ἀπερισκέπτως, οὐ τύχη τούτῳ τῆς πληγῆς αἰτία, ἀλλ' ἀβουλία τις οἰκεία καὶ ἀπρονοησία. καὶ τὸ μὲν τῆς τύχης τοιοῦτόν τε καὶ οὕτως αἴτιον, τὸ δὲ αὐτόματον εἶωθεν μὲν καὶ ἐπὶ τῶν ἀπὸ τύχης γιγνομένων κατηγορεῖσθαι, οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ τῶν φύσει. ὅταν γὰρ τῷ γινομένῳ φύσει ἄλλο τι

ἐπακολουθήσῃ, ἀλλὰ μὴ τὸ οὐ χάριν ἐγίνετο, αὐτομάτως τοῦτο λέγομεν γεγονέναι, ὥσπερ τὰ τέρατα. ὅταν γὰρ μὴ οὐ χάριν τέλους γίνεταί τὸ γιγνόμενον φύσει γένηται, μάτην καὶ αὐτὸ λέγομεν γεγονέναι, καὶ τὸ ἐπακολουθήσαν αὐτῷ, ὅτι κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιον τὸ μάτην γεγονός ἐστιν, αὐτομάτως φαμέν γεγονέναι. καὶ ἀπλῶς πᾶν τὸ τῷ κατὰ φύσιν ἐπακολουθήσαν γιγνομένῳ, οὐκ ὃν οὐ χάριν ἐγίνετο, αὐτομάτως λέγεται γεγονέναι.

179 οὕτως ὁ κατενεχθεὶς λίθος καὶ οὕτως πως πεσώ, ὡς ἐπ' αὐτοῦ καθέζεσθαι δύνασθαι, αὐτομάτως τήνδε τὴν θέσιν ἔσχεν ἐπακολουθήσασαν τῇ φυσικῇ τοῦ λίθου διὰ τὴν βαρύτητα καταφορᾶ. ὁμοίως καὶ ὁ μὲν διὰ τὴν τροφὴν ἐλθὼν ἐπὶ τόνδε τὸν τόπον ἵππος, σωθεὶς δὲ διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν πολεμίων· καὶ γὰρ τούτῳ ἡ φυσικὴ τῆς τροφῆς ὄρεξις τῆς σωτηρίας αἰτία, οὐκ ἐλθόντι τοῦ σωθῆναι χάριν. τὸ δὲ λέγειν τὴν τύχην αἰτίαν ἄδηλον ἀνθρώπινῳ λογισμῷ οὐκ ἔστι φύσιν τινὰ τύχης τιθεμένων, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὰ αἴτια ποιᾶ σχέσει τὴν τύχην εἶναι λεγόντων, ἔσται τε οὕτως τὸ αὐτὸ τῷ μὲν ἀπὸ τύχης, τῷ δ' οὐ, ὅταν ὁ μὲν αὐτοῦ γινώσκῃ τὴν αἰτίαν, ὁ δὲ ἀγνοῇ. προσέτι τε ἐπεὶ πλείω τοῦ αὐτοῦ αἴτια, εἴ γε τετραχῶς, ὧν τὰ μὲν ἐνδέχεται τινὰς εἰδέναι, τὰ δὲ μὴ, τὸ αὐτὸ τι ἅμα τῷ αὐτῷ καὶ ἀπὸ τύχης καὶ οὐχὶ ἀπὸ τύχης ἔσται, ἂν τὰ μὲν τινὰ τῶν αἰτίων αὐτοῦ γνωρίζῃ, τὰ δὲ ἀγνοῇ· οὐ γὰρ διώρισται παρὰ τὴν ποτέρου τῶν αἰτίων ἀγνοίαν ἡ τύχη. εἰ γὰρ λέγοιεν μὴ τὴν τισιν ἀνθρώποις αἰτίαν ἄδηλον εἶναι τὴν τύχην, ἀλλὰ τὴν καθόλου πᾶσιν ἀνθρώποις, οὐδ' ὅλως εἶναί τι συγχωροῖεν ἂν τὴν τύχην, διδόντες τε εἶναι μαντικὴν καὶ τῶν ἀδήλων δοκούντων εἶναι τοῖς ἄλλοις γνωστικὴν αὐτὴν τιθέμενοι. εἰ γὰρ τοῦτο διορίζειν βουλόμενοι λέγοιεν τὴν ἄδηλον τοῖς ἀνεπιστήμοσιν αἰτίαν τύχην, ἔσται κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ τὰ κατὰ τὰς ἐπιστήμας τε καὶ τέχνας γινόμενα τοῖς ἀνεπιστήμοσιν τε καὶ ἀτέχνοις ἀπὸ τύχης. οὔτε γὰρ ὁ μὴ τέκτων οἶδεν τῶν τεκτονικῶν τὴν αἰτίαν, οὐθ' ὁ μὴ μουσικὸς τῶν μουσικῶν, οὔτε ἄλλος τις ἄτεχνος τὰ τῆς τέχνης· ἐν γὰρ τῷ τὰς αἰτίας εἰδέναι τῶν γιγνομένων κατὰ τέχνην ἢ τέχνη. Περὶ εἰμαρμένης. Περὶ τῆς εἰμαρμένης ἄξιον ἐπισκέψασθαι, τί τέ ἐστι καὶ ἐν τίνι τῶν ὄντων. τὸ μὲν γὰρ εἶναί τι τὴν εἰμαρμένην, ἱκανῶς ἡ κοινὴ τῶν ἀνθρώπων συνίστησιν πρόληψις (ἡ γὰρ φύσις οὐ κενὸν οὐδὲ ἄστοχον· ὁ γὰρ Ἀναξαγόρας οὐκ ἀξιόπιστος ἀντιμαρτυρῶν τῇ κοινῇ δόξῃ· λέγει γὰρ οὗτός γε, μηδὲν εἶναι τὴν εἰμαρμένην ὅλως, ἀλλ' εἶναι κενὸν τοῦτο τοῦνομα), τί δὲ πότ' ἐστίν καὶ ἐν τίσιν, οὐκέθ' ἡ τῶν ἀνθρώπων πρόληψις ἱκανὴ τοῦτο μηνῦσαι. οὔτε γὰρ ἀλλήλοις οὔτε αὐτοῖς περὶ τοῦδε συμφωνεῖν δύνανται. πρὸς γὰρ τοὺς καιροὺς καὶ τὰς περιστάσεις καὶ τὴν περὶ τῆς εἰμαρμένης μεταβάλλουσι δόξαν.

180 ποτὲ μὲν γὰρ ἀπαράβατόν τι καὶ ἀναπόδραστον τὴν εἰμαρμένην τίθενται, καὶ πάντα γε τὰ τε ὄντα καὶ τὰ γιγνόμενα ὑποτάσσουσιν αὐτῇ, ὅτε δὲ ἔστιν αὐτῶν καὶ τὸ παρὰ τὴν εἰμαρμένην ἀκοῦσαι πολλάκις λεγόντων, καὶ τὸ παρὰ μοῖραν. καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἷς μὲν μήτε τὰ τῆς τύχης εὖ κυρεῖ, μήτε τι μᾶλλον τὰ τῆς γνώμης τε καὶ τῆς οἰκείας προαιρέσεως ἔρρωται, ἐπὶ τὴν εἰμαρμένην τε ὡς κρησφύγετόν τι καταφεύγουσιν, τὴν αἰτίαν τῶν μὴ δεόντως πεπραγμένων ἢ πραττομένων ἑαυτοῖς ἀφ' αὐτῶν ἐπ' ἐκείνην μεταφέροντες, καὶ πάντα γέ φασιν οὕτοι τότε γίνεσθαι καθ' εἰμαρμένην, μεταπεσούσης δὲ τῆς τύχης αὐτοῖς ἐπὶ τὸ βέλτιον, οὐκέτι ἐπὶ τῆς αὐτῆς δόξης μένουσιν· οἷς δὲ τὰ τῆς οἰκείας γνώμης δεξιὰ καὶ ταύτῃ συνωδὰ τὰ παρὰ τῆς τύχης, εἰς ἑαυτοὺς μᾶλλον ἢ τὴν εἰμαρμένην τὴν αἰτίαν τῶν γιγνομένων ἀνάπτουσιν. ἄλλοι δ' αὖ τῶν μὲν δεξιῶν ἀπάντων ἢ ἑαυτοὺς ἢ τὸ θεῖον αἰτιῶνται, ἐπὶ δὲ τοῖς χείροσιν ἐπιβοῶνται τὴν εἰμαρμένην. εἰσὶ δὲ τινες καὶ γόητες ἄνθρωποι, οἵτινες κατανοήσαντες τὴν τῶν πολλῶν ἀσθένειαν περὶ τὴν τῆς εἰμαρμένης καὶ τῶν κατ' αὐτὴν γιγνομένων κρίσιν, καὶ τὸ ῥᾶδιον αὐτῶν διὰ φιλαυτίαν καὶ τὸ μηδὲν αὐτοῖς συνειδέναι δεξιὸν πρὸς πίστιν τοῦ πάντων τῶν ἀμαρτανομένων τὴν εἰμαρμένην αἰτιασθαι ἀποφαίνονται πᾶν τὸ γιγνόμενον γίνεσθαι καθ' εἰμαρμένην, καὶ τέχνην ὑποκρίνονταί τινα τοιαύτην, καθ' ἣν φασιν οἱοί τε εἶναι πάντα

προγιγνώσκειν τε καὶ προμηνύειν τὰ ὅπως οὖν ἐσόμενα, τῷ μηδὲν αὐτῶν γίγνεσθαι χωρὶς ἀνάγκης τινός, ἣν εἰμαρμένην λέγουσιν· καὶ λαβόντες βοηθοὺς τοὺς καὶ τῆς τέχνης αὐτοῖς αἰτίους, ἀναπεύθουσιν τοὺς πλείστους τῶν ἀνθρώπων, ἐν ταῖς περιστάσεσιν αὐτοῖς ἐπιτιθέμενοι καὶ ταῖς συμφοραῖς, μόνον οὐκ εὐχομένοις τοῦθ' οὕτως ἔχον φανῆναι, κατὰ τινὰ τριβὴν τε καὶ περὶ τὰ τοιαῦτα σύνεσιν καὶ τῆς ἐν τοῖς τοιούτοις ἀκολουθίας θεωρίαν προλέγοντες εὐστόχως τινὰ τῶν τοῖς οὕτως ἔχουσιν ἀκολούθως ἐσομένων, ὥς δὴ τοῦτ' ἐκ τῆς τέχνης τῆς περὶ τὴν εἰμαρμένην ἔχειν λέγοντες μισθοὺς οὐκ ὀλίγους ὑπὲρ τῆς τοιαύτης κακοτεχνίας ἐκλέγοντες, ἀσμένως αὐτοῖς τῶν πειρωμένων διδόντων ὥς βοηθοῖς καὶ συνηγόροις τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων. οἱ καὶ τοὺς πλείστους τῶν ἀνθρώπων ἀναπεπείκασιν δι' ἀργίαν ἀφεμένους τοῦ σκοπεῖν, ὅπῃ ποτὲ ταῦτα ἔχει, καὶ τίς ἡ τάξις ἐν τοῖς οὖσιν τῆς εἰμαρμένης, πάντα τὰ γιγνόμενα καθ' εἰμαρμένην γίγνεσθαι λέγειν. ἀλλ' ἐπειδὴ μηδὲ οἱ πάνυ τὴν εἰμαρμένην ἐπιβώμενοι ἐν ταῖς κατὰ τὸν βίον πράξεσιν ἐκείνη φαίνονται πάντα πεπιστευκένοι, (ἱκανὸν γὰρ τάληθες μαχομένους αὐτοῖς ἀποφῆναι τοὺς τὰ ψευδῇ πεπιστευμένους λέγειν) ἄξιον ἡμᾶς ἄνωθεν ἀρξαμένους ἰδεῖν, τίς ποτέ ἐστιν ἡ φύσις τῆς εἰμαρμένης καὶ ἐν τίσιν καὶ μέχρι πόσου τὴν ἰσχὺν ἔχει.

181 καὶ πρῶτόν γε περὶ τίνα τῶν ὄντων εὐλογον αὐτὴν λέγειν εἶναι, διασκεψώμεθα· τοῦτο γὰρ φανερόν γενόμενον πρὸ ἔργου γενήσεται καὶ πρὸς τὰ ἄλλα τὰ ζητούμενα περὶ αὐτῆς. τὸ μὲν οὖν πᾶσιν τοῖς οὖσιν ἐπιτάσσειν αὐτὴν καὶ πάντα λέγειν εἶναι τὰ ὄντα καθ' εἰμαρμένην, ὁμοίως αἰδία τε καὶ μὴ, οὔτε εὐλογον ἄλλως οὐθ' ὑπὸ τῶν ὑμνούντων μάλιστα τὴν εἰμαρμένην ὥς αἰτίαν τῶν γιγνομένων ἀπάντων ὁμολογούμενον. οὔτε γὰρ τὰ αἰδία καθ' εἰμαρμένην εἶναι τοιαύτην λέγειν εὐλογον· γελοῖον γὰρ τὸ τὴν διάμετρον ἀσύμμετρον τῇ πλευρᾷ λέγειν εἶναι καθ' εἰμαρμένην, ἢ τὸ τρίγωνον διὰ τοῦτο δυσὶν ὀρθαῖς ἴσας ἔχειν τὰς ἐντὸς γωνίας, καὶ καθόλου τὰ αἰεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντα οὐδαμῶς εὐλογον καθ' εἰμαρμένην οὕτως ἔχειν λέγειν. ἀλλ' οὐδὲ τὰ γιγνόμενα πάντα· ὅσα γὰρ καὶ τούτων εὐτακτόν τε καὶ ὠρισμένην ἔχει τὴν γένεσιν τε καὶ κίνησιν, ἔξω πίπτει καὶ ταῦτα τῆς εἰμαρμένης. οὐ γὰρ καθ' εἰμαρμένην ὁ ἥλιος ἐν χειμερινᾷς ἢ θερινᾷς τροπαῖς γίγνεται, οὐδὲ ἕκαστον τῶν ἄστρων εἰμαρμένην αἰτίαν ἔχει τῆς οἰκείας φορᾶς, ἀλλ' ἔστιν ὥσπερ κατὰ τὸ εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν ἐλεύθερα τῆς τοιαύτης αἰτίας, οὕτως δὲ καὶ κατὰ τὰς οἰκείας ἐνεργείας. διὸ τῶν μὲν αἰδίων ἢ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως αἰεὶ γιγνομένων οὐθενὸς αἴτιον ἢ εἰμαρμένην, δοκεῖ δὲ ἐν τοῖς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ τῆς εἰμαρμένης ἔργον εἶναι. ἐν γὰρ τοῖς ἐπιτηδείοις ὅσον ἐπὶ τῇ φυσικῇ παρασκευῇ πρὸς τὰ ἀντικείμενα τῆς εἰμαρμένης ἰσχὺς εἶναι δοκεῖ, ἐν θατέρῳ τῶν ἀντικειμένων κατέχουσα αὐτὰ καὶ φυλάττουσα κατὰ τινὰ τάξεως ἀκολουθίαν. ἃ γὰρ οὐκ ἂν οὕτως ἔχοι ἄνευ τῆς εἰμαρμένης, ταῦτα παρὰ τῆς εἰμαρμένης ἐν τῇδε τῇ τάξει φυλάττεσθαι δοκεῖ· τοιαῦτα δὲ ἐστὶν οὐκ ἄλλα τινὰ τῶν ὄντων ἢ τὰ ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ· ὥστε ἐνταῦθά που καὶ τὸ τῆς εἰμαρμένης. ἐπεὶ δὲ καὶ τούτων τὰ μὲν κατὰ τέχνην τε καὶ λόγον τεχνικόν τινα, τὰ δὲ κατὰ προαίρεσιν, τὰ δὲ κατὰ φύσιν γίγνεται, σκεπτέον ἐν τίσιν τούτων τὸ τῆς εἰμαρμένης, εἰ μὴ οἷόν τε ἐν πᾶσιν. τὰ μὲν οὖν κατὰ τέχνην γιγνόμενα καθ' εἰμαρμένην εἶναί τε καὶ γίγνεσθαι λέγειν οὐδαμῶς ταῖς περὶ τῆς εἰμαρμένης δόξαις συνωδόν· γελοῖον γὰρ τὸ τὴν κλίνην ἢ τὸ βάθρον καθ' εἰμαρμένην γεγονέναι λέγειν, ἢ τὴν λύραν ἡρμόσθαι καθ' εἰμαρμένην· οὕτω γὰρ ἐροῦμεν πᾶσαν τέχνην εἰμαρμένην. ἀλλ' οὐδ' ὧν προαίρεσις αἰτία, ταῦτα καθ' εἰμαρμένην ἂν εἴη· τούτων γὰρ ἐν ἡμῖν ἡ ἀρχή, ἀλλ' οὐκ ἔξωθεν, ἢ δὲ εἰμαρμένη οὐκ ἐν ἡμῖν· καὶ γὰρ εἰ καὶ περὶ ταῦτα ἐστὶν ἡ εἰμαρμένη, περὶ ἃ καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἀλλὰ ἄλλο γέ ἐστι τοῦ ἐφ' ἡμῖν.

182 ἀφαιρετέον ἄρα τῆς εἰμαρμένης καὶ τῶν ἐν γενέσει τὰ γιγνόμενα κατὰ τέχνην τε καὶ προαίρεσιν. τούτων δ' ἀφηρημένων λοιπὸν καταλείπεται ταῦτα, οἷς ἡ φύσις τῆς γενέσεως αἰτία, ἐν οἷς δὴ καὶ δοκεῖ δυναστεύειν τὸ τῆς εἰμαρμένης. εἰ γὰρ τις ἐπιστήσας ἐξετάζειν

βούλοιοτο τὰς δόξας τὰς περὶ τῆς εἰμαρμένης καταβεβλημένης, οὐ περὶ ἄλλα τινά, οὐδὲ ἐν ἄλλοις αὐτὰς εὐρήσει τὴν εἰμαρμένην τιθείσας, ἀλλ' ἐν τοῖς γινομένοις φύσει, καὶ τούτων μάλιστα ἐν τῇ τῶν ζώων καὶ τῶν ἐκ συγκρίσεων τῶν ἐν γενέσει· οὐ γὰρ τὸ τὴν τῶν στοιχείων εἰς ἄλληλα μεταβολὴν καθ' εἰμαρμένην γίνεσθαι λέγειν πάνυ τι σύνηθες. ὄντος τοίνυν τοῦ καθ' εἰμαρμένην ἐν οἷς προειρήκαμεν, καὶ τούτου γνωρίμου γεγονότος, ἀκόλουθον ἂν εἴη μετὰ τοῦτο ζητῆσαι, πότερον τοιοῦτόν ἐστιν ὡς ἀναγκαῖόν τε καὶ ἀπαράβατον εἶναι κατὰ τὸν ποιητὴν τὸν λέγοντα· μοῖραν δ' οὐ τινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν, οὐ κακὸν οὐδὲ μὲν ἐσθλόν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται. ἢ τοιοῦτον οἶον καὶ παραβαίνεσθαι, καὶ μὴ πάντῃ τὸ ἀναγκαῖον ἔχειν ἐν αὐτῇ. ἐκ μὲν οὖν τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων περὶ τοῦδε κρίσεως οὐδέτερον ἔχομεν βεβαίως τούτων τιθέμενον. ποτὲ μὲν γὰρ τὸ τῆς εἰμαρμένης ὑμνοῦσιν ὡς ἀναγκαῖον, ποτὲ δὲ οὐ πάντῃ τὴν συνέχειαν αὐτῆς πιστεύουσι σώζειν. καὶ γὰρ οἱ διὰ τῶν λόγων ὑπὲρ αὐτῆς ὡς οὔσης ἀναγκαίας διατεινόμενοι σφόδρα καὶ πάντα ἀνατιθέντες αὐτῇ ἐν ταῖς κατὰ τὸν βίον πράξεσιν οὐκ εὐοίκασιν αὐτῇ πεπιστευκένας· τύχην γοῦν πολλάκις ἐπιβοῶνται, ἄλλην ὁμολογοῦντες εἶναι αὐτὴν αἰτίαν τῆς εἰμαρμένης· ἀλλὰ καὶ τοῖς θεοῖς οὐ διαλείπουσιν εὐχόμενοι, ὡς δυναμένου τινὸς ὑπ' αὐτῶν διὰ τὰς εὐχὰς γενέσθαι καὶ παρὰ τὴν εἰμαρμένην· ἀλλὰ καὶ βουλευόνται περὶ τῶν πρακτέων αὐτοῖς, καίτοι καὶ ταῦτα καθ' εἰμαρμένην εἶναι λέγοντες, καὶ συμβούλους παρακαλοῦσιν καὶ μαντεῖαις οὐκ ὀκνοῦσι χρῆσθαι, ὡς ἐνὸν αὐτοῖς, εἰ προμάθοιεν, φυλάξασθαι τι τῶν εἰμαρμένων. ἐπεὶ δὲ οὗτοι μὲν αὐτοῖς περιπίπτουσιν περὶ τὰ μέγιστα φανερώς οὕτως διαφωνίαν ἔχοντες (ἀπιθανώταται γοῦν εἰσιν αὐτῶν αἱ πρὸς τὴν τούτων συμφωνίαν εὐρησιλογίαι), δοκεῖ δὲ ἐν τοῖς ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ καὶ τὸ ἐνδεχόμενον εἶναι, ὃ τοῦ μηδὲν ἀναγκαίως ἐν τούτοις ἐν οἷς ἂν ᾗ γίνεσθαι αἰτιὸν ἐστίν. ἄξιόν ἐστιν ἐπιστῆσαι περὶ τοῦδε, εἴτε ἔστιν εἴτε μή. αὕτη γὰρ ἡ φύσις ὀρισθεῖσα πρὸς τὸ τὴν τῆς εἰμαρμένης οὐσίαν εὐρεῖν ἡμῖν τὸ μέγιστον συμβάλλεται.

183 ἰκανὴ μὲν οὖν καὶ ἡ χρῆσις ἢ κοινὴ συστήσαι τὴν ἐνδεχομένην φύσιν· οὐδεὶς γὰρ οὐδὲ τῶν ἐξ ἀνάγκης πάντα γίνεσθαι λεγόντων ἐν τῷ ζῆν καὶ ταῖς κατὰ τὸν βίον ἐνεργείαις οὐ μαρτυρεῖ τῷ δύνασθαι τινὰ καὶ τῶν γιγνομένων μὴ γίνεσθαι καὶ τῶν μὴ γιγνομένων γίνεσθαι. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῷ λόγῳ τοῦτο δεῖξαι ῥάδιον. πολλὰ γὰρ τῶν γιγνομένων τὰ μὲν ἀπὸ τύχης, τὰ δὲ ἀπὸ ταῦτομάτου γίνεσθαι πεπίστευται, τὸ δ' εἶναί τι καὶ ἐφ' ἡμῖν οὕτως ἐναργές ἐστιν, ὡς μὴδὲ τοὺς τὰ τῆς εἰμαρμένης ὡς ἀναγκαῖα πάνυ κρατύνειν πειρωμένους ἀντιβλέπειν δύνασθαι τῷδε τῷ δόγματι. ἀλλὰ μὴν εἰ ἔστιν ἐφ' ἡμῖν τι, καὶ τοῦτο περὶ ταῦτά ἐστι, περὶ ἃ καὶ τὴν εἰμαρμένην εἶναι συμβέβηκεν, ἀναιρεῖται τὸ τὴν εἰμαρμένην ἀπαράβατόν τε καὶ ἀκώλυτον καὶ ἀναγκαῖον εἶναι· ὧν γὰρ ἡμεῖς ἐσμεν ἀρχαὶ ἐλέσθαι τε καὶ μὴ, ταῦτα ἀδύνατον κατηναγκάσθαι λέγειν. ἀλλὰ μὴν ἀνάγκη τοῖς λέγουσιν τὴν εἰμαρμένην εἶναι, περὶ ταῦτα λέγειν εἶναι, περὶ ἃ καὶ τὰ ἐφ' ἡμῖν. εἴτε γὰρ τὰ τέλη μόνον λέγοιεν καθ' εἰμαρμένην γίνεσθαι, εἴτε καὶ τὰς πράξεις, αἷς ἔπεσθαι τὰ τέλη συμβέβηκεν, ἀμφοτέρως ἀκολουθεῖ περὶ τὰ αὐτὰ λέγειν εἶναι τὴν εἰμαρμένην, περὶ ἃ καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν. εἰ μὲν οὖν καὶ τὰς πράξεις καθ' εἰμαρμένην λέγοι τις, αὐτόθεν δῆλον τὸ κείμενον· ἐν γὰρ ταύταις ἐστὶ καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν· εἰ δὲ τὰ τέλη μόνον, ὧν αἱ πράξεις χάριν, ἀκολουθεῖ δὲ ταῖς τοιαῖσδε πράξεσιν τὰ τοιάδε τέλη (οὐ γὰρ δὴ τοῖς ὁπωσοῦν πραχθεῖσιν ἔπεται ταῦτόν τέλος), ἀνάγκη καὶ τὰς πράξεις, αἷς ἀκολουθήσει τὰ τοιαῦτα τέλη, καθειμάρθαι λέγειν. οὐ γὰρ ἀκολουθήσει τὸ καθ' εἰμαρμένην τέλος μὴ προηγησαμένων τῶν ἐπὶ τοῦτο ἀγουσῶν πράξεων. καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν δὲ περὶ ταῦτα· ὅτι γὰρ ἐστὶ τι ἐφ' ἡμῖν, δῆλον καὶ ἐκ τῶνδ' ἂν γένοιτο, εἴ γε δεῖ περὶ τῶν ἐναργῶν ἀποδείξεσιν χρῆσθαι· ἔκ τε γὰρ τοῦ μηδὲν μὲν <τῶν> ὑπὸ τῆς φύσεως προηγουμένως γιγνομένων γίνεσθαι μάτην, ἐν δὲ τοῖς ἀνθρώποις ὃν τὸ βουλεύεσθαι φύσει, ὃν δὲ καὶ προηγούμενον ἔργον τῆς φύσεως, εἴ γε τούτῳ δοκεῖ μάλιστα τῶν ἄλλων ζώων ἄνθρωπος διαφέρειν, μάτην γίνεσθαι, [γεγονότος κενῶς] εἰ μὴδὲν

ἐκ τῆς βουλῆς ὁ βουλευόμενος ἐλέσθαι κύριος. ἀλλὰ γὰρ ὡς ἔχοντες τοῦδε τὴν ἐξουσίαν αὐτοὶ γε ἐφ' αὐτῶν βουλευόμεθα περὶ τῶν πρακτέων ἡμῖν, ἀλλ' οὐκ εἴξαντες ταῖς φαντασίαις τοῖς ἀλόγοις τῶν ἄλλων ζώων παραπλησίως αὐταῖς ἐπόμεθα, συμβούλους τε παρακαλοῦμεν, οὓς ἂν εἰδῶμεν πλεον τι δυναμένους ἡμῶν, εἰς τὴν κρίσιν τῶν προκειμένων, καὶ τὴν αἴρεσιν συνάρασθαι.

184 ἤδη δὲ περὶ τῶν μειζόνων καὶ χαλεπωτέρων οὐκ ὀκνοῦμεν συμβούλους καὶ τοὺς θεοὺς παρακαλεῖν, ἀξιοῦντες παρ' αὐτῶν μαθεῖν ἢ διὰ χρησμῶν ἢ διὰ συμβούλων, ἢ δι' ὀνείρων τινῶν, ὁπότ' ἂν χρὴ μᾶλλον ἡμᾶς ἐλέσθαι τῶν ζητουμένων. ἱκαναὶ δὲ καὶ αἱ νομοθεσίαι τοῦτο συστήσαι, ἐν αἷς διδασκαλίαις τέ τινων κελεύονται καὶ προστάσσεται τὰ ποιητέα, καὶ τιμῶνται μὲν οἱ πειθόμενοι τούτοις, κολάζονται δὲ οἱ μὴ. ἀλλὰ μὴν ὄντος γέ τινος ἐφ' ἡμῖν καὶ τὸ ἐνδεχόμενόν ἐστιν, εἴ γε ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ τό τε πρᾶξαι τι καὶ τὸ μὴ. τούτου δὲ ὄντος, ἀδύνατον ἀναγκαῖον εἶναι τὸ τῆς εἰμαρμένης ὄν ἐν τούτοις, ἐν οἷς καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἔχει χώραν. ἱκαναὶ δὲ καὶ αἱ πρὸς τοὺς θεοὺς εὐχαί, τῶν μὲν ἀποτροπὴν τινων αἰτουμένων παρ' αὐτῶν, τῶν δὲ δόσιν ἀγαθῶν ὡς ὄντων τινῶν ἐνδεχομένων καὶ γενέσθαι καὶ μὴ διὰ τὴν ἡμετέραν αἵτησιν ὑπὸ τῶν θεῶν, συστήσαι τὸ εἶναι τινα ἐνδεχόμενα. ἀλλὰ μὴν καὶ ἐκ τῆς φυσικῆς συστάσεως τῶν ὄντων ἐκάστου τοῦθ' οἷόν τε καταμαθεῖν. ἢ γὰρ φύσις αὐτὴ τοῖς μὲν ἐξ ἀνάγκης οὖσιν τε καὶ γιγνομένοις οὐδεμίαν ἐπιτηδειότητα πρὸς ἀντικείμενον ἔδωκεν, τὴν δὲ ἀνεπιτηδειότητα πρὸς ἀδύνατα· μάτην γὰρ ἔξιν ἡμέλλεν τὴν ἐπιτηδειότητα πρὸς τὴν εἰς ταῦτα μεταβολήν, ὄντα καὶ ἀδύνατα ἄλλως ἔχειν. ὁρῶμεν γὰρ ὅτι οὔτε τὸ πῦρ ἔχει δύναμιν ψυχρότητος ἐν αὐτῷ, οὔτε ἡ χιών μελανίας, οὔτε τὰ βαρέα κουφότητος, μένοντά γε ταῦτα <ᾗ> ἐστὶν, οὔτε <τι> τῶν αἰδίων τοῦ φθαρῆναι. οἷς δὲ οὐκ ἀναγκαῖον ἐν θατέρῳ τῶν ἀντικειμένων ἀφωρισμένως εἶναι τε καὶ μένειν, ταῦτα καὶ τῆς εἰς τὸ ἀντικείμενον μεταβολῆς ἐκ φύσεως ἔχει τὴν παρασκευήν. τοιαῦτα τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ πλεῖστα, οἷς μὴ ἐστὶ θάτερον τῶν ἀντικειμένων σύμφυτον· ἕκαστον γὰρ αὐτῶν οἷόν τε τὰ ἀντικείμενα πάσχειν τε καὶ μὴ, τοῦτ' ἐνδέχεται παθεῖν τε καὶ μὴ παθεῖν. ὃ δὲ ἐνδέχεται μεταβάλλειν εἰς τὸ ἀντικείμενον, τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐξ ἀνάγκης, ἐν ᾧ φθάσαν ἐστὶν αὐτῶν. συνίστησιν δὲ τὸ μὴ πάντα ἐξ ἀνάγκης γίνεσθαι τὰ γιγνόμενα τό τε ἐφ' ἡμῖν, ὡς ἔφαμεν, καὶ ἡ τύχη, ἱκανὴ διακόψαι τὴν συνέχειαν τῶν ἐν τάξει τινὶ γίνεσθαι δοκούντων. εἰ δὲ οὐδὲν μὲν ἦττον ἐναργὲς τῆς εἰμαρμένης τὸ εἶναι τι ἐφ' ἡμῖν, καὶ τὸ γίνεσθαι καὶ ἀπὸ τύχης πολλὰ καὶ ἀπὸ ταῦτομάτου, καὶ ὅλως ἐν τοῖς ἐν γενέσει, ἐν οἷς ἐστὶ καὶ ἡ εἰμαρμένη, εἶναι καὶ τὴν τοῦ ἐνδεχομένου φύσιν, τοῦτο δὲ ἀναιρεῖ τὸ ἀναγκαῖον, ἀδύνατον εἶναι τὴν εἰμαρμένην ἀναγκαῖόν τι καὶ παραβασθῆναι μὴ δυνάμενον.

185 ἀλλὰ μὴν ὁμολογεῖται πάντα τὰ καθ' εἰμαρμένην γιγνόμενα κατὰ τάξιν καὶ ἀκολουθίαν γίνεσθαι τινα καὶ τι ἐφεξῆς ἔχειν ἐν αὐτοῖς. οὐ γὰρ δὴ τοῖς ἀπὸ τύχης ὅμοια τὰ τῆς εἰμαρμένης· ἐκεῖνα μὲν γὰρ ἄστατά τε καὶ σπανίως γιγνόμενα καὶ σχεδὸν ἀναίτια, τὸ δὲ καθ' εἰμαρμένην πᾶν τούναντίον· εἰρμὸν γοῦν αἰτίων αὐτὴν φασιν εἶναι. ἀλλ' οὐδὲ τῷ κατὰ προαίρεσιν ταῦτόν ἢ εἰμαρμένη δοκεῖ εἶναι· διακόπτεσθαι γὰρ τὸ συνεχὲς αὐτῆς ὑφ' ἡμῶν καὶ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως πολλάκις. ἀλλὰ μὴν ἐν τοῖς γεννητοῖς τε καὶ φθαρτοῖς ταῦτα ὁρῶμεν αἴτια παρὰ τὴν συνιστᾶσαν φύσιν αὐτὰ καὶ δημιουργοῦσαν, προαίρεσιν τε καὶ τὸ αὐτόματον καὶ τὴν τύχην (οὐ γὰρ ἐν τούτοις τὸ κατὰ τέχνην), ὧν οὐδενὶ ταῦτόν τὸ τῆς εἰμαρμένης εἶναι δοκεῖ. λείπεται ἄρα τὴν εἰμαρμένην μηδὲν ἄλλο ἢ τὴν οἰκείαν εἶναι φύσιν ἐκάστου. οὐ γὰρ δὴ ἐν τῷ καθόλου καὶ κοινῷ τὸ τῆς εἰμαρμένης, οἷον ἀπλῶς ζώων, ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, Σωκράτῃ τε καὶ Καλλίᾳ. ἐν δὲ τούτοις ἡ ἰδίᾳ φύσις ἀρχὴ καὶ αἰτία, τοιαύδε οὖσα, τῆς κατὰ ταῦτα γιγνομένης τάξεως. ἀπὸ γὰρ ταύτης ὡς ἐπὶ τὸ πᾶν καὶ οἱ βίοι καὶ αἱ τῶν βίων γίνονται καταστροφαί, μὴ ἐμποδισθείσης ὑπὸ τινων. ὁρῶμεν γὰρ, ὅτι καὶ τὸ σῶμα τῷ τοιόνδε ἢ τοιόνδε ἐκ φύσεως εἶναι καὶ ἐν νόσοις γίγνεται καὶ ἐν φθοραῖς, ἀκολούθως τῇ φυσικῇ

συστάσει. οὐ μὴν ἐξ ἀνάγκης ἱκαναὶ γὰρ ἐκκροῦσαι τήνδε τὴν τάξιν ἐπιμέλειαί τε καὶ ἀέρων ὑπαλλαγαὶ καὶ πρόσταξις ἰατρῶν, καὶ συμβουλίαί θεῶν. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς εὗροι τις ἂν παρὰ τὴν φυσικὴν κατασκευὴν διαφόρους γιγνομένας καὶ τὰς πράξεις καὶ τὰς προαιρέσεις καὶ τοὺς βίους. ἦθος γὰρ ἀνθρώπων κατὰ τὸν Ἡράκλειτον, δαιμών, τουτέστι φύσις. ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γὰρ ταῖς φυσικαῖς κατασκευαῖς τε καὶ διαθέσεσιν καὶ τὰς πράξεις καὶ τοὺς βίους καὶ τὰς τῶν βίων καταστροφὰς ἀκολουθεῖν συμβέβηκεν. τῶν μὲν γὰρ ἀψιμάχων καὶ φιλοκινδύνων φύσει βίαιός τις καὶ ὁ θάνατος ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, αὕτη γὰρ εἰμαρμένη τε καὶ φύσις αὐτῶν, τῷ δὲ ἀκολάστῳ καὶ ἐν ἡδοναῖς ζῶντι ὁ ἐν ταῖς ἀκρασίαις· καὶ τῷ καρτερικῷ ὁ δι' ὑπερβολῆς πόνων καὶ κακοπαθειῶν, τῷ δὲ ἀνελευθέρῳ ὁ ἐκ τῆς περὶ τὸ ἀδιάφορον σπουδῆς, δι' ἣν καὶ ἀδικοῦσιν καὶ αὐτῶν ὀλιγωροῦσιν καὶ πονοῦσιν ὑπὲρ τὴν δύναμιν· διὰ τοῦτο γοῦν εἰώθασιν καὶ ἐπιλέγειν τοῖς τοιούτοις, ὥς αὐτὸς αὐτῷ γέγονεν αἴτιος τοῦ θανάτου. τοιούτου δὲ ὄντος τοῦ καθ' εἰμαρμένην οὔτε τὴν μαντικὴν ἐροῦμεν ἄχρηστον ἔτι, προορωμένην τε τὸ κατὰ φύσιν ἀποβησόμενον καὶ βοηθοῦσαν διὰ τοῦ συμβουλευεῖν τε καὶ κελεύειν ἐνίστασθαι τῇ τῆς φύσεως χείρονος ἀκολουθίᾳ. ἀλλ' οὐδ' ἡ τῆς τύχης ἀναιρεθήσεται φύσις, ἀλλ' ἔξει τινῶν αἰτίαν συμπίπτουσιν τοῖς γιγνομένοις κατὰ προαίρεσιν.

186 ἔτι δὲ μᾶλλον τὸ θεῖον καὶ αἰ ἐκ τούτου βοήθειαι, καὶ αἰ παρ' ἡμῶν εὐχαί τε καὶ δεήσεις τὴν οἰκείαν χώραν φυλάξουσιν, ὄντος τοῦ τῆς εἰμαρμένης τοιούτου. ὁμολογήσει δὲ τούτοις καὶ τὸ λεγόμενον, ὅτι πολλὰ καὶ παρὰ μοῖραν γίγνεται καὶ παρὰ τὴν εἰμαρμένην, ὥς που καὶ ὁ ποιητὴς ἐμφαίνει λέγων μὴ καὶ ὑπὲρ μοῖραν δόμον Ἄιδος εἰσαφίκηαι. συνίσταται δ' ἂν ἡδε ἡ δόξα καὶ ὑπὸ τοὺς μάντις, ἐν οἷς προλέγουσιν μὴ πάντα ἐπιτυχάνειν. εἰ δὲ μὴ τήνδε τὴν δόξαν περὶ τῆς εἰμαρμένης τοὺς ἀνθρώπους ἔχειν συμβέβηκεν, θαυμαστὸν οὐδέν. οἱ γὰρ πολλοὶ τοῖς μὲν τύποις οὐ κακῶς περὶ τῶν πραγμάτων στοχάζονται, ἐν δὲ τοῖς καθ' ἕκαστα καὶ ἐν τῷ διορίζειν τε καὶ ἐξακριβοῦν πολλὰ διαμαρτάνουσιν. τὸ μὲν γὰρ φύσεως, τὸ δὲ ἐπιστήμης ἔργον. ἡδὴ δὲ τοῦ τῆς εἰμαρμένης ὀνόματος Ἀριστοτέλης μνημονεύει καὶ ἐν τῷ πρώτῳ τῶν Μετεωρολογουμένων οὕτως· “ἀλλὰ πάντων τούτων αἴτιον ὑποληπτέον, ὅτι γίγνεται διὰ χρόνων εἰμαρμένων, οἷον ἐν ταῖς κατ' ἐνιαυτὸν ὥραις χειμῶν, οὕτω περιόδου τινὸς μεγάλης μέγας χειμῶν.” ἔοικεν δὲ διὰ τε τούτων τὴν εἰμαρμένην τὴν φύσιν λέγειν (οὗτοι γὰρ εἰμαρμένοι χρόνοι, χειμῶν τε καὶ τῶν ἄλλων, οἱ φυσικὰς τὰς ἀνταποδόσεις ἔχοντες οὐκ ἔχουσιν αὐτὰς ἀπαραβάτους καὶ κατηναγκασμένας), ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ τῆς Φυσικῆς Ἀκροάσεως οὕτως πάλιν εἰμαρμένης μνημονεύει· “ἄρ' οὖν καὶ γενέσεις εἰσὶ βίαιοι καὶ οὐχ εἰμαρμένοι, αἷς ἐναντίαί αἱ κατὰ φύσιν.” [ἦ] δι' ὧν πάλιν, ὅτι τῷ τῆς εἰμαρμένης ὀνόματι ἐπὶ τῶν κατὰ φύσιν γιγνομένων χρῆται, γνῶριμον. εἰ γὰρ μὴ τῷ εἰμαρμένῳ ἐναντίον φησὶν εἶναι τὸ κατὰ φύσιν, τῷ δὲ παρὰ τὴν εἰμαρμένην τὸ καθ' εἰμαρμένην ἐναντίον, ταῦτόν ἂν εἴη τῷ κατὰ φύσιν τὸ καθ' εἰμαρμένην. οὐ γὰρ δὴ πλείω οἶόν τε ἐνὶ ὄντι τῷ μὴ καθ' εἰμαρμένην ἐναντία λέγειν εἶναι, τό τε καθ' εἰμαρμένην, προδήλως ὅν ἐναντίον αὐτῷ, καὶ τὸ κατὰ φύσιν ἄλλο ὅν τοῦ καθ' εἰμαρμένην. φανερώτατα δὲ Θεόφραστος δείκνυσιν ταῦτόν ὅν τὸ καθ' εἰμαρμένην τῷ κατὰ φύσιν ἐν τῷ Καλλισθένει, καὶ Πολύζηλος δὲ ἐν τῷ οὕτως ἐπιγεγραμμένῳ Περὶ εἰμαρμένης συγγράμματι.